علوم القرآن

پښتو

علامه شمس الحق افغاني رحمة الله علیه

مترجم

مولانا سیف الحنان حقاني

Ketabton.com

تاج کتب [illegible] پیښور
قصه خوانی
فون: ۲۱۴۴۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

علوم القرآن (پښتو)

علامه شمس الحق افغانی رحمه الله

مترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

تاج کتب خانه ۰ محله جنگی قصه خوانی پېښور

فون نمبر :- ۲۱۴۴۵۴

NO: 21
C: 22

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست مضامین

شمیر	عنوان	صفحه
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۳
۳	د قرآن د ضرورت دلیل بقائی	۵
۴	دلیل قانونی	۸
۵	دلیل غذائی	۱۱
۶	دلیل دوائی	۱۴
۷	دلیل نوری	۱۶
۸	دلیل حُبّی	۱۷
۹	دلیل اتباعی	۱۸
۱۰	دلیل نفسیاتی	۲۰
۱۱	دلیل تخلیقی	۲۱
۱۲	دلیل ترحمی	۲۲
۱۳	د قرآن صداقت او اعجاز	۲۴
۱۴	د معجزے او اعجاز تشریح	۲۵
۱۵	عادیات	۲۵
۱۶	عجائبات	۲۶
۱۷	مشترکه خاصیت	۲۶
۱۸	معجزات	۲۷
۱۹	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۲۷
۲۰	اوله شُبه	۲۹
۲۱	دویمه شُبه	۳۱
۲۲	دریمه شُبه	۳۲
۲۳	څلورمه شُبه	۳۳
۲۴	پنځمه شُبه	۳۳
۲۵	شپږمه شُبه	۳۳
۲۶	اُومه شُبه	۳۴
۲۷	اتمه شُبه	۳۸
۲۸	نهمه شُبه	۳۹
۲۹	لسمه شُبه	۴۰
۳۰	یولسمه شُبه	۴۳
۳۱	د فیضی تفسیر بے نُقط	۴۳
۳۲	د مُسیلمه توکړے	۴۴
۳۳	ابن الراوندی زندیق یهُودی	۴۵
۳۴	د متنبّی توکړے	۴۶
۳۵	د اعجاز القرآن پوهه	۴۶
۳۶	مشاهدات او معنویات	۴۷
۳۷	قانونی اعجاز	۴۹
۳۸	تاثیری اعجاز	۵۱
۳۹	د یورپ په نظر کښ د قرآن تاثیر	۵۴
۴۰	اجذابی تاثیر	۵۵
۴۱	د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلعم	۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۴۲	په ښځنئ کښې خوله	۵۶
۴۳	دروند والے ادبیتے	۵۷
۴۴	د قرآن شخصیتي قلبي تاثیر	۵۸
۴۵	تاثیر قالبي	۵۸
۴۶	د قرآن سیاسي اعجاز	۵۹
۴۷	غذائي اعجاز	۶۳
۴۸	د روح آسماني غذا	۶۴
۴۹	د روحاني ژوند معیار	۶۵
۵۰	د غذائیت معیار	۶۵
۵۱	د روح مرګ او ژوند	۶۵
۵۲	قرآن رُوحاني غذا ده	۶۷
۵۳	دلیل نظامي	۶۷
۵۴	دویم اصول د انسان نورو انسانانو سره تعلق.	۷۰
۵۵	دریم اصول د انسان د کائنات عالم سره تعلق	۷۱
۵۶	څلورم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۵۷	پنځم اصول د انساني ژوند آخري منزل	۷۶
۵۸	شمولي اعجاز	۷۸
۵۹	غیبي اعجاز	۸۲
۶۰	اعجذاني اعجاز	۸۶
۶۱	تالیفي اعجاز	۸۷
۶۲	اعتدالي اعجاز	۸۸
۶۳	سلکي اعجاز ۰	۸۹

شمیر	عنوان	صفحه
۶۴	دریم فصل د تفسیر او د تاویل او ددے دواړو د متعلقاتو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهے آداب او شرائط.	۹۲
۶۶	علم اللغة یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنة	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبة	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائ تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شبهے ازاله او صوفیه ؤ او باطنیه ؤ د تفسیر په مینځ کښې فرق.	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائ قسمونه	۱۰۳
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شبهے ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درے قسمه: فطرئ [1]، ایجادئ [2]	۱۱۴
۷۷	عرفاني	۱۱۵
۷۸	شرعي وحي	۱۱۵
۷۹	وحي د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قُرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	دویم نزول	۱۱۹
۸۳	دریم نزول	۱۲۰
۸۴	جبرائیل علیه السلام قرآني الفاظ څنګه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوي الفاظ	۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۸۶	د قرآن سنت او حدیث قدسي بیلتون	۱۲۳
۸۷	د وحي د نازلیدو قسمونه	۱۲۴
۸۸	د قرآن جمع کول او د هغې تدوین	۱۲۵
۸۹	دویم، دریم او څلورم محرک	۱۲۶
۹۰	پنځم او شپږم محرک	۱۲۸
۹۱	د قرآن یادول او صحابه کرام	۱۲۹
۹۲	د قرآن کریم تحریري حفاظت	۱۳۲
۹۳	صدیقي جمع	۱۳۳
۹۴	د صدیقي جمع دستور	۱۳۵
۹۵	عثماني جمع	۱۳۶
۹۶	د عثماني جمع دستور	۱۳۷
۹۷	د قرآن آیتونه او سورتونه	۱۳۸
۹۸	مصحف مدني/مکي	۱۴۰
۹۹	شامي، بصري، یمني او بحریني مصحف	۱۴۱
۱۰۰	کوفي مصحف	۱۴۲
۱۰۱	د سورة اعلی آیت	۱۴۳
۱۰۲	د حضرت عائشې حدیث	۱۴۵
۱۰۳	یو عامه ضابطه د ابن مسعودؓ روایت	۱۴۶
۱۰۴	د قرآن اختلاف او اوه احرف	۱۴۸
۱۰۵	اوه قراءتونه- صحابه قاریان	۱۴۹
۱۰۶	اوه قراءتونه	۱۵۰
۱۰۷	احرف سبعه	۱۵۲

شمیر	عنوان	صفحه
۱۰۸	د اوو احرفو حکمت	۱۵۳
۱۰۹	د تحریف په باره کې د ابن عباسؓ روایتونه	۱۵۸
۱۱۰	شیعه او د قرآن تحریف	۱۶۰
۱۱۱	د بایبل تحریف	۱۶۱
۱۱۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۶۲
۱۱۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۶۳
۱۱۴	د الوهیت تصور او بایبل	۱۶۴
۱۱۵	بایبل او د نبوت تصور	۱۶۶
۱۱۶	بایبل او د عملونو بدله	۱۶۷
۱۱۷	د مکي او مدني سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۶۸
۱۱۸	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۶۹
۱۱۹	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۷۰
۱۲۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۷۰
۱۲۱	د قرآن مهمات	۱۷۲
۱۲۲	د نوي فکر په رڼا کې د باري تعالی ثبوت	۱۷۳
۱۲۳	د باري تعالی د اثبات دلائل	۱۷۷
۱۲۴	د باري تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۷۹
۱۲۵	د باري تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۸۱
۱۲۶	وجود د باري تعالی او قرآن مجید	۱۸۸
۱۲۷	د باري تعالی توحید	۱۹۱
۱۲۸	د شرک مذمت	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	عنوان	صفحه
۱۲۹	نبوت	۱۹۴
۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه	۱۹۵
۱۳۱	په معجزې، کرامت او سحر کښې بېلتون	۱۹۸
۱۳۲	د نبوت حقیقت	۱۹۹
۱۳۳	ختم نبوت	۲۰۸
۱۳۴	قرآن او ختم نبوت	۲۱۰
۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت	۲۱۳
۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام	۲۱۴
۱۳۷	میثاقي دلیل	۲۲۴
۱۳۸	د بعثت عمومي دلیل، تبلي دلیل.	۲۲۵
۱۳۹	وعدې د لیل	۲۲۶
۱۴۰	حدیث او ختم نبوت	۲۲۷
۱۴۱	ختم نبوت او اجماع امت	۲۲۹
۱۴۲	ختم نبوت او درایت	۲۳۰
۱۴۳	د مرزائی وسوسو جواب	۲۳۱
۱۴۴	ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښې	۲۳۸
۱۴۵	قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه	۲۴۱
۱۴۶	د معاد او قیامت نقلي ثبوت	۲۴۴
۱۴۷	د معاد په باره کښې مذهبونه	۲۴۷
۱۴۸	د مجازات درې شکله	۲۴۸
۱۴۹	د تناسخ رد	۲۵۰

شمیر	عنوان	صفحه
۲۵۱	په تناسخي مجازاتو کښې د جرم علم نه وي	۲۵۱
۱۵۲	د جسماني معاد رومبی دلیل	۲۵۳
۱۵۳	د ویم د لیل	۲۵۴
۱۵۴	درېیم دلیل	۲۵۵
۱۵۵	څلورم او پنځم د لیل	۲۵۶
۱۵۶	شپږم دلیل	۲۵۷
۱۵۷	اووم د لیل	۲۵۸
۱۵۸	اتم او نهم د لیل	۲۵۹
۱۵۹	یولسم او دولسم دلیل	۲۶۳
۱۶۰	د قیامت کیفیت	۲۶۵
۱۶۱	عالمي مرض موت یا د قیامت نخښې	۲۶۶
۱۶۲	د شپیلۍ د قیامت پوکل	۲۶۷
۱۶۳	د پوکلو حکمت	۲۶۹
۱۶۴	د محشر ز مکه	۲۷۱
۱۶۵	د مومن خوراک څښاک	۲۷۲
۱۶۶	بیان د حوض کوثر	۲۷۲
۱۶۷	عمل نامې	۲۷۳
۱۶۸	د قیامت دورځې ګواهۍ	۲۷۵
۱۶۹	د عملونو تول	۲۷۸
۱۷۰	د اعمالو تول. میزان او د موزون لهمه بیان	۲۸۰
۱۷۱	د عملونو تلونکې به څوک وي؟	۲۸۳
۱۷۲	د عملونو تللو حکمت	۲۸۴

صفحه	عنوان	شمیر
۲۸۵	دغوریو او ناغوریو پیژندل	۱۷۳
۲۸۶	د تول مقام، د پل صراط تیریدل او دنور	۱۷۴
۲۸۸	د صراط حقیقت	۱۷۵
۲۸۹	د صراط او نور حکمت	۱۷۶
۲۹۱	د نور اسباب	۱۷۷
۲۹۱	په کوم وجه د صراط پورے وتل اسانیږی	۱۷۸
۲۹۲	جنت او دوزخ	۱۷۹
۲۹۳	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۱۸۰
۲۹۵	د آدم علیه السلام د کیږد و ځائے	۱۸۱
۲۹۷	د آدم علیه السلام په راکوز ولو کښې حکمتونه	۱۸۲
۳۰۲	د جنت د ژوند حقیقت	۱۸۳
۳۰۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشه	۱۸۴
۳۰۴	د عیسیٰ علیه السلام راکوزیدل	۱۸۵
۳۰۶	د مسیح علیه السلام ژوند	۱۸۶
۳۲۶	ختم نبوت او د عیسیٰ نزول	۱۸۷
۳۳۲	د ذوالقرنین دیند متعلق د کفارو د عذاب همیشوالے	۱۸۸
۳۳۶	تتمه	۱۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

پیش لفظ

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ وَحۡدَهٗ لَا شَرِیۡكَ لَهٗ وَالصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ عَلٰی مَنۡ لَّا نَبِیَّ بَعۡدَهٗ

احقر د خلوبینو کالونه هم زیاته موده د قرآن کریم په خدمت کښې مصروف پاتے شوے دے. ما د خپل توفیق مطابق د ډیرو اونورو تفاسیرو اونورو هغه کتابونو مطالعه کوله د کوم نه چه د قرآن فهمئ په باره کښې مدد اخستے شو، اوکوم معارف چه د الله د جانبه په زړه راوړو کیدل هغه به تول م په خپل خپل وخت د درس قران شریف په شکل کښې پیش کول :-

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ :- د احقر د دے درسونو نه قدیم او جدید دواړو طبقو ته د امید نه زیاته فائده اورسیده، د دوستانو اصرار دو چه څه تفسیر اولیکم، لیکن ما دا مناسب اونګڼله، چه د تفسیر په ځائے د قرآنی علومو په مختلفو شعبو کتابونو اولیکم چه په مختصر وخت کښې ناظرین هغه اولوستے شی، او د لږ جسامت په وجه مالی کم توفیقه حضرات هم د هغے نه مستفید شی، لیکن تالیف کښې د دے خیال اوساتلے شو،

(۱) چه د مطالب قرآن په تعین کښې د سلفو طریقه نه وی پریښودلے شوے، او د بیان شو و معارفو او حقائقو به شان داوی چه د سلفو تائید کوی نه چه د هغے تحریف :-

(۲) دویمه دا چه دا دور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نه مقاصد شرعیه نقلیه د د عقل او فلسفے په رنګ کښې بیان شی، چه د مغرب زده طبقے د هدایت سامان هم اوشی :-

(۳) دریمه :- دا چه د مقاصدو په تعبیراتو کښې دا اصطلاحی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات کړوي. او زیات تر دغه تعبیرات استعمال شي چه د جدید مذاق مطابق وي. احقر ډیر زیات مصروف دے، د دے وجے د بے ضرورته بسط او تفصیل نه مې ډډه وکړه، او په مطلب خیز اختصار مې اکتفا وکړه، که چرے د موجوده دور د مصنفینو په طرز مې کتاب لیکلے نو د دے نه څو چنده زیات غټ کتاب جوړیدے شو د کتاب ترتیب په دے ډول دے:-

(۱) ضرورة القرآن:- یعنی د نوع انساني د پاره د وحي الٰهي او د قرآن په ضرورت عقلي او فلسفي دلائل:-

(۲) صداقة القرآن، یعنې په دے خبره عقلي دلائل او د مستشرقینِ یورپ تردید چه قرآن د الله د جانبه دے او معجزه دے:-

(۳) تنزیلِ قرآن او د دغه تدوین:- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن تحقیق:-

(۴) محفوظیة القرآن:- د قرآن د محفوظیت دلائل او د مستشرقینو د شبهاتو تردید:-

(۵) مُهِمّات القرآن:- یعنې د قرآن د اهمو مقاماتو حل د هغې حکمتونه او رازونه او د شبهاتو ازاله:-

(۶) احکام القرآن: یعنې د قرآن فقهي احکام او د هغې حکمت او د موجوده دور د شبهاتو جوابونه:

(۷) تعبیراتُ القرآن:- یعنې د قرآني تعبیراتو تحقیقي حل په دے غرض چه صحیح مطالبِ قرآني معلومه شي او د جدیدو خیالوا هل قلمو خامیانے واضحه شي:

روښي بخته بابو نه په کتابي شکل کښے شائع کومه چه د هغې نوم به علوم القرآن وي، دُعا کوم چه الله تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق ما ته راکړي، په خپل درګاه کښے د قبول او منظور کړي، او د آخرت د نجات ذریعه ېې کړي، او محترم الحاج سیّد عبدالرشید شاه مهتمم مدرسه فاروقیه بهاولپور د پاره د الله جل جلاله: دا کتاب د سعادت باعث جوړ کړي، او د هغه دیني محبت او مجاهدانه کوششونه د الله تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت سبب جوړ کړي:

احقر:- شمس الحق افغاني عفا الله عنه:

دوحی او دقرآن ضرورت

دانسان دسعادت او شقاوت داصولو معلومولو دپاره انسانی عقل یو خو د دے وجے کافی نه دے، چه دَ عقلی معلوماتو بنیاد هغه تجربے او مُشاهدات دی په کوم چه دَ سائنسی اُصولو مطابق بوره محنت او زور غور او فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت داصولو بنیا د دَ عقائدو، اخلاقو او داعمالو دَ خصوصیاتو پیژندل دی، او دمشاهداتو اودَ محسوساتو دَ دائرے نه دا دَنګ بهر دی چه په هغے باندے دَ تجربے او مشاهدے په ذریعه هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه دَ هغے دَ پاره څه تجربه کاره شته دے۔

(۲) دویم دَ دے وجے چه عقلی فیصلو کښے دَ وهم دخل وی، او دَ دے کبله دغه فیصلے اکثر غلطے شی۔

(۳) دریم دَ دے وجے چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل خاوندونه کم او دَ فاسد عقل خاوندونه په دے امورو کښے زیات دی۔

(۴) څلورم د دے وجے چه دَ عقل فیصلے عموماً په جذباتو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلطے وی هم دغه وجه ده چه داقوام عالم د عقلونو فیصلے دَ معرفتِ الٰهی، دَ نبوت دَحقیقت معلومولو، د عملونو دَ جزا کانو، دامورِ آخرت اودَ صحیح او غلطو عملونو په باره کښے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح ګنړی، او بل تثلیث، بل خُدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم دَ غواغوښه خوړل ګناه ګنړی، او خوګ ئے نه خوړل، خوک خنزیر خوړل بنه ګنړی څوک ئے نه خوړل، دَ چا دَ عبادت کولو او دَ رضائے الٰهی موندلو یوه طریقه ده، او دَ چا بله، دَ چا دَ نبوت تصور یو دے، او دَ چا بل، څوک دا عمالو جزا او سزا دَ جنت او دوزخ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل کښے مَنی، څوک ئے د رُوحانی درد او راحت په شکل کښے او څوک ئے دَ تناسخ په شکل کښے مَنی، داحال په ټولو رُوحانی امورو کښے دے، د دے نه واضحه شوه چه په مذکوره اُمورو کښے عقل کافی نه دے، اُس مونږ هغه دلائل عقلی پیش کوو کوم نه به چه دا معلومیږی چه د دے اُمورو د پیژندلو دَ پاره دَ خالقِ کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کښ دَ قُرآن ضرورت دے، او دا دے دَ پاره چه دَ انسانی سعادت او شقاوت داُصولو دا سے یقینی فیصله مقرره شی، چه په هغے کښے د شک شُبے هیڅ ګنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے دول دی۔

دقرآن دضرورت دلیل بقائی

(۱) رُومبے دلیلِ بقائی دے، دَ هر انسان فطری خواهش دے چه هغه ته دِ دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه دَ انسان دَ ټولو نعمتونو نه ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، و جاه، اقتدار، خوړل، اَغوستل، او نور دا ټول بیکاره دی، د دے فطری جذبے دلیل دا دے چه د هر انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حمله اُوکړی، نو هغه به د ذات او دَ بقا سره دَ محبت په وجه دَ مُدافعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو دَ پاره به زور لګوی، دا دَ نګ که چرے په انسان د د تخ بیماری حمله وی یا چه دَ هغه حیات او بقا ته تر خطره پیښه شی نو هغه به دارو درملو غټ مال لګوی، او دَ ژوند د بقا کوشش کوی د دے نه معلومیږی چه بقا سره دَ محبت جذبه فطری ده، اُس د دے ختمیدونکی دُنیا او فانی جهان کښے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو که چرے دَ ژوند په یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دور کښې هم انسان ته دَ دوامِ حیات او استمرارِ بقا دَ مقصد حاصل نه وی نو دلته به دا اُوییلے شي چه انسان دیو ناممکن څیز فطری خواهش اُکړو، چه دَ علم نفسیا نو کَ مخه صحیح نه دے، ځکه چه ناممکنات فطری خواهش نه شي کیدے، او نه په یو ناممکن مقصد باندې ټول انسانان متفق کیدے شي دا خبره ناممکنه ده چه دوه پټه دَ ګډ کیدو نخښه شي په ټولے نړئ کښې دا سے یو دروغ کس به هم پیش نه شي چه دَ هغه خواهش وی چه دوه په دوو کښې پنځه وی، دا خو شو ناممکن عقلی دا، نلث ناممکن عادی هم فطرةً دَ ټولو انسانانو مطلوب نشی کیدے، دَ یو انسان په فطرت کښې هم دا نه دی پراته چه هغه دِ ټول عُمر دَ خوراك ځکالك او دَ ساه اغستو نه بے نیازه شي دَ دے نه دا معلومه شو ه، چه ناممکن عقلی او فطری دواړه دَ ټولو انسانانو فطری مطلوب نشی جوړیدے، نو دوامِ حیات چه دَ ټولو انسانانو فطری دَ ټولو انسانانو فطری مطلوب دے، هیچرے ناممکن نه دے بلکه ممکن الحصول دے، اُس دواړ بقا دَ پاره په دے نړئ دَ عالم تغیّرات کښې دا سے اشیاء موجود دی چه کچرے دَ زر خرابیدو نه او سخا کیدو نه بل څیز سره اُلګولے شي نو څه زمانے پورے هغے ته بقا حاصله شي مثلاً یو تازه میوه (رکب) بانده، چه مالګه اُمزے شي او اُوچ کړے شي نو څه مُودے پورے خو باقی ساتلے شی، په چین کښې دیو مړ سړی کالبوت دَ شهدو په دك بکس کښې په ایښو دو څه مُودے دَ پاره باقی ساتلے شی، دَ مصر په آثارِ قدیمه کښې دا سے مړه بیا مُوندے شوے ده چه په هغے باندے د لیکلے شوی تاریخ نه دا معلومه شو ه چه دا دَ بنځو زرو کالو نه دَ یو مسالے (ممی) په ذریعه محفوظ ده، هر کله چه په دے عالمِ تغیّر کښې دَ بقا زیاتو لو دا سے سامان موجود دے

نو ابدی او لاً فانی اشیاؤ کښې دا سے مساله به نه وی چه دَ هغے تر رون دا انسان دَ روح سره اُو شی او په دے وجه هغه ته دوامِ بقا او استمرارِ حیات حاصل شی، ابدی او لا زوال څیز و نه دَ الله تعالے ذات او دَ هغه صفات دی، چه انسان سره دَ هغے په لګیدو انسان ته دوامِ حیات او استمرارِ بقا حاصلیدے شي او دا دوه صفتِ الٰهی صرف دالله کلام او دَ هغه وحی کیدے شي، په دے وجه الله تعالیٰ خپل کلام په پیغمبرا نو علیهم السّلام نازل کړو چه انسان ته هغه دائمی حیات او بقا حاصل شی کوم چه دَ انسان فطری مطلوب دے،

کلامِ الٰهی په دنیا کښې نازل شوے دے، نو دلته دَ ه ولے انسان ته همیشه ژوند اُنه بخښلو؟ دا اعتراض ټو خو په دے وجه نامعقول دے چه دُنیا پخپله دارِ فناء ده او په دے کښې ټول مُوثرات دَ فنا هم موجود دی، او همیشه ژوند او بقا دَ پاره د دا سے محفوظ جهان ضرورت دے چه په هغے کښې مُوثرات دَ فنا هم موجود نه وی،

(۲) دویم په دے وجه چه دے دُنیا د تنګئ دَ کبله دَ ټولو انسانانو استوګنه دلته ناممکنه وه، د دینه معلومه دا شو ه چه دَ همیشه بقا غوندے د فطری جذبے دَ تکمیل دَ پاره دکلامِ الٰهی او دوحی دَ بانی ضرورت دے،

ټوا عتراض دا کولے شی چه په آخرت کښې به دَ کلامِ الٰهی عاملینو ته که ...وے دَ جنت په صورت کښې همیشه ژوند حاصل وی، نو دَ کلامِ الٰهی منکرینو ته ... به هم د دوزخ په صُورت کښې همیشه ژوند حاصل وی نو یو جواب دا دے چه دَ دوزخیانو ژوند دَ مرګ نه هم بدتر دے،

دویم جواب دا دے، چه کلامِ الٰهی ابدی دے نو ځکه دَ دے اثر هم دا ... ابدی دے چه دا دانسان ژوند ابدی جوړه وی خواه هغه ... جنت دی او که کفار د دوزخ دی مګر د ابدی ژوند دوه قسم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سره دآرام او بل سره د تکلیف نو دوام خو په دواړو کښې دے فرق صرف د استعداد او د عمل دے، جنتیانو کلام الهی سره د ایمان او منلو جذبے لاندے ترون لرلو او دوزخیانو سره د کفر او انکار د جذبے لاندې نو فرق صرف د نوعیت شو او که څه دوام حیات دواړه دی، د دے مثال داسے دے چه نمر شے سپینوی د وبي او جامو سره د نمر تعلق یو شان دے مګر دوبي خو من پرے تورېږی او د جامو رنګ پرے سپینیږی نو دا فرق صرف د استعداد دے، هم دغه حال د کفر او ایمان دے لکه څنګه چه قرآن واضح کړے دے:-

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَّ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَلَا يَزِيْدُ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا ط ؛ سورۂ بنی اسرائیل ایة ؛ ترجمه:- مونږه قرآن د ټولو کمزورو لرے کولو او د قوت او د رحمت سامان پیدا کولو د پاره نازل کړے دے، لیکن د کفارو د معاندانو ظلم په وجه " قرآن د هغوی د پاره د نقصان سامان جوړ شی:-

دلیل قانونی

(۲) دویم دلیل قانونی دے، د انسان په فطرت کښې دوه قوتونه موجود دی
(۱) یو قوت شهویه (نزوعیه) چه هغه د قدرت د اسے عطا ده چه په هغه انسان د خپلو مفادو د پاره جد و جهد کوی؛
(۲) دویم قوتِ غضبیه دے چه په هغه انسان د داسے قوتونو مقابله ددفعت کوی چه کوم د مذکوره فوائدو په حصول کښې ده سره مزاحمت کوی د انسانی فوائدو کلیات، خوړل، څښل، اغوستل، استوګنه او د بلوغ نه پس منکوحه ده دا ټول د انسان محبوب جسمانی مقاصد دی، دوه نور معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبه دا ټول اوه د انسان داسے

مقاصد دی چه په دے کښې ورته څه هم مانع، حائل یا مزاحم راځی نو دے مقابله کوی د ټولو انسانی جنګ جګړو بنیاد هم دا څیزونه دی، فطرت داغواړی چه د دے اوو مقاصدو د حفاظت د پاره د یو عادلانه داسے قانون ضرورت دے، چه پرے انصاف قائم شی، او جګړے ختمے شی، اُس دا قانون د د چاوی د خداوند تعالی، که د انسان د دا ظاهره ده چه د دے قسمه قانون جوړه وونکی د پاره د څلورو صفاتو ضرورت دے؛
(۱) علمِ محیط (۲) رحمتِ کامله (۳) قدرتِ تامّه (۴) غیر جانبداری؛
علم محیط خو ځکه ضروری دے، چه د انسانی حقوقو د هر اړخ علم ورلری او د انسانی فوائدو او حقوقو سره تړلی د انسانانو دوی ونده په ټولو دوا دو (دنیا، قبر، آخرت) باندے د کړه نظر وی چه دغه عادلانه فیصله د انسانی ژوند په دے ټولو منزلونو کښې درسته وی، او دا هم ضروری ده چه دغه فیصله د د انسان د پاره د نتائجو په لحاظ هم درسته وی خواه هغه نتائج انفرادی وی، او که اجتماعی ظاهری وی، او که باطنی (ژور) مثلاً که چرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا التراضا د جواز قانون جوړ کړی نو دے کښې خو د خوشما شخصی آزادی لحاظ ساتلے شوے دے، لیکن دے ټولو کښې د پوره معاشرے د اجتماعی ضرور لحاظ نه دے ساتلے شوے د سود نتیجه په حرص کښې اضافه او د انسانی همدردی فقدان دے، او زنا او لواطت سره د صحتِ جسمانی او د عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضرورنه نظر انداز کړے شوی دی، او په دے کښې هم دا رنګ په قبر او آخرت کښې د عذاب خیال هم نه دے ساتلے شوے:-

د رحمتِ کامله په وجه ضرورت دے، چه د عادلانه قانون جوړونکی په موقعه څه قسم غفلت اونشی، او په قانون کښې عمداً داسے اجزا شامل نکړی چه هغه د انصاف خلاف دی؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرت کامله پیدا ده وجه ضروری دے چه دچا زور ولاندې انصاف نکړی یا مجرم نه په سزا ورکولو کښې کمزوری ظاهره نکړی غیرجانبداری پیداده وجه ضروری ده چه دهم قوم، هم وطن هم رنګ او دهم زبان څه طرف داری اُنکړی او دا رنګ په قانون سازئ کښې ددے قسمه خلقو ډخیال ساتلو په غرض بل قسم خلقوته نقصان ورنکړی. لکه څنګه چه ډوبین خلق دا سے کوی:

دا ځلور صفتونه چه عادلانه قانون جوړولو ډپاره ضروری دی صرف دخداوند تعالیٰ په ذات کښې موجود دی نه ډهغه په رنګ دچا علم محیط شته او نه ډچا رحمت:؛

اَللّٰہُ اَرْحَمُ بِعِبَادِہٖ مِنَ الْاُمِّ بِوَلِیْدِھَا ، ترجمه:- ډالله پاک رحمت په خپلو بندګانو دومره زیات دے، چه ډمور به په خپل اولاد دومره نه وی،

نه دهغه په رنګ ډچا قدرت شته چه ډچا زور پرے چلیږی، او په قانون جوړولو کښې دهغه رعایت اُکړی یا مُجرم نه په سزا ورکولو کښې د چانه اُویریږی، صرف ډخداوند تعالیٰ ذات غیرجانبدار ګڼله کیدے شی چه هغه په قوم او وطن کښې چاسره شریک نه دے چه ډهغوی لحاظ اُکړی نه چاسره په رنګ او ژبه کښې شریک دے. بلکه هغه خود ا سے ذات دے چه لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ، او لَیْسَ کَمِثْلِهٖ شَیْءٌ دے، ترجمه:- نه هغه نه څوک پیدا دی او نه هغه ډچا پیدا دے، او نه ډهغه په شان څوک کیدے شی.

لو دے وجے د انسان فطری حق، یعنے عادلانه قانون صرف ډالله تعالیٰ ذات سره خاص دے ؛ ع

سروری زیبا فقط اُس ذات بے ہمتا کو ہے، حکمران ہے اک وُہی باقی بُتانِ آزری

سرداری (حکمرانی) صرف ددے بے مثله ذات حق دے. هم دے یوازے حکمران دے. نور ټول ډ آذر بتان دی.

اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ :. سورة یوسف آیة ع۴۰	قانون جوړول صرف ډالله تعالیٰ جل جلاله حق دے.،

ددے قسمه قانونِ خداوندی، وحیِ الٰهی او احکامِ ربانی نوم قرآن دے په دے وجه ډقرآن ضرورت ډانسان ډپاره ثابت شو، بهرکیف انسانی حقوقو سره ترلی قانونِ خداوندی نه بغیر ډیوانسانی قانون حکمرانی به ډجاهلیت حکمرانی بللے شی:؛

اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُوْنَ ط وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللّٰهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُّوْقِنُوْنَ سورة مائده آیة ۵۰	ترجمه، ولے خلق ډانسان جاهلانه قانون غواړی؟ په حقیقت بانداے یقین لرونکی قوم ډپاره ډالله تعالیٰ نه سوا ډبل چا قانون ډیر ښه دے ؟

غیرِ حق چون ناہی و آمر شود   زور ور نا تواں قاہر شود
زیرِ گردوں قاہری از آمری است   آمری از ما سوی اللّٰہ کافری است (اقبال)

ډالله نه بغیر چه څوک قانون سازئ شی، په زور ظلم سره په عاجزانو غالب شی، ډآسمان لاندے خو غلبه صرف ډیو حکمران (الله) ده، ډالله تعالیٰ نه بغیر ډبل حکمران کافر دے.

د ضرورتِ قرآن دلیل غذائی

(۳) دلیل غذائی - انسان ډجسم او روح نه مُرکب رجوړ) دے او بیا په دے دواړو کښې روح اعلیٰ او اشرف دے او بدن ډهغے په نسبت ادنیٰ او خسیس دے هم دا وجه ده چه ډجسم نه روح اُوځی نو بدن بیکاره شی. ډروح دا قسمه برتری ډومره واضحه او بدیهی ده چه حیوانات او جمادات هم ددے نه خبردار دی مثلاً یو ژوندے سړے چه روح پکښے وی او څوروځے په یوځاے کښے اُوده پروت وی نو هیڅ څیز پرے حمله نه کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه پکښې چنجي کېږي نه کارغان او تپوسان د ده غوښه شوکوي نه ځمکه د ده بدن خوري او نه هوا او نمر دے بدبویه کولے شي. لیکن هم د دغه انسان د بدن نه چه څه وخت روح اوځي، نو جمادات او حیوانات ټول په ده حمله کوي باوجود دے چه د مرګ نه وړاندے دے په کائناتو کښې حاکم وو نه چه محکوم:۔

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ: ترجمه:۔ او الله تعالیٰ د ځکے او د آسمانونو ټول څیزونه ستاسو مسخر کړیدي
سورة الجاثیه، ۱۲ یة ۱۳

بیا ځمکه هم د غه جسم خوري، نمرئ بدبویه کړي چینجي هم ورته په پوزه او خوله کښې ننوځي او کارغان او تپوسان هم تری غوښه شرکوي دا ټول څیزونه چه روحے د انسان نه مغلوب وو د ده د مرګ نه پس په ده حکه غالب شول چه دوی د الهام الٰهي په ذریعه د دے خبرے نه واقف وی چه په انسان کښې د قوت او غلبے باعث د هغه روح دے دا د روح د برترئ دلیل دے، هر کله چه بدن کمتر او روح برتر دے اګکمتر د غذا د پاره قدرت انتظام کړے دے، د انسان د خوراک د پاره د غلو دانه هله جوړیږي، چه د دے ټول جهان وسیع کارخانه په دے محنت اوکړي، مزکه او اوبه بوټے د مزکے نه راؤ تو کوي. هوا ئې تروتازه اوساتي، ستوري ته هغو د نشو و نما خدمت اوکړي، نمرئ دانے پخے کړي تر دے حده پورے چه د انساني بدن د پرورش د پاره نمر د سمندر نه بخارات اوچت کړي د هغه نه وریځ جوړه شي، او د باران په صورت کښې د اوبو انتظام اوشي، دا ټول انتظام د کمتر انساني جُز (جسم) د غذا د تکمیل د پاره دے د حکمت خداوندي تقاضا دا ده چه د برتر جُز (روح) د پرورش د پاره قدرت ضرور انتظام کړے دے دا څوک بے نه شي چه د کمتر جُز (بدن) د پرورش د پاره خو دومره لوئے انتظام وی او د برتر جُز

(روح) د پاره د هیڅ انتظام نه وی د هغې مثال به بیا داسے وی چه په اسونو باندے د چامیله شي، نوکور به د اس د کیا وغیره مکمل انتظام اوکړي، او د درئیس د خوراک ځښاك وغیره هیڅ انتظام اُ نکړي، نو حکیم مطلق د بدن (سورلئ) نه زیات د روح (درئیس) د غذا انتظام کړے دے ځکه چه د واړه په خپلو فرائضو ادا کولو کښې د غذا محتاج دي بدن او روح دواړه په دے عالم تغیر کښے استوګنه کوي او په خپل فرض پوره کولو کښے د غذا محتاج دی، که د غذا نه ورکړے شي نو بیا د ژوندي پاتے کېدو ګرځیدے شي او نه په هغه سورلو رے نتائج په وجه د اس د اسے قابو کولے شي بلکه کیدیشي چه درئیس خوږو سره دواړه ختم شي، ځکه زمیني دے د دے غذا هم زمیني ده مګر روح ترقي دے او د ترون د عالم بالا سره دے لهذا د ده غذا هم لطیفه او د عالم بالا نه ډکه ده او دا غذا وحی رباني ـ کلام الٰهي یا قرآن دے. په دے کښے د غذا ټول (میلان طبعي، او نشو و نما) خصوصیات موجود دي. نکه د بدني غذا د خصوصیات په دوه وژي او غوښه کښے نه دے موجود دي چه د دے خوراك نه د انسان شوق کیږي کاتري او ښېغ خوراك نه ئي شوق نه کیږي، چه دا دواړه اوره کړي او وے خوري د غه د نلشه په دوه ژي، غوښه کښ د نشو و نما صلاحیت شته په کاترئ او اوسپنه کښے نشته بلکه د هلاکت خطره ده. قرآن د روح غذا ئے روحاني حکه دے چه په دے کښے دا دواړه خصوصیات موجود دي. میلان په دے ډول دے چه قرآن ډیر لوئے کتاب دے او بیا په اجنبي ژبه (عربي) کښے هم دے لیکن سره د دے خلق د دے تلاوت ډیر کوي دا یاد وي (حفظ کوي) او د دے یاد ساتلو د پاره ډیر نه او تکرار و ترمرګه پورے کوي، د وخت او محنت دا قرباني د دے خبرے دلیل دے چه په قرآني غذا ئیت کښے روحاني کشش موجود دے ځکه چه دا د روح غذا ده، ګهورے غذا ...

جسماني نه وي نو د جسم مرګ لازمي دے. همدارنګ روحاني غذا چه نه وي نو د روح اصلي (حقيقي) مرګ يقيني دے، غذائے قرآني نه حياتِ حقيقي پيدا کيدل په دے آيت کښے ذکر دي يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ترجمه: اے مؤمنانو تاسو د الله او رسول خبره منئ ځکه چه تاسو سورة انفال، رکوع ۳ آيت ۲۴ هغه (قرآن) طرف ته بلي کوم کښے چه ستاسو حقيقي ژوند دے.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ترجمه: اعلان اوکړئ چه د قرآني سورة فاطر آيت ۲۲ غذا نه محروم مړه خلق هغه خلقو سره برابر نه دي چا چه د قران غذا او روحاني نه حقيقي ژوند بيا موندلے دے.

۴: دليل دوائي

په دے عالم تغير کښے د انسان په بدن او د روح دوا په تغيرات راځي د بدن د پاره د تغير سبب مخالفه آب و هوا، فاسده غذا، يا نا مناسب فعل او حرکت کول يا څه بله حادثه وي همدارنګ د روح د پاره د مرضونو او تغيرات اسباب ګنده، فاسقانه، ملحدانه مشرکانه ماحول، خراب تعليم، خراب تربيت، خراب قانون او خراب افعال او حرکات دي، د دے دواړه قسمه بيمارو د پاره مناسب ډاکټر يا حکيم ته رجوع کيدے شي بدن او د هغې دارو درمل دواړه مادي څيزونه دي په دے وجه انسان په خپلو تجربو غور او فکر سره د بدن مرضونه معلومه وي او د هغې د صحت د پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواے دارو درملو او علاج تجويز هم اوکړي کوم چه قدرت دلته پيدا کړي دي، او په دے سلسله کښے په خپلو تجربو او کوشش سره د دے د پاره قانون هم جوړولے شي، ليکن روح انساني، د هغې صفات او امراض ټول د انساني تجربے د دائرے نه بهر دي نه ئے د مرضونو څه تشخيص کولے شي او نه د دے د پاره څه دارو درمل تجويز کولے شي، روح چه پخپله امر رباني دے، او صرف عالم بالا سره تړلے يو حقيقت دے لهٰذا د دے، علاج به هم د عالم بالا نه کيدے شي، چه په هغې د مرضونو ازاله کيږي زميني علاج (دارو درمل) پرے اثر نه غورځوي ځکه چه روح زميني نه دے، د روحاني مرضونو علاج د بدني مرضونو د علاج نه ځکه ډير اهم دے چه د بدني مرض په وجه انسان وقتي طور مړ شي، مګر د روحاني مرض په وجه د انسان دائمي مرګ او هلاکت واقع کيږي، هم دا وجه ده چه خالق کائنات د بدن د علاج انتظام انساني تجربو ته سپارلے دے ليکن روحاني علاج د پاره د انبياء عليهم السلام په ذريعه ئے پخپله انتظام اوکړو چه هغه وحي الٰهي او کلام رباني بللے شي او د روحاني علاج د پاره مجربه او بے خطا نسخه ده:-

وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ (بني اسرائيل ۸۲) ترجمه: مونږ قران نازل کړو چه په هغې کښے د روح علاج او د هغې د قوت بخښنې سامان موجود دے او يقين لرونکو د پاره د الله رحمت دے.

په دے وخت کښے د روحاني امراضو ازالے او د دے د فيضانِ صحت د پاره بل څه علاج يا نسخه په کائنات کښے موجود نه ده ځکه چه د مُهَيْمِنًا عَلَيْهِ، په رنړا کښے د قرآن نسخه د ټولو انبياء عليهم السلام په ټولو روحاني نسخو باندے مشتمله ده، او په دے کښې دابدي روحاني صحت بدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُصول موجود دي هم دا وجه ده چه یوروپ خو د علمونو انبارونه اُلوستل او د هغې په وجه د ترقئ آسمان ته اُختل لیکن د دې روحاني شفا نه د محرومیت په وجه د انسانیت شرافت نه محروم دي نه په دوی کښې څه نیکي شته نه خداترسي، نه انصاف، نه اطمینان قلب او نه امن بلکه د د دي د کتنه او بیمار روحونو په وجه دُنیا هر ه ورځ جګړو جوړیږي او په دې کښې د فواحشو، منکراتو او د وینو توئولو داسې یو سیلاب په جوش دے چه د هغې د ختمیدو هیڅ قسم اُمید نشته د توټې دُنیا د تباهئ خطره ده ځکه چه خرابئ ورځ په ورځ په زیاتیدو ده.

۵ دلیل نوري

په دُنیا کښې دوه قسمه څیزونه دي، یو هغه چه په سترګو لیدلے کیدلے شي، لکه د ځمکې نه تر آسمانه پورې ټول څیزونه، دوئیم هغه چه په سترګو لیدلے نه شي، صرف په عقل معلومیږي لکه ایمان، کُفر، طاعت، معصیت د انساني اعمالو حُسن او قُبح. د دوړمبي قسمه څیزونو دپاره قُدرت دوه نُوره پیدا کړي دي. یو داخلي نُور او بل خارجي نُور، داخلي نُور خو د سترګو نُور دے چه انسان کښې دننه موجُود دے، که د چا سترګې رڼه نه وي او د داخلي نُور نه محرومه وي، نو هغه په ماړاو پړی کښې فرق نشي کولے

دوئیم خارجي نُور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلي، لالټین، ډیوه وغیره که چرې دا خارجي نُور نه وي، اګرچه د سترګو بینائي درُسته وي بیا هم هغه په توره تیاره کښې د ماړاو پړی فرق نشي کولے دواړه نُورونه داخلي او خارجي چه جمع وي نو هله به علم او پیلتون حاصل وي.

دا رنګ د دوئیم قسم څیزونو دپاره هم د اندروني او بیروني دواړه قسمه رڼا اکانو ضرورت وي، اندروني رڼا عقل او بیروني رڼا د آسمان ده

دے دواړو ضرورت ځکه دے چه د ایمان او کُفر، د نیک او بد، د خیر او د شر پیلتون اُوشي، هغه بیروني رڼا د روحاني اُمورو دپاره کلام الٰهي دے چه لکه د آسماني رڼا (نمر) په شان یو بله آسماني رڼا ده. وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ؛ او دوی د هغې رڼا تابعداري کړې ده چه حضورؐ سره نازله شوې ده. سورة اعراف ایت ۱۵۷

۶: دلیل حبي

انسان د بدن او رُوح مجموعه ده د بدن په وجه هغه د جسماني محبوباتو مثلاً د خوراک څښاک او د مکان خواهشمند دے یا د دې محبوباتو د حاصلو د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، د دې څیزونو سره هم د انسان محبت فطري دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطري دے هم دا وجه ده چه انسان په ټول تاریخ کښې د محبت الٰهي د تقاضا نه خالي نه دے پاتې شوې دا بیله خبره ده چه کله د دې فطري تقاضې صحیح او درست اظهار شوے لکه د مومنانو او موحدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بُت پرستو او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالیٰ مظهر اُګڼلو او د هغې عبادت ئې اُکړو، د دې دواړو صحیح او غلطو طریقو اصل محرک هم دا فطري جذبه (محبت الٰهي) وي تر دې حده چه د دُروس او چین خلق چه د خدائے نه منکر دي د دې جذبې نه مجبُور شول ځکه چه دا ختمولے نشي چنانچه هغوی د دې فطري جذبې د تسکین دپاره د لینن او ماؤزے تنګ مجسمې او تصویرونه ځائے په ځائے نصب کړل چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کښې جاري اُساتلے شي، ما په خپل بل یو کتاب، کمیونزم او اسلام کښې د کمیونستو دا خبره نقل کړې ده چه د خدائے په ځائے بل یو مصنوعي خدائے د خلقو دپاره تجویز کول ضروري دي د دې دپاره چه د دې فطري جذبے تسکین پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اُشی، لودوی دا مقام خپلو حُمتا نو مشرانو ته ورکړو. بهر صورت مُحبت الٰہی وفطری جذبه ده دده دپاره ذیو مظهر ضرورت دے چه دَ خدائی دخوښے او ناخوښے تابعداری اُکړی شی کوم څه چه خوښوی هغه اُوکړ داو کوم څه چه ناخوښ وی هغه اُنکړو. لکه څنګه چه دَ هر محبوب دمحبت عامه تقاضا ده، اُس دَ خدائے دَ خوښے او ناخوښے معلومول ترهغے نا ممکنه ده چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعه نه وی خود لی څکه چه دیوانسان خوښی او ناخوښی ترهغے نشی معلومیدے ترڅو چه هغه پخپله دَ هغے اظهار نه وی کړے لکه څنګه چه یو کوربه دَ میلمه دخوښے دخوراک انتظام ترهغے نشی کولے ترڅو چه میلمه هغه نه وی ښکاره کړی، دالله ذات خو ددے نه هُم ډیر بلند او بالا دے. نو څکه دَ هغه دمحبت تکیل دپاره دا ضروری ده چه هغه موبز ته اُښائی چه فلا نئی عقیدے، اخلاق اعمال او اقوال دهغه خوښ دی او فلا نی څه ناخوښ او دا ئسم خودل بغیر د کلامِ الٰہی نه ناممکن دی دے دپاره دَ وحی او کلامِ الٰہی ضرورت دے چه د هغه دخوښے او ناخوښے عِلم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه دَ هغے نه ضرورت دَ قرآن ثابت شو.

۷: دلیل اتباعی

په دنیا کښے اتباع او تابعداری موجوده ده، اولاد د والدینو، شاګردان داُستاذانو، رعیت دَ حکومت ما تحت عمله دَ خپلو افسرانو او احسانمند دَ احسان کوونکو تابعدارا و فرمانبرداروی، دا صورتونه او ددے نه علاوه نور ټول دَ تابعدارئ صُورتونه فطری او معقول دی او ددے په وجه نظام تمدُن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند به تباه شي، شاګرد داُستاذ نافرمانه وی نو نظامِ تعلیم به ګډوډ شی، رعیت

دحکومت او ما تحت عمله دَ افسرانو تابعدار نه وی نو دَ حکومت انتظام به نس نس شی، که زیر احسان دخپل محسن تابعدار نه وی نو دنیا نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے دُنیا کښے دهرڅیز دپاره علت او سبب موجود دی دغه رنګ ددے مذکُورتابعدارو او فرمانبردارو دَ پاره هم دعلت او سبب ضرورت دے، چه هغه (۱) احسان او اقتدار دے، په اولاد د والدینو، په شاګرد داُستاذانو او په زیر احسان دَ محسنانو احسان د فرمانبرداری او اطاعت فِطری سبب دے، او په رعیت دحکومت په ما تحت عمله دافسرانو اقتدار دفرمانبرداری فطری سبب دے ددے ټولو صورتونو نه علاوه نور ددے صورتونه د فرمانبردارئ هم شته مثلاً، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام داهل علمو مثلاً دامام ابوحنیفه امام بخاری رحمهما الله او یا ذاهل معرفت مثلاً دشیخ عبد القادر جیلانی یا دنور وبزرګانو رحمهم الله تعالٰی تابعداری هم کوی دَ دے دواړو صورتونو سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری وی لکه دَ معشوق حُسن دَ عاشق دپاره یا هغه باطنی او معنوی وی. لکه دعلماءِ دین او بزرګان دین حُسن دعوامو دپاره لهٰذا ددے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف درے دی.

(۱) قُدرت (۲) احسان (۳) حُسن

په انسان کښ چه په درے واړو باندے علت موجُود وی نو دَ هغه اطاعت کولے شی حالانکه دا د انسانی ذاتی خوبئ نه دی بلکه دالله عطا او بخشش دے هر کله چه خداوند تعالٰے ددے درے وارو سرچشمه او جامع دے او ددې ټول صفتونه دَ هغه ذاتی او قوی تردی نو دَ هغه په دے اطاعت اُنګړیشی فطرت غواړی چه دَ دا سے ذات اطاعت په څه ډول طریقه وکړے شه وی؟ هغه په دا وی چه دَ هغه وحی او کلام په دَ پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعه انسانانو ته راُرسی چه دَ دے لاره صحیح طور متعین شی، ددے وحی نوم

قُرآن دے چہ همیشه دپاره محفوظ دے، لهذا دنوعِ انسانی دَ پاره دَ قُرآن ضرورت ثابت شو

۸ : دلیل نفسیاتی

انسان که چرے دَ خپل نفس او رُوح په آئینے نظر واچوی نو دَ کلام الٰهی یا دَ قرآن ضرورت پخپله ددهٔ ذرهٔ ذرهٔ دماغ او دَ ضمیر خاموش آواز دے یو سلیم الفطرت انسان که هغه په صحرائے افریقه کښے وی یا دَ آزاد قبائلو په غرونو کښے هر کله چه هغه یو بد کار مثلاً زِنا یا قتلِ ناحق کوی نو د هغه دماغ او ضمیر دَ دے جُرم کولو نه ضرور متأثر کیږی او هغه په خپل ضمیر کښے د دے، جُرم دا ثر یو قسم دړوندوالے تکدُّر او انقباض محسُوسوی سره دَ دے چه هلته په دے فعل د دَ حکومت کُوم هیڅوک نه وی نه څرڅو حکومت موجُود وی نه څو عدالت یا پولیس او نه په دغه ځائے کښے څه ضابطه او قانُون نافذ العمل وی بلکه دا علاقه د هر قانون نه آزاده وی، اُس سوال دا پیداکیږی چه په دے حالت کښے دَ دغے دړوندوالی، تکدُّر، انقباض سبب څه دے؟

کچرے دا اُوئیلے شی، چه ده جُرم کړے دے قانُون اخلاقیات کړے دے نو دا سزا ځکه غلط دی چه هلته نه قانون شته او نه دَ سزا اَدیره شته بیا دَ دغے تاثُر وجه څه ده؟ ظاهره ده چه دا دده دَ ضمیر هغه خاموش آواز دے کُوم نه چه دے دَا محسوسوی چه ضرور ده څه قانُونمات کړیدے کچرے هلته انسانی قانُون نشته نو بیا حقیقی او الٰهی ضابطه دَ انسانی اعمالو دپاره ضرور موجوده ده چه په دغے جُرم د غه ضابطه ما ته شوے ده او هغه حقیقی او الٰهی قانُون چه دَ کوم نه په خلاف کولو دده مُجرم په ضمیر کښے دا تأثُر پیدا شوے دے همدغه کلام الٰهی یا په بل تکو کښے

قُرآن دے، چه دَ هغه نه دَ قُرآن ضرورت په نفسیاتی تاثُرمره ثابت شو

۹ : دلیل تخلیقی

عَالَم دَ بعضے الله نه بغیر نور ټول مخلُوق صرف دَ دوُو څیزونو نوم دے انسان او خادمِ انسان، عالَم تخلیقِ الٰهی او فعلِ خُداوندی دے نو بیا دے کښے به ضرور څه حِکمت وی، ځکه چه حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمتہ هیڅ یو کار نه کوی، نو دَ هغه خالق به څنګه بے فائدے او بے حکمته یو کار کوی مشهوره ده چه فِعْلُ الْحَکِیْمِ لَا یَخْلُوْ عَنِ الْحِکْمَةِ اُس عقل دا ضروری ګڼړی چه دَ انسان یا دَ خادمِ انسان په پیدا کولو کښے حِکمت شته، دَ خادمِ انسان حکمت خودا بیے ظاهر دے چه د هرش نه ترفرشه پورے ټول څیزونه دانسان د فائدے، پرورش او خِدمت دَپاره دی، زمکه معدنیات نباتات، حیوانات، اور، اُبه، هوا، نمر او دَ هغے ګرمی او رڼا، ستوری و غیره ټول دَ انسان په خدمت کښے مصرُوف دی، لکه څنګه چه دَ قُرآن کریم اِرشاد دے:-

وَسَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ط سورة الجاثیة آیة۱۳ : ترجمه: او تابع کړی دی ستاسو دَ پاره هغه څیزونه کوم چه په آسمانونو او په زمکه کښے دی،

خالق کائنات زمکه او آسمان ستاسو په خدمت او په فائده کښے په داسے زبردسته جبری ذمه داری لګولی دی، چه په هغے دَ نګران مقرر ولو څه ضرورت نشته او نه دَ انسان په خدمت کښے دَ سُستی یا دَ غفلت څه ویره شته لهٰذا دا واضحه شوه چه دَ انسان نه سوا ټول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت دپاره پیدا شوی دی، کچرے په دے کښے یو څیز هم موجود نه وی نو انسان

ژوندے نه شو پاتے کیدے دا هم ثابته شوه چه د دے اشیاوُ د تخلیق مقصد او حکمت د انسان ژوند قائم ساتل دی اُس د دے ور کُو ته انسان د تخلیق حکمت څه دے؟ هر کله چه کارخانهٔ عالم د انسان د پاره پیدا ده نو دا ضروری خبره ده چه انسان د عالم د پاره نه دے پیدا د هغے دلیل دا دے چه دا ټول عالم که نه وے نو انسان ژوندے نه شو پاتے کیدے بلکه انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کیدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه د تخلیق مقصد به هم اشرف وی لکه څنګه چه اَس د خر نه اشرف په دے وجه دے چه د هغه مقصد هم د خر نه اعلیٰ دے. خلاصه کلام دا چه جهان انسان د پاره دے او انسان خالق جهان د پاره. هغه به د نائب خُدا او د خلیفهٔ خُدا په حیثیت هغه کارکوی چه د هغه د آقائے حقیقی کومه منشا وی، په دغے منشا الٰهی به پخپله عامل وی او بل به پرے عامل کوی او دے ته ویلے شی عبدیت او بندګی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ سورة الذّٰرِيٰت آیة ۵۶ : دپیریانو او بنی آدمو تخلیق د خالق کائنات د عبدیت او بندګئ د پاره دے په دے بندګئ کښے د خداوند تعالیٰ هیڅ فائده نشته او د انسان فائده پکښے دا ده چه هغه د خپل مقصدِ تخلیق تکمیل اُکړی نو د حیاتِ ابدی د خوشحالونه به فیضیاب شی، اُس مقصدِ تخلیق یا منشا الٰهی معلومولو د نو د پاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغے وضاحت اُکړی او هغه بغیر د کلام الله او وحی الٰهی نه ناممکن ده نو څکه د کلام الٰهی ضرورت ثابت شو چه هغه قرآن.

۱۰ : دلیل ترحمی

رحمت او شفقت خُوبی ده او کمال صفات دی رحمت نه خالی کیدل نقص

دے، چه د هغے نه د الله ذات پاک دے د دے وجے قُرآن کښے ځائے په ځائے د رحمتِ الٰهی ذکر موجود دے په نورو آسمانی کتابونو کښے هُم او د عقل تقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کښے دِ رحم ضروری، دا عالمِ کائنات یو آئینه ده په دے کښے رحمتِ الٰهی صاف ښکاری، کائنات کښے صرف دوه څیزونه دی

(۱) مرحوم، او مُنعَم، په چا چه رحمت او انعام وی هغه انسان دے

(۲) رحمت او نِعمت، د آسمانونو او د زمکے هغه ټول مخلوق چه د خُداوند تعالیٰ دا پخه د انسان د پاره نعمت او د رحمت سامان دے،

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ؛ کچرے تاسو د الله تعالیٰ نعمتونه شمیرل اِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ (ط) سورة ابراهیم آیة ۳۴ : غواړئ نو نه شئ شمیرے بیشکه انسان بے انصافه او ناشګره دے:-

د الله تعالیٰ د رحمت خو دا حال دے، انسانی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول ښه دی، بلکه څه مُضر او تباه کُن دی او څه مفید او نفع منه دی، د دُنیا ټول قومونه په دے متفق دی چه انصاف ښه دے او ظُلم بد، لیکن اعمال دا لطیف اشیاء دی چه په انسانی غور فکر یا ډیبار ډیر د تجربه کاه، کښے د هغے فائده نقصان نه شی معلومیدے دغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که مُعاملات، کچرے په دے اعمالو کښے د الله تعالیٰ هدایت هُم نه وی او انسان په تباه کُن او زهر آلود عقائدو او اعمالو کښے مبتلا شی، او خالق کائنات صرف تماشه کوے نو دا به د ده د شانِ رحمت نه خلاف وے لکه څنګه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کښے زهر ګډ دی بل بے خبره انسان ئی خُوری او دے پرے غلے پاتے شی، نو دا به بے رحمی وی، دا رنګ کچرے یو ړُوند په ګنده یا کوهی کښے خپه آګده او وربرلیږ وځی، خو بینا انسان ګوری او پرے چپ پاتے شو نو دا بے رحمی ده، نو کا حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خو بے انتها اُچت دے هغه ګله دا سے کولے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چه انسان خود په مُهلک او تباه کُن اعمالو کښې مُبتلا وي او دے د پرده چپ وي، حالانکه انسانان بے خبره دي او دده ذات په هر څه خبردار دے نو دده د رحمت تقاضا داده چه د هغه د جانبه د داسے هدایت نامه مجرد وی چه په هغې کښې د نجات د هنده او مهلکو عقائدو او اعمالو تشریح او بیلتون موجود وي، همدا غه هدایت نامه کلامِ الٰهي یا قرآن دے چه دد ے انسان ته ضرورت دے۔

دقرآن صداقت او اعجاز

دقرآن د اعجاز یا دده د مُعجز کیدو مطلب دادے چه قرآن کلامِ الٰهي دے آسماني او ربّاني هدایت دے، دد ے عُلوم او معارف د الله تعالیٰ د ذات علم و عرفان د لا محدود سر چینے ابدي قوانین دي د یو انسان د محدود او ناقص فکر او دماغ نتیجه نه ده او نه دا د انساني افکار و او نظریاتو په شان د وهم خیال، جذبات او خواهش نفساني نه اثرات او تبدیلي قبلوونکو تصورات تو مجموعه ده، دا فطرت او حقیقت دے چه کله نه بدلیږي او نه په هغې کښې د غلطۍ څه گنجائش شته نه د دے په قوانینو کښې د ترمیم او تبدیلۍ ضرورت شته او نه د ټولو بشري قومونو د حقُوقو سره ترلي د عدل او انصاف د لوے لارے نه داورید و احتمال مُمکن دے، چه د هغې متعلق د قرآن کریم پخپله ترتیب وار دعوے دا رنګ ده :۔

لَا یَاْتِیْهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ ؛ دقرآن په مطالبو کښې وړاندے ورستو لَا مِنْ خَلْفِهٖ ط تَنْزِیْلٌ مِّنْ حَکِیْمٍ حَمِیْدٍ ؛ د هیڅ باطل د ننوتو هیڅ گنجائش نشته سورهٔ حٰمٓ السّجده آیة ۴۲ :- ؛ د ادهغه ذات نازل کرده کتاب دے چه د حکمت او د ستائنے سرچینه ده او په ټولو صفاتِ کامله د موصوف دے۔

لَا مُبَدِّلَ لِکَلِمٰتِهٖ ؛ سورهٔ انعام آیه ۱۱۵ ؛ په قرآن کښې د هیڅ ترمیم او تبدیلۍ گنجائش نشته

وَ تَمَّتْ کَلِمَتُ رَبِّکَ صِدْقًا وَّ ؛ قرآن هدایات په رښتیني او عَدْلًا ط سورهٔ انعام آیة ۱۱۵ ؛ د انساني عدل کښې پوره او مکمل دي اُس یو اخځ دا خبره پاتے شوه چه آیا د ارشتیا د الله تعالیٰ کتاب دے یا د انسان ذهن د خوارئ نتیجه ده، کچرے او له خبره صحیح وي نو بیا به هر یو غیر الٰهي طاقت دد ے په وړاندے عاجز وي او دے کښې به هیڅ شک پاتے نه شي ..... (چه دا کلام الٰهي ... دے او کچرے دویمه خبره صحیح شي نو بیا به په دے کښې ضرور شک وي چه دا کلامِ الٰهي دے او که نه ؟ مونږ به وړاندے دا ثابتوو چه قرآن مُعجزه ده او ټول انساني طاقتونه دد ے ټول څه چه د یو وړوکی جز (حصے) جوړولو نه هم پاتے دي، هم دا وجه ده چه دا کلامِ الٰهي او مُعجز دے او دا لکه د نورو پیغمبرانو علیهم السّلام د معجزو په شان د یو وخت د پاره مُعجزه نه ده بلکه تل د پاره ده چه دد ے جواب دد ے مُنکرین تر قیامته هم نشي ورکولے او د یورپ عیسائي جارج سیل د دے خبرے نه پوره د شیني کیدے شي لکه چه هغه لیکي چه د یو انسان قلم د قرآن په شان مُعجز کتاب هیڅرے نشي لیکلے بلکه دا مُعجزه د مړو ژوندي کولو نه هم لویه معجزه ده" (تاریخ اسلام جلد ص ۳۲۷ از عبدالقیوم ندوی) د ټولو نه اول مونږ د قرآن د اعجاز او مُعجزے کیدو تشریح کوو چه په دے خبره پوهیدل آسان شي۔

د مُعجزے او اعجاز تشریح

په دُنیا کښې څو مره شیزونه چه ظاهریږي د هغې ټول درے قسمه دي

(۱) عادیات (۲) عجائبات (۳) مُعجزات

عادیات

عادیات هغه شیزونه دي د کوم چه تړون هغه مادي اسبابو سره وي چه عام خلق نے پیژني لکه د غنمو کرلو نه غنم راټوکیدل او د هلکوګی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولونه د فجورے اونه را تُوکیدل، د دارُو په استعمال مرض لرے کیدل، ډوډۍ خوراک سره لوږه او اُوبو څښلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه ګټه مُوندل او په سامان جنګ سره بَرے مُوندل دا اُمور عادیه دی او د عام رواج مطابق دی نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږی

عجائبات

عجائبات هغه څیزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کښے پیدا کیږی، مګر د مخصوصو ماهرینو نه بغیر عام مخلوق ته د دغے اسبابو او د هغے د پیدا شوو نتیجو هیڅ علم نه وی، مثلاً سائنسی نوی مصنوعات د مشین په زور اُوږدګاډے ز غلول الوتکه الوځول، سمندری جهاز چلول، ریډیو سټیشنونو نه آوازونه او تقریرونه خورول، میزائل، اټم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجائباتو کښے داخل دی، دارنګ سحری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا وار دی، لیکن د دے مخصوصو خلقو نه بغیر عام خلقو ته دا اسباب او په دے اسبابو د انړه نتیجے معلومه نه وی نو ځکه ورته دا څیزونه عجیبه ښکاریږی، بیا په عادیاتو او عجائباتو کښے یو خاصیت مُشترک دے :-

مشترك خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دومره دے چه په عادیاتو کښے د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هُم چه غنم اُکری، نو غنم ریبلے شی، لیکن عجائباتو کښے د مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغے ایجاد اُکړی او نور په زدکړه نور ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنګه چه امریکے ایټم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول کړو، دینه ثابته شوه چه عجائبات هُم داسے څیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نو ځکه دے

عجائباتو ته معجزه نشی ویلے :-

مُعجزات

مُعجزات هغه دی چه یو خو په هیڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجائباتو مادی اسبابو باندے اړ انړه نه وی بلکه د هغوُ جود د خالق کائنات په مخفی قوّت او مشیت اړ انړه وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هیڅوک نشی حاصلولے مثلاً الوتکه هم الوځی، او د سلیمان علیه السلام تخت هم الوتلو لیکن او له معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوځولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تخت صرف په مشیت الٰهی الوتلو چه دا ټول نه خوچاوړاندے اُکرے شو نه اُس څوک کولے شی او نه به آئنده څوک اُکرے شی :-

قرآنی معجزه بلاغی دلیل

په دنیا کښے دوه قسمه مصنوعات دی یو الٰهی مصنوعات لکه نمر، سپوږمۍ وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر سائیکل وغیره اُس موږ چه غور اُکړو نو ښکاره غټ فرق دا دے چه الٰهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات داسے نه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الٰهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دُنیا کښ کارخانے شته او نه خو په بازار کښے خرڅیږی هُم دغه حال د کتابونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه داسے نه دی چه د هغے په شان یا د هغے نه ښه بل څوک نشی جوړولے مګر د قرآن متعلق دا دعوه ده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے په شان څه چه دا د دے دیوویړو کی سورت الکوثر چه یو کر ښے نه نهایات نه دے، په شان هم نشی جوړولے دلته هیڅ شک باقی نه شو چه دا د الله تعالیٰ کلام دے، لکه څنګه چه هم په دے معیار قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کریم پخپله د خپل اعجاز او د کلام الٰهی کیدو په باره کښے د عربو فصحاؤ او بلغاؤ ته د مقابلے دعوت ورکړے دے، فرمائی،

وَاِنۡ كُنۡتُمۡ فِىۡ رَيۡبٍ مِّمَّا نَزَّلۡنَا عَلٰى : کچرے ستاسو په قرآن کښے د اشبه عَبۡدِنَا فَاۡتُوۡا بِسُوۡرَةٍ مِّنۡ مِّثۡلِهٖ : وی چه دا کلامِ الٰهی گوندی نه دے نو وَادۡعُوۡا شُهَدَآءَكُمۡ مِّنۡ دُوۡنِ : تاسو ټول یو ځائے شئ خپل ټول اللّٰهِ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِيۡنَ ۝ سورة : امدادیان هم را اوبلئ او د دے دیو البقرة آیة ۲۳ ، : وړوکی سورت غونده یو بل سورت جوړ کړئ ، کچرے تاسو پخپله دعوٰی کښے رښتینی یئ،

او دائے هم ورسره اُوفرمایل:

وَلَنۡ تَفۡعَلُوۡا ، سورة البقرة ، آیة ۲۴ ریعنے تاسو دا هیچرے نشی کولے

په دویم آیت کښے دے نه هم زیات مضبوط ټکو کښ فرمائی :-

قُلۡ لَّئِنِ اجۡتَمَعَتِ الۡاِنۡسُ وَالۡجِنُّ عَلٰٓى : کچرے ټول انسانان او جنات دے اَنۡ يَّاۡتُوۡا بِمِثۡلِ هٰذَا الۡقُرۡاٰنِ لَا يَاۡتُوۡنَ : د باره جمع شی چه د قرآن مثل بِمِثۡلِهٖ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٍ : : جوړ کړئ او راوړئ، نو نشی راوړے ظَهِيۡرًا ۝ سورة بنی اسرائیل آیة ۸۸ : اگر چه دا ټول په دے کښے د یو بل ملا تړ اُوکړی:-

په دے آیت کښے دا سے یو قوم ته خطاب دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او په فصاحت او بلاغت باندے ناز وُو هغوی د قرآن دُشمنان وو او اوّل مقصد د هغوی قرآنی دعوٰی غلطول او ماتول وو او د اعلان د حضور علیه السلام په خوله مبارک اُوکړے شو کوم چه اُمّی وو نه ئے شعر و شاعری زده کړه او نه ئے فصاحت بلاغت کښے څه تجربه او مشق لرلو بلکه د دوی دا ځلوینت کاله عُمر دا سے تیر شوے وو چه د دغه ژبان په ماهرینو کښے د ده هیڅ شهرت نه وو په دا سے حالت کښے د هر اعلان د هغوی تاؤ نه

هم زیات کړو کچرے کیدے شوے نو هغوی به په ډیره آسانه قرآن او صاحبِ قرآن ته په دے سخته ماتے ورکړے وه چه کم از کم یو کربنه عبارت خو به ئے د قرآن په شان جوړ کړے وے، ځکه چه د قرآن پخپله هم دا اقرار دے کچرے دا سے اُ شو نو قرآن بیا کلامِ الٰهی نه دے او صاحبِ قرآن به د خُدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړ ول ناممکن اُ گنړل او د دے آسانے لارے پرے ځائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنگونو ډیره گرانه او طویل تر ینه طریقه اختیار کړه چه په هغه کښے ئے مالونه او ځانونه تباه کړل اوځه خو په کښے د خپل ملک او وطن نه هم لاس اُو وینځلو سره د دے چه په دے کښے هم ورته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزئ د مالی جانی قربانئ ورکول او د ژبے او د قلم خوځولو آسانه طریقه پریښودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هیڅ جواب نه وو حالانکه دا هغه خلق وو چه کوم د دوی د فصاحت او بلاغت جواب به تر قیامته اُ نکړے شی دا خود قرآن د اعجاز بلاغی دلیل دے چه ډیر صفا او آسان دے لیکن د یورپ وغیره مستشرقینو د اسلام د مقابلے د پاره صرف د غه تخو الانو او معاوضو هضمولو په غرض بیا هم خوگه وو بے بنیاده اعتراضات کړی دی هغه به مونږ په وار وار نقل کوو او جواب به ئے ورکوو:-

اوله شُبه

اوله شبه اهلِ استشراق دا کړیده چه کیدے شی د عرب فصحاؤ په دے وجه بل قرآن نه جوړ کړلو چه دا ئی ضروری نه گنړله نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز وُو لکه چه یو انسان نیو یارک ته خوځے شی لیکن د غلته د تللو ضرورت نه گنړی. د دے جواب دا دے چه بیشک د نیو یارک سفر د پاره یوائے قُدرت کافی نه

دے بلکه د تللو باعث هم ضروری دے، نو کچیرے د قرآن په مثل راوړلو بانده د عربو بُلغاء قادِر وے، نو د دے نه بله ښه موقعه کیدے شوه څکه چه قرآن ته شکست ورکولو د پاره ددوی او د قرآن منونکو په مینځ کښے مقابله په د ے وجه جاری وه چه قرآن ددوی د پلار ګنو دین باطل کولو، نو د مقابلے ضرورت دے د پاره وو چه خپل پلار ګنو دین به ئے هم بچ کړے وے او د قرآن مثال پیش کولو سره به ئے په دے مذهبی مقابله کښے خپل حریف یعنی مسلمانانو و صاحبِ قرآن ته ماتے ورکړے وه، د قرآن په مقابله کښے دوی ته خپله بریالی دومره عزیزه او ضروری وه چه د هغے د پاره دوی بے کچه مالی او جانی قربانئ ورکولے چه په هغے جنګ بدر، اُحد، خندق او حُنین واقعات او په قرآن منونکو بانده په مکه معظمه کښے د دوی هغه ظالمانه کار نامے ګواهانے دی، هغوی په دے سه پوه وو چه قرآن ته په ماتے ورکولو به د هغوی دین بریالے شی او د هغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی به هم اُجګه شی او د دے مذهبی جنګ بو فریق (مسلمانان) به هم خوار او زار شی اُس دلته دا شبه دا سے عبث ده لکه څنګه چه په صحرا کښ د تنده نه مړ سړی په باره کښے اُویلے شی چه د ے خو بز ے وو په اُوبو څښلو ئے قدرت هم وو لیکن دا اُوبو څښلو ضرورت ورته نه وو (آفرین په فکرِ غلام جان) د دے نه علاوه حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمه الله تعالیٰ د آریه سماج بانی پنډت دیانند ته د مناظرے چیلنج ورکولو نو پس هر کله چه هغه ته ورغلو، نو هغه نه د حضرت مولنا علمی مقام په ړو مبو مناظره کښے ښکاره شوے وو نو چوټ انکار ئے اوکړو او وے ویل چه ما اراده د مناظرے نه ده کړے نو حضرت مولانا اُوفرمایل چه اراده خو د اختیار شے دے که اول دِ نه وه کړے اُس ئے اُوکړه به دے خبره هغه خاموش شو دا حال د دے شبے هم دے، موږ وایو کچیرے

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکین مکه د نظیرِ قرآن پیش کولو اراده نه وه کړے، نو د عراق مصر شام لُبنان او د بیروت هغه کنړ شمیره عیسایان دِ اُس د قرآن د نظیر پیش کولو اراده اُوکړی، څکه چه د هغوی مورنئ ژبه عربی ده او په دے ژبه کښے د دوی کنړ شمیره کتابونه لیکلی دی او په ډیرو جلدونو کښے ئے عربی لُغتونه جوړ کړی دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران هم دی عیسائی، غټ غټ حکومتونه او قومونه کرورونه روپئ هر کال د قرآن او د اسلام په خلاف خرڅ کوی. که د قرآن نظیر پیش کول آسان وے نو د دے دومره ګرانے مقابلو او منصوبو په ځائے به ئی دا کړی وو لیکن ممکنه ده چه عیسائی قومونه خوسپوږمئ ته اُرسی مکرو دا هیچرے نشی کیدے چه دوی د قرآن ما تونے پیش کړی؛

دویمه شبه

اهل استشراق دا دویمه شبه کړے ده چه کیدے شی د عربو فُصحاؤ سره هغه اسباب موجود نه وو کوم چه د قرآن جوړولو د پاره ضروری وُو، دا شبه هم څکه بے ځایه ده چه د یو څیز جوړولو د پاره ضروری اسباب صرف څلور څیزونه دی (۱) قدرت یا مهارت (۲) ماده یعنے هغه مساله کوم نه چه دا جوړیږی باعث او محرک، یعنے داسے مقصد چه د دے په جوړه ولو آماده کوی (۴) نمونه د هغه څیز چه کوم جوړول غواړی مثلاً د میز جوړولو د پاره اول دا ضروری ده چه جوړونکے دِ ترکاڼ او لوهار وی د دے قدرت او مهارت ولری، یو عام سړے ئے نشی جوړولے،

ډویم:- دا چه لرګے دِ موجود دی، څکه چه بغیر لرګی میز نشی جوړیدے

(۳) دریم:- څیز هغه باعث دے چه په کوم د میز جوړه ولو مقصد حاصلیږی مثلاً د میز قیمت حاصلول یا بخپله د هغے د استعمالولو ضرورت،

(۴) څلورم:- څیز د میز نمونه ده:-

زا خو ظاهره ده چه د عرب فصحاؤ سره دا څلور واړه اسباب موجود وو
(۱) اول قدرت او مهارت د دوی خو ډېره وو چه د نظم او نثر دواړو صورتونو
کښې د دوی جواب نه وو کړی. (۲) دوی هم دغه مشغله وه، مادّه د قرآن هغه
اته ویشت حرفونه دی، چه هغه هم موجود وو او د دوی ټول کلام د دے نه
جوړ وو. د بل قرآن جوړولو باعث او محرک هم د دوی سره موجود وو ځکه
د قرآن مقابلے کښې پاره هغوی سرونه په تلی کښې اینی وو، چه د دوی لوړ دین
محفوظ شی:۔
(۳) څلورم دا چه نمونه د قرآن هم موجود وه نبی علیه السلام ورته بار بار
قرآن آورولو. بلکه دا ئے قرآن جوړولو د پاره ئے ورته چیلنج ورکړے وو،
نو ځکه دا شبه هم بے ځایه ده:۔

دریمه شبه

دریمه شبه دا ده چه کیدے شی، فصحاؤ د عرب
د قرآن ماثون جوړ کړے وی خو مونږ ته نه دی
دا رسیدلے، دا هم صرف د ماشومانو خبرے دی، ځکه چه د غه وخت
کښے سیوا د څو کسانو نور ټوله دنیا د قرآن خلاف وه او اوس هم د قرآن
منونکو په نسبت د قرآن د مخالفینو شمیر په دنیا کښې ډیر زیات دے
هر کله چه د دغه وخت هغه لږ مومنانو قرآن تر موجوده د مومنانو ا
ورسولو نو ډیرو مخالفینو د دغه وخت د موجوده وخت دے ډیرو مخالفینو
ته ولے را نه رسولو؟ دا د دے خبرے دلیل دے چه دا سے هیڅ نه وو شوی
ځکه خو بنکاره قدرے هم نه شوه،

څلورمه شبه

څلورمه شبه دا سے ده چه یو سائنس دان
یو نوے څیز ایجاد کړی بل سائنسدان دا سے
نشو کولے دا د دے خبرے دلیل نشی کیدے چه د قرآن په مثل بل نه جوړیدل
د دے معجزه ده، د دے جواب دا دے چه نو مصنوعات کښې څیزونه دی چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه یو ماهر ئے جوړ کړی بل ئے خواه مخواه جوړه ولے شی او قرآن کښې نه
دے ځکه خو تر اوسه چا جوړ نه کړے شو:۔

پنځمه شبه

پنځمه شبه دا ده چه د قرآن او سحر یو مثال
دے سحر هم بغیر د ساحر نه بل څوک نشی
کولے نو ځکه دا د خالق کائنات فعل او معجزه نشی ګڼړلے، د دے جواب
دا دے چه سحر او معجزه کښې د زمکے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
اسبابو لاندے دے اګر چه دا اسباب بنکاره نه دی که بل څوک هم د غسے
اسباب استعمال کړی نو هغه هم د سحر عمل کولے شی لکه چه په هره
زمانه کښې ډیر ساحران موجود وی د موسیٰ علیه السلام د عصا کار کسبی نه
دے نو سمدستی د دے اقرار یان شول چه دا معجزه ده:۔

شپږمه شبه

شپږمه شبه دا ده چه اهل استشراق وائی چه
د پیغمبر علیه السلام فصاحت او بلاغت بے مثله
وو ځکه بل چا د دے مقابله نشوه کړے کوم ئے خو قرآن د محمد صلی الله
علیه وسلم کلام دے د دے جواب دا دے چه عربو پخپله ولے دا شبه پیش
نکړه چه هغوی د قرآن اولنی بد تریل دښمنان وو د هغوی نه اهل استشراق
زیات خبردار دی، بلکه دا تیر شوی ټول شبهات هر کله چه پخپله فصیحانو د
عرب پیش نکړے نو معلومه شوه چه ټول غلط او بے ځایه دی:۔
دویمه وجه دا ده کچرے قرآن د رسول الله صلی الله علیه وسلم کلام وے نو د هغه
په احادیثو مبارکو او قرآن کښې به بیا هیڅ فرق نه وو، ځکه چه هغه رنګ
او شان په احادیثو کښې قطعاً نشته کوم چه په قرآن کښې موجود دے دلته
مستشرقین بل مذهب پیش کوی چه د نبی علیه السلام کلام دوه قسمه وو یو نوری
بے تیاری چه معمولی به وو بل د تیاری او غور و فکر والا چه هغه به بے
مثله وو، نو دا عذر هم ځکه غلط دے چه ډیر کرته یو سائل تپوس کړے

ظاهری ونه هم کارکیدے شی، او معجزه غیراغلبه نه ده۔ "ډاکټرواد د "سسټم آف لاجک" کښے لیکی چه د بیابان په زړو کوتو کښے کچرے د پنځه ویشتو کنجیانے مِلاؤ شی نو دا ضروری نه ده چه د نهو سوو پنځه اویا ؤو کنجیانے دِ هم د غسے وی، مطلب دا دے چه عِلتونه او اسباب چا بیانے ری چه انسانی عقل معلومه کړی دی او کوم اسباب چه نامعلوم دی هغه نسبتاً ډیر زیات وی، لهٰذا د هرے واقعے حَل د دغے معلومه علتونو په کنجیانو پرانستل صحیح نه وی، "پروفیسر هکسلے لیکی، چه مونږه د فطرت حد بندی نه شو کولے، د دے مطلب دا دے چه مونږ په فطرت دا پابندی نه شو لګولے چه د کوم قانون د لاندے هغه ذات کار کړے دے نو د هغے نه بغیر ئے نه شو کولے۔ د انګلستان ولیم جیونس لیکی چه" په کارخانه فطرت کښے خُدائے اوندای مُداخلت نه مونږ باطل نه شو ثابتولے د کائناتو خالق کمول او زیاتول هم کولے شی، دا سے رائے د مغرب د ډیرو فلسفیانو ده او علماء په نزد هم دا رائے ځکه صحیح کیدے شی، چه د قانونِ تعلیل بِنا په ناقص لټون ده چه هغے نه یقینی علم نشی حاصلیدے، او د ټولو سائنسدانانو منلے شوے قانون دے چه تجربه او لټون چه پوره محیط نه وی نو هغے نه یقینی علم نه شی حاصلے دے، مثلاً خو مونږ په تجربه کښ چه څو مره اور د ننه راغلی دی نو هغه سوز ول کوی خو بیا هم آیا مونږه د ټولو او رونو تجربه کړیده او د هغے اور هم مونږ تجربه کړیده څه چه کوم کښ حضرت ابراهیم علیه السلام غورزولے شوے وو، کچرے نه موده کړے نو دا ناقص لټون شو چه د هغے نه د آتش ابراهیمی ء فیصله نشی کیدے د دینه علاوه هر علت چه کوم یو معلول پیدا کوی نو د خپل هومره طاقت په ذریعه ئے پیدا کوی چه"

..

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم ده کښے موجود وی خو دا قوت د خالق کائنات بخښش او ورکړه ده چه هغه ئے اغستے هم شی چه ئے واخلی نو د ده هغه صلاحیت ختم شو او په دا سے علت بانده بیا معلول هیچرے نه شی مرتب کیدے، هم دغه رنګ کچرے یو معلول بغیر د علت نه موجود شو مثلاً په عصائے موسیٰ علیه السلام سره د سمندر بیلیدل دا هم د خالق فطرت کار دے چه په هسا کښ ئے د بیلولو طاقت کیښودو کوم ذات چه په دے کښے ورا نه دے دا طاقت نه وو اچولے نو دے وخت دا معلول با علت شو نه چه معلول بے علته، دا خو مونږ د فلسفے مطابق لیکل اوکړه، ورنه اصل جواب خو دا دے چه د علت معلول خبره بالکل غلط ده خالق فطرت چه څنګه غواړی هم هغسے کولے شی، کله د علت معلول مطابق کار اوشی نو تاثیر او طاقت اچولو نکے هم د غه ذات دے، او کله بغیر د دے نه چه اوشی هغه صرف په ارادهٔ الٰهی کیږی اصل خیز ارادهٔ الٰهی ده، معجزات هم ارادهٔ الٰهی سره څکه تعلق لری چه دا صرف افعال اِلٰهیّه دی او د غه د خدائے او د انسان مینځ کښے فرق دے، چه انسان یواځے د عمل اراده نه کوی بلکه ارادے سره هغه اسباب هم استعمالوی مثلاً یو انسان په اوبو یا دوډئ مړیدل غواړی نو دا به یواځے په اراده نه بلکه دے سره به هغه دوډئ خوری او اوبه به څښی نو هله به مړیږی خو خالق فطرت دا سے نه دے د هغه اسبابو نه ضرورت نشته بلکه د هغه ټول کارونه صرف د هغه دارادے تابع دی۔

اِنَّمَآ اَمۡرُهٗۤ اِذَاۤ اَرَادَ شَيۡـًٔـا اَنۡ يَّقُوۡلَ لَهٗ كُنۡ فَيَكُوۡنُ ۔ سوره یٰسٓ رکوع ۵ آیة ۸۲

کښے هم دے مضمون ته اشاره ده، آیا آسمانونو او زمکه جوړولو کښ صرف ارادهٔ الٰهی کافی نه وه د مزدورانو څه ضرورت هم پیښ شوے وو؟ هیچرے نه د غه معامله د معجزاتو ده چه هغه د عادی اسبابو نه بغیر صرف په ارادهٔ الٰهی سره وجود ته راغلے دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

آتمه شُبه

اهلِ استشراق وائی چه که چیرے قرآن معجزه وی، نو دا به وحیِ الٰهی وی دا مخپله او دد ے په ذریعه دَ عُلومو القاء دعقل نه بهر ده، دد ے ژوُمبے جواب خو دا دے چه مخپله په بائیبل کښے د انبیاء علیهم السلامو د وحی ذکر موجُود دے نو وحی او نبوت دادواړه داسے اُمور دی چه اهل کتاب (یهود او نصارٰی دواړه) منی صرف دَ پیغمبرِ اسلام دپاره دمنلو نه شوی حقیقت نه انکار محض ضد او عِناد دے۔

دوئیم جواب دادے، چه دَ الله تعالےٰ د جانبه دَ پیغمبر په زړه باندے دَ الفاظو یا دَ معانی القاء بالکل معقوُله خبره ده چرد دے اثباتَ دَ مسمزیزم دَ عمل نه کیږی کُوم چه یورُوحانی عمل دے، صاحب د مناهل العرفان په علوم القرآن کښے لیکلی دی، چه عیسائی مبلغین زکوموته چه مبشرین هم وئیلے شی، مصرته ئے غلا او په لوخُوان باندے دَ تنویم مقناطیسی عمل اُکرو، دهغه نه ئی اول دَخپل نوُم تپوس اُکرو هغه ورته خپل اصلی نوُم اُښود و بیا دغه عامل هغه معمُول ځوان ته توجُه اُکړه او وے وئیل چه دا نوُم ستا نه دے بلکه ستا بل نوم دے په دے عمل ئے دهغه د ذهن نه اصلی خپل نوُم لرے کړو او بل فرضی نوم ئی د هغه په ذهن ورا اُ تپلو او دَ دے عمل په ذریعه نورے خبرے هم دَ ده په ذهن کښے واچولے نتیجه دا شوه چه دَ دغه ځوان په ذهن کښے دغه الفاظ او علوم داسے کلک پریو تل چه دعمل اثر ختید و نه پس هم په کښ پاتے شول دیته معلُومه شوه انسان په یو مخفی طریقه دَ بل انسان ذهن ته الفاظ وا اړولے شی نو آیا خدائے پاک دیو منتخَب رسول ذهن ته دَ وحی الفاظ او قُرآن نه شی وا اړولے؟

دریم جواب دادے چه تیپ ریکارډر دا حقیقت نور هم ډیر آسان داسے

کړو چه انسانی الفاظ یو بے رُوحه تیپ ریکارډر ته داسے اَړولے او پکښے ئے محفوظ کولے شی نو آیا خُدائے پاک دا انسان نه هم عاجزدے چه یو بے روحه آلے ته هم نه بلکه دَیو منتخب نبی دروح ته وائی وِی او په هغے کښے محفُوظ کړی؟

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنۡسٰىٓ : سورة ٔ اعلیٰ ایة ۶ ، مونږ به ستا په ذهن کښے دَوحی الفاظ واچوُو چه هغه به ته نه هیرَوے۔

اِنَّ عَلَيۡنَا جَمۡعَهٗ وَقُرۡاٰنَهٗ ۞ : ستا په ذهن کښے دَ وحی الفاظ جمع کول بیا سورة قیامة ایة ۱۷ : په تا باندی لوُلَول خمونږ ذِمه واری ده

نهمه شُبه

اهل استشراق وائی چه دَ قُرآن مضامین په ترتیب نه دی، نو ځکه دا اعجاز نه شی کیدے، دد ے ژوُمبے جواب دادے، لکه څنګ چه شاه ولی الله رحمه الله بیان کړے دے، چه قُرآن د نورو مصنفینو په طَرز نه دے بلکه دَ قدیم عربو د دستور په طریقه دے لکه چه د سبعه معلّقات" په یو قصیده کښے کنړ مضامین بیانیږی کله پکښ دَ محبت اظهار، کله د باران تعریف او کله دَ آس د تیزتګ بیان راغویا لکه قُرآن یو شاهی مکتوب دے په کوم کښے چه یو کورنو ته دَ ډیرو څیزونو دَ انتظام حکم ورکوی چه په هغے کښے ترتیب لټول څه عقلمندی نه ده۔

دوئیم جواب دادے چه د مصنفینو په تو ګه تول مضامین په بیل بیل باب کښ نه موټ کول څه نقص نه دے بلکه دا یو بیل قسم اعجاز دے چه هر کله دا کتاب دیخه د خدائی نو کتاب دے دا انسان جوړ کړے نه دے نو دد ے شان په نو ترتیب کښ هم د نورو مصنفینو نه بیل دے کچرے دا انسانی کتاب وَے، نو په دے کښے به ضاخا دا انسانی ترتیب پیښے شوے وَے

دریم جواب دادے لکه څنګه چه امام رازی رح په تفسیر کبیرکښ لیکلی دی چه قرآن مخپله معجزه ده چه دَ هغے ژور ترتیب هم یو پوره معجزه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ترتیب دا قسم اعجاز ئے د ټول قرآن لاندې ما بیان کړیدے ، نو زرو مفسرینو رح هم د غښې کړې دی لکه "بیان القرآن" ، سبق الغایات فی نسق الآیات" کښې د ترتیب قرآن چه بیان شوے دے او اهل استشراق په سترګو پټې لګولې دی او دا نه ګوری ، احقر په دے ټول د قرآن د اخری منزل تفسیر په عربي کښې جمع کړے دے چه د ټولو ګران دے او تر اوسه چاپ شوے نه دے :

(۴) ښلورم جواب دا دے ، چه په قرآن کښې بے ترتیبي چه چا ته ښکاري دا د هغه د نظر قصور دے ، ځکه چه د قرآن مقصد یوازې تعلیم نه دے ، بلکه تعمیل (عمل کول) هم دی چه انساني ضمیر د عمل کولو د پاره تیار شي چه د هغې د پاره قرآن کله د امر او نهي نه پس د جنت او دوزخ او د هغې د نعمتونو او تکلیفونو ذکر دے د پاره کوی چه د تعمیلِ حکم نتیجه به جنت او د هغې راحتونه او د عدمِ تعمیل نتیجه به دوزخ تکلیفات وی کله الهی اوصاف دے د پاره ذکر کیږی چه د الله تعالیٰ لوئي په زړه کښې کینه شي ، او د دے به زور انسان د حکم تعمیل ته تیار شي ، کله په انسان د خپلو نعمتونو ذکر کوی د دے د پاره چه دے شرمنده شي او د دے د مخه عمل ته آماده شي ، کله هغه قصے او واقعات ذکر کوی په کوموکښې چه به تابعدارو مومنانو باندې انعام شوے وی ، او په نافرمانو عذاب نازل شوے وی دا دے د پاره چه د انسان میلان او رغبت د فرمانبردارئ ته وی او د نافرمانئ نه دے نفرت او کړی که وی دا ټولو اصول معلومه وی ، نو په قرآني مضامینو کښې به د بے ترتیبئ شک هیڅ رے هم پیدا نشي :

لسمه شبهه

اهل استشراق وائي چه د قرآن په بعضے ایتونو کښې د عربئ ژبے د عامو قاعدو نه خلاف شوے دے چه هغې ته "لحن" ویلے شي ، او دا اعجاز نه خلاف دے لکه چه عروه رض د حضرت عائشے رضی الله عنها نه روایت کوی ، چه ما د هغې نه د لحنِ قرآن په باره کښې تپوس اوکړو مثلاً (۱) اِنْ هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ ط سورة طٰه آیة ۶۳ (۲) وَالْمُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَیْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِیْمِیْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ ط سورة النساء آیة ۱۶۲ :

(۳) اِنَّ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِیْنَ هَادُوْا وَالصّٰبِـُٔوْنَ ط سورة المائدة آیة ۶۹

نو هغوی اوفرمائیل :

یَا ابْنَ اُخْتِیْ هٰذَا عَمَلُ الْكُتَّابِ اَخْطَاُوْا فِی الْكِتٰبِ رَوَاهُ اَبُوْ عُبَیْدٍ فِیْ فَضَائِلِ الْقُرْاٰنِ وَاَخْرَجَ ابْنُ الْاَنْبَارِیِّ فِیْ كِتَابِ الرَّدِّ عَلٰی مَنْ خَالَفَ مُصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرِمَةَ لَمَّا كُتِبَتِ الْمَصَاحِفُ عُرِضَتْ عَلٰی عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِیْهَا حُرُوْفًا مِّنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُغَیِّرُوْهَا فَاِنَّ الْعَرَبَ تُسْتَقِیْمُهَا بِاَلْسِنَتِهِمْ :

ګویا کښې په دے ذکر شوی ایتونو کښې بظاهر چه لحن (بے قاعدګی) ښکاری د حضرت صدیقه رض نه ئے چه تپوس اوکړو نو هغوی اوفرمائیل چه دا د کاتبانو غلطي ده ، د دویم روایت نه معلومیږی چه د قرآن لیکلے شوے نسخے چه حضرت عثمان رض ته پیش شوے نو هغوی اوفرمائیل چه دے کښې غلطۍ شته ، لیکن عرب به هغه په خپلو ژبو سره صحیح کړی ،

د دے شبهے رد ئے جواب دا دے چه دا دواړه روایتونه "ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی ، علامه آلوسی رح فرمائي چه دا روایت د حضرت عثمان رض نه ځکه صحیح نه دے چه د دے دواړو وخت د یو بل په مقابله کښې دے روایتونه موجود دے ، چه حضرت عثمان رض هر کله چه د دې نسخے د قرآن اولیدے نو ئے فرمائیل ، بِاَنَّهُمْ اَحْسَنُوْا وَاَجْمَلُوْا ، مطلب دا چه لیکونکو صحابه کرامو رض ډیر په خائسته طریقے دا مرتب کړے دی ، نو د دے نه پس بیا دا څنګه ویلے شي چه په دے کښې غلطۍ دی ؟ :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صحابي رض په يو روايت کښې د بنه او بدو جمع کيدل د دے جوګه دی چه دا روايت د منلو قابل نه دے، البته حضرت عثمان رض په دغه نسخو کښې صِرف د دريوو ځايونو تصحيح[۱] کړې وه.

(۱) لَمْ يَتَسَنَّ ئے لَمْ يَتَسَنَّهْ کړلو سورة البقرة آية ۲۵۹

(۲) اَمْهِلِ الْكٰفِرِيْنَ ئے مَهِّلِ الْكٰفِرِيْنَ کړلو، سورة الطارق آيه ۱۷

(۳) لَاتَبْدِيْلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللهِ کړلو سورة الروم آية ۳۰

هر کله چه هغوئ د قرآن د تصحيح د دمره فکر کولو چه يو معمولي غلطي ئے هم درسته کوله نو په مذکور روايت څنګه اعتبار راکړے شي چه د لحن او غلطئ اقرار کولو سره بيا هم هغه پخپل حال پريښودو د چه د عقل نه خلاف ده لهٰذا دا روايت د عقل او نقل دواړو نه خلاف دے چه د قبلولو جوګه نه دے:

(۲) دويم جواب دا دے، چه د لحن نه مطلب هغه رسم الخط دے[۲] د عام رسم الخط نه خلاف وی ابو عبيده په فضائل القرآن کښې ليکلی دی، چه د لحن معنٰی د مشهور رسم الخط نه خلاف کول وی، لکه لَا اَذْبَحَنَّهٗ او لَا اَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ:

(۳) دريم جواب دا دے، چه لحن نه مطلب طرز تلفظ دے، نه غلطی، لکه وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِیْ لَحْنِ الْقَوْلِ ط، سورة محمد آية ۳۰.

ای نَهْجِ التَّلَفُّظِ مَثَلًا الصِّرَاطَ بِالصَّادِ الْمُبْدَلَةِ مِنَ السِّيْنِ[۳]

کوم دوه غلطئ يا بے قاعدګئ چه ذکر شوی دی د هغو دوهمے جواب دا دے چه په قرآن کښې د عربو د قاعدو نه خلاف څه لفظ وے نو د قرآن مخالفينو به د غه زمانه کښې د غه غلطئ ځائ ځائ په ګوته کړے وے او د قرآن اعجازيه مات کړے وو او فتح به ئے حاصله کړے وه، چه هغوی دا يو ته کړل.

[۱] مناهل العرفان جلد ۱ صفحه ۳۹۴، [۲] مناهل العرفان جلد ۱ صفحه ۳۸۰ [۳] مناهل العرفان صفحه ۳۸۰

نو دا شبهه نامعقوله ده، بيا هم څه په وار وار د دے جواب ورکوم:-

اِنْ هٰذٰنِ د قاعدے به موجب اِنَّ هٰذَيْنِ پکار وو ځکه چه "اِنَّ" نصب ورکوی:

(۱) ټولو وړومبے جواب دا دے چه قاعده د ژبې تابع وی او هر د هغے نه جوړه شوی وی، قرآن چه کومه طريقه استعمال کړے ده دا هم په عربو کښې د کنانه بَنِی الحارث قبيلے لغت دے، تثنيه په دواړو حالتونو کښې په "الف" سره لولی لکه چه مناهل العرفان کښې موجود دی.

(۲) دويم دا چه "اِنَّ" په ضمير شان مقدر کښې عامل دے چه "اِنَّهٗ" دے او هٰذٰنِ لَسٰحِرٰنِ په خپلو کښې سره مبتدا او خبر دی.

(۳) دريم دا چه د هٰذٰنِ الف زولا په زور سٰحِرٰنِ سره د مناسبت په وجه دے، لکه سَلٰسِلَا، وَاَغْلٰلًا (سورة دهر آية ۴) او دا هم يو قاعده ده لکه څنګه چه د قرآن په آيت مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ يَقِيْنٍ، د سَبَاٍ کسره او تنوين د "نَبَاٍ" د مناسبت د وجے دے:

(۲) د وَالْمُقِيْمِيْنَ منصوب کيدل د مدح په بنا دی،

(۳) وَالصّٰبِئُوْنَ مرفوع کيدل يا خو د مبتدا کيدلو په وجه دی چه د هغه خبر محذوف وی، يعنې وَالصّٰبِئُوْنَ كَذٰلِكَ يا عطف دے په محل د اِنَّ سره دا اسم د هغے او يا عطف دے د "هَادُوْا" په ضمير مرفوع بانديے

يولسمه شبهه

يولسمه شبهه دا ده چه بعضے انپڼنا نو هم بے مثاله کلامونه په عربئ کښې جوړ کړی دی لکه مسيلمة الکذاب، ابن الراوندی الزنديق، ابو العلاء المعری ابو الطيب المتنبی او د بعضی تفسير بے نقط چه د هغو ټول حروف بے ټکو (نقطو) دی مثلاً، ا- ح- د- ر- س- ص- ط- ع- ک- ل- م- و- لا- هـ- ی، نو دا شبهه ځکه بے ځايه ده چه د

دفیضی تفسیرِ بے نقط

فیضی دا تفسیر ځکه د فیضي په نظر کښې معجزه نه ده او د بتولو بلیغانو په نظر کښې هم دا سے کار د مُتنبّی نه شپږ سوه کاله وړاندے په عربو کښې یو معمول او عام شوے وو۔ د فیضی نه ډیر وړاندے په مقامات حریری کښې داسے عبارتونه موجود دی چه بعضے خالص په حروفِ مُهمله کښې او بعضے په حُروفِ معجمه کښې او بعضے عبارتونو کښې یو لفظ د حروفِ مهمله (بے نقطو) او دویم لفظ د حروفِ معجمه (نقطه دار) دے، دد ے نه علاوه چه فیضی خپل دا کار د قرآن ماتون نه دے گنړلے او نه ئے دا دعوے کړے ده، بلکه هغه تر آخر عُمره د قرآن د اعجاز قائل پاتے شوے دے او په خپل هم دغه تفسیر کښې ئے د قرآن اعجاز او تعریف په زوردارو الفاظو کښې پیش کړے دے لکه لیکی:-

كَلامُ اللهِ لَا حَدَّ لِمَحَامِدِهٖ وَلَا عَدَّ ، دالله کلام داسے دے چه د هغے د تعریفونو لِمَكَارِمِهٖ وَهُوَ مَاءٌ لَا سَاحِلَ لَهٗ ؛ هیڅ وخت حد نشته او د هغے د فضائلو شمیر هم نشته دا داسے سمندر دے چه غاړه ئے نشته، د فیضی ددا عے اقرار با وجُود هم هغه تفسیر سواطع الالهام اعجاز گنړل مدعی سست اوکواه چُست جوړیدل دی،

دَمسیلمه ټوکرے

دَ فیضی نه علاوه دَ مُسیلمه هغه ټوکرے چه په هغه کښې دانسانی هدایت یو نښ هم نشته نه خو هغه ځکه دغه د قرآن پشان معجزه گنړلے ده او نه بل چا گنړلے ده، بلکه هیڅ یو بلیغ ماهرِ زبان هغه د ذکر کولو وړ هم نه گنړل مونږ د ناظرینو د ضیافتِ طبع په خاطر هغه څه لږ نقل کوو۔

وَالْمُبَذِّرَاتِ زَرْعًا وَالْحَاصِدَاتِ حَصْدًا : قسم دے په هغه ښځو چه تخمونه کری
وَالذّٰرِيٰتِ قَمْحًا وَالطَّاحِنَاتِ طَحْنًا : او په هغه ښځو چه لوُو نه کوی او په هغه
وَالْعَاجِنٰتِ عَجْنًا وَالْخَابِزَاتِ خُبْزًا وَ : ښځو چه غنم صفا کوی او په هغه ښځو چه

الثَّارِدَاتِ ثَرْدًا وَاللَّاقِمٰتِ لُقَمًا : چه اوړه د ميچن (؟) کوی او په هغه ښځو إهَالَةً وَسِمْنًا : چه اوړه اغږی او په هغه ښځو چه ډوډی پخوی او په هغه ښځو چه بنوروا کښے ډوډی ماتوی او د وازدے او غوړو نوړئ اغستونکو بانده/ دلفظ خامیانو نه علاوه هغه په هر ځائے کښې ولو، استعمال کړے دے حالانکه بعضے ځایونه د "فا او د ثُمّ" داستعمال دی بیا دا چه کوم کار ونه د سر وو یاد ښځو او کړو په کلماتو (؟) وُو هغه ئے هم صرف ښځو نه منسوب کړل دا مضمون ځکه ډیر لغو او بے فائدے دے چه دیوانو د درجے سړی دپاره شرم خبره ده دا رنگ دا ټوکرے هم: اَلْفِيْلُ مَا الْفِيْلُ وَمَا أَدْرٰىكَ مَا الْفِيْلُ لَهٗ ذَنَبٌ وَبِيْلٌ وَخُرْطُوْمٌ طَوِيْلٌ، جاحظ د هغه داسے ټوکرے هم نقل کړی دی

يَا ضِفْدَعُ بِنْتَ ضِفْدَعَيْنِ نَقِّيْ مَا تُنَقِّيْنَ نِصْفُكَ فِي الْمَاءِ وَنِصْفُكَ فِي الطِّيْنِ لَا الْمَاءَ تُكَدِّرِيْنَ وَلَا الشَّارِبَ تَمْنَعِيْنَ

دا دواړه ټوکرے د آنی ترجمه (؟) او د ډیرو خلقو په باره کښې دی

ابن الرّاوندی زندیق یهُودی

ابن الرّاوندی یهودیُ النسل المتوفٰی سنه ۲۹۳ هـ ده په د یهودو او نصارٰ و نه غوښتے پیسے اغستے او دَ قرآن او اسلام په تردید کښې ئے کتابونه لیکل دَ هغه د کتابونو نومونه دا دی، التاج والفرید، والزمرّد او قضیبُ الذّهب، د کتابونو لیکلو نه پس به ئے د یهودو او نصارٰی و نه لوړے پیسے غوښتے چه نه به ئے ورکولے نو هم د دے کتابونو تردید به ئے بیا کولو ابو العلاء المعری دَ ده د کتاب تاج په باره کښې لیکلی دی،

لَا يَصْلُحُ تَاجٌ أَنْ يَكُوْنَ نَعْلًا (د تاج دومره حیثیت هم نشته چه پلره ترجمه ش، دا د هغه ابوالعلاء المعری قول دے، چه د ابن الراوندی په شان ځکه هم مُلحد وو ابن الرّاوندی د بغداد په یو ګول یو معتزلی ابوعلی جبائی سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملاقات اُوکړو او ورته یې اُوویل چه ځما قرآن اَورې ، جواب یې اُوویل چه څه ستا دَ شرمناک علوم نه خبر یم ، بیا هغه اُوویل چه ابن الراوندی ته پخپله منصف شه چه ستا په دې کلام کښې دقرآن پشان فصاحت ، بلاغت ، خوږوالے او هیبت رد عبه دا به نشته ؟ هغه اُوویل چه نشته ا

دَ متنبیؓ توکړے

متنبی دپیغمبرئ دعوٰی کوله په دغه وخت کښې اُوویل ووو اُقسم بخالق اللَّیلِ وَالرِّیحِ الهَابَۃِ بِاللَّیلِ اِنَّ الکافِرَ لطویلُ الوَیلِ وَاِنَّ الکُفرَ لَمکفُوفُ الذَّیلِ ، بیا یې توبه کړه او مخلص مسلمان شو ، ددې ټولو مَاخَذ د مُصطفٰے صادق الرافعی اعجاز القرآن نومی کتاب ص۲۰۸ تر ص۲۲۳ دے ، ددې خبرو نو د نقل کولو نو مطلب دَ قرآن اعجاز صفا ښکاره کول دی ، دویم داچه متنبی و غیره د مُسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه ډیر زیات لوړ ادبی مقام لرلو لیکن هغه هر کله چه په دې میدان کښې قدم کیښودو نو دَ هغه کلام داسې ښکاریدو چه دَ هغه معتقدینو پخپله هغې پورې خندا کوله او دَده ضمیر هم په دې دَ لره ملامت کولو .

دریمه خبره داچه دَ قرآن په جواب کښې چه چا څه اُوویل مسلمانانو بے له تعصُّبه هغه نقل کړل ، دریمه خبره داچه دَ قرآن دا مقابله په بغداد کښې په هغه وخت شویده چه پخپله مقابله کوونکی دَ رعیت په حیثیت دَ یوځ په ترقئ اسلامی حکومت کښې اُستوګن وو او آزادی یې کښې دومره وه چه حکومت تپوس هم اُنکړو چه غالبًا د هغې وجه داکیدے شی ، چه اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکړو دے ته هیڅ نقصان نشی رسیدے ،

دَ اعجاز القرآن یو هـ

مُشاهدات او معنویات

(۱) قرآنی اعجاز اګر چه بلاغی حیثیت سره ذوقی خیز دے لکه دَ ترخو او خوږو او بویونو پیژندل او دَ فصاحت و بلاغت ذوق لرونکو دَ پاره دَ ایو بدیهی خیز دے لیکن موږ تیوڅو خیزونه په ګوته کوو چه د هغې په وجه به معمولی فهم لرونکو حضراتو ته هم دَ قرآن اعجاز واضح شی ، څه مضامین خو دَ مشاهداتو سره تعلق لری چه هغه ښکاره خیزونه دی لکه آسمان یا نور داسې خیزونه او څه معنویات یعنی دَ لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلًا اَخلاق ، اَعمالِ قَلبیه ، احکام ، عقائد او دَ غیبیاتو قوانین ، دعرب او دعجم د شاعرانو دفصاحت بلاغت میدان مشاهدات وُو نه چه معنویات ، دَ دوی کلام ټول غور ژګونه هم په مشاهداتو کښی وی معنویاتو کښی به یې هیڅ درک نه وی لیکن قرآن مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم او سره ددې په زور بیان کښې هیڅ فرق نه راځی

(۲) دَ عربو او دَ عجمو شاعران د رښتیا د دروغو پابند نه وی خو خپل بیان او فصاحت و بلاغت کښې به یې خپل زور ښکاره کولو هم د غه وجه ده چه دَ عرب شاعرئ په باره کښې دا مقوله مشهوره وه چه اَحسَنُهٗ اَکذَبُهٗ ، یعنی هغه شعر ډیر ښه دے چه په هغې کښې دروغ ډیر وی ، مګر دَ قرآن مضامین ټول دَ رښتیاؤ پابند دی چه په هغې کښې دَ واقعاتو خِلاف هیڅ مضمون نشته په دے وجه دقران دائره تنګه وه خو بیا هم ددې په فصاحت او بلاغت کښې فرق رانغلو او که یو شاعر صرف دَ رښتیاؤ چا پابند کړو نو دَ هغه کلام به بے خونده پاتے شی ، او بلاغت به یې هم ختم شی دا یواځې قرآن دے چه د رښتیاؤ د پابندئ سره د هغې خوند مزه نوره هم زیاتیږی او بلاغت کښې یې هر وخت جدًا توږ کیږی ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) انسان او دَ هغه قوّتونه محدود دی په دے وجه بلیغ شاعر په
یو خاص میدان کښے دَ خپل فصاحت زور ښودلے شی لکه دَ امرؤ القیس
دَ شاعرئ زور دَ ښځو او آسونو په تعریفونو کښے محدود دے، دَ نابغه
دبیان جوش دَ ویرے د مضامینو سره مخصوص دی، دَ اعشیٰ، دَ
شرابو سره، دغه رنګ فردوسی او نظامی دَ جنګ په مضامینو کښے لا
جواب دی، شیخ سعدی په اخلاقو کښے بیمثاله دے خو په قرآن کښے د
هر قسم مضامینو باوجود د هغے په فصاحت بلاغت کښے هیڅ فرق نه راځی
(۴) دَ قرآنی بلاغت خصوصیت دا دے چه په لږو ټکو کښې دا سے اعلیٰ
مضمون بیان کړی چه د هغے په کتابونه جوړیدے شی، خو بیا هم دَ
قرآن په خوږوالی کښے هم فرق نه راځی او نه په مضمون باندے دلالت
کولو کښے کږلیچ او کړکیچنی راځی مثلاً. وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
(سورة الذّٰریٰت، آیة ۲۱)
(۵) سل کاله پس هره ژبه بدلیږی، ځکه دَ هر کتاب سل کاله پس هغه
مزه نه وی، بلکه د هغے دَ مضامینو نه په مطلب اخستو کښے ګرانی راولاړیږی
دَ حضرت شاه عبد القادر رحمه الله ترجمه قرآن بے مثاله ده لیکن د زمانے
په تیریدو سره که هغے دَ بعضے اُردو الفاظو استعمال پاتے شو نو د دے
وجه دَ هغے افادیت کمزورے شو بیا حضرت شیخ الهند رحمه الله دغه ترجمه
دَ نوو الفاظو په قالب کښے دَ هغے افادیت قائم ساتلو دپاره واچوله، لیکن
دَ قرآنی الفاظو په افادیت څوارلس سوه کاله پس هم هیڅ فرق رانغلو د
دے نه معلومیږی چه دَ قرآن د الفاظو انتخاب خالق کائنات دے
دپاره کړیدے چه دا به تر قیامته د پیرے مُو دے دپاره برقرار وی،
دے غلو او مورو ملاحظه کولو نه پس دے کښے هیڅ شک نه پاتے کیږی
چه دا د ول کلام دَ بلاغت دا سے حد ته رسیدلے دے چه هغے ته دَ انسان

(۳) سائن هیڅ رے نه شی کیدے هم دغه وجه ده چه قرآن څه وخت
نازل شو نو خانه کعبه کښے هغه آویزان اوه بیمثاله او مشهورے قصیدے
دَ شاعرانو خپلوانو راکوځے کړے یوا ځے دَ امرؤ القیس یو قصیده
هم هغسے آویزان ځکه پاتے شوه چه دَ هغه خور دَ هغے د راکوځولو نه
انکار کړے وو، لیکن هر کله چه هغے دَ طوفان نوح علیه السلام متعلق
دَ قرآن دا ایت واوریدلو،
وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ: اے مزکے خپلے اوبه تیرے کړه.
يَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ : او اے آسمانه اودریږه او اوبه کمے شوے
سورة هود آیة ۴۴
نو دَ امرؤ القیس خور سمدستی دغه قصیده هم راکوځه کړه،
(اعجاز القرآن الرافعی):
جارج سیل لیکی چه د یو انسان قلم هم دا سے معجزانه کتاب نشی لیکلے
او دا د مړو ژوندی کولو نه هم لویه معجزه ده: ارمیکسو ټل کنګ لیکی
کچرے وحی څه شے وی، نو بیشک قرآن یو الهامی کتاب دے (تاریخ
اسلام عبد القیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۲)

قانونی اعجاز

دَ قرآن بلاغی اعجاز خو بیان شو اُوس د دے خبرے
چه قرآن دَ الله تعالی کلام دے دویم دلیل
قانونی اعجاز دے، انسانی قانون که یو تن جوړ کړے وی که کنړو تنو
(پارلیمنټ) او دوی دیر ماهران هم وی خو بیا هم دغه قانون په
مختلفو قومونو او ملکونو کښے دیره موده نشی چلیدے او خاصتاً په دے
کښی دا سے یو کمزوری ښکاره شی چه په هغے کښے د ترمیم او تغیر ضرورت
راولی، هم دغه وجه ده چه د یو حکومت او بادشاهئ په قوانینو کښے
د هغے قانون سازے اسمبلئ او پارلیمنټونه دیما دیدَ لګی دا وی او

اوهمدغه د انساني قانون د خامۍ او کمزورۍ دليل دے ليکن د قرآن قانون چه هغه د انساني ژوند د ټولو اړخونو نه شتون لري او د هغې ښکاره کوونکے هم صرف د پيغمبر عليه السلام هغه يو ذات دے چه ليکل لوستل ئے نه وو کړي او اُمّي رنا خوانده بللے شو، د هغې وطن ټول خلق نا ليکلي او نالوستلي وُو په کوم کښے چه دوي ښکاره شوي وو په دغه وطن کښے نه د تعليم زور شور وو او نه د څه قانون نه خلق خبر وو خو سره د دے د ايشيا، يورپ او افريقې په درے وارو براعظمونو کښے د ذرو^{۱۴۰۰} کالو نه زيات موده په دے فيصلے کيدے نه شي دے کښے چا نقص ښکاره کړو او نه په کښے د ترميم او تبديلۍ ضرورت پيښ شو په موجوده زمانه کښے چه تعليم عام دے او د ټولے نړۍ خلق د يو بل سره نږدې دي خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثاله معقول او جامع بولي حالانکه په دے خوارلس^{۱۴۰۰} سوه کاله تير شوي دي،

(۱) ډاکټر سموئيل ليکي، چه د قرآن کريم مطالب داسے همه ګير او د هر يو زمانے په مناسب دي چه ټول آوازونه ئے خامخا قبلوي او محلونو، ښارونو او بادشاهو کښے کړنګيږي!!

(۲) مسټر ولف ليکي "د رشد و هدايت وسيع جمهوريت، انصاف او عدالت، نوجي تنظيم، ماليات، د غريبانو د حمايت او د ترقۍ اعلیٰ آئين په قرآن کښے موجود دے."

(۳) د فرانس ډاکټر موريس ليکي "د قدرت مهربانو چه کوم کتابونه انسان ته ورکړي دي قرآن د هغې ټولو نه بهتر دے د تاريخ اسلام عبدالقيوم ندوي جلد ۱ صفحه ۳۱۰ تا ۳۳۲ نقل شوي صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سو اندازه لګوئ چه دا دول

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب دانساني فکر پيداوار کيدے شي؟ هيچرے نه بلکه د دے کتاب مآخذ د الله تعالیٰ هغه بے اندازه علمي سرچشمه ده چه هغې ته د ټولو قومونو او د ټولو زمانو د ضرورياتو علم وو او په دے کتاب کښے ئے ټول را ځائے کړه.

ابيات اقبال مرحوم

آن کتابِ زنده قرآنِ حکيم
حکمتِ او لا يزال است و قديم

حرفِ اُورا ريب نے تبديل نے
معني اش شرمندۀ تاويل نے

نسخهٔ تکوين اسرارِ حيات
بے ثبات از قوتش گيرد ثبات

صد جهانِ تازه در آيات او
عصرها پيچيده در آفات او

نوعِ انسان را پيام آخرين
حاملِ او رحمة للعلمين!!

(۴) ډوينه علاوه سر رامنډ بړ ليکي، د قرآن قوانين د تاجدار نه ترکمتر فرد پورے، با ندے حاوي دي او دا دومره معقول دي چه مثال ئې نشته" (حواله بالا تاريخ عبدالقيوم ندوي)

(۵) آرنلډ ليکي چه قرآن هغه اُصول پيش کړه چه د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقي هم دے ته ماتے نشي ورکولے،

(د تاريخ عبدالقيوم ندوی هم دغه حواله)

تاثيري اعجاز (۲)

قرآنِ حکيم د خپلو تاثيراتو د مخه هم يو معجزه ده ځکه چه په هيڅ انساني کتاب کښے دا دول تاثير نشته کوم چه قرآن خرد کړو، او ټوله نړۍ يے د وښاندګړه د اثرانو چولو او ولنے ترون د انسان روح سره دے، ځکه چه دا بدل شي نو انساني تصورات، گفتار او کردار کښے په خپله تبديلي راځي، د دے د دے وارد مرکز روح يا ذړه دے، لکه څنګه چه حديث دا حقيقت ښکاره کړيدے چه

په بدان کښې بوتو په ده چه هغه درسته وی نو ټول بدن درست وی د بخاری شریف، د اصلاح مرکز رُوح دے خو روح امر ربّی او آسمانی څیز دے، زمینی نه دے لهٰذا کوم کتاب چه آسمانی وی نو کلامِ ربّی به وی په هغې به د رُوح اصلاح کیږی کوم چه امرِ ربّی دے. قرآن حکیم کوم قوم او ملک (عرب) کښې چه ښکاره شو هغه د ټولے نړئ د خرابو مرکز وو، اعتقادی خرابئ دومره وے چه د خُدا پرستئ ایکښې څه قلبِیَّهٔ هم نه وه بلکه هر ځائے بُت پرستی وه انصاف ورک وو ټول ظُلم ظُلم وو، هر زور آور په کمزوری لُوخت وو او بغیر د لُوټ مار نه د هغوی بله ذریعه معاش نه وه د دوی د ظلمونو نه د دوی اولاد هم خلاص نه وو، تر دے چه خپلے ژوندئ لونړه به ئی په خاوره ورمندلے او دریاب به ئے بہیر ځکولو نښے به ئی دومره کولے چه د هغوی هیڅ مجلس به د شرابو څښلو نه خالی نه وو، د اتفاق بُو نئ هم په دوی کښې نه وو، او د هرے قبیلے او قوم خلق به د هر بل سره په جنګ کښې بُښت وُو او دائے په ټولو کښې زیاته خوښه مشغله وه، د اصلاح ټولے ذریعے (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کښې نه وے، جهالت لاقانُونیت او خُودسری عامه وه، د احالات انسانی ذرائع او وسائلو سره په زرګونو کاله کښې هم نه شو بنه کیدے د چا په خوب خاطر کښې هم نه را تله چه د صدو جری نیوونکی خرابئ به چرته ختم شی، ځکه چه د اصلاح د ذرائعو نوم و نشان هم د غلته نه وو، اُس چه د اهرڅه شته تعلیم عام دے، د نشرو اشاعت ټولے ذریعے شته، قانون موجود، د اصلاحِ معاشره انجمنُو قائم، اصلاحی فلمونه هم شته خو بیا هم په خرابوا و شرو فساد کښې اضافه کیږی او د جرمونو نوی نوی صورتونه را ځی. اُس د دے منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت اُګوره:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هغه په دوه دوه نیم کاله کښې د امُشکل ترین کار په ډیر آسانئ حل کړو او هغه اصلاحی انقلاب ئے په عربو کښې را وستو کوم چه ټولے نړئ ته معلوم دے، د تاریخ په صفحو کښې ښکاره دے او دوست دُشمن د دے اقرار کوی، په عربو کښې بت پرستی، د بیخه ختم شوه او کور په کور د خُدا پرستئ او توحید دا سے شور ښت اُشو چه د غه بت پرست بت شکن شول، سر ئے صرف وحدهٗ لاشریک ته ټیټ شو، په ژبے هر وخت د الله توحید جاری شو، په زړونو کښې د الله خوف ځائے شو د غیر الله خوف ئے د زړه نه اُوتو. دغه قوم چه د خپلو سکه رونړو دُشمنان وو د اسلامی او قرآنی تړون په وجه ئے بلالِ حبشی، صهیب رومی، او سلمان فارسی غونده پردی خلق " د خپلو سکه رونړو نه هم زیات اُګڼل، خانه جنګی ختمه شوه، او ټول عرب قوم د مینے او رورولئ په مزی کښې پیئلی فولادی دیوال جوړ شول، جواری کول او سُود خوړل شراب څښل. غلا. ډاکه. قتل، او ظُلم نه پولے، د عربو نه ورک شول، بلکه د دې قدمچه کوم ځائے ته اُرسیده د هغه ځائے نه د ا ټولے خرابئ ختے شوے، د لوټ یوا هل قلم لیکی چه د قُرآن نازل کیدو نه پس عرب د انسانانو په شکل کښې فرښتے جوړے شوے، دا یو تاریخی حقیقت دے چه د اسے اصلاحی کارنامه چه سر ته یا یه معجزه ده صرف د قُرآن په وجه اُشوه چه د ټولو انسانی کتابونو د په جمع، او د نړئ د ټولو حکومتونو د طاقت ر په جمع، نه بهروَه نو دا د دے خبرے دلیل نه دے چه قرآن کلامِ الٰهی دے او د خداوندی تاثیر په وجه دا هسے اصلاحی کارنامه ئے اُکړه؟ ولے نه دا خو د دے خبرے تاثیری دلیل دے، چه قُرآن کلامِ الٰهی دے، دا کوم چه ما اُلیکل د موجوده دور اسلام دُشمنانو عیسایانو هم د هغې اقرار کړے دے د هغې تفصیل بیا ټولونه ورا ندے

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وضاحت کول غوارم چه ما دوه دوه نیمه کاله ولے اُلیکل حالانکه قرآن خو دیرویشت کاله نازلیدو، د هغے وجه دا ده چه د مکے دیارلس کاله خو کُفارو په خپل ظالمانه طاقت د قرآن آواز بند کړے وو او ددے د تبلیغ ټولے لارے ئے هم بندے کړے وے د هجرت بعد پس انه کاله کُفارو دغه کار د جنګ په زور د فتح مکے پورے جاری اُساتلو دا یو ویشت کاله خو قرآن نازلیدو ولیکن کُفارو ددے تبلیغ او آواز په مذکور طریقو بند اُساتلو او باقی پاتے زمانه یعنی په دیرویشتو کالو کښے، صرف دوه دوه نیمو کالو کښے دا کار اُشو، د دے وضاحت نه پس بیا خپل مقصد ته راګرځو:-

دیورپ په نظر کښے د قرآن تاثیر

ډاکټر ماریس لیکی، چه قرآن په دنیا هغه اثر اُغورځولو چه د هغے نه بهتر ممکن نه وو، د فرانس یسیان لیکی چه قرآن داسے ذهنونو او پُرزور ایمانی جوش پیدا کوی چه بیا ئکن د شک ګنجائش نه پیدا کیږی

سر ولیم میور لیکی، چه قرآن د کائناتو د فطرت په دلائلو سره خدائے پاک د ټولو نه اعلیٰ هستی ثابته کړه او انسان ئے د هغه په اطاعت راټیټ کړلو:-

مسټر جی. ډی لیکی چه قرآن په بیشمیره انسانانو اثر واچولو او د سائنس دنیا د قرآن ضرورت تو، هم واضح کړو:-

مسټر عمانوئل ډی انش لیکی، چه د قرآن رڼړا په یورپ کښے هغه وخت راښکاره شوه چه تیاره خوره وه او په دے د یونان مرعلم او عقل نه ژوند حاصل شو،

مسټر ایچ. ایس لیدر لیکی چه د قرآن د تعلیم نه د حکمت او فلسفے ظهور اُشو او داسے ترقی ئے اُکړه چه د خپل وخت د ټولو ترقو

لوئے یورپی حکومت نه زیات اُچت شو

(۳) انجذابی تاثیر

د قرآن کوم اصلاحی تاثیر چه مونږ بیان کړو هغه هم داسے یو معجزه ده چه بل انسانی کتاب نه ظاهریدے نشی، لیکن د اصلاحی اعجاز نه علاوه د قرآن انجذابی تاثیر هم یو مُعجزه او ددے خبرے ښکلے دے چه قرآن کلام الٰهی دے،

(۱) ځکه چه قرآن ډیر غټ کتاب دے د هغے یادول ډیر ګران دی، (۲) دویم دا چه د غیر عرب مسلمانانو د پاره دا ژبه پردئ ده چه د هغے په یادولو کښے دویم بندش دے خپله ژبه کښے کتاب یادول آسان او پردئ ژبه کښے یادول ډیر ګران دی،

(۳) دریمه خبره دا ده چه په دے کښے یو رنګ آیاتونه ډیر دی چه په هغه سړی پزل کیږی، او غلطیږی، دا هم د هغے په یادولو کښے یو بندش دے

(۴) څلورمه دا چه د قرآن حافظ د پاره د قوم یا د حکومت نه څه تنخواه نه ده ټاکلے شوے نه ئے په دوی کښے څه خاص عزت شته،-

(۵) پنځمه دا چه د قرآن یادولو د پاره ډیر وخت په کار دے او بیا د یاد ساتلو د پاره ئے ټول عُمر تر مرګه د دور او تکرار ضرورت دے، دومره خوارئ ګهرے د دنیاوی ډګرئ حاصلولو د پاره کړے نو ډیر مال او عزت به ئے ګټلو، دا ټول د حفظ قرآن په لاره کښے غټے غټے خنډان دی، لیکن سره د دے په مسلمان قوم کښے لکهونه حافظان د قرآن موجود دی او ددے د حفظ رواج په دے بے تیوسه حال کښے هم مخ په ترقئ دے چه دا د دے دلیل دے چه د قرآن په ذات کښے معجزانه انجذابی داسے کشش موجود دے چه د دے بندشونو سره هم مسلمانان خپل ځان نه راکاږی او هیڅ یو بندیز په دے اثر نه غورځوی دا کشش او انجذابی تاثیر د قرآن یو مستقله معجزه ده او د دے دلیل دے چه قرآن کلام

الٰهی دے ځکه چه بل یو کتاب دومره حفظ کوونکی په مخ د ځمکے نشته نه داسے کشش په بل کتاب کښے شته تردے حده چه د توریت او انجیل یو حافظ هم نشته:

د قرآن اعجازی تاثیر په شخصیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم

د اصلاحی او انجذابی تاثیر نه علاوه د شخصیتی تاثیر هم د قرآن یو مستقله معجزه ده، د قرآن په باره کښے صحیح او غلط دواړه رائے دی، یو صحیح رائے ده چه دا کلامِ الٰهی دے او بله غلطه رائے ده چه دا کلامِ الٰهی نه دے د صحیح رائے ثابتولو او د غلط رائے د بیکاره کولو د پاره مونږ د قرآن د شخصیتی تاثیر اعجاز هم وړاندے کوو:

د شخصیتی تاثیرِ اعجازی درے صورتونه دی:

(۱) نزولی اثر (۲) قلبی اثر (۳) قالبی اثر

(۱) شخصیتی نزولی اثر:

مخالفین وائی، چه قرآن د الله تعالیٰ کلام ځکه نه دے چه دا د رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم کلام دے، که دا غلط رائے اُومنلے شی نو بیا خپل هغه کلام چه په هغې کښے به خدائے تعالیٰ د دروغ د تپلے شوی وی ځکه به زور اثر په دغه انسان اُغورځوی لکه څنګه چه د عربو د هغه مشهورو او وړو قصیدو خاص اثر په هغه شاعرانو نه پریوتو کوم چه دا قصیده جوړے کړے وے که داسے وے نو تاریخ کښے به ئے څه تذکرے ذکر شوے وے

لیکن د قرآن وحی:

په یخنئ کښے خوله

به چه په حضور علیه السلام څه وخت په یو عامه جمع کښ کیده نو د یخ موسم باوجود د هغوی د مخ مبارک نه به د خولو غټ غټ څاڅکی په ډیر زور څڅیدل. د حضرت صدیقه رض نه په اوّل د بخاری کښ منقول دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي الْيَوْمِ الشَّدِيدِ الْبَرْدِ فَيَفْصِمُ عَنْهُ وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفَصَّدُ عَرَقًا

ما حضور علیه السلام اُلیدو چه په سخته یخنئ کښے به پرے وحی نازلیده او ختمه به شوه نو د هغوی د تندی مبارک نه به داسے خوله راتخیده لکه څنګه چه وهلی رګ نه وینه دارے وهی په یخنئ کښے داسے سخته خوله راتلل غیر اختیاری ده چه ول په دے کښے نشی کیدے اُس دا ښکاره خبره ده چه داسے تاثیر په انسانی کلام کښے نشی کیدے معلومه شوه چه دا د حضور علیه السلام خپل کلام نه وو بلکه الٰهی دے:

درونه والے او پیتے

کلام د الفاظو نه جوړوی په هغې کښے درونه والے او پیتے نه وی۔ ځکه چه دا خو په اجسامو کښے خاص وی او قرآن خو الفاظ وی جسم خو نه وی بیا هم په حضور علیه السلام به چه قرآن نازلیدو نو د هغوی په شخصیت کښے به د معجزے په ډول درونه والے او پیتے پیدا کیده او ولګ هم بلکه ډیر زیات:

بخاری شریف کښے زید بن ثابت رض نقل کوی:

كَادَتْ فَخِذِي أَنْ تَرُضَّ ترجمه: قریبه وه چه زما د پتون هډوکے د پیتی د زوره چوره چوره شوے وے:

د سورۂ مزمل په تفسیر کښے مستدرک حاکم د صدیقه رض نه نقل کوی، چه حضور علیه السلام په سفر کښ په اُوښه سور روان وو، چه وحی قرآنی نازله شوه، هغه اُوښه د وحی قرآنی د پیتی د زوره کیناسته. دا ښکاره خبره ده چه په زید بن ثابت رض او په اُوښه دا ډول اثر نه د وحی د تلونه وړاندے او نه وروستو څرګند شوے وو، دا صرف د قرآنی نزول اثر وو چه دا په قرآن کښے هم ذکر دے:

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبره علیه السلام مونږ به تا باند

(c) ketabton.com: The Digital Library

بو درُوند قول د روا چوُو :-

هرکله چه دا خبره قرآن او حدیث کښے راغلی عامو خلقو ته کتلو کچرے دا تاثیر د واقعاتو نه خلاف وے نو دَ قرآن مخالفینو کفارو به خامخا دا اعتراض او انکار د وا به کړے وے، هرکله چه هغوی دا سے اُ نه کړه، نو دا دلیل شو و دے خبرے چه دا تاثیر واقعی په تواتر سره ثابت دے، دا تاثیر صرف قرآن سره تړلے نه دے بلکه دَ هغے قرآن سره چه دَ جبرائیل علیه السلام په واسطه نازل دے نو دا سے شوه، لکه چه دَ وخت دننه نازلیدا و اوُ دَ جبرائیل علیه السلام دفعل او عمل هم په دے کښے داخل وی دا دَ قرآن دَ تاثیر معجزه، د ه چه بل انسانی کلام کښے نشته :

۲- دَ قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

دَ صاحبِ قرآن حضور علیه السلام په زړه مُبارک باندے دَ قرآن دا اثر وو چه دَ حضور علیه السلام په فرمائش حضرت عبدالله بن مسعودؓ دَ دوی په وړاندے قرآن شریف تلاوت کړو، نو خلقو اُ کتل چه دَ هغویٔ د سترګو مبارکو نه بے اختیاره اوښکے جاری وے۔ وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ

(۲) مطرف بن عبدالله بن شخیرؓ نه نقل دے، هغه وائی چه دَ شپے په تهجُد کښے حضور علیه السلام یوا ځے د هیڅوک هم نه وو) قرآن لوستلو څه په لاړه تیریدم نو دَ حضور علیه السلام دَ ژړا په وجه دَ هغویٔ سینے مبارکے دا سے جوش وهلو لکه په دیګچی کښے ویشیدلے به چه جوش وهی۔ فَلِجَوْفِهِ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمِرْجَلِ : بنه ! چرے دَ چل وَل دَ خبرو نه چلوَلی سری پخپله دَ شپے به تیرے کښے په یوا ځے، دا سے اثر کیدے سی، دا تاثیر خو دَ کلام الٰهی کیدے شی۔

۳- تاثیر قالبی

په وینا کښے دومره تکلیف نه وی خومره چه په عمل کولو کښے وی دَ

چل وَل خبرے یوا ځے دَ خلقو سودلو دَ پاره وی چلوَلی سرے پخپله نل تر نله د پرِدَوُ لکے عمل پرِ نشی کولے تر څو چه هغه کلام الٰهی اُ نه ګڼړی اودَ هغے مضامین حق اُ نه ګڼړی لیکن دحُضور علیه السلام په قالب اوبدن مبارک باندے دَ قرآن احکامو څه اثر به کیدو؟ کوم وخت چه دا آیت نازل شو :-

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ : سورة الانشراح آية ۷ | اے پیغمبر علیه السلام ته چه څه وخت دَ ضروری کار نه فارغ شے نو خپل ځان دالله تعالٰی په عبادت کښے ستړے کړه، او الله طرف ته توجه شه دے نه پس حضرت صدیقه رض فرمائی چه هغویٔ به تو له شپه عبادت کولو تر دے حده چه (تَوَرَّمَتْ قَدَمَاهُ) د هغویٔ قدمونه مبارک به اُ پړسیدل

(۲) بخاری شریف کښے دی چه دَ صدیقے رض نه د حضور علیه السلام دا خلاقو په باره کښے تپوس اُ شو نو هغوی اُ فرمایل چه پوُره قرآن د هغویٔ اخلاق وو لکه څنګه چه هیڅوک خپل عادتونه او اخلاق نشی پرېښودے د غه شان دحضور علیه السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جوړ شوی وو څه یه قرآن کښے وُو هم هغه دَ هغویٔ په عمل کښے موجود وو، بنه ! چرے په یو انسان د خپل چل وَل دکتاب په دے څول تاثیر، جسمانی او عملی تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دَ دلیل د دے خبرے دے چه قرآن کلام الٰهی دے او پخپله حُضور علیه السلام په دے دکلام الٰهی په حیثیت د تو لو نه زیات عمل کوونکے وو :-

دَ قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کښے نازل شوا و دوی دَ ټولو قومونو نه کمزوری بے علمه او بے هنره وُو، د سیاسی غلبے حاصلولو هیڅ ذرائع دوی سره نه وُو۔ څکه چه سیاسی غلبے او اقتدار حاصلولو دَ پاره اوّل دا فرا دو زیاتو لے ضروری دَ

او دوی کنټرول نه وو. عرب به په هغه وخت کښې صرف سعودي عرب او یمن ته ویلې شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت مصر او شمالي افریقه دا عرب ملکونه نه وو، خو د اسلامي فتوحاتو نه پس عرب ملکونه جوړ شو، (۲) دویم څیز تعلیم دے او عرب د امیانو، یعنې د نالوستو ملك وو، (۳) دریم څیز اتفاق او یو والے وو. لیکن د عربو هره قبیله د بلې دشمنه وه تر دے چه د مدینې منورې د انصارو دوه مشهورې قبیلې اوس او خزرج پخپله د یو بل دشمنان وو، (۴) څلورم څیز کاریګري ده او په عربو کښې نه کارخانه وه او نه کاریګري د نورو او د معمولي پوشاك د پاره هم هغوی د هندوستان او د شام د عیسائیانو محتاج وو، (۵) پنځم څیز زراعت او غذائي کفالت دے، او د مجبورو نه بغیر هغوی د نورو قومونو محتاج وو، ځکه چه د هغوی وطن د کرونده جوګه نه وو چنانچه قرآن هغې ته پخپله "وَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ" اُو ویلې.

(۶) شپږم څیز معدني دولت دے او په دغه وخت په عربو کښې یو معدني دولت هم نه وو، اوس چه مونږ څه ګورو هغه د اوسني زمانې پیداوار دے.

(۷) اووم جسماني قوّت دے، او دا هم په دوی کښې ځکه نه وو چه دغه ملك ډیر ګرم دے ضروري غذا ورته حاصله نه وه، د اوبو هم کموت وو د یخنۍ او ګرمۍ نه ځان ساتلو د پاره د دوی سره کوڅونه وو نه دنیاتو خلقو به په تنبوانو کښې ګذاره کوله او د علاج څه انتظام هم ورسره وو، (۸) آتم څیز روحاني او اخلاقي قوّت دے چه د توحید اعلیٰ او پاکیزه تصوّر نه پیدا کیږي، لیکن د عربو خلقو به د کاڼو یا د کاڼړو نه جوړ بُتانو عبادت کولو.

په دے حالاتو کښې قرآن په عربو کښې ښکاره او عربو ته لو په جمع دے رنړا دوره کولو بنه زورا ګلولو دوه دوه نیم کالونه زیات وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن د آزاد اشاعت (خورولو) د پاره وخت نه وو موندلے شوے، لیکن دے لږه موده کښې قرآن عربو لره د کوم ځائے نه تر کومه ځائے اُورسول دے اندازه د قرآن نه وړاندے او د قرآن نه وروستو عربو د نسبت کولو نه معلومیدے شي عرب قبل القرآن هغه وو چه د کومو مونږ ذکر اُوکړو او عرب بعد القرآن داسے یو قوم جوړ شو چه په تنظیم اتحاد، اخلاق، بلند خیالۍ، اولوالعزمۍ، ایثار، قربانۍ، خدا پرستۍ شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنۍ رحم او شفقت، عقل و تدبیر، جهانبانۍ، جهانګیرۍ، دیانت، امانت، صدق او راستۍ، د وعدے پوره کولو او په عدل و انصاف کښې د دوی یو قوم هم سیال نه وو، بلکه د بشریت ټول تاریخ د دوی د مثال پیش کولو نه تش تود دے هم دغه وجه ده چه ډیر شو اتنه کمزور و سره هم هغوی د مشرق او مغرب دوه لویو متمدّنو او بے اندازے ساماتو نه ډك پلك بادشاهو (قیصر او کسرٰی) په یو وخت تکره اُوهله او په ډیر لږ وخت کښې هغوی تار په تار کړو د هغوی دورے تے والو ځوړلے او د هغوی لوڅه او تخت و تاج ئے ټس ټس کړل.

اُوس سوال دا دے چه دا سیاسي غلبه عربو ته په کومه وجه حاصله شوه، چه د ورو د هغې طوفاني چپې په مشرق کښې کاشغر او دیوار چین سره را اُټمبیدے او په مغرب کښې مراکش او فرانس پورے؟

ددے جواب دا دے چه سیاسي اقتدار او غلبې حاصلولو د پاره دوه قسمه اسباب کیدے شي، (۱) یو مادي (۲) او دویم روحاني او غیبي، اُوس ذکر شو چه مادي هیڅ اسباب عربو سره نه وو، بلکه د عربو د دشمنانو او حریفانو سره وو، کچرے په مادي اسبابو د غلبے فیصله کولے نو عرب به د هیڅ کز ځکے نه قطعاً ورك وو او نتیجه به ا ړولے،

(په عکس) وه، نو معلومه شوه چه دا هرڅه په هغه غیبي او روحاني طاقت چه کوم عربو ته د قرآن او صاحب قرآن علیه الصلوٰة والسّلام د برکته نصیب شوے وو، اُس ښکاره خبره ده چه دا سے معجزانه طاقت د کتاب الٰهی د طاقت نه بغیر ممکن نه دے هم دے نه معلومه شوه چه قرآن کلامِ الٰهی دے او په کوم پاك ذات چه دا نازل شو هغه د ټولو نه زیات کامل او خاتم النبیّین ذات وو د مسلمانانو اوسنی زوال باعث هم دا دے چه دوی د اسلام او د قرآن په هدایاتو عمل پرینے دے ورنه دے دواړو اُس هغه طاقت د چه کوم وو۔ د قرآن دا نسخه د زړو کالونه هر زیات وخت از مېښت شوے او تجربه شویده، وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ[1] - قُلْ هُوَ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا هُدًی وَّ شِفَآءٌ[2] - لیکن په کاغذ لیکلے شوے او په خولے ویلے شوے بهترینه نسخه تر هغے اثر نشي کولے ترڅو چه په هغے عمل اُونشي دیورپ مستشرقین دا راز ښه پیژني چه که چرے مسلمانانو اسلام او قرآن ته رُجوع اُوکړه نو ټوی کېږي به، مسلمانان په یوځائے شي په یو مرکز کښے به راشي د هغوی خوارة وارة طاقتونه او د ترقئ ذرائع به یو موټے شي او د دُنیا پړو هیے ممبر طاقت به جوړ شي او څوک نیز دلاس نه به د هغه ښکاره اُځي، نو ځکه څه موده راسے هغوی مسلمانانو لره د قرآن او اسلام نه د بیرته کولو کوششونه شروع کړي دي، او دا وائي چه د مسلمانانو زوال د قرآن او د اسلام په وجه دے او دا هم وائي کچرے مسلمانانو د مغرب هغه کنده او خدائے وېزاره تهذیب اختیار کړو نو دوی به ترقي اُوکړي او همدا وجه ده چه په اسلامي ملکونو کښے زوړ او نوے جنګ جاري دے او دوه ترو مخ په مسلمانانو کښے انتشار او مرګونه تبنتیدو نکی جذبات پالنه موي - مونږ په خپلو x

---

[1] سورهٔ بنی اسرائیل آیهٔ ۸۲ [2] سورهٔ حٰمٓ السجدة آیهٔ ۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوو کتابونو ترقي او اسلام "اشتراکیت او اسلام" کښے دا مسئله پوره حل کړے ده چه د هغے روح دوه خبرے دي هغه دا چه دیوروپ کاریګری هنر او علم یو خیز دے او د هغه طرزِ ژوند، معاشرت او تهذیب بل شے دے، اوّل شے دا اسلام ردے چه یورپ پرے قبضه کړے ده، یعنے یورپ هغوی صنعتکاری چه هغه واخلئ او دویم د هغوی ګنهکاری ده چه پریږدئ په دے د زور تعلیم یافته د طبقے اعتراض نشته ځکه چه هغه اسلام سره پخپله فِټ دے د فِټ کولو ضرورت ئے نشته دلائل ئے ما په نورو کتابونو کښے نشته او د یورپ تهذیب ګنهکاریانے پریږدئ چه هغه د اسلام او ترقئ دواړو نه خلاف او پخپله یورپ د هغے په وجه د تنزل ښکار دے او د ځنکدن په حالت کښے دے، دا سے څوک نیز خانه جنګی ختمیدے شي، د نوي او زوړ تعلیم دواړه وزرے د ترقي د پرواز د پاره ضروري دي دواړه د لے یوځائے کړئ جنګوئ ئے مه: ۱۰

۴- غذائي اعجاز

انسان د جسم او روح نه جوړ دے دا دواړه په دے بدلیدونکي او خرابیدونکي جهان کښے آباد دي، ځکه په دوی کښے هم بدلی او خرابے راځي، نو ترڅو چه دے دواړو د پاره د غذا انتظام نه وي نو د دوی باقي پاتے کیدل ناممکن دي په دے وجه قدرت د جسم او بدن د بقا د پاره د غذا انتظام کړے دے، چه دے د ختمیدو نه بچ شي او د دے د پیدا کولو نه چه کوم فائدے اخستل مطلب وو هغه هم پوره شي او دے کښے څه نقصان رانشي او د روح د غذا د پاره ئے هم په دے غرض انتظام کړے دے چه دے هم ژوندے پاتے شي او د ده د پیدا ئش مقصد پوره شي، قدرت د انساني بدن د غذا دا سے لوئے انتظام کړے دے چه د ځمکے نه واخله تر آسمانه او تر نمر او سپوږمئ پورے د ده د غذا په

په تیاری کښې لګیا دی مثلاً د بدن غذا (ډوډۍ) د پاره ځمکه غنم را اوچتوی او به او هوا هغه شنه او تازه ساتی دستورو په کشش هغه دانه نیسی او غټیږی، نمر د سمندر نه براس اوچت کړی پورته وریځ شی او هغه ته باران په شکل کښې د اوبو انتظام اوکړی او بخیلے ګرمۍ هغه د غنمو دانے پخوی، باد و نه بوس او غنم جدا کولو کښې مدد کوی شپه ورځ یو بل پسے لګیدلی دی نو دے کښې اعتدال پیدا کوی مطلب دا چه ټوله کارخانه دجهان په غنمو جوړه ولو کښې لګیا ده چه انسانی بدن له د خوراک تیار کړی حالانکه د روح نه د بدن قیمت او قدر ډیر لګ او لاندے دے چه د غه لاندے او کمزوری جز د پاره دومره لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفه موجود دے نو دا څو هیچرے نشی کیدے چه د روح د غذا د پاره د ښه انتظام نه وی دا خو نه عملی منی او نه د حکمت خو بیلتون صرف دومره دے چه بدن د ځمکے شے دے د دے غذا سامان هم د ځمکے نه اوشو او روح آسمانی او امر ربی دے له دے وجے د دے غذا هم د غه ځائے نه پکار ده:-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند د پاره قدرت یو روحانی غذا تجویز کړے ده خو هغه دا سے ده چه څوک د هغے کیفیت او مقدار نشی بنودلے ځکه چه د روح په دے کښے الله تعالی سره مشابهت او مناسبت دے نو د دے د پاره به غذا هم دا سے پکار وی چه دا الله ذات سره تړون لری، بلکه د هغه صفت وی دا الله د غه صفت صرف هم د هغه کلام کیدے شی چه روح انسانی ته منتقل شی او دے ژوندے اوساتلے شی نو د کلام الهی او وحی ربانی نه بغیر د انسانی روح ژوند ناممکن دے، لکه ځنګه چه د جسمانی غذا نه بغیر د جسم ژوند ناممکن دے:-

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرګ هم هغه معیار لری کوم چه یو انسانی اندام لری دا فیصله به د غذا په مقرر معیار موقوف وی چه واقعی کلام الهی یا قران الهی روحانی غذا ده که نه؟

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوه څیزونه دی (۱) طبعی میلان (۲) ترقی او نشونما. (۱) مثلاً ډوډۍ او غوښه جسمانی غذا ده او اوسپنه او لرګے جسمانی غذا نشی کیدے د دوا په مینځ کښے بنکاره بیلتون دا سے دے چه ډوډۍ او غوښه خوړل د انسان طبیعت غواړی او دا ئے طبیعت نه غواړی چه د اوسپنے او لرګی بوره جوړه کړی او و ئے خوری:

(۲) دویم معیار دا دے چه ډوډۍ او غوښے خوراک سره بدن غټیږی او ترقی کوی مګر اوسپنے او لرګی خوراک سره دا سے نه بلکه نقصان کیږی، د غه رنګ قران هم طبیعت غواړی، ځکه خو په لکهونو حافظان د بیر عمر لګیا وی قران یاد کړی او بیا د هغے د ساتلو د پاره تر مرګه ټول عمر هغے دوړونه او تکرارونه کوی. د دے قرآن د علم او عمل سره به روح کښے دا سے اصلی (حقیقی) ژوند پیدا کیږی چه بیا بو موتے خلق په زرګونو نورو خلقو بر کیدے شی لکه موبږه سیاسی اعجاز "کښے چه بیان کړه کچرے روح ته قرآنی غذا ورنکړے شی نو روحانی ژوند دا سے ختمیږی، لکه چه ځنګه بدنی ژوند د بدنی غذا نه موندلو په وجه ختمیږی:-

د روح مرګ او ژوند

د هر څیز ژوند د هغه د پیدا کولو د مقصد نه معلومیږی:-

(۱) د ستر ګے پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوږ پیدا کولو مقصد آوریدل دی ستر ګه چه لیدل نشی کولے او غوږ چه آوریدل نشی نو دا د دوی مرګ

دے دغه شان د رُوح پیدا کول د "معرفتِ الٰهی" دپاره دی خو پوځے چه دا مقصد حاصلیږی نو روح ژوندے کوندی مړ دے :-

(۲) دالله په معرفت او د الله په تعلّق سره روح کښے یو لوئے دا سے طاقت راشی، چه د هغے مقابله د دغه قُوت نه خالی روح نه شی کولے اُس د دے طاقت نوم رُوحانی ژوند او د دے نیشتوالے رُوحانی مرګ دے، دا سے ژوند قُرآنِ حکیم په دے الفاظو بیانوی:

یَا أَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اسْتَجِیْبُوْا لِلّٰهِ :- اے مؤمنانو تاسو دالله او رسول حکم وَلِلرَّسُوْلِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یُحْیِیْكُمْ ط:- اُمنئ هغوی تاسو دا سے خبره ته سورۃ الانفال - آیة ۲۳ ﴾ دابلی کوم چه تاسو ته ژوند درکوی،

دے نه معلومه شوه چه رُوحانی ژوند د جسمانی ژوند نه اعلیٰ او زیات اوچت دے د دے رُوحانی ژوند په برکت او طاقت سره صحابه کرامو د خپل نه څو چنده زیات لښکرو ته ماتے ورکړه سره د دے چه هغوی سره به هیڅ سامان نه وو او حیرانتیا د دے کار نامے به ئی اُوکړے چه صرف د جسمانی ژوند خاوندانو به نشوے کولے دا ژوند هغوی ته د قُرآن او اسلام نه حاصل وو، د ابن جریر طبری په تفسیر کښے.

وَكُنْتُمْ عَلٰی شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ ط د سورۃ آل عمران آیة ۱۰۳ :-

د حضرت ابو قتاده وضاحت دا سے بیان شوے دے ترجمهٔ چه "د عربو خلق ډیر ذلیل خوار او د ټولو نه زیات ګمراه وُو هغوی سره نه خوراك او نه پوشاك وو هغوی د رُوم او فارس غوندے د ځو زمرو په مینځ کښے نرلی وو دوی سره د پخیدو هیڅ خیز نه وو، هغوی د خوراك نه محروم وو، نو د ګوانډی خلقو به هغوی خوړل تر دے چه اسلام راغے اسلام ورته یو کتاب (قُرآن) ورکړو چه هغه دوی لره د قومونو سرداران او حاکمان جوړ کړل :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

قُرآن رُوحانی غِذا ده

د غذا دپاره مونږ و یاندے دوه معیاره بیان کړی دی (۱) د طبیعت میلان (۲) او ترقی (۱) قرآن طرف ته د ماتے خو دا حال دے چه د نړئ بل یو کتاب دومره نشی لوستے څومره چه دا لوستے کیږی نړئ کښے د هیڅ کتاب دومره حافظان نشته څومره چه د قرآن دی، حالانکه د دے غریبانو حافظانو ته نه د مسلمانانو له طرفه څه عوضانه ورکولے شی نه د قوم یا حکومت له طرفه او یا خو د قرآن ژبه هم غیر عربو دپاره اُپراده چه د مجبورئ نه بغیر هغے ته طبیعت نه ورځی، هم د دے نه معلومیږی چه قرآن رُوحانی غذا ده ځکه خو د دے پټولو مشکلاتو با وجود دے ته د طبیعت میلان شته .

(۲) دویمه خبره دا ده چه غذا خوړونکی ته د غذا نه ترقی او طاقت حاصلیږی نو د قرآن تاریخ هم دا ښائی چه د قرآن په برکت کمزوری انسانان طاقتور شول، بے اخلاقه با اخلاقه شول، لاندے خلق بَره او ناپاك خلق پاك شول، د دے نه پس د هیڅ هم په دے کښ شك نه پاتے کیږی، چه قرآن آسمانی غِذا ده چه د رُوح د پاره د آسمان نه نازله شوے ده او قرآن باندے یقین لرونکو ته هم د دے قرآن هغه عظمت او شان ورا ښښلو چه د هغے مثال په انسانی تاریخ کښے نشی موندے او دا شان یوا ځے د کلامِ الٰهی کیدے شی

(۶) دلیل نظامی

قُرآن حکیم د انسانی ژوند دپاره دا سے نظام قائم کړے دے چه د هغے نه خپله دا یقین پیدا کیږی چه دا د خالق انسان له طرفه دے دا انسان جوړ شوے نه دے ځکه چه دا نسانی ژوند رازونه او رمزونه صرف خالق حیات پیژنی نه چه بل څوك انسان چه کله هم د دے لاسے نه داوړیدو او په یو انسانی لاڅه حیات باندے د تګ کوشش اُکړو نو هغه ته امن او آرام نصیب نشو د قرآن نظام حیات دومره کامل او د

ژوند په ټولو اړخونو باندے خور دے چه کچرے دَ هغے تفصیل بیان
شي نو د ترغیب کتاب به ترجورِ شي لهٰذا مونږ د قرآن د صداقت په
غرض یو څو بنیادی اُصول پیش کوُو۔

(۱) دانسان تعلق دَ خالق کائنات سره (۲) دانسان تعلق د خپلو هم جنسو
انسانانو سره،

(۳) دَ انسان تعلق د ټول عالم دَ کائناتو سره۔

(۴) دانسان دَ ژوند مقصد :-

(۵) دانسانی ژوند اخیری پوړئ :-

(۱) وړومبے اصول ــــ دَ انسان تعلق خالق کائنات سره :-

خالق کائنات دَ انسانی ژوند مرکز دے ، دانسان ژوند ، د هغے د ضروریاتو
دژوند دَ ظاهری او باطنی فائدا خری فیصله دَ خالق کائنات مرضئ
سره ترلے دَه دَ خپل مرکزِ حیات نه دَ انسان جُدا کیدل د هغه
مرګ دے او دَ هغے سره یوځائے کیدل دَ ده حقیقی ژوند دے لهٰذا دَ
انسان لومړئ ذمه واری دا ده چه هغه دَ خالق کائنات په ویاندے
په دے حیثیت (شان) یقین اُلری ۔ دانسان دے حیثیت ښکاره کولو
دپاره قرآن وړومبے ارشاد اُفرمائیلو۔

خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ (سورۂ ملك آیة ۲) یعنے خالق کائنات
دانسان د مرګ او ژوند خالق دے۔ بیائے اعلان اُکړو۔

وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ (سورۂ النحل آیة ۵۳) انسان ته ټول حاصل
نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے ، بیائے ارشاد اُفرمائیلو چه انسان
خپل کوشش سره چه کوم څیزونه حاصلوی د هغے آخری فیصله
هم د قدرت په لاس کښے دے انسان له خپل کوشش نیاز بدل نه دی بکار۔

وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ (سورۂ التکویر آیة ۲۹) ستاسو خوښه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ الله دَ خوښے تابع دَه

قرآن دَ سید الکائنات دَ خولے مبارکے نه دا اعلان اُکړو :-

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا : اعلان اُکړه چه زه دَ خپل ځان دَ
اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ط (سورۂ اعراف آیة ۱۸۸) : باره هم د سُود او زیان اختیار نه
لرم تر څو چه دَ الله خوښه دا فیصله اُنکړی :-

دے خیالاتو لازمی نتیجه به دا وی چه (۱) رب العٰلمین سره به دَ انسان
د مُحبت یو مضبُوط رِشته پیدا شی ، چه کله هُم نشلیږی ،
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ط : د ټولو نه زیات محبت دَ الله سره دَ ایمان
سورۂ البقرۃ آیة ۱۶۵ ؛ او یقین دَ خاوندانو وی هم دغے محبت
دا ثر وی چه دَ هغه فکری او عملی ژوند دا الله سره اُترلے شی او دَ هغه
ظاهر او باطن دَ الله په مخکښ سر ټیټے شی ، دَ هغه ظاهر او باطن دَ الله
په یادونه باد شی او په کائناتو دَ هغه نظر دا سے وی چه هغه دا دَ جمال
د محبوب صرف یو آئینه ګنړی ، هغوی په ولاړے په ناستے او په ملاستے
يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَّقُعُوْدًا وَّ : الله یادوی او په دے خیال او فکر په
عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : آسمانونو او زمکے نظر اچوی چه اے
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : دَ عالم خالقه تا دا عالم بے مقصده نه
هٰذَا بَاطِلًا ط (سورۂ آل عمران آیة ۱۹۱) : دے پیدا کړے :

او د اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه : په تصور کښے دے د دین دُنیا د کامیابو
چشمه د رب العٰلمین ګنړی او اعتقادی ، قولی او عملی عبادت صرف دَ هغه
کوی ، او دَ خپلو منډو ترړو نه پس د دین دُنیا دَ خپلو مشکلاتو دَ حل دَ
پاره هم دَ هغه مدد غواړی هغه خپله رضا دَ الله په رضا کښے ورکه کړی
او دَ الله تعالیٰ په امر ، نهی باندے عمل کول یعنے دَ هغه د حکمونو تعمیل
د خپل ژوند ضروری حصه جوړ وی ، قرآن نه چه څا فائده (فیض)

حاصل کړے دے قرآن پخپله دغوی حال پخپلو دے الفاظو کښے بیان کوی وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ اِلَيْكُمُ الْاِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ :- الله ستاسو په زړونو کښے د ایمان مینه واچوله وَكَرَّهَ اِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ط :- او ستاسو په زړونو کښے د کفر گناه او نافرمانئ کرکه واچوله اُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ط :- نو ستاو ستاسو په زړونو کښے هم خلق په سمه لار دی (سورة حجرات آية ۷) دا هم هغه څیز دے چه په دے د خالق کائنات او د مرکز حیات سره تړون پیدا کیږی او دا تړون بیا هغه څیز دے چه هغے سره د انسان زړه او دماغو ته تسلی او آرام نصیب کیږی او د ټولو د نیوی پریشانو خاتمه اُشی اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ط (الرعد آية ۲۸) صرف د الله په یاد زړونو ته اطمینان حاصلیږی،

دویم اصول، دانسان د نورو انسانانو سره تعلق

دانسان ژوند په تمدن او اجتماعیت بنا دے یعنے په کله وخت تیروے شی بواځے نشی د خپل ژوند ضروریات د نورو انسانانو په مدد حاصلوی، حجامت د پاره د نائی ضرورت مند وی، جامو د پاره د جولا د لوبنو د پاره د کولال د مکان جوړولو د پاره د ملکار او علاج د پاره د طبیب او ډاکټر محتاج وی دا رنګ د بے شمیره نورو ضرور تونو د پاره د بے شمیره نورو انسانانو محتاج وی، تر څو چه د دے د نورو انسانانو سره تعلق نه وی نو هغه ژوند نشی تیر ولے نو ضروری شوه، چه د انسانانو په مینځ کښے تعلق د پاره داسے بنا اُسته اصول وی چه انسان په هغے د اجتماعی ژوند فائدے حاصلولے شی. قرآن حکیم د حقوق انسانی متعلق داسے ښکاره احکام او جامع هدایات ورکړی دی چه په هغے عمل کولو سره د انسان د ګډ ژوند د بے حد خوشحاله او پُر امن جوړیدے شی د تفصیلا تو ګنجائش ۸
نشته کښے د انسان د ګډ ے د ژوند لو څو اُصول قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

قائم کړی دی، (۱) د بشریت د یووالی اعتقاد یعنے د رنګ نسل او وطن د اختلاف باوجود ټول انسانی قومونه د یو ټبر مثال لری لهذا یو انسان د ټولو انسانانو سره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه د خپل ټبر (خاندان) سره کوی، ځکه چه ټول انسان د یو مور پلار یعنی د آدم علیه السلام او د حوا آئی اولاد دی،

(ب) د رنګ، نسل او د ملک اختلاف صرف د پیژندګلنی د پاره دے د جنګ جګړو یا د کرکے د پاره نه دے،

دریم اصول، دانسان د کائنات عالم سره تعلق

دانسان تعلق د کائناتو سره د خادم او د مخدوم په حیث دے کل کائنات د انسان په خدمت کښے لګیا دی انسان ته معلومه دی او که نه خو سفلی عناصر ټول یعنی زمکه، باد، اوبه او اور، د زمکے آسمان مینځ کښے وریځ او باران او برَنی نمر، سپوږمئ او ستوری دا ټول په خپل خپل ځائے د انسان په خدمت کښے لګیا دی او د دی د ژوند ضروریا تو تیارولو کښے لګیا دی همدغه حال د ځناورو، اُو نو بوټو او د معدنیاتو دے چه د هر یو د فائده و تحقیق یو مستقل علم دے د دے حقیقت قرآن حکیم په دے الفاظو کښے اعلان کړے دے :-

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِى الْاَرْضِ جَمِيْعًا ط :- انسانه د زمکے او د آسمان ټول څیزونه ستا د فائدے د پاره پیدا دی، (سورة البقرة آية ۲۹)

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ط :- او لګیا کړی دی ستا سو د فائدے د پاره د زمکے او آسمانونو ټول څیزونه د کائنا تو (سورة الجاثية آية ۱۳)

دے تعلق معلومیدو سره په انسان باندے څو حقیقتونه ښکاره شی (۱) د دے جهان ټول برَنی او لاندینی څیزونو کښے د انسان فائدے دی انسان له بکار دی چه د الُلتوی د دے نه د انسان په زړه کښے په

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کائناتو د حاکمیت او د هغې د قابو کولو جذبه پیدا کیږي، د انسان او د کائناتو په منځ کښې د فائدې وړ کولو او د فائدې اخستلو تړون. قائمیږي انسان د دې نه د فائدې اخستو کوشش نه کوي، او د علوم کوښه په ذریعه په دې فائده و قابو موږي او د دې فائدو د تخلیق حکمت پوره کوي

(ب) دویمه نتیجه د عالمي تعلق به دا وي، چه انسان به ځان حاکم او مخدوم او ټول کائنات به محکوم او خادمان ګڼړي لهذا هغه به دا ټولې دنیوی فائدې د انساني شرف خادم، محکوم او تابع جوړې وي او شرف انساني به د دوی خادم محکوم یا تابع نه جوړه وي او د دې په دې نظریه عمل کوونکې (جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جهان تا د پاره دے نه جهان د پاره نه ئې بلکه د خالق جهان د پاره ئې د دې بنا په هغه دنیا د انساني شرف د تکمیل ذریعه جوړه وي انساني شرف به په دنیا نه قربانوي هغه به د زر و مال حاکم وي د هغې بنده او غلام به نه وي په دې اصولو به د هغه خودي لوړه هم لوړه شي هغه به د خپل روحاني شخصیت د لوېي اقراري شي او د دنیا د ذلیلو غرضونو د پاره به په انساني شرف باندې داغ نه لګوي:-

(ج) د کائنات عالم د قابو کولو او د هغې د خادمیت یو نتیجه به دا هم وي، چه انسان به د شرک نه بچ شي خپل ځان به اشرف المخلوقات او نور ټول مخلوقات به خپل خادمان ګڼړي هغه به د عبادت لائق نه ګڼړي ځکه چه مخدوم کله هم د خادم عبادت نکوي او نه د هغه نه مرادونه غواړي هم د غه وجه ده چه قرآن د هغه انسانانو په باره کښې فرمائي کوم چه د آسمان یا د ځمکې څیزونه معبودان جوړ کړي دي:-

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ: چا چه د مخلوق عبادت اوکړو نو داسې

السَّمَاءِ. سورۂ حج آیة ۳۱: شو لکه چه هغه د انساني شرف د آسمان نه ځان راګذار کړو:-

او هم د دې تعلق اثر به وي چه انسان به د مخلوق د عبادت نه ویزاره صرف د خالق کائنات عبادت ګذار شي، او هم دا د قرآني تعلیم نتیجه ده

۴ - څلورم اصول، د انسان د ژوند مقصد

د انساني ژندګۍ څلورم بنیادي اصول دا دے چه انسان د خپل ژوند د مقصد معین کولو غښته پرا ښيځ د ټولو نه ضروري علم دا دے چه انسان ته د خپل ژوند مقصد معلوم وي او دا د اعلیٰ وي، لکه څنګه چه انسان د ټولو مخلوقاتو نه برتر او اشرف دے، نو د هغه مقصد حیات د هم دا سې برتر او اشرف وي چه په هغې کښې د سره بل یو مخلوق هم نه وي برابر - د غوا، مینې او بزې مقصد پئ دي په کوم کښې چه پئ د بیروي او بسه وي نو هغه به زیاته قیمتي وي بزې نه غواو غوا نه مینه زیاته قیمتي ده د خره آس څکه زیات قیمتي دے چه د خره د هغه مقصد اوچت دے په دې خبره ګچرې انسان فکر اوکړو نو ثابته به شي، چه د انسان نه بغیر ټول مخلوقات د انسان د پاره دي انسان به دے نه خدمت او فائده اخلي اوس د غور جوګه دا خبره ده چه د انسان د ژوند څه مقصد دے. او د دې سوال حل کول د انسان د ټولو نه لومړۍ ذمه واري ده

دا خو کیدے نشي چه معمولي څیزونه خو د مقصدیت نه خالي نه وي د انسان غوندې د ټولو نه د لوئې هستۍ پیدا کول دې بے مطلبه وي؟ ځکه چه د خالق کائنات په حکیمي به داغ اوګي نو بنا په دې دا انسان د پیدا کولو مقصد ډیر غټ دے لکه څنګه چه انسان ټولو نه غټه هستي ده، د ماده پرستانو په خیال کښې خو د غه مقصد صرف خوند و نه اخستل دي د خوراک خوند او د عزت یاد حکومت، رګو د خبر (خوراک) خو د انسان د ژوند مقصد څکه نشي جوړیدے چه بعضې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځناور لکه مېږه او هاتي د انسان نه ډېر زیات خوراک کوي او ددې له خوند
هم زیات ورکوي، ځکه ډېر خوراک کښې خوند هم ډېر وي، لکه څنګه چې
یو کس دوه آموره خوري او بل کس شل آموره خوري نو دے دویم
کس له به خوند هم زیات ورکوي، دا ویل ځکه غلط دي چې د مېښې
او هاتي نه د انسان خوراک بنه دے هاتي او مېښه وابنه ګیا خوري
او انسان پولاؤ او چرګان! ځکه چې د هاتي او مېښې د پاره دغه وابنه
ګیا پولاؤ او چرګان دي د دوی نه دا څیزونه زیات خوند ورکوي اُس
دویم څیز (رُتبه، عزت) د امام غزالي رحمه الله تعالی د وینا مطابق
وهمي څیزونه دي ځکه چې عزت او رتبه د مال د پاره ده او مال هم د
خوراک د پاره خو فرق صرف دوا سطې دے وړاندې هم مقصد خوراک
وو بلا واسطه او اُس هم مقصد خوراک دے خو بالواسطه :-
دغه رنګ دریم څیز (حکومت) هم یو مستقل مقصد، ځکه نه دے
چې د دا د مال او رتبې د پاره او مال و رتبه د خوراک د پاره مطلوب دی
لکه څنګه چې وړاندې ذکر شو، خوراک ځکه مقصد نه دے، بله دا
چې د انسان حکومت د کوشش او د تکلیف دے، مال پرې خرچ کیږي
منتونه کړے پکښې وهلي شي شر و فساد پکښې کیږي، وو تونه د هغه
د پاره بکار وي حکومت آو رېدل پکښې راځي، مطلب دا چې د ذرګونو
خطرونه انساني حکومت ډک وي په دے کښې خود ده بیا ذمرے بنه
دے چې د هغه حکومت قدرتي دے ټول ځناورې قدرتي زیږفرمات
دي او داسې هیڅ قسم خطره هم پکښې نشته هم په دے دول انساني
لذت او خوند هُم د غمونو او تکلیفونو نه ډک دے په دے خوند د نو
اغستو کښې کله سر و مال او ټول ټبر هم اُ بیلي مګر د ځناورو د لذت
د دے ټولو خطرو نه خالي دے د هغه وجه دا ده چې د انسان په فطرت

پکښې تېر شوے غم او د مستقبل فکر پروت دے دده په ملګرو یا
خپلوانو کښې څوک چې وړاندې مړ دی دَه نه چې را یاد شي خامخا
غم جن کیږي او آئنده خطرې فکر هم د سره خامخا وي د دې وجه
د انسان ټول لذتونه د غمونو او فکرونو نه ډک دي او د ځناورو هیڅ
یو لذت کښې هیڅ قسم غم فکر نشته د دے ټول تقریر خلاصه دا شوه
چې انسان د خپل ژوند مقصد پخپله نشي مقرر ولے دا مقصد
به د ده خالق مقرر وي، لکه څنګه چې د هوائي جهاز جوړه ونکې د
هوائي جهاز مقصد متعین کړي نه چې پخپله هوائي جهاز د خپل مقصد
متعین کوي هُم دا مقصد په صفا او بلیغو الفاظو کښې قرآن حکیم بیان
کړے دے :

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۝ د پېریانو او بنیادمو د تخلیق
مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعِمُونِ ۝ مقصد عبادت الٰهي دے مونږ
سورة الذاریات آیة ۵۶-۵۷) : د دوی نه روزي ګټل نه غواړو
او نه په بل خورول :

داسې لکه څنګه چې انسان د دوه مقصدونه پخپلو غلامانو ۝ پوره
کوي ځکه چې مونږ ته نه د روزۍ حاجت شته او نه د خوراک إِنَّ
اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ۝ بلکه خدای تعالی د وړاندې
نه د انساني مشین قائم ساتلو د پاره د روزۍ انتظام کړے دے، ځکه
چې هغه ډېر قوي او زور آور دے،

کجرے یو مشین ته د رنګ روغن ضرورت دے د پاره وی چې هغه
خراب نشي نو د آد مشین د وجود مقصد نه دے، بلکه د دغه مقصد هغه
کار دے چې مشین ساز کوم کار د پاره جوړ کړے دے هم دغه مال
د انسان او د هغه د رزق دے د انسان د پاره روزي د بقاء سامان دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقصدِ تخلیق نه دے، مقصدِ تخلیق به هُم هغه وی چه کوم دَ پاره انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادتِ الٰهی۔ دَ تیل او روغن (انسان رد مشین دَ پاره) روزی هُم دَ اِنسان صحیح ساتلو دَ پاره یو سامان دے دَ هغه دَ ژوند مقصد نه دے، په دُنیا کښے د هر مشین قیمت دَ هغه دَ مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو به هغه مشین زیات قیمتی گنڑلے شی چه لږ وخت کښے ډیر چینی پیدا کوی هم دغه رنګ دا انسانی مشین قیمت به دَ هغه د تخلیقی مقصد په مطابق وی چه هغه عبادت الٰهی او تقوٰی ده فرمائی اِنَّ اَکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ، او هم دا اِنسان د الله په نزد ډیر قیمتی دَ شرافت او عزت خاوند او ډیر مقبول دے :-

پنځم اُصول، دا انسانی ژوند آخری منزل

دا انسانی ژوند آخری پړاو د الله سره یو ځلے کیدل دی، قرآن دا وائی چه دا انسان ژوند متحرک دے ساکن نه دے :-

یَآ اَیُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰی رَبِّكَ كَدْحًا، ته په هره مرحله پر تکلیفونو فَمُلٰقِیْهِ ط سورة الانشقاق آیة ٦ : تیریږی او الله ته ورروان یے او بیا به ورسره یو ځائے شے :-

(١) د دے آیت نه معلومه شوه، چه انسانی ژوند متحرک دے :-
(٢) په دے حرکت کښے ورته تکلیفونه هم ځا ځا پیښیږی :-
(٣) د دے حرکت آخری پړاو خدائے سره یو ځائے والے دے :-

دا خبره ډیره ښکاره ده چه انسانی ژوند متحرک دے انسان اول واشوم وی، بیا هلک او ځوان شی، تر دے د ترقی حرکت دے بیا مرګه پورے دَ تنزل حرکت جاری وی، د مرګ نه پس برزخی حرکت شروع شی، دا ټول قسمه حرکتونه ضروری دی دا هیڅوک نشی بندولے دَ

ترقی په حرکت کښے به ترقی کیږی او د تنزل په حرکت کښے به ځا ځا تنزل کیږی خو دا ټول حرکتونه د غمونو او مصیبتونو نه ډک دی :-

دا خو ښکاره ژوند حرکتونه وو، د پټ حرکت، یعنی د قبر او د برزخ حرکت هم څوک نشی بندولے دا ښکاره او پټ قسمه ټول حرکتونه به هله ختمیږی چه د دے حرکتونو آخری پړاو راشی او دا آخری پړاو کومه ده، دا پړاو هغه ده په کومه کښے چه دا انسانی ژوند نتیجے او ثمرے بیا مومندلے شی،

په دنیا کښے هر حرکت یو عمل نه ګڼلے شی، چه څه وخت د هغه عمل نتیجه را اُخلی نو د هغے عمل حرکت ختم شی، یو زمیندار زمکه جوړه وی تخم پکښے اچوی، د هغے به خوړ کوی، سره په کښے اچوی۔ خیال ئے ساتی، څوکیداری ئے کوی، چه فصل پوخ شی بیا ئے ریبی، په مشین یا په غوایانو او خروڅه غوبلوی، بوس او غله بیله کړی چه د غلے درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، ځکه چه هغه د عمل نتیجے او د حرکت آخری پړاو ته اُرسی او که دے نه پس د غه حرکت ختمیدل ضروری دی هم دغه حال دا انسان دے هغه ځپل ژوند کښی تکلیفونه تیره وی او ور سره حرکت کوی، څوک د خیر او نیکئ د پاره تکلیفونه تیروی او څوک د شر او بدئ د پاره ځان خوری دا سلسله تر مرګه جاری وی بیا ورپاندے به آخرت کښے چه هر کله دا دواړه قسمه خلق د خپلو عملونو نتیجے او د خپلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ په شکل کښے بیا مومی نو ژوند به خپل ځلے او آخری پړاو بیا مومی او په به اُدریږی او دا د ژوند د حرکت انتهاده لکه څنګه چه په دے آیت کښے د عملونو د نتیجو بیان دے :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ بِیَمِیْنِهٖ ۙ فَسَوْفَ یُحَاسَبُ حِسَابًا یَّسِیْرًا ۙ وَّیَنْقَلِبُ اِلٰۤی اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ وَاَمَّا مَنْ اُوْتِیَ کِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ ۙ فَسَوْفَ یَدْعُوْا ثُبُوْرًا ۙ وَّیَصْلٰی سَعِیْرًا ؕ اِنَّهٗ کَانَ فِیْۤ اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ؕ
سورۃ الانشقاق ایة ۸ تا ۱۳

چا ته چه عمل نامه په ښی لاس ورکړے شوه، نو هغه به آسان حساب آخستے شی او خپلو خلقو ته به خوشحاله راشی او چا ته چه عمل نامه د شا د سترو ورکړے شوه نو هغه به مرګ غواړی او په جهنم کښے به اُغور ځیږی،، ځکه چه هغه به کور کښے بیغمه وو:

دانسان دا حالتونه قرآن حکیم په دے آیتونو کښے بیان کړی دی وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِی الْاَرْضِ اِلَّا عَلَی اللّٰهِ رِزْقُهَا وَیَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا، په مخ د زمکے څوک ګرځیدُونکے نشته مګر په الله دَ هغه روزی سورۃ هود آیة ۶ :: ده او د هغه د استوګنے او امانت اېښودو ځائے ورته هم معلوم دے۔

په دے آیت کښے د انسان د درے وارو حالتو ذکر دے دُنیوی ژوند چه څه وخت په زمکه ګرځی او حرکت کوی دَ آخرت منزل کوم ځائے چه استوګنه کوی یعنے جنت یا دوزخ د قبر او برزخ حالت چه کوم کښے امانت وی تا اُکتل چه د انسانی ژوند څخه بنیادی اصوله قرآن په څه ښه طریقے حل کړیدی او د انسانی ژوند نظام ئے په ښه ډول پیش کړیدے چه دا ډول بو غټ فلسفی او حکیم هم نه دے حل کړے نو دا دلیل دد ے خبرے دے چه قرآن کلام الٰهی دے۔

۷۔ شمولی اِعجاز

دَ اعجازِ شمولی مطلب په قرآن کښے دا سے خوخبرو نه دی کوم چه په انسانی کلام کښے نشی جمع کیدے دَ دے نه معلومیږی، چه دا الٰهی کلام دے نه چه اِنسانی۔ هغه خبرو نه دا دی:

(۱) جِدَّتِ اسلوب: مطلب دا چه دَ قرآنِ حکیم طرزِ بیان دَ انسان کلام نه مختلف دے په دے ټول ماحول کښ دَ دے مثال نشی موندے انسان چه څه وا آخلی نو خپل ماحول نه ئے را اخلی نو کچرے د انسان کلام وے نو د عربو د ماحول نه به ماخوذ وے خو دا سے ځکه نه ده چه په عربو کښے خو څه چه په ټولو ژبو کښے د کلام درے طرزه موندے شی:

(۱) کلامِ منظوم یعنے شاعری (ب) کلام منثور مُسجَّع (ج) کلام منثور غیر مُسجَّع: د قرآن حکیم په دے درے واړو کښے یو طرز هم نه دے او دوست دُشمن دا اقرار کوی چه قرآن دَ سبع مُعلقات یا دَ دیوانِ حماسه پشان شعر هم نه دے ځکه چه دَ ردیف، قافیے او بحرو غیره پابندی په دے کښے نشته او دَ مقاماتِ حریری پشان منثور مسجَّع، یعنے د بند ونو واله نثر هم نه دے او دَ عام مصنّفینو پشان بے بنده نثر هم نه دے، دینه معلومیږی چه په مخ دَ زمکے دا سے کلام بل هیڅ وشته نه نو دے بُنیاد او سرچشمه انسانی او زمینی نه ده بلکه الٰهی او آسمانی ده:۔

(۲) په انسانی کلام کښے دَ متکلم دَ جذباتو ډیر دخل وی چه هغه د قهر خبرے کوی نو: بیا کښے دَ رحم بُونئ هم نه وی او چه دَ رحم خبرے کوی نو د قهر ارخ بیا کښے نه وی ځکه چه انسانی جذباتو کښے اعتدال نه وی برخلاف دَ قرآن حکیم چه دے کښے په یو وخت دَ زیری او دَ ویرے د جنت او دَ دوزخ، او قهر او دَ رحم ذکر په یو ځائے وی دے نه معلومیږی چه دَ انسان په شان دَ جذباتو نه مغلوب هستی دَ قرآن نه ده نَبِّئْ عِبَادِیْۤ اَنِّیْۤ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ۙ وَاَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ۝ سورۃ الحجر آیة ۴۹، ۵۰ په دے آیت کښے د مغفرت دا علان سره دَ

دردناک عذاب هم ذکر دے، مګر انسان د غصے او قهر په وخت د رحم او شفقت اظهار هیڅرے نشي کولے او د رحم او شفقت په وخت کښې د غصے خبره په خوله نشي راتلے:-

(۳) د هر انسان د کلام چه مطالعه اوشي نو په هغې کښې به خامخا داسے الفاظ بنکاره شي چه د بهرنئ دُورے د باؤ پیداوار به وي چه د هغې نه به معلومیږي چه متکلم د ویرے په وجه داسے خبرے کوي، د دینه علاوه په انساني کلام کښې خو کله د قوّت اظهار کیږي مګر د داسے قوت هیڅرے نه چه هغې نه په زمکه، آسمانونو باندے د حکومت اظهار کیدے شي. که چرے چالېزه مطالعه د قرآن هم اوکړے، نو هغه ته به په هره صفحه دا محسوسه شي چه دا د داسے متکلم کلام دے چه د کائناتِ عالَم د یو څیز نه هم هغه نه ویریږي او نه د باویږي بلکه عظیم تر تکل کائناتو باندے حکمراني کوي. د طوفانِ نوح د بندېدو په باره کښې د قرآن د الفاظو زور څرا ګوره:-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ ؛ اے زمکے خپلے اوبه تیرے کړه او أَقْلِعِي ؛ سورة هود (۲) آية ۴۴ ؛ اے آسمانه د وریدو نه بند شه

چرے یو انساني طاقت هم داسے حکم ورکولے شي؟

(۴) انساني کلام د انسان د دماغي قوت د محدود والي مظهر وي، د هغه د بلاغت آس په هر میدان کښې یو شان منډه نشي وهلے. د ده قابلیّت په خاصو مضامینو کښې د بلاغت زور ښودلے شي بل قسم مضامینو کښې د هغه د بلاغت د غصے ذرو نه وي، یو عرب مشهور شاعر ابونواس صرف د شرابو په تعریف کښې بهترین شعر خو ویلے شي په بله موضوع نه بل شاعر "ابوالعتاهیه" په زهد و تقوی، په فناءِ دُنیا او په شوق آخرت باندے د بلاغت نه ډک شعر ویلے شي خو په نورو مضامینو

(c) ketabtoh.com: The Digital Library

داسے نشي ویلے، په فارسي شاعرانو کښې فردوسي نظامي په جنګي مضامینو پوره زور سره شعر ویلے شي لیکن په بل میدان کښې هغه پس راځي، سعدي، اخلاقي شاعر دے جنګي یا بل نه دے، کچرے د خوش قسمتۍ نه یو شاعر په هر موضوع باندے شعر ویلے شي نو دا فرق بیا هم وي چه په بعضے مضامینو ډیر ښه کلام او په بعضو لږ کم او په نورو هغه هم کم ویلے شي. د دے نه علاوه د شاعرانو او بلیغانو ټول مضامین د فکر او د مادیاتو د دائرے نه بهر نه وي په دے ټولو کښې غیبیات او د مادیاتو نه پورته مضامین ډیر کم وي، په محسوساتو کښې د شاعرانو خیالاتو کار کولے شي، لیکن په غیبیاتو کښې د تخیّل پرواز ختم شي او د دے ټولو نه علاوه شاعران د رشتیاؤ او د واقعاتو پابند نه وي، ځکه چه په دلته بیا په خیال پابندي راځي د شاعرانو کار دغه وي چه په خیال کښې څه خبره هر څنګه چه راغله هغې د پاره هر څه الفاظ چه د هغه په خیال کښې راغلل نو د شعر په قالب کښې ئې رنګینئ سره ورواچوي په دے کې به نه وي چه داسے کیدے هم شي که نه او دا رشتیا دي او که دروغ، هم په دے وجه د شاعرانو په باره کښې یو مقوله ده چه "أَحْسَنُهُ أَكْذَبُهُ" چه ډیر ښه شعر به هغه وي کوم کښې چه ډیر دروغ بیان وي، لیکن د قرآنِ حکیم مضامین یو طرف نه دومره وسیع دي، چه د دے کښې عبادات، معاملات، قوانینِ منزلیه، د معاشرت احکام، د مملکت قوانین، بین الاقوامي قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات، واقعاتِ دُنیا او حقائقِ آخرت ټول مضامین دي بیا د دے وسیع مضامینو د بیانولو د پاره دائره دومره تنګه ده چه هیڅ یو مضمون او عبارت په دروغ او خلافِ واقعه نه وي او سره د دے د قرآن په فصاحت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بلاغت کښې يو ذره فرق هم نه راځي لکه چه فرمائي:-

وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللّٰهِ لَوَجَدُوْا ، کچيرې دا ان د خدائ نه سوا دبل
فِيْهِ اخْتِلَافًا كَثِيْرًا ○ سورة النساء ، چا کلام وے نو ذ هغه به شان
"په عث ۸۲" :- بلاغت او د مضامينو په صداقت کښې به خامخا فرق
راغلے وو،

دا بے شان د هغه کلام کيدے شي چه د هغے سرچشمه لا محدود
قوت وي او هغه صرف خالق کائنات کيدے شي، نو دا دليل دے خبر
شو چه قرآن هم د الله تعالے رشتيا کلام دے:-

۸ - غيبي اعجاز

په قرآنِ کريم کښې د غيبي علومو يو لويه ذخيره موجوده چه
هغې ته د يرغت فلسفي او لوئے عالم د سائي نشي کيدے نو دا به کله
اُشي چه د ناوستي قوم د يو ناوستي ذات به هغې ته رسائي اُشي دا
غيبي علوم د ير قسمونه وي:-

(۱) د تيرو شويو پيغمبرانو عليهم السلام او قومونو تاريخ، د هغې نتيجې او ثمرې
(۲) راتلونکي واقعې، د وخت نه وړ ه مخکښې د هغې خبرورکول او د هغې دا سے
حقيقت بيانول چه ظاهري اسبابو دا ثره نه وي،
(۳) د مرګ او طبيعاتو نه بعد امورو په باره کښې دا سے حقيقتو نه
بيانول چه د لوئے فلسفي او د ټولو فلسفيانو د مجموعي قوت نه هم
د ير اُوچت وي:-

(۴) د تير شوو پيغمبرانو عليهم السلام مثلاً آدم عليه السلام حضرت
نوح ع، حضرت هودٌ، حضرت صالحٌ، حضرت ابراهيمٌ، حضرت
اسمٰعيل ع، حضرت اسحاقٌ، حضرت يوسف ع، حضرت موسٰیٌ
حضرت هارون ع، حضرت داؤدٌ، حضرت سليمان ع، حضرت عيسٰیٌ

حضرت يحيی او حضرت زکريا عليهم و علی نبينا الصلوة والسلامٌ
تاريخي واقعات او د دے ټولو حضراتو عليهم السلام د دعوت او تبليغ
مقصد و نه او د دے ټولو حضراتو عليهم السلام د قومونو اُمتونو
واقعات او د دوي د پيغمبرانو عليهم السلام د دعوتونو او ارشادونو په
خپل خپل اُمتونو باندے موافق او مخالف اثرات او د دوي انجامونه
او نتيجه، د دے نتيجو علتُونه او اسباب، عبرتُونه او نصيحتُونه چه څنګه
تحقيق او حيرت انګيز صداقت او بلاغت سره قرآن بيان کړي دي
د هغې مثال په انساني تحرير کښې نشي مونده:-

د دے واقعاتو يو حصّه په تورات کښې موجوده او څه حصّه د تورات
د عالمانو او تاريخ په سينو کښې محفوظ وه ليکن د صاحبِ قرآن عليه
السلام په ټول ژوند کښې يو واقعه هم دا سے نشته چه هغوي ته دا انساني
اُستاذ نه د ذکر کړے څه موقعه پيښه شوي وي يا ئے تري ذکر کړے کړي
وي، يا چا اُستاذ دا سے وئيلي وي، چه ما نه حضور عليه السلام ذکر کړه کړيده
د دا سے علومو باقاعده حاصلولو د پاره بالخصوص د يو اُمي او نالوستي
سړي د پاره ډ يره زمانه او د پر له پسے ذکر کړے ضرورت وي، د ے
د پاره د خوګينتو يا خو ملتو ملاقات کافي نه وي ليکن د نبوت د زمانے
د قرآن د شمنانو هيڅ وخت د دوي ع دا اُمي توب نه انکار اُنکړو او نه د
تير شوو پيغمبرانو عليهم السلام يا د تير شوي قومونو په واقعاتو کښې
څه شك ښکاره کړے وو دا خبره د دے واضح دليل دے چه ټول د شمنانو
او د وستانو دا حقيقت او د رشتيني منلو چه هغوي عليه السلام اُمي وو
او چا نه هم هغوي زده کړه نه وه کړے او قرآن کوم کوم وصبي واقعات
د انبياؤ يا د اُمتُونو چه بيان کړي دي هغه ئے هم صحيح منل که مناسے
منلو نو خامخا به ئي اعتراض کړے وے، په دے بنا د موجوده مستشرقينو

اعتراضات د دوا دوا مورو په باره کښې غلط او بې بنیاده دی چه د دے مقصد سیاسی دے او استعمار ته وده ورکول دی، د استشراق فتنه علمي اداره نه ده بلکه د تحقیق په مرکزی سرچینې د طاقت د قرآن او نبوت باندې حمله کول غواړی چه د مسلمانانو د زړونو نه د قرآن او نبوت هغه جرړې ختمې شی او د هغوی د فطری وحدت خاتمه اوشی او د دی د جګړو اکولو او ځان له کولو نوی دروازه پرانستې شی،

یُرِیْدُوْنَ لِیُطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ: دوی غواړی چه د الله نور پچلو وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ وَلَوْ کَرِهَ الْکٰفِرُوْنَ ۝ : خولو مړ کړی او الله د خپلې رڼا سورة الصف آیة ۸: پوره کونکے دے هر څو مره چه کافران ئے بد ګنړی په عامو انګریزی دانو کښې صحیح علم دین نشته او د دینی ژبې عربئ هم مهارت نشته او د دے نه علاوه د دوی د یورپ هر یو مصنف سره عقیدتمندی هم ده چه دا د مغربی تهذیب اثر دے او د علماء دین نه کرکه ده، دا خلق د هغوی دا اسے دی، چه مستشرقین خپلې فتنې ته په دے بنه وده ورکوی شی، مونږ د ګولډ زیهر "د مذاهب تفسیریه" نوم کتاب او د ولیم میور "د لائف آف محمدؐ" نوم کتاب په آزاد فکر دیره بنه مطالعه کړې ده لیکن په مونږ هر هغه اثر اُشو چه کوم مونږ اُس بیان کړو او دا خمونږ د یقین د مضبوطوالی یو باعث جوړ شو، مونږ د راتلونکی مورده په باره کښې د قرآن کریم یو څو هغه غیبی اعلانات بیانوُو چه کوم لاشوی نه وو او نه د هغې څه اسباب او ذرائع وو،

(۱) قرآن کریم دا سے قسم اعلان په دے الفاظو کښې کړې دے: غُلِبَتِ الرُّوْمُ فِیْٓ اَدْنَی الْاَرْضِ وَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَیَغْلِبُوْنَ ۝ : سورة الروم آیة ۲تا۳، رومیان د ایران په مقابله کښې داسے مغلوب شو چه د کسری فوځونو د رومی حکومت او د هغې مرکز داسے تباه کړو، چه دا ئے یو

خپل قلنګی ریاست جوړ کړو، تاریخ اُشو دل چه د دے خبرے څه تنبه هم نه وه، چه رومی حکومت به بیا راپاڅی او د کسری هغه لوئے حکومت ته به ماتے ورکوی، مګر قرآن بِضْعِ سِنِیْنَ، یعنی د لسو کالو نه کمه موده مقرر کړه او هم دغسے اُشوه د لسو کالو نه کمه موده کښې رومیانو کسری ته شکست ورکړو او دوست دښمن د قرآن دا غیبی اعلان پخپلو سترګو وکتیا او کېدونکے اُکیدوا او د تاریخ په پاڼو کښې محفوظ شو،

(۲) مسلمانان ډیر کمزوری وو، او قریش ډیر زورآور وو، بالخصوص د حدیبیې په مقام سنه ۶ هجری کښې چه صحابه کرام د ډیر لرے ځایه مدینې منورې نه د عمرے په نیت راغلی وو قریشو د طاقت په نشه کښې هغوی د مکے شریفې او د عمرے نه منع کړل سره د دے چه دا کار د عربو د منلی شوی قانون نه هم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیې هغه کمزورے دفعې هم اُمنلے په هغې کښې یو دا دفعه هم وه چه داخل د مسلمانان عمره نه کوی بلکه آئنده کال د بیا راشی او په دے حال کښې سورة فتح نازل شو، اِنَّا فَتَحْنَا لَکَ فَتْحًا مُّبِیْنًا ۝ (سورة الفتح آیة ۱) چه په دے کښې د دوو فتحو پیشګوئی شوې وه، یو د یهودو خیبر او د مکه د مسلمانانو په قبضه کښې راتلل او د هغوی لوئے طاقت ته ماتے ورکول، او دویم د قریشو بلکه د عربو مجموعی طاقت ته ماتے ورکول او مرکز عرب مکه مکرمه فتح کول، دا دواړه فتح مسلمانانو صرف په دوو کالو کښې حاصلے کړے، د دے نه معلومه شوه چه قرآن کریم د عالم الغیب کتاب دے

(۳) قرآن حکیم داسے وخت کښې د خلفاء راشدینو د خلافت پیشګوئی اُکړه چه د صحابه کرامو ژوند نه هم خطره وه بلکه یو مسلمان هم ځان محفوظ نه ګنړو لیکن د قرآن حکیم دا پیشګوئی درسته ثابته شوه او هم د دے مطابق هغوی د ذمکے حکومت حاصل کړو د هغوی دین

او اسلام هم سیاسي طاقت بیا مونده او مضبوط شو او اسلام په بعل جهان د خلفاءِ راشدینو په ذریعه خور شو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم خرو یره پاتې نشوه، د دې خلورو واړو خبرو اعلان په خپلو دې الفاظو کښې قرآن کړې وو، وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِيْنَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِّنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ط (سورة نور آية ۵۵) په دا دوغه حالاتو کښې قرآن حکیم داسې لوړ ډیر غیبي اعلانات دوخت نه ړو مخې کړي دي او بیا رښتیا اختل مکړد لهذا والي په غرض صرف هم دا مثالونه کافي گنړو۔

۹ - انجذابي اعجاز

د قرآن حکیم د جاذبیت داسې یو خاص شان دې چه په هیڅ انساني کلام کښې نشته:

(۱) د جاذبیت یو دلیل دا دې، چه غیر عرب خلق د پردۍ ژبې دا قرآن په ډیر تکلیف یادوي یاد ئې ساتي او د دې دوړونه او تکرار ونه کوي، حالانکه د دې کښې دُنیوي هیڅ فائده نشته، دا جاذبیت یوازې د قرآن کید یشي، د بل هیڅ کتاب نه!۔

(۲) دویم دا چه د دې په معنې نه پوهیدونکي خلق هم بیا بیا تول د دې تلاوت کوي او زړه ئې نه موړ ته کیږي نه ډیته معلومه شوه چه انساني روح د پاره په قرآن کښې یو خاص جاذبیت موندے شي

(۳) دریم دا چه د دې په مطلب نه پوهیدونکي خلق هم چه دا تلاوت کوي نو په هغه هم یو خاص اثر کیږي، او د دې تجربه شوې ده چه بې پوهیدونکو خوا ئر خاها کیږي، نو داسې کشش چه په بل یو انساني کتاب کښې هم نشته، د دې خبرې دلیل لښي جوړیږي چه قرآن کلام الهي دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ - تالیفي اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کښې هم اعجازي شان موجود دې، ځکه چه انسان یو کتاب جوړه وي، نو د هغې یو څو مضامین، د فصل، بیا څو فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سره یادوي او بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انساني تالیف نه جدا او نوې شان لري، او سره د دې دومره معقول دې، چه امام رازي رح فرمائي، چه د قرآني آیتونو ربط هم یو مستقله معجزه ده، په قرآن کښې په یو ځائې احکام، واقعات انبیاء، امورآخرت، او صفات د باري تعالی بیانیږي، نو ظاهر بین نا پوه خلق دا بې ربطي ګڼړي، خو قرآن حکیم خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوي، یو دا سې څیز بیو دل چه انسان ته په وجې د هغې علم نه وي، او دویم چه قرآن په دې عمل غواړي ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دې ترڅو چه په هغې عمل نه وي شوې، نو قرآن دا دواړه غواړي، علم او عمل لیکن د عمل ترغیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا نوي چه هغه به د تاریخ مثل شوي واقعات وي بالخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د اُمتونو واقعات او یا به دا د آخرت نتائج وي ځکه چه بنه عمل انسان هله کوي چه د هغې بنه نتیجه د هغه په دماغ کښې راشي او بد عمل پرینږدو ته به هله تیاریږي، چه د هغې بده نتیجه ئې په وړاندې وي، او یا به دا صفات د باري تعالی وي، د دې مطلب به دا وي، چه انسان به ځان د عالم الکل قادر مطلق، عادل، ذات په وړاندې ذمه دار ګڼړي نو نتیجه به ئې داوي چه د داسې ذات د حکمونو خلاف ورزي به نکوي، د تالیف دا حیرت انگیز نظام د دې دلیل دې چه قرآن کلام الهي دې

⁂ ⁂ ⁂

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان دَ جذباتوګو ډے دے دده هر حرکت په جذباتو بنا وی، قهر په وخت کی د رحم او شفقت نه خالی وی او دَ رحم په وخت دَ قهر او غُصے نه تش وی، په خوشحالئ کښے به څوک غم به ورسره نوتے نه وی لیکن دَ الله شان دَ جذباتو نه پاک دے، او قرآن د هغه کلام دے ځکه بعضې ځای غضب سره دَ مهربانئ او مهربانئ سره د قهر ذکر دی خو ځایونه جُدا وی مثلاً دَ غضب ځائے ګنهګاران وی او د مهربانئ ځائے فرمانبرداران وی هم دغه وجه ده چه قرآن کښے دَ وېرولو سره دَ زړه ورکولو او زړه ورکولو سره دَ وېرولو، جنت سره د دوزخ او دوزخ سره جنت ذکر په یو ځائے کښے موجود وی او بے شمېره ځایونو کښے په یو آیت کښے مینه، او قهر، دواړه موجود وی مثلاً،

نَبِّئْ عِبَادِیْٓ اَنِّیْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ۝ ، ځما بندګان خبر کړه چه وَاَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ۝ خو مُعاف کوونکے او مهربان سورة الحجر آیة ۴۹ و ۵۰ ؛ او دا چه ځما سزا هم دردناکه ده ؛

ددے جمع نه مطلب دا چه دَ قرآن سرچشمه د جذباتو ډے انسان نه بلکه دَ جذباتو نه پاک د حکمتونو دَ خزانے کلام دے، د هغه دَ حکمت تقاضا ده، چه انسان کښے دِ محبت او خوف دواړه ځکه وی، کچرے خوف جُدا نه وی، نو بیا به دَ خدائے پاک د فرمانبردارئ کارخانه ګډ وډ شی، کچرے معمولی انسانی حکومت کښے دَ حاکم وېره نوی نو حکومت پاتے کېږی دا رنګ دَ محبت ضرورت ځکه دے، چه په عبادت کښے خلک وی دَ محبوب حکم په اخلاص سره منلے شی او دَ هغه د پاره محبوب دَ ځان قربانئ ورکولو نه هم تیار وی، هر کله چه په الله تعالی کښے دا دواړه جمع دی نو دَ هغه په کلام قرآن کښے دِ هم دا دواړه ځایځا جمع وی، په

خېز ونو کښے دا دواړه جمع کیدل دَ نښت په حساب ډېر کم دی، انسان ده زمری یا ډ ظالم انسان نه وېرېږی مینه ئے ورسره نشته مور سره دَ هغه محبت شته لیکن وېره ئے ترے نشته معلومه شوه چه یوازے خالقِ کائنات کښے دا دواړه جمع کیدے شی بلکه دَ هغه ذات دَ دے دواړو مرکز دے، ثابته شوه چه قرآن ځکه هُم دَ دے ذات کلام دے دَ ترغیب او ترهیب په باره کښے آیتونه پېش کوم

لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ط اِنَّ اللّٰهَ ، دَ الله دَ رحمت نه نا اُمیدی مکوئ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ط اِنَّهٗ هُوَ ؛ بېشکه الله ټول ګناهونه معاف الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ سورة الزمر آیة ۵۳ ؛ کولے شی، په تحقیق هغه مُعاف کوُنکے او مهربان دے ؛

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ ، هیڅ نفس نه پوهېږی چه ماکوم اَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ (سورة : ستر ګو یخولو والا نعمتونه دَ هغه السجده آیة ۱۷ ؛ ؛ ؛ ؛ ؛ د پاره دَ عملونو په بدل کښے پټ ساتلے دی : دَ وېرولو په باره کښے ارشاد دے :

وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ۙ مِّنْ وَّرَآئِهٖ	ناکامه دے هر هغه کس دَ چا چه
جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ۙ يَّتَجَرَّعُهٗ	په خپل زور د بې پرواوا سلام
وَلَا يَكَادُ يُسِيْغُهٗ وَيَاْتِيْهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ	سره ئے ضد کولو د هغه دَ ستو
مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ط وَمِنْ وَّرَآئِهٖ	جهنم دے، د هغے دَ زوو اُبه به
عَذَابٌ غَلِيْظٌ : سورة ابراهیم آیة ۱۵ تا ۱۷	ده څښولے شی ګوټ به ترې خلی

مګر تېرولے به ئے نشی او دَ هر طرفه به په ده دَ مرګ سختئ وی خو مړی به نه او دَ دے نه پس به په سخت عذاب کښے ګیر وی ؛

۱۲- ملکی اعجاز

د ټولو طولو ئے انسان بادشاه حُکم هم چلېږی او خلق ترے وېرېږی هم

مګر دا دواړه محدود دي، او دا سې هیڅ یو شی کولے چه زمکے یا آسمان غونډے یو غټ مخلوق ته حکم ورکړي، لیکن قرآن طوفانِ نوح علیه السلام کښې زمکے او آسمان ته دا سې حکم ورکړو:-

يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي (سورة هود آیة ۴۴) اے زمکے خپلے اُبه تیرے کړه او اے آسمانه! اُبه بندے کړه:-

او دا حکم ئے جاري هم کړو. د دُنیا لوئے بادشاهان د خلقو د خوشامدو تقریرونه او خبرے دے د پاره کوي چه هغوي چرته بغاوت ونکړي او حکومت نړوا نخلي، لیکن د یو یو ډیر مُصنّف په قول "قرآن نه دا معلومیږي چه د دے مصنّف چا نه ویریږي" دے نه معلومیږي چه قرآن د خالق کلام دے:-

(دریم فصل)

د تفسیر او تاویل او د دے دواړو د متعلقاتو بیان:

(۱) د تفسیر او تاویل د لفظونو معنوی تحقیق:-

تفسیر په عربي لغت کښې د فسر نه جوړ شوے چه د هغے معنیٰ د یو څیز ښکاره کول بیا تول دي او په دے وجه "فارورة"، ته هم تفسره وئیلے شي ځکه چه د هغے په ذریعه ډاکټر د مریض حال ښکاره شي" تاویل په عربي لغت کښې د اَول نه جوړ دے چه د هغے معنیٰ راګرځیدل دي، د تاویل اصطلاحي معنیٰ هم د غسے د قرآن الفاظ ته لوا احتمالي معنیٰ کانو کښے یو معنیٰ ته راګرځول دي،

د تفسیر او تاویل په شرعي او اصطلاحي معنیٰ کښے څو اقوال دي

(۱) د ابو عبیده قول دے چه دواړه یو معنیٰ لري (۲) امام راغب فرمائي چه تفسیر عام لفظ دے د کلامِ الهي تشریح او د کلامِ انساني تشریح (دواړو) ته وئیلے شي، مګر تاویل یواځے د کُتب الهیه تشریح ته هم وئیلے شي:

(۳) د امام ابو منصور ماتریدي دا رائے ده، چه تفسیر دے ته وائي چه د قرآن مُراد یقیني طور متعین کړے شي، او تاویل به دے ته وئیلے شي چه احتمالي معنے کانو د قرآن کښې یوه معنیٰ غیر یقیني طور متعین کړے شي، (روح المعاني جلد اول ص ۴ الاتقان، جلد ۲ ص ۱۷۳) خو زمونږ په نزد دے اقوالو کښے څه اختلاف نشته صرف دا اصطلاح کانو اختلاف دے د متقدمینو اصطلاح دا ده چه تفسیر او تاویل دواړه په یو معنیٰ کښے استعماله وي او د تفسیر په موقعه لفظ د تاویل هم استعمالوي، تفسیر ابن جریر دا طرز غوره کړے دے، ابو عبیده دواړه هم معنیٰ بولي د هغه په هم دا اصطلاح د متقدمینو ده او د متأخرینو اصطلاح هغه ده کومه چه ابو منصور ماتریدي بیان کړیده چه تفسیر هغه دے چه یو یقیني دلیل سره مُرادِ الهي متعین کړے شي او تاویل به هغه وئیلے شي چه د احتمالي معنو کانو کښے یو معنے په ظن او اجتهاد متعین کړے شي. د امام راغب فرق حقیقي نه دے بلکه د متعلق په اعتبار یو اصطلاحي فرق دے. چه د تاویل تعلق د کتب الهیه د تشریح سره دے او تفسیر عام دے:-

(۴) د ارتلث دا قول چه روایة د قرآن د معنیٰ متعین کول، تفسیر او درایةً متعین کول تاویل دے:

(۵) یا کومه معنیٰ چه د قرآن د عبارت نه واضح معلومیږي هغه تفسیر او کومه چه په اشارے د الفاظو سره معلومیږي هغه تاویل دے:-

اتول د متأخرینو اصطلاح کانے دي کوم ای د قدماؤ په اصطلاح کښے دواړه یو معنے ده چه صاحب قاموس دا ښکاره بیان کړیده او د متأخرینو اصطلاح علامه آلوسي په روح المعاني کښے بیان کړیده:-

(۲) د تفسیر، تعریف، موضوع او غایة (غرض)

علامه آلوسي په روح المعاني کښے د علم تفسیر دا تعریف کړے دے، چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم تفسیر هغه علم دے، چه په هغې کښې د قرآن د الفاظو طرز تلفظ او بره معلومیږی د قرآن نرومبی مخاطبو (صحابه کرامو او عربو) ته د مفردا تو د قرآن مدلولات او معانی مراده او د هغې افرادی او ترکیبی نزول قرآن په وخت دے علومو ضرورت نه وو ځکه د هغوی احوال او د نورو متعلقاتو بحث وی او په قول د صاحب د مناهل العرفان به هر داوه په دے کښې د هغوی طبعی مهارت وو او فطری ذوق ئے هم رجلا و اصطلاح د دے مختصر تعریف دا دے، چه علم تفسیر قرآن سره دے لرلو نو ځکه هغوی د دے علومو د مقاصدو ماهرو وو، لیکن د غیر نزل د هغه تحقیق نوم دے، چه د هغې نه مراد الٰهی متعین کیدے شی د نبوت او نزول قرآن د زمانې نه پس د نورو عربو د پاره د قرآن د پوهې د قدما او د اصطلاح مطابق قرآن د تفسیر او تاویل یو معنی بنودلے په غرض دے د علومو مهارت ضروری اوګرځیدو ځکه چه رښتنی سورۂ فرقان کښې دی ﴿وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا﴾ آیة ۳۳ په بل ځائے کښې ارشاد دے. ﴿وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ﴾ د دے شرط ضرورت بچیله د قرآن نه ثابت دے. ﴿إِلَّا اللَّهُ﴾ (آل عمران آیة ۷) موضوع د علم تفسیر کلام د دے روح المعانی ﴿نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ﴾ او غایة او غرض د علم تفسیر د مراد الٰهی علم حاصلول په دے غرض دا قول د الله تعالیٰ ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ چه په اعتقاد او عمل کښې د هغې تابعداری اوکړے شی. د آیتونو نه صفا بیانوی، چه دا کتاب په عربئ ژبه کښې د هغې د قواعدو

د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهې آداب او شرائط

مطابق نازل شوے دے، په دے وجه د قرآن د پوهې د پاره د علم روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او په نورو کتابونو کښې د لسان یعنې د عربی د ټولو شعبو علم حاصلول ضروری دی او عامه تفسیر د اهلیت او استعداد او د قرآن د پوهې د قابلیت د پاره څو قاعدې هم دا ده چه په اردو ژبه کښ د غالب یا د مومن د دیوانونو شرطونه ذکر دی موږ به دا سره د دلائلو به ذکر کړو:

علم اللغة یا علم اللسان. د مفسر قرآن د پاره د قرآن د ژبې پوهه د اردو ژبې د قواعدو او په هغې کښې د مهارت حاصلولو نه بغیر (عربئ) مهارت ډیر ضروری دے. ممکنه نه ده.

علم السنة. د قرآن د پوهې د پاره علم السنة هم ضروری او د مهارت په دے علومو حاصلیږی، د مفردات قرآن د مدلولاتو دے او د صاحب قرآن علیه السلام نه بغیر د قرآن د موقعو استعمال تحقیق چه دا به په علم اللغة سره کیږی، د قرآن پوهه ناممکنه ده چه د هغې د پاره علم السنة والحدیث ضروری دے مفرداتو لسانی تغیرات او تصرفات چه دا به علم الصرف والاشتقاق په دے د پاره چه د نزول قرآن اسباب. د قرآن د مجملاتو تشریح او د ذریعه حاصلیږی، د مرکباتو او د قرآن د جملو د تغیراتو او تصرفاتو ابهاماتو وغیره د تعین علم حاصل شی ورنه په قرآن کښې د معانیو او د حرکاتو او اعرابو د تبدل چه دا په علم النحو سره معلومیږی، د تراکیبو حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشته چه د مونځ څو رکعتونه دی د الفاظو د انتخاب او د محل استعمال د نکتو او د اسرارو چه دا په علم البلاغت، څو مره دے. د مونځ وخت د کوم ځائے نه شروع کیږی

اوکله ختیېږي، بیا د هر نوع د کفتونو شمیر څومره دے د نوع ا
ترکیبي څومره دي او څنګه دي د نوع شرائط څومره دي، او کوم کو
دي د غه رنګ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښې دے او پ
کښې نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښې د دے م
څومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دي او د هغې مصارف کوم دي
دے تولو تشریح چه حقیقت کښې د قرآن تشریح ده بغیر د سنّت نا ممک
ده د غه حال د حج روژے او د نورو احکامو دے، څنګه چه مونږ
د قرآني الفاظو په مطلب د پوهیدو دپاره د عربو لغت محتاج یو
د غه رنګ د قرآن عملي شکل متعین کولو دپاره د حدیث او سنّ
محتاج یو. او دا څو مونږ محتاجي ده د قرآن محتاجي نه ده ځکه چ
مونږ ته د قرآن نه د فائدے اخستو دپاره قدرتي طور د د
اُمورو ضرورت دے، مونږ چه اُبو نه فائده اخستل غواړو ن
مونږ ته د کوهي کنستو یا د ولے جوړ ولو ضرورت وي، د دے
دا مطلب هرګز نه دے، چه اُوبه محتاج دي. یا کوهے یا ولّه محتاج
ده بلکه مونږ د فائدے اخستو دپاره د دے دواړو محتاج یو اُو
بے نیازه دي، همدا غه وجه ده چه پخپله قرآن د خپلے پوهے دپا
د حدیث او د سُنّت ضرورت ښودلے دے کوم چه د حضور علیه السلا
قول او عمل بللے شي ارشاد دے.
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ط (سورة جمعه آیة ۲) د حضور علیه
السلام منصب دا دے چه هغه خلقو ته د قرآن او د حکمت تعلیم و
کړي، دا د قرآن د مطالبو تعلیم ښائي. ځکه چه د قرآني الفاظو ت
ئو چې ذکر دے، يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ، ځکه د عامے قاعدے له مخ
لیکلے بواُ ستاذ صرف د کتاب عبارت وا وري نو دا نشي ویلے چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده د کتاب تعلیم ورکړو ته څو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
نه وي ورکړے په بل ایت کښې دي:-
لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ (سورة النحل آیة ۴۴) د دے دپاره چه ته
واضح کړے، خلقو ته هغه کتاب چه دوي د پاره نازل شوے دے
علیٰ هذا القیاس په دے باره کښې ډیرا یتونه موجود دي چه د هغے نه
د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابته شوے ده

عِلم الآثار

د قرآني معنو پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
د آثارو علم ضروري دے صحابه خو براه راست
د حضور علیه السلام شاګردان دي او تابعین ئے په یو واسطه
شاګردان دي، د دوي د قرآن پوهه د ټولو خلقو نه زیاته
صحیح ده، امام شافعي رحمه الله تعالیٰ په الرساله کښې لیکي چه
اِجْتِهَادُهُمْ فَوْقَ اِجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو اجتهاد څمونږ
د اجتهاد نه ډیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښې د قرآن
کریم ارشاد دے،
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ط (بیّنه آیة ۸) الله تعالیٰ د هغوي
نه راضي او هغوي د الله تعالیٰ نه راضي دي)
د رضاء الٰهی دا آسماني سند دومره اُوچت (اعلیٰ) دے چه دے
سره دا احتمال نه پاتے کیږي چه مجموعي حیثیت سره به د دوي تفسیر
غلط شي او د اُمّت دپاره به د ګمراهۍ سبب جوړ شي، ځکه چه د رضاء
الٰهی نه پس د دے قسمه احتمالاتو ګنجائش نه پاتے کیږي، دے نه علاؤ
د علم الآثار نه د صحابه رضا او تابعینو رح د اقوالو علم دا تلے شي او
مفسّر قرآن د دا سے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شي کوم چه د دے ټولو نه خلاف
وي او د تحریف قرآن عنوان ئے ګرځي جرم نسبت جوړ شي ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه په هغې باندې قرآن کښې د دوزخ وعيد راغلې دے

وَمَنْ يُّشَاقِقِ الرَّسُوْلَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ (او څوک چه د پيغمبر خلاف کوی) لَهُ الْهُدٰى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيْلِ الْمُؤْمِنِيْنَ (او د مؤمنانو نه په خلاف لار ځی) نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصْلِهٖ جَهَنَّمَ وَسَآءَتْ (نو مونږ به هغوی د هغوی د) مَصِيْرًا (سورة النساء آية ١١٥ خوښې په لار د تلو نه پريږدو او جهنم کښې به ئے ورا ننوتو چه هغه ډير خراب ځائے دے) د دے آيت نه معلومه شوه چه څنګه مخالفت د رسول عليه السلام جرم دے دغه رنګ د صحابه کرامو مخالفت هم جرم دے، ځکه چه د نزول قرآن مؤمنان همدغه دی. له دے وجے دا سے تفسير چه د صحابه کرامو د مجموعی رائے نه خلاف وی هغه تحريف او جرم دے، چه د هغې سزا دوزخ دے۔

۴- علم القواعد واصول استنباط۔

د مفسر د پاره د عربی ژبان د هغې قوانينو علم هم ضروری دے چه په هغې هغه د مجمل، مفصل، عام، خاص، مطلق، مقيد، امر نهی وغيره حقيقتونه او مقتضيات معلومه کړے شی چه د تفسير کولو په وخت د احکامو او تعبيراتو سلسله کښې غلطی اُو نکړی، دا قواعد د اُصول فقهې د علم نه معلوميږی۔ دا د عربی ژبے يو ډير علم دے چه خاص اهل علم ئے پيژنی او د دينه اهل استنباط و تيلے شی دوی په دے قاعدو کښې ماهر وی، او د دے په ذريعه د احکامو د استخراج جوګه وی قرآن کښې د دے خاص طبقے ذکر دے۔

وَاِذَا جَآءَهُمْ اَمْرٌ مِّنَ الْاَمْنِ اَوِ الْخَوْفِ اَذَاعُوْا بِهٖ وَلَوْ رَدُّوْهُ اِلَى الرَّسُوْلِ وَاِلٰٓى اُولِى الْاَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِيْنَ يَسْتَنْبِطُوْنَهٗ	يعنی د امن او خوف په باره کښې څه حادثه پيښه شی نو کچرے هغه الله او رسول عليه السلام ته حواله

مِنْهُمْ (سورة النساء آية ٨٣) کړی نو د استنباط خاوندانو به د هغې حقيقت پيژندلے وے۔

شرعی احکام کچرے او امری نو امر دے او د امن خيز دے او کچرے منهيات وی نو نهی ده او د خوف خيز دے، څه معامله کښې دا تحقيق کول چه مامور دے که منهی نو د دے په دا مطلب وی چه دا امن کښې داخل دے که خوف کښې، دا د الله او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم (کتاب الله او حديث) طرف ته راوړل بکار دی، د دے د پاره چه اجتهاد کونکی د کتاب الله او سنت منصوصاتو سره د دغه معاملے موازنه اُو کړی او د هغې حکم ترے راُ باسی د دے د پاره د عربی په عامه ژبه د پوهيدو نه علاوه د عربی ژبے د مخصوصو قواعدو معرفت (پيژندل) هم ضروری دی چه په هغې د قرآن د صحيح قانونی اندازه فکر دار و مدار دے او دا اصول فقه د علم نه د دے قانونی قواعدو پيژندګلی حاصليږی

۵- عِلْمُ قَوَاعِدِ الْاِلٰهِيَّات

د مفسر فرض دی چه هغه نه د ذات الٰهی سره د تړلو جائزو او ناجائزو علم حاصل وی، او هغه په دے پوهيږی چه الله تعالٰی يو داسے هستی ده چه د جسميت، طرف او مکان او زمان نه منزه او پاک دے او د دے قيدونو نه بالکل بهر دے، هغه داسے ذاتی کمالاتو سره موصوف دے چه لامحدود دی دا د دے د پاره چه د هغه آيتونو په تفسير کښې درځ اُخوری کوم چه الٰهيات او د الله ذات او صفاتو سره متعلق وی، او بيا د دے امورو د پاره د علم العقائد او علم الکلام ضرورت دے، چه د الٰهيات په مسئلو کښې د ګمراهئ نه محفوظ پاتے شی۔

اِزالهٔ شُبه	کيدے شی چه د چا په زړه کښې دا شُبه وی چه د تفسير قرآن د پاره په کومو علومو کښې د مهارت شرط ايخودے

شوے دے نو هغه علوم خود نزولِ قرآن په زمانه کښې نه وو بلکه د هغه نه بعد تدوین شو لکه علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغة علم الحدیث والآثار علم العقائد او علم الکلام او اصولِ فقه. اُس دَ دے ضرورت ولے پیدا شو او که دَ دے ضرورت وی نو دَ وړاندینی صحابه کرامو او تابعینو تفسیر بیا څنګه وو؟ جواب دا دے چه دَ علوم وجود او دَ هغه تدوین کښې فرق دے دا ټول علوم مذکوره، دَ نزولِ قرآن بلکه د هغه نه هم وړاندے موجود وو عربی ژبے سره دا ګنډلی وُو او په عربی خبرو اترو کښې به استعمالیدل صرف دے علوم و تدوین او تصنیف نه وو شوے هسے خو فاعل مرفوع وئیل مفعول منصوب وئیل، عام، خاص، مطلق او مقید وغیره رنګے دَ صرف او نحو تغیرات، دا ستعمال بلاغتی موقع دا ټول دَ نزول قرآن په وخت کښې موجود وو او عربو به استعمالول صرف دَ تصنیف او تدوین په سانچه کښې پس وا چولے شو. علم الحدیث او علم الآثار دَ قرآن دَ تشریح په حیث قرآن سره سره وجود ته راغلل خو صرف تصنیف او تدوین ئے رُستو اُشو نو دا شُبه څکه بے ځایه ده:-

۲- علم الموهبة دقرآن دَ پوهے او دَ تفسیر د مهارت دَ پاره علمِ وهبی او دَ شاه ولی الله رحمه الله په قول "علم لدنی" ضروری دے، چه دَ نورِ ایمان او تقوی نه پیدا کیږی، دَ قرآن ارشاد دے لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورة الواقعه آیة ۷۹) د قرآن ظاهری الفاظو او نقوشو ته صرف پاک لاس لګولے شی، یعنے دَ کوم کس چه طهادت او اُودس نه وی، نو هغه ظاهری قرآن ته لاس نشی لګولے د غه رنګ چه دَ چا طهارت باطنی او قلبی نه وی، نو هغه د قرآن باطن او دَ هغه معانی نشی مُوندے. دا طهارتِ باطنی او قلبی نور په طاعتِ الٰهی او تقوی سره پیدا کیږی، چنانچه امام سیوطی رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ کښے دا امام

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرکشی دَ البُرهَانُ فِیْ عُلُومِ القُرْآنِ نه نقل کړیدی،

اِعْلَمْ اَنَّهُ لَا یَحْصُلُ لِلنَّاظِرِ فَهْمُ مَعَانِی الْقُرْآنِ وَلَا یَظْهَرُ اَسْرَارُهٗ لِمَنْ فِی قَلْبِهٖ بِدْعَةٌ اَوْ کِبْرٌ اَوْ هَوًی اَوْ حُبُّ الدُّنْیَا اَوْ مُصِرٌّ عَلٰی ذَنْبٍ اَوْ غَیْرُ مُتَحَقِّقِ الْاِیْمَانِ اَوْ ضَعِیْفُ التَّحْقِیْقِ اَوْ یَعْتَمِدُ عَلٰی مُفَسِّرٍ لَیْسَ عِنْدَهٗ عِلْمٌ اَوْ رَاجِعٌ اِلٰی مَعْقُوْلِهٖ وَهٰذِهٖ کُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَانِعُ بَعْضُهَا اَکْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهٰذَا مَعْنٰی قَوْلِهٖ تَعَالٰی سَاَصْرِفُ عَنْ اٰیٰتِیَ الَّذِیْنَ یَتَکَبَّرُوْنَ فِی الْاَرْضِ بِغَیْرِ الْحَقِّ، قَالَ سُفْیَانُ بْنُ عُیَیْنَةَ یَقُوْلُ اَنْزِعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ اَخْرَجَهٗ اِبْنُ اَبِیْ حَاتِمٍ قَالَ سُفْیَانُ الثَّوْرِیُّ لَا یَجْتَمِعُ فَهْمُ الْقُرْآنِ وَالْاِشْتِغَالُ بِالْحُطَامِ فِیْ قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

دَ قرآن معانی او اسرار دا سے کس ته نشی حاصلیدے چه د چا په زړه کښے چه بدعت، تکبر، خواهش پرستی یا محبت دَ دنیا وی، یا په ګناه مُصِر وی یا دَ هغه ایمان مضبوط نه وی یا دَ هغه تحقیق کمزورے دی یا په غیر عالم مُفسر باندے اعتماد کوی یا دَ خپل عقل منته کوی دا ټول اُمور دَ قرآن په پوهه کښے بندونه وی او څه دَ نورو نه لوئے وی همدا معنی ده دَ قرآن دے ارشاد چه زه به دَ قرآن مقاصدو نه هغه خلق اړ ووم چه په زمکه کښے ناحق لوئی کوی ابن ابی حاتم دَ سُفیان بن عُیینه نه نقل کړے دی چه دوی نه به دَ قرآن دَ پوهے نور را اُوباخم، سفیانِ ثوری فرمائی چه حُکام پرستی او دَ قرآن پوهه دواړه دَ مُومن په زړه کښے نشی جمع کیدے:

دے نه معلومه شوه چه دَ قرآن دَ پوهے دَ پاره دَ زړه دَ صفا ضرورت دے، چه څوک دے نه محروم وی نو هغه به دَ قرآن د پوهے نه هم محروم دی او دا د زړا دَ هغه اُمور نه پیدا کیږی کوم چه پوره ته عبادت کښے ذکر دی او دَ الله تعالیٰ نه دَ فیض حاصلولو دَ پاره شرط دی دَ دے نوم

"عِلْمُ الْمَوْهِبَة" دے چه په دے دَ قرآن دروازه پرانستے شي،

په حديث شريف کښے دي چه چا پخپله رائے دَ قرآن صحيح تفسير هُم اُکړو نو بيا هم دَه غلط اُکړه (ابوداود، ترمذي، نسائي) دَ ابوداؤد په يو بل روايت کښے دي، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّار يعنې پخپله رائے تفسير کوُونکے دَ دوزخ مستحق دے په دے وجه ټول عُلماء په دے متفق دي چه تفسير بالرائے يو بدکار دے

دَ تفسير بالرائے تحقيق

دَ تفسير بالرائے نه دا معنیٰ قطعًا مُراد نه ده چه دَ قرآن په تفسير ذِهن ورائے او فِکر استعمال نشي، ځکه چه دے نه خو بغير تفسير کيدے نشي او پخپله قرآن په (لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ) ٥ چه خلق دِ قرآن کښے فکر کوي او په اَفَلَا يَتَدَبَّرُوْنَ الْقُرْآنَ ٥ چه دا خلق په قرآن کښے ولے غور نکوي) قسم الفاظو سره په قرآن کښے دَ فِکر او تدبّر کولو ترغيب ورکړے دے په دے وجه "رائے" او "فکر" خو بد نه دے بلکه دَ تفسير بالرائے مطلب دا دے،

(۱) چه خپله رومبیٰ قائمه کړے رائے بنياد جوړ کړي او قرآن دے رائے نه دَ راآړولو کوشش کوي په دے صورت کښے رائے اصل شوه او قرآن ئے تابع شو، چه موضوع په سَبَب کول دي او بد دي او دَ دوزخ باعث دي، په دے صُورت کښے تفسير بالرأی کښے دا "ب" سببيت دَ پاره ده سياق سباق او دَ عربي قواعدو مُطابق دَ رائے په استعمال دا تفسير کول چه دَ قرآن او دَ اسلام دَ بُنيادي مقاصدو نه خلاف نه وي هغه "محمود" دے مذموم نه دے او دے ته تفسير بالرائے هم نشي ويلے، بيا هم که دے ته څوک تفسير بالرائے اُوائي نو د "کَتَبْتُ بِالْقَلَمْ" کښے استعمال شوے "ب" پشان دائے بِصرف په آله د تفسير شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تفسيري عمل محور او مرجع به نه وي،

(۲) دويم صُورت دا دے، چه په قرآني تفسير کښے دَ عمل او نقل دوه جُدا دائرے دي، دَ قرآن دَ مُفردا تو معنے متعين کول اسباب نزول، ناسخ، بيان دَ مجملاتو او مختلف قراآتو نه، دا ټول داسے خيزونه دي چه صرف په نقل معلوميږي دائے په دے کښے نشي چليدے. لِهٰذا په دے اُمورو کښ دَ دائے دخل تفسير بالرائی وي، چه هغه بد دے باقي پخپله رائے دَ آيت ډيرو معنو کښے يو معنیٰ متعين کول يا د هغے نه د حکم استنباط دَ قواعدو دَ استنباط مطابق يا دَ قرآني حُکم دَ حکمت او دَ رازونو وغيره استخراج دا ټول تفسير بالرائے کښے داخل نه دے، ځکه چه دا ټول اُمور دَ عقل او دَ رائے دائرے سره تړلي دي نه چه د نقل او دَ روايت سره (الاتقان جلد ۲ ص ۱۷۹ و ص ۱۸۳) نو تفسير بالرائی به دا مطلب وي، چه دائے دَ نقل په دائره کښے مداخلت اُکړي، او دَ نقل او روايت په موقعه (نقل او روايت په ځائے به رائے سره تفسير اُکړي، نو دا دحد نه تجاوز دے:

دَ شبهې اِزاله، دَ صوفيه وُ او باطنيه وُ دَ تفسير په منځ کښے فرق،

دَ اسلام صُوفيه وُ هم دَ قرآن تفسيرونه کړي دي، او باطنيه ملاحدهٔ هم ليکن اوّل ته تعريف او تفسير بالرأی نشي ويلے او دويم قسم په تحريف کښے شامل دے، دَ دے فرق دا دے، چه صُوفيه کرام دَ قرآن ظاهري معنے مني او دَ هغے سره دَ مناسبو او مماثلو خيزونو ذکر کوي چه دَ ذهن دَ پرواز دائره وسيع وي، او د هغه مناسب خيزونه دَ اسلامي مُسلّماتو نه خلاف نه وي، دَ دے نه دَ اِسلاميا تو اِنکار نه لازميږي مګر باطنيه ظاهري معنیٰ نه مني او د خپلے خوښے د هغه باطني معنے اصل مُراد دَ الله ګڼړي، لکه ځنګه چه دا فرق روح المعاني بلکه تفتازاني

هُم بیان کړے دے، علامه اٰلوسی فرمائی

وَاَمَّا کَلَامُ الصُّوْفِیَّةِ فِی الْقُرْاٰنِ فَهُوَ مِنْ بَابِ الْاِشَارَاتِ تَنْکَشِفُ عَلٰی اَرْبَابِ السُّلُوْکِ وَیُمْکِنُ التَّطْبِیْقُ بَیْنَهَا وَبَیْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَذٰلِکَ مِنْ کَمَالِ الْاِیْمَانِ وَمَحْضِ الْعِرْفَانِ لَا اَنَّهُمْ اِعْتَقَدُوْا اَنَّ الظَّاهِرَ غَیْرُ مُرَادٍ اَصْلًا وَاِنَّمَا الْمُرَادُ الْبَاطِنُ فَقَطْ اِذْ ذٰلِکَ اِعْتِقَادُ الْبَاطِنِیَّةِ الْمَلَاحِدَةِ تَوَسَّلُوْا بِهٖ اِلٰی نَفْیِ الشَّرِیْعَةِ بِالْکُلِّیَّةِ وَحَاشَا سَادَاتِنَا مِنْ ذٰلِکَ وَقَدْ حَضُّوْا عَلٰی التَّفْسِیْرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوْا لَابُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ لَا یُطْمَعُ فِی الْوُصُوْلِ اِلَی الْبَاطِنِ قَبْلَ اَحْکَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ اِدَّعٰی فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْاٰنِ قَبْلَ اِحْکَامِ الظَّاهِرِ فَهُوَ کَمَنْ اِدَّعَی الْبُلُوْغَ اِلٰی صَدْرِ الْبَیْتِ قَبْلَ اَنْ یُّجَاوِزَ الْبَابَ

دَ تفسیر قرآن په باره کښے دَ صوفیه وُ کلام دَ قبیلے دَ اشارا تو دے چه هغه په سالکانو منکشف کیږی او دا دَ قرآن ظاهری معنو سره منطبق کیدے شی۔ دا دَ کمالِ ایمان او دَ خالص معرفت نښے دی، دَ دوی دا مطلب هرګز نه وی چه ظاهری معنے مُراد نه وی، بلکه صرف باطنی معنی مراد دے دی، دا عقیده خود باطنیه وُ مُلحِدینو ده چه په دا سے دوی شریعت ختموُل غواړی او خو زمونږ بُزرګان خو دَ دے نه ویزاره دی ځکه چه هغوی بخپله په ظاهری تفسیر زور وړکړے دے، او وئیلی دی چه دَ ظاهری تفسیر پوخ نه دی هغه باطن ته نشی رسیدے او کوم کس چه دَ ظاهری تفسیر دَ پختګی (پوښوالی) نه وړاندے تفسیر دَ قرآن دَ رازونه حاصلول غواړی نو هغه دَ اسے دے لکه دَ کور صحن ته (غیر دَ دروازے) دَ رسیدلو دعوی کوی۔

دعلامه آلوسی دَ دے بیان نه معلومیږی، چه دَ صوفیه وُ په تفسیر کښے دَ خواُ موُرو لحاظ وی، چه هغه دَ باطنی تفسیر نه جګ اکوی، (۱) دَ الله مُراد صرف ظاهری تفسیر دے نه چه باطنی اشارات (۲) صرف په

ظاهری تفسیر کښے دَ مهارت په وجه باطنی اشاراتو ته رسائی کیدیشی (۳) باطنی اشارات ظاهری تفسیر سره مطابق کیدل ضروری دی (۴) دَ معرفتِ الٰهی په نتیجه کښے دَ باطنی اشاراتو مطلب، دَ مُناسبو څیزونو انکشاف دے، نه چه دَ الحاد او دَ خواهش نفسانی په نتیجه کښے!۔ دَ حدیث په دے الفاظو: لِکُلِّ اٰیَةٍ ظَهْرٌ وَّبَطْنٌ وَّلِکُلِّ حَدٍّ مَّطْلَعٌ، کښے دَ ظاهر نه مُراد ظاهری معنیٰ ده او دَ باطن نه اَسْرَار مُراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۷)

دَ صوفیه وُ او باطنیه وُ په معنو کښے دَ بیلتون په غرض مونږ یو مثال پیش کوو چه دا بیلتون پښه ښکاره شی، حدیث شریف کښے دی، اِنَّ الْمَلٰٓئِکَةَ لَا تَدْخُلُ بَیْتًا فِیْهِ کَلْبٌ وَّ صُوْرَةٌ: یعنے په کوم کور کښے چه سپے یا تصویری نو په هغې کښے دَ رحمت فرشتے نه داخلیږی،، دا خو ظاهری معنیٰ شوه اُس کیږے، خو ک دا معنے په ځپل ځائے هُم دا سے واخلی او بل یو مناسب مطلب ئے دا هُم واخلی: .... چه دَ کور نه مطلب زړه او دَ سپی نه مطلب دَ دَرندګانو خویونه دی او تصویر نه مطلب محبت د دنیا دے نو چه په کوم زړه کښے محبت دَ دُنیا او دَ سپی پشان اخلاق وی، نو هغې کښے مَلکی نور نه داخلیږی، او س دَ دے حدیث دَ ظاهری الفاظو په جوړ بے ضرورته سپے او دَ ساه واله څیز تصویر په کور کښے حرامګرځی داامثال دَ صوفیه وُ دَ باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اُس څوک دَ دے دا مطلب بیان کړی، چه دے نه ظاهری کور، ظاهری سپے او ظاهری تصویر مُراد نه دے او نه هغه په شریعت کښے منع دے، بلکه دَ دے مطلب په حدیث کښے دَ سپو خویونه دی، او دَ تصویر نه مطلب یواځے محبّت دَ دُنیا دے نو دے ته به مونږ هغه باطنی تفسیر وایو کوم چه الحاد او تحریف دے، دغه رنګ په سوُرتِ بقره کښے دَ بنی اسرائیلو په سلسله کښے داخل دی، اِنَّ اللّٰهَ یَاْمُرُکُمْ اَنْ تَذْبَحُوْا بَقَرَةً: سورۃ بقره آیة ۶۷) دبنی اسرائیلو دیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقتول سړی دَ قاتِل معلومولو دَ پاره دوی ته حُکم اُشو چه غوا ذبح کړئ او بیا دَ هغې یو جُز مقتول سره اُمبڼئ نو مقتول به ژوندے شي او خپل قاتِل به اُښائي، اُس ددے ایت دا سے تفسیر کول چه دَ بقرۃ نه غوا یا غویے نه دے مُراد بلکه نفس بهیمیه نرِ مُراد دے ښکاره مطلب به ئے دا وی، چه خپل نفس بهیمیه د عبادت او دَ ریاضت په چاړه ذبح کړئ یعنې مړے کړئ هر کله چه ښتا سو په عبادت او ریاضت سره د نفس سرکشي ختمه شي نو روحانی ژوند به نصیب شي، او اصل قاتل یعنې خواهشات نفسانی به په گوته کړی، (مطلب دا چه دَ خواهشاتو نه مغلوب انسان مړے دے، د غوا / غوی نه مطلب هغه نفس بهیمیه دے، اکوم چه دَ خواهشاتو مرکز دے، ددے ذبح کول په ریاضت او عبادت سره ددے خواهشات مغلوب کول دی، چه هغه قاتل بولی، د ژوندی کیدو مطلب جسمانی نه، بلکه روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

دا تفسیر کول چه غوا / غویے نه دے ذبح شوے او نه غوښے مقتُول بیا ژوندے شوے او خپل قاتل ئے اُ ښودلو، نو دا تفسیر بالرأے دے چه چوُپ الحاد او زندیقیت دے،

که اصل واقعه او دَ ایت ظاهری معنی په خپل ځائے صحیح اُگڼړی او بیا دغسے باطنی تفسیر اُکړی نو څه بدیت ئے نشته لکه څنګه چه قاضی بیضاوی په خپل تفسیر کښے دغه ذِکر شوے اشارے د معرفت الٰهی د نکتو په درجه کښے نقل کړی دی۔

دَ تفسیر بالرائے قسمونه

امام سیوطی رح په اتقان کښے د ابن النقیب رح نه نقل کړے دی:۔

مَا تَحَصَّلُ فِیْ مَعْنٰی حَدِیْثِ التَّفْسِیْرِ: په شریعت کښے دَ منع شوی تفسیر بِالرَّاْیِ خَمْسَةُ اَقْوَالٍ اَحَدُهَا: صُورتونه دی،

اَلتَّفْسِیْرُ مِنْ غَیْرِ حُصُوْلِ الْعُلُوْمِ الَّتِیْ یَجُوْزُ مَعَهَا التَّفْسِیْرُ وَالثَّانِیْ تَفْسِیْرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِیْ لَا یَعْلَمُهٗ اِلَّا اللّٰهُ وَالثَّالِثُ التَّفْسِیْرُ الْمُقَرِّرُ لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بِاَنْ یَّجْعَلَ الْمَذْهَبُ اَصْلًا وَّالتَّفْسِیْرُ تَابِعًا فَیُرَدُّ اِلَیْهِ بِاَیِّ طَرِیْقٍ اَمْکَنَ وَاِنْ کَانَ ضَعِیْفًا. اَلرَّابِعُ اَنَّ مُرَادَ اللّٰهِ کَذَا بِالْقَطْعِ مِنْ غَیْرِ دَلِیْلٍ، اَلْخَامِسُ التَّفْسِیْرُ بِالْاِسْتِحْسَانِ وَ لِهَوٰی (الاتقان جلد ۲، ص ۱۸۳)

(۱) د تفسیر د پاره د ضروری علومو حاصلولو نه بغیر تفسیر کول :۔ (۲) دَ صفاتِ باری تعالیٰ یا دَ مُقطعاتو یا دَ متشابهاتو تفسیر کول چه دَ هغې علم الله تعالیٰ سره خاص دے (۳) دَ خپلے غلطے قائم کړے شوے رائے دَ مضبوطولو د پاره دا سے تفسیر کول چه هغه دَ خپلے غلطے رائے تابع کړی، او هم دے نه ئے دیمادردا کاذی، څلورم دا چه بغیر دلیل دعوے اُکړی چه هم دا مطلب یقیناً د الله تعالیٰ دے، پنځم دا چه دَ قرآن تفسیر په خپله خوښه او خواهش اُکړی۔

دا ټول صُورتونه په تفسیر بالرائے کښے داخل دی، په کوم چه د دوزخ دَ سزا وعید دا غلے دے، دَ لوی رنګ په تفسیر و لوکښے به ډیر کم داسے وی، چه به دے پنځو صورتونو کښے به په څه طریقه داخل نه وی، العیاذ بالله،

اقسامِ تفسیر

ابن عباس رضی الله د تفسیر څلور قسمه ښودلی دی (۱) چه صرف دَ عربی ژبے په خاص مهارت او دَ هغې په قواعدو پیژندو معلومیدے شی (۲) هغه اعتقادی او عملی ښکاره احکام چه د قرآن الفاظو په آوریدو سره معلومیدے شی، لکه چه فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ سورۃ محمد آیة ۱۹ : پوه شه چه بغیر د الله بل معبود نشته اَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّکٰوةَ (البقرۃ آیة ۴۳) . مونځ قائموئ او زکوٰة ورکوئ

چه دا دَ عربو عوامو هم معلومېدلے شي او دے دَ پاره دَ عربي دَ ماهرېدو ضرورت نه وي او نه په دے باندے دَ نه پوهېدو څوک عذر قبول دے، (٣) چه صرف مجتهدين علماء پرې پوهېږي او عموماً دے ته تاويل ويلے شي مثلاً دَ فقهي احکامو استنباط، بيان دَ مجمل تخصيص دَ عام او تقييد دَ مطلق. حقيقتِ لغويه باندے حقيقت شرعيه ته ترجيح ورکول او حقيقت عُرفيه ته په حقيقتِ لغويه باندے ترجيح ورکول خو هله چه په خلاف ئے دليل قائم نه وي، لکه وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ : چه دليل په معنیٰ لغوی شته نو معنیٰ عُرفي به تر مطلب لنشي اخستے :-

(٤) څلورم هغه چه دَ هغې علم الله سره خاص دے، لکه دَ متشابهاتو دَ وخت دَ قيامت او دَ رُوح وغيره علم (الاتقان جلد ٢ صـ ١٨٢)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ کښے دَ مذکوره آسانئ نه مطلب دويم قسم دے لفظ دَ ذِکر دے قرينه ده چه يو لخے هغه قرآني مضامين آسان کړے شوي دي چه وعظ او نصيحت سره تړون لري او هغه هُم دغه دويم قسم دي. امام زرکشي دا تقسيم خوښ کړيدے، او په دے تقسيم کښے علماؤ سره چه کوم قسم خاص شوے دے هغه په عامه اصطلاح کښے تاويل بللے شي خو تاويل محمود په دے لاندینی شرطونو مشروط دے که دا نه وي نو بيا تاويلِ مذموم او تحريف دے :-

(١) دکوم ايت تاويل چه کيږي هغه به دَ وړاندينی آيت سره جوړ خوري (٢) دَ روستنی آيت سره به هم جوړ خوري (٣) دَ لغت په اعتبار سره دَ آيت په مطلب کښے دے ځائے وي (٤) دکتاب الله او سُنّتِ رسول نه به خلاف نه وي :- الاتقان جلد ٢ صـ ٣١١ کښے وي :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمُ الْبَغَوِيُّ وَالْكَوَاشِيُّ التَّأْوِيْلُ صَرْفُ الْآيَةِ إِلٰى مَعْنًى مُّوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرُ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ :

د تاويل دَ صحت بغوي او کواشي دغه شرطونه نقل کړي يدي (١) دَ روميي ايت سره جوړ بنت (٢) دَ روستی ايت سره جوړ بنت (٣) دَ کتاب الله او سنت سره نه مخالف کېدل) امام زرکشي دَ علامه زمخشري نه دا پنځم شرط هم نقل کړے دے، چه د دے تاويل او تفسير نه دَ قرآن په معجزانه بلاغت کښے څه نقصان نه پيښيږي، بلکه اعجازي بلاغت په خپل ځائے باقي وي قَالَ الزَّمَخْشَرِيُّ مِنْ حَقِّ مُفَسِّرِ كِتَابِ اللهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجِزِ أَنْ يَّتَعَاهَدَ فِي مَذَاهِبِهِ بَقَاءَ النَّظْمِ عَلٰى حُسْنِهِ وَالْبَلَاغَةِ عَلٰى كَمَالِهَا (البرهان جلد ٢ صـ ٣١١)

(١) دَ مفسرِ قرآن دَ پاره دا ضروري ده، چه هغه دَ تفسير په لولو لاروکښے دا خبره په نظر کښے ساتي چه دَ قرآن دَ نظم (عبارت) خوبي او دَ قرآن دَ بلاغت کمال پخپل ځائے پاتے وي،، دے نه پنځم شرط هم معلوم شو دَ علامه زمخشري رائے بالکل صحيح ده دَ قرآني ايت اصلي مقصد دَ پاره په قرآني تفسير کښے اعجازي شان موجود دے کچرے معنے بدله شي او دَ خپلے خوښے معنے اکړے شي نو دَ قرآني تفسير اعجازي شان به ختم شي او په قرآني الفاظو کښے دَ نظم قرآني او دَ سياق سباق ارتباط او دَ دلالت شان دَ دغه ځائی معنے راښودلو په وجه کمزورے شي، (٢) کتاب او سُنّت کښے چه کوم بيان شوے دے هغه يو ناقابل تقسيم آسماني حق دے نو دَ قرآن دکوم ايت چه تفسير کيږي نو دا به کتل پکار وي، چه دا تفسير يا مطلب به بل ځائے دَ قرآن يا د سُنّتِ نبوي دَ مطالبو سره خو ټکره نه وَهي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د انفسیر خپل خاني او تحریف (که تکرار وي نو دا به دده خبرې دلیل وي)
دې حق یو د بل سره نه ټکراوېږي نو تفسیر به هم هغه صحیح وي چې
په هغې کښې یو بل سره ټکراو تعارض نه وي خو تعارض نه مطلب حقیقي
تعارض دې هسې خو ظاهري تعارض مُضِر څکه ندې چه هغه په قُرآن
کښې غُور کولو سره ختمیږي، هم دغه وجه ده چه د هدایت په تفسیر کښې
د مُفسِّر نظر د په ټول کتاب او سُنّت وي دې د پاره چه د هغه تفسیر
د مجموعي کتاب او سنت نه خلاف نشي. (۲) دارنګ د خیرالقرون (یعنې صحابه
تابعین او تبع تابعین چه د قُرآن د پوهې یو غټه او مُمتاز برخه لري) د
تفسیرونو د مجموعي تُوځ نه چه ژ ستنې کوم تفسیر خلاف وي نو هغه به
تحریف وي او د قبلولو قابل به نه وي، البته کچرې یو ماهر مُفسّر د تفسیر
د شرائطو په رنړا کښې دا سې مطالب قرآني بیان کړي، چه سلفو نه وي
بیان کړي خو د هغې خلاف ئې هُم نه وي کړې، نو د دا سې معارف
قرآنیه و دروازه د دُ ستو خلقو د پاره بنده هم نده او په قرآن کښې
د صحیح غور او فکر په زور د معارفو او اسرارو د استخراج کار به تر قیامته
جاري وي، په حدیث شریف کښې راځي. لَا يَنْتَهِي عَجَائِبُهُ: د قُرآن
عجیبه مضامین نه ختمیږي د دې متعلق د امام شافعي رح ارشاد دے

جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ وَجَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَجَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِلْأَسْمَاءِ الْحُسْنَى وَصِفَاتِهِ الْعُلْيَاءِ:

(ائمه مجتهدین چه کوم احکام په اجتهاد راګ بنکلي دي، هغه د حدیث او سُنّت شرح ده او پوره سنت د قرآن شرح ده او قُرآن د الله تعالی د اسماء حسنیٰ او د صفاتِ عالیه شرح ده.) او د دې اسرارو متعلق د حضرت

ابن مسعود رض ارشاد دے:

قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ رض مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ: څوک چه علم غواړي نو د قرآن

فَلْيُثَوِّرِ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمُ: د مضامینو لټون د اُن کړي ځکه
الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ رَوَاهُ: چه په دې کښې د اوّلینو او آخرینو
الْبَيْهَقِيُّ فِي الْمَدْخَلِ) علم دے (مراد اُصول د علم دي)
او هم په دې باره دا ارشادات د باري تعالیٰ دي، تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ
تَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض دا چه د دین ټول اُصول په قرآن حکیم
کښې موجود دي او په فیضانِ الٰهي سره د الله تعالیٰ په خاص بندګانو د
قرآن نه د دین اسرار پرانستې کیږي د دې فیضان ذکر په روح المعاني
جلد ۱ ص ۷ کوري، د دې قسم فیوضاتو ته تفسیر اشاري وئیلې شي
د باطنیه وو په تفسیر اشاري کښې چونکه د ظاهري معنی انکار دے په دې
وجه هغه مردود دے، د اهلُ السُّنة صوفیه وو چه کوم اشاري تفسیرونه
کړي دي په هغې کښې اهم ځلور دي، تفسیر نیشا پوري، تفسیر الآلوسي،
المتوفی سنه ۱۲۷۰ هـ تفسیر التستري سهل بن عبد الله التستري المتوفی
سنه ۲۸۳ هـ ولم یتم. (یعنې پوره نه دے) او تفسیر د محي الدین بن
عربي المتوفی بدمشق سنه ۶۳۸ هـ دا ټول صاحبان د قرآن ظاهري
معنې تسلیم کولو نه پس اشاري تفسیرونه کوي چه د هغې متعلق زرکشي
په برهان کښې لیکي:
كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ: د صوفیه وو کلام تفسیر نه دے بلکه
قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَإِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ: هغه واردات او وجدانیات دي
وَمَوَاجِيدُ يَجِدُونَ عِنْدَ التِّلَاوَةِ: چه هغوی د تلاوت په وخت
محسوسوي) ابن الصلاح په خپله فتاوی کښې لیکي:
وَجَدْتُ عِنْدَ الْإِمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ: ما د ابوالحسن الواحدي
أَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمٰنِ السُّلَمِيُّ: نه معلومه کړه هغه اُوئیلې
حَقَائِقَ التَّفْسِيرِ فَإِنْ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ: چه عبد الرحمن السلمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ اَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْهُ تَفْسِيْرًا وَلَا ذَهَبَ بِهِ مَذْهَبَ الشَّارِحِ لِلْكَلِمَةِ فَاِنَّهُ لَوْ كَانَ كَذٰلِكَ كَانُوْا قَدْ سَلَكُوْا مَسْلَكَ الْبَاطِنِيَّةِ وَاِنَّمَا ذٰلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرٌ نَظِيْرٌ لِمَا وَرَدَ بِهِ الْقُرْاٰنُ فَاِنَّ النَّظِيْرَ يُذْكَرُ بِالنَّظِيْرِ:

حقائق التفسير ليكلے دے كچرے هغه دا تفسير گنړى نو كافر دے ابن الصلاح فرمائى چه هغوى دا د تفسير په توگه نه دے ذكر كړے او نه ئے د دغه لفظ تشريح گنړى، كچرے داسے وے نو دا باطنيت دے، داخو يوائے د قرآنى مدلول نظير ذكر كړے دے، ځكه چه يو نظير نه بل نظير را ياديږى:)

دد ے اقوالو نه معلومه شوه چه صوفيه داسے قسم تفسير نه بولى بلكه د قرآنى مقاصدو نظير بيانوى او دے سره د باطنيه وُ او د صوفيه وُ د تفسير بيلتون را علوا ول د قرآن د ظاهر نه انكار كوى ليكن صوفيه د قرآن ظاهرى معنى مقلونه بعد داسے قسم بيان كوى، په مناهل العرفان جلد ۲ ص ۵۴۷ كښے دى:

وَمِنْ هٰهُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ تَفْسِيْرِ الصُّوْفِيَّةِ الْمُسَمّٰى بِالتَّفْسِيْرِ الْاِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيْرِ الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ فَالصُّوْفِيَّةُ لَا يَمْنَعُوْنَ اِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يَحُضُّوْنَ عَلَيْهِ وَيَقُوْلُوْنَ لَا بُدَّ مِنْهُ اَوَّلًا اِذْ مَنْ اِدَّعٰى فَهْمَ اَسْرَارِ الْقُرْاٰنِ وَلَمْ يُحْكِمِ الظَّاهِرَ كَمَنْ اِدَّعٰى بُلُوْغَ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ اَنْ يُّجَاوِزَ الْبَابَ:

دد ے ځائے نه د صوفيه وُ د تفسير اشارى او د باطنى ملحدينو د تفسير فرق معلوم شو، صوفيه د ظاهرى معنى انكار نه كوى، بلكه د هغے ترغيب وركوى او وائى چه دا ډيره ضرورى ده، ځكه چه د ظاهرى مراد د پخنگى نه بغير د قرآن د اسرارو د پوهے دعوے داسے ده لكه چه څوك دعوى اُلرى چه په دروازه د ننوتو بغير د څه د ننه كور ته لاړ م

صاحب د مناهل د تفسير اشارى قبلولو د پاره پنځه شرطونه بيان كړيدى

(۱) ظاهرى معنى دِ د قرآن خلاف نه وى:-

(۲) دا دعوى دِ هم نه وى چه معنى مراد ه يوائے معنئ اشارى ده نه چه معنى ظاهرى:-

(۳) د قرآنى الفاظو ډير لرے تاويل دِ نه وى چه د الفاظو عربى حيثيت د هغے خلاف وى:-

(۴) تفسير اشارى دِ د شرع او عقل مقابل او معارض نه وى:-

(۵) اشارى مضمون دِ په شرعى دليل مضبوط او مؤيد وى:-

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۹ بانده امام ابن تيميه رح د قرآن هر هغه تفسير غلط بنودلے دے چه د صحابه وُ او د تابعينو د تفسير نه خلاف وى، اصول التفسير كښے ليكى:-

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِيْنَ وَتَفْسِيْرِهِمْ اِلٰى مَا يُخَالِفُ ذٰلِكَ كَانَ مُخْطِئًا فِيْ ذٰلِكَ بَلْ مُبْتَدِعًا لِاَنَّهُمْ اَعْلَمُ بِتَفْسِيْرِهٖ وَمَعَانِيْهِ كَمَا اَنَّهُمْ اَعْلَمُ بِالْحَقِّ الَّذِيْ بَعَثَ اللّٰهُ بِهٖ رَسُوْلَهٗ انتهى:-

هر هغه تفسير چه د صحابه وُ او تابعينو د تفسير نه خلاف وى نو د دے مفسر په غلطه دے بلكه بدعتى دے، ځكه چه د قرآن پر تفسير او د هغے په معنو دوى ډير ښه پوهه وو لكه څنګه چه هغوى د حضور عليه السلام د راوړلى شوى حق ډير زيات عالمان وو:

امام سيوطى رح په اتقان جلد ۲ ص ۱۸۱ كښے هم دد ے په باره كښے ليكى وَهُوَ نَفِيْسٌ جِدًّا چه دا ډيره قيمتى او اعلى خبره ده ليكن دے سره ليكى چه د صحابه وُ او تابعينو د سند د صحت تحقيق پكار دے ځكه چه په دے قسم روايا تو كښے ضعيف او موضوعى هم موجود دى هر دغه

یا اَلْاِعْلَامُ فِیْ خَفَاءٍ (فتح الباری ابتداء جلد اول) یعنې پټ خبر ښودل، دا د وحی لغوی معنیٰ دی، او د دې شرعی معنیٰ اَلْاِعْلَامُ بِالشَّرْعِ یعنې صرف شرعی احکام ښودل وحی ده. د وحی لغوی، درې قسمه دی

(۱) فِطری (۲) اِیجادی (۳) عِرفانی

فطری لکه د خدای پاك په الهام د نورو مچوګبین جوړول او په هغې کښې شهد جمع کول د غه رنګې د نورو حیوانانو کارنامې خو دا قسم وحی صرف حیوانانو (ځناورو ښکارو) دپاره وی، په قرآن کریم کښې دی:

وَاَوْحٰی رَبُّكَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِیْ: موږ د شهد و مچو ته په وحی مِنَ الْجِبَالِ بُیُوْتًا (سورهٔ النحل ایة ۶۸). فطری سره ښودل چه تاسو په غرونو کښې کبینونه جوړ کړی)

ایجادی لکه د یورپ سائنسدان چه یو آرخ ته مخه کړی او هغې دپاره کوشش کوی نو د د غه مطلوب څیز صورت او نقشه الله پاک د دوی په ذهن کښې راولی او د غه څیز بیا جوړ شی، مثلاً په شپی سری هوائی جهاز جوړول غوښته هغه آول دالوتکې شکل ذور لید لې د یو الوتونکی څیز شکل ئې په خیال کښې راو ستلو او کار ئې پرې شروع کړو تجربې ئې کولې او تکلیفونه اوتاوانونه ئې برداشت کول تردې چه قُدرت دالوتکې مکمّله نقشه د دوی په ذهن کښې واچوله، د موجد کار خپل ذهن متوجّه کول دو او د خدائے کار د مطلوب څیز نقشه جوړول دا هغه وحی او الهام دې چه عام و انسانانو ته کیږی هغه دکا فرو لې نه وی:

کُلًّا نُّمِدُّ هٰٓؤُلَآءِ وَهٰٓؤُلَآءِ مِنْ عَطَآءِ: یعنی مومن او کافر دواړو ته کوشش رَبِّكَ ؕ وَمَا كَانَ عَطَآءُ رَبِّكَ مَحْظُوْرًا ۝ کوی نو موږ د هغه مدد کوو ستا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سورهٔ بنی اسرائیل ایة ۲۰ (د خدائے بخښش او فیض په چا بندنه دے دا قسم وحی عام و انسانانو د پاره خاص ده اګرچه هغه کافر هم وی.

عرفانی دریم قسم وحی عرفانی ده چه اولیاؤ سره خاص ده هله چه یو ولی د شریعت په تابعداری او په ریاضت سره د زړه صفائی بیا مومی نو په د دوی باندې خاص علوم د الهام په ذریعه د الله د طرف وارد یږی چه هغې ته قرآن اشاره کوی:

وَالَّذِیْنَ جَاهَدُوْا فِیْنَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ: څوک چه د دین په لاره کښې او د سُبُلَنَا (سورهٔ عنکبوت آیة ۶۹): الله په فرمانبرداری کښې محنت کوی نو موږ په هغوی د هدایت خاص لارې پرانیځو:

د دې هدایت مطلب الهامی معارف دی چه د هدایت ایمانی نه سوا دی، ځکه چه ایمانی هدایت خو د محنت کولو نه وړاندې هم حاصل دے دا درې واړه قسمه الهام په لغت او په معنیٰ عامه کښې وحی ده دا حیوان انسان اولیاءِ کرامو ته کیدې شی اګرچه د مرتبو فرق (پکښې هغه دے چه کوم ما وړاندې بیان کړو او دا وحی یوائې د پیغمبرانو نه ده بلکه د پیغمبرانو وحی خاص وحی شرعی ده:

وحی شرعی

څلورم قسم شرعی ده چه انبیاء علیهم السلام سره خاص ده خو هر نبی ولی هم وی نو هغه ته وحی عرفانی هم کیږی چه د هغې نو عیت د وحی شرعی دے، چه د قانون او احکامو حیثیت لری بخلاف د ولی د وحی عرفانی چه هغه قانونی حیثیت نه لری او دا د علم کلام یو عامه مسئله ده:- وَالْاِلْهَامُ لَیْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: یعنې د ولی الهام قانون شرعی نشی جوړیدے، د وحی شرعی حقیقت دا دے چه د الله د جانبه د فرښتې په واسطه یا بیغ په نیغه په خوب یا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) دَ یو جسم په یو مکان کښې ښکاوُ کیدل لکه
نَزَلَ الْاَمِیْرُ الْمَدِیْنَةَ ، (امیر په ښار کښې ښکاوُ شو)
رَبِّ اَنْزِلْنِیْ مُنْزَلًا مُّبَارَكًا ؛ ترجمه :- اے خدایه ما دَ برکت والهٔ ځائے کښې ښکاوُ کړه (سورهٔ مُؤمنون آیة ۲۹)
(۲) دَ یو جسم پاندے نه لاندے را تلل ، لکه
وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا ، مُونږ دَ آسمانه دبرکت اُوبه راکُوځے کړی دی :
دَ قرآن حکیم الفاظ دَ جسمیت او مکانیت نه بهر دپاک دی په دے وجه دَ نُزول قرآن مطلب اعلام (ښودل) دے مطلب دا چه قرآن په ذریعه دفرښتے دَ رسُول علیه السلام ته ښودل دا نُزُولِ قُرآن دے او په دے تعبیر (نزول) کښې دَ قرآن دَ شان لوئی ښکاره کول مقصُود دی (مناهل العرفان جلد ۱ صـ۳۲) چه انسان ته دَ لوړ مقامه پرخیز راغلے دے ، یا قُرآن باندے دَ نزول اِطلاق په دے اعتبار دے چه جبریل علیه السلام دَ یولوړ مقامه په زمکه راکوُز شو دا خو حقیقت دے نو په دے واسطه قُرآن ته هُم (نزول) منسوب شو۔
(۳) دریمه معنیٰ دَ نزول دا هُم ده چه پخپله خو یو څیز راکوځ نه شو خو اسباب ئے دَ عالم بالا سره تړُون لری چه اراده دَ الٰهی هم کیدے شی یا آسمانی تاثیراتُ او هُم په دے اعتبار سره اُوسپنه څاروِ او انسانی لباس دپاره هم قرآن دَ (نزول) لفظ استعمال کړیدے۔
وَاَنْزَلْنَا الْحَدِیْدَ فِیْهِ بَاْسٌ شَدِیْدٌ ، مونږ اُوسپنه راکُوځه کړه چه دَ هغه
وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ، سورة الحدید آیة ۲۵ ؛ نه دَ جنګ سامان هم جوړیږی
وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِّنَ الْاَنْعَامِ ثَمٰنِیَةَ ، مونږ ستاسو دَ فائدے دپاره د
اَزْوَاجٍ وَاَنْزَلْنَا عَلَیْكُمْ لِبَاسًا یُّوَارِیْ ؛ څاروِ اته جوړے راکوځے کړیدے

سَوْاٰتِكُمْ ، سورة الاعراف آیة ۲۶ ؛ مونږ لباس راکُوزکړو چه دَ هغه په ذریعه ستاسو دَ حیاځایونه پرده شی ،
دے درے واړو څیزونو اسباب آسمانی وی نو دے دپاره هُم دَ (نزول) لفظ استعمال شو۔
نزول نه بیا دوه نور لفظونه (اِنْزَال او تَنْزِیْل) جوړیږی ، (۱) تَنْزِیل په واړ واړ راکوزیدو ته وائی ، او اِنْزَال په واړ واړ او په یو ځل راکوزیدو دپاره استعمالیږی ، لکه چه عذاب دپاره هُم دے استعمال شوے دے۔
اِنَّا مُنْزِلُوْنَ عَلٰٓی اَهْلِ هٰذِهِ الْقَرْیَةِ ، مُونږ په دے کلی دَ آسمان نه عذاب
رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ (سورهٔ عنکبوت ؛ نازِلوُو نکی یُو
آیة ۳۴) ؛ ؛ ؛ ؛
ښکاره خبره ده چه عذاب په یو ځل نازل شویدے ۔ او قُرآن په واړ واړ او دَ دے دواړو دپاره دَ (انزال) لفظ استعمال شو ، فرمائی
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْٓ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ ؛ ټولے خُوبئ دَ هغه الله دی ، چه په
الْكِتٰبَ (سورهٔ کهف آیة ۱) ؛ ؛ خپل بنده ئے دا کتاب نازل کړو
(مفردات امام راغب صـ۵۰۰ ؛

دَ قُرآن درے تنزُّلاتِ

(۱) تنزُولِ اوّل | دَ بارګاهِ خُداوی نه لوحِ محفُوظ ته نزُول ، چه هغه دے آیت کښې ذکر دے ۔ بَلْ هُوَ قُرْاٰنٌ مَّجِیْدٌ فِیْ لَوْحٍ مَّحْفُوْظٍ ۝ سورهٔ البروج آیة ۲۱ و ۲۲ ؛
(۲) دویم نزول | دَ لوح محفُوظ نه دَ لاندینی آسمان دَ بیت العزة مقام ته نزول چه په سورتِ دُخان سورتِ قدر او سُورتِ بقره کښې ذِکر دے۔

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ ۚ هم موږ دا په مبارکه شپه کښې نازل
سورة دُخان آية عـ٣ـ) ؛ کړے دے.

إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ؛ هم موږ دا په شپه د قدر کښې
سورة القدر آية عـ١ـ ؛ نازل کړے دے.

شَهْرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ فِيهِ ؛ د رمضان میاشت هغه ده په کومه
ٱلْقُرْءَانُ (سورة البقرة آية عـ١٨٥ـ) کښې چه دا قرآن نازل کړے شوے دے

دے کړ دے د دا ور (نزول) مطلب په يو ځل نازليدل دى. شپه د قدر او شپه مبارکه دواړه يو دى او په رمضان شريف کښې دى نو ايتونو کښې هيڅ تعارض نشته لکه څنګه چه مستدرک، حاکم او نسائى او بيهقى هم دا ابن عباس رضه نه نقل کړى دى.

(٣) دريم نزول

دريم نزول د جبريل عليه السلام په واسطه د نبى عليه السلام په زړه مبارک شويدے. لکه فرمائى الله جل شانه

نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ۝ بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُّبِينٍ ۝ سورة الشعراء آية عـ١٩٣ـ تا ١٩٥) ؛	دا روح الامين ستا په زړه راکوز کړے دے، چه نه ويرونکے شے په صفا عربي ژبان کښے.

دا نزول تقريباً په درويشت کاله کښې مکمل شو، دلته دا شبه کول بے ځايه دى چه د نبى عليه السلام په زړه مبارک د قرآن د نزول مطلب دا چه صرف معانى به نازل شوى وى الفاظ به نه وى نازل څکه چه د قرآن (بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُّبِينٍ ۝) الفاظ دا ګواهى ورکوى، چه د قرآن الفاظ هم نازل شوى وو، څکه چه الفاظ ( ) د ژبان (ژبے) وى.

قرآن دوه کرته په يو ځل نازل شويدے اول کرت په لوح محفوظ کښې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دويم کرت د دُنيا آسمان په بيت العزت مقام کښې او دريم کرت نزول ئے په وار دوار په حضور عليه السلام شو، نور آسمانى کتابونه په يو ځل په کتابى صورت کښې نازل شوى دى د قرآن دا دواړه قسمه په يو ځل، په وار دوار) نزول دا ښائى چه د خدائے حکمت فرښتو ته ښودل وو، چه دا آخرى کتاب دے. يا د دنيا آسمان ته د نازلولو مطلب د نبى عليه السلام شوق زياتول وو، څکه چه د څوک نه شے را نزدے کيدل شوق ئے هم زيا تيږى، يا دا حکمت وو چه د قرآن د مکمل حفاظت يقين راشى او شک شبه بالکل ختم شى (مناهل العرفان جلد ١ صـ٣٦ـ تا ٤٠)

دا حقو دا خيال دے، چه د قرآن د حفاظت مکمل انتظام کول په دے وجه مقصود وو چه دا آخرى کتاب دے. يو ځل د عمومى انتظام په صورت کښې قرآن په لوح محفوظ کښې محفوظ کړے شو چه د حکومت الهيه مرکزى محافظ خانه ده - دويم ځل په بيت العزت کښې د آسمانى حفاظت انتظام شو او دريم ځل د نبى ع په زړه نازليدو سره د زمينى حفاظت انتظام شو، په څلورم ځل د امت په سينو د دے د حفاظت انتظام شو لکه فرمائى: إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ (سورة الحجر آية ٩) پنځم ځل د حضرت ابو بکر، عمر او عثمان رضى الله عنهم اجمعين په ذريعه د تحرير په صورت کښې د دے د حفاظت انتظام کړے شو په زړونو کښې خبره اچونکے او په سينو کښې محفوظ کوونکے يو الله دے.

جبرائيل عليه السلام قرآنى الفاظ څنګه حاصل کړل،

يو خبره دا ده چه جبرئيل عليه السلام الله نه قرآن واوريدو او د هغې الفاظ ئے حاصل کړل، لکه څنګه چه بيهقى د إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ په تفسير کښې ليکلى دى او د دے تائيد د طبرانى هغه حديث شريف دے چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواس بن سمعان رضی الله نه ئے مرفوعًا نقل کړے دے:

إِذَا تَكَلَّمَ اللّٰهُ بِالْوَحْيِ أَخَذَتِ السَّمَاءُ رَجْفَةٌ شَدِيدَةٌ مِّنْ خَوْفِ اللّٰهِ فَإِذَا سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ صَعِقُوا وَخَرُّوا سُجَّدًا فَيَكُونُ أَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَأْسَهُ جِبْرَائِيلُ فَيُكَلِّمُهُ اللّٰهُ بِوَحْيِهِ مَا أَرَادَ فَيَنْتَهِي بِهِ حَيْثُ أُمِرَ

څه وخت چه الله تعالی د وحی کلام کوی نو آسمان د خدائے د ویرے نه رپیږی څه وخت چه د آسمان فرښتے دا واوری نو بیهوشه شی او په سجده پریوځی د ټولو نه رُومبے جبرئیل علیه السلام سر را اُچت کړی نو الله تعالی د وحی کلام هغه سره اُکړی چه کوم ځائے ته ورته حکم اُشی هلته د خدائے وحی اُرسوی.

د جبرئیل علیه السلام د وحی حاصلولو غیبی معامله ده په هغی کښے دائے څه خدشه نشته لهذا دا صورت د ټولو نه زیات غوره دے، په مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۳ کښے الله تعالی نه د جبرئیل په نیغه رُوحانی حصول او د لوح محفوظ نه حاصلول هم ذکر دی.

د قرآن نازل شوی الفاظ

کلام د انسان په ذهن کښے وی بیا که په ژبه د الفاظو په شکل کښے ادا کوی دا کلام که کوم روڼه خلق هم وائی نو د دغه رُومبی کس کلام به بللے شی مثلاً که امرؤ القیس قصیده یا د حریری مقامات چه خوک هم لولی او وائی نو دا به هم د امرؤ القیس او د حریری کلام گنړلے شی، دغه د الله تعالی خپل کلام د قرآنی الفاظ په شکل کښے ظاهر کړو بیا جبرائیل علیه السلام اُلوستو حضور علیه السلام اُلوستو په ادبو انسانانو اُلوستو او لولی به ئے مگر کلام به د الله گنړلے شی نه چه د جبرئیل علیه السلام یا د محمد علیه السلام په قرآن کښے دی "حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ" و "بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ" د دې نه بنکاره ثابتیږی چه د قرآن

الفاظ د الله د جانبه دی، او د الله کلام دے، که چرے مضمون د یو ذات وی او د دغه مضمون ادا په الفاظو د بل (عمرو) وی نو دے نه به د زید کلام نه بلکه د عمرو کلام ویلے شی په دے وجه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د الله د جانبه دی او قرآن له هم د دے ذات ترتیب شوے دے، او مونږ نور زیات د خبرو په اوږدولو کښے ځان نه ستړو ځکه چه څه ډیره فائده ئے نشته، په مناهل العرفان کښے د اوږد ذکر مضمون شته دے:-

د قرآن، سُنّت او د حدیث قدسی بیلتون

امام سیوطی رحمه الله د امام جوینی نه نقل کړی دی، چه د قرآن الفاظ او معنے دواړه د جبرائیل علیه السلام په واسطه د الله تعالی د جانبه نازل دی او د حدیث مضمون د الله د جانبه دے مگر الفاظ د رسول الله صلی الله علیه وسلم دی. (اتقان جلد ۱ ص ۴۴) او حدیث قدسی به هغه وی چه الفاظ ئے هم د الله د جانبه وی لیکن معجزه نه وی او نه د هغے د الفاظو په تلاوت هغه ثواب حاصلیږی کوم چه د قرآنی الفاظو په تلاوت حاصلیږی او نه ئے په مونځ کښے د دے لوستے کیدے شی (مناهل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۴۴)

د احقر په رائے کښے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دواړو مضمون د الله د جانبه دے لیکن د حدیث نبوی نسبت الله تعالی ته کول معنوی دی، مطلب د جانبه د الله خو مضمون دے لیکن په بنکاره الفاظو کښے ئے نسبت الله تعالی ته نه دے شوے مگر د حدیث قدسی نسبت په بنکاره الفاظو کښے الله تعالی ته کول ځکه ضروری دی چه دا د الله تعالی حکم او امر دے او هم په دے وجه د حدیث قدسی الفاظ به لول او د روایت بالمعنی جائز نه دے او د حدیث نبوی جائز دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په شرط د دے چه اصلی معنو کښے ئے فرق رانشی همدغه وجه ده چه حدیث قدسی ته ئے حدیث اُوئیل چه الفاظ نبوی د پاره دا (حدیث) خاص دے د (قدسی) لفظ زیاتے د بنکاره نسبت په وجه شوے دے چه د حدیث نبوی نه د دے زیات اهیت او خصوصیت ثابت شی، والله اَعلَمُ :-

د وحی د نازلیدو قسمونه

د وحی نازلیدل به یا په ذریعه د فرښتے وی یا نیغ په نیغه د الله د جانبه

د دُومبی قسم بیا درے قسمه دی

(۱) وحی تصلصلی (۲) وحی تمثلی (۳) وحی رُوعی

(۱) وحی تصلصلی کښے جبرئیل علیه السلام په خپل اصلی حقیقت (ملکیت) باندے قائم وی او وحی راوړی، چه په حدیث د بخاری کښے دے ته ډیرا سخته وحی ویلے شوے دی فرمائی (وَهُوَ اَشَدُّهُ عَلَیَّ) دا شدت په دے وجه دے چه بشریت او ملکیت دواړه یو ځائے کیدل ډیر لوے پیښے ځکه دے چه فرښته او انسان یو جنس نه دے او بله وجه ئے دا ده چه نبی علیه السلام د بشریت نه ملکیت ته عروج اُکړی گویا کښے دواړه حضرت جبریل او حضور علیهما السلام فرښتے خپل منځ کښے یو ځائے شی او دا ځکه پیښے دے چه گویا کښے د حضور علیه السلام جنس بدل شی د بشریت نه ملکیت ته او دا څه آسان خبره نه ده :-

(۲) دویم وحی تمثلی ده چه جبرئیل علیه السلام د انسان په شکل کښے راوړی په دے صورت کښے حضرت جبرئیل علیه السلام د ملکیت بشریت ته تنزل اُکړو او د دوئ هم جنسو یو ځائے کیدل څه پیښے نه وو دا دواړه قسمه وحی راو د دُومبی قسم وحی شدت د بخاری په ابتداکښے ذکر

او قرآنی وحی عموماً په دے دوؤ طریقو راغلے ده :-

(۳) دریم قسم وحی رُوعی ده : چه جبرئیل علیه السلام وحی په زړه مبارک د نبی علیه السلام د الله په حکم نازله کړی او د حضور علیه السلام د اوریدو او په غوږو مبارکو هغے سره څه تعلق نه وی :- (اَخرَجَهُ الحَاکِمُ)

د بالذات (نیغ په نیغه) وحی دوه قسمه دی

(۱) په ویښه لکه د معراج په شپه د الله د جانبه نیغ په نیغه (بلا واسطه) په وحی شوے وه :-

(۲) یا په خوب کښے لکه د حضرت معاذ رض په حدیث کښے دی، اَتَانِیْ رَبِّیْ فَقَالَ فِیْمَ یَخْتَصِمُ الْمَلَاُ الْاَعْلٰی، یعنے خوب کښے ما ته الله تعالیٰ راغے او وے فرمائیل چه د عالَم بالا فرښتے په څه کښے بحث کوی (اتقان جلد ۱ ص)

پنځم فصل

(د قرآن جمع کول او د هغے تدوین)

قرآن د خالق کائنات آخری کتاب دے، ځکه الله تعالیٰ د دے د محفوظ ساتلو مکمل انتظام اُکړو عالَم بالا کښے ئے په لوح محفوظ او بیت العزت کښے محفوظ کړو او په زمکه ئے د دے د حفاظت دوه قسمه انتظام اُکړو، یو حفاظتِ صدری، چه د نبی علیه السلام او د اُمت په زړونو کښے د ماغو کښے ئے محفوظ کړو، چه دا قرآن په خپله ذکر کړیدی په بخاری کښے د ابن عباس رض نه منقول دی، چه د قرآن د نازلیدو په وخت به جبریل علیه السلام سره حضور علیه السلام لوستل او تلاوت کولو که په قرآنی وحی محفوظه شی نو دا آیت نازل شو :-

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ط، د زر زده کولو د پاره نه په دے
اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ۝ سورة ؛ خپله ژبه مه خوزوه خو بن په
القيامة آية ع ۱۲ و ۱۷) ؛ ؛ ذمه دی دده جمع کول ستا سينه
کښے او لوستل ستا په ژبه ؛ ؛ ؛ ؛
دے نه پس به دوی علیه السلام په چپه خوله د قرآن وحی آوریده او هم
د غسے به ئے یاد یدله او نورو خلقو ته به ئے رسوله دا رنگ د قرآن د حفظ
ذمه واری یو بل ځائے کښے الله ﷻ په خپله اخستے ده، فرمائی، سَنُقْرِئُكَ
فَلَا تَنْسٰى" : موږ به تا ته (قرآن) لوَلو بیا به تا نه هیریږی.
د امت په سینو کښے د قرآن محفوظ کولو ذکر هم قرآن کښے شته فرمائی
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِيْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ ز د قرآن ښکاره آیتونه
(دی چه د اهل علمو په سینو کښے موجود دی:-
قدرت دا آخری کتاب په سینو کښے محفوظ سا تل غوښتل نو دے د پاره
د ږومبے نه دا سے قوم څونږ کړو چه د هغوی حافظه بیمثاله وه او د هغوی
سینے د قومی واقعاتو او د قبائلی نسبونو خزانے وے او دوی به یو ځل
د شاعرانو شعرونو قصیدے چه واوریدلے نو ورته به یاد شوه او د عربو
تاریخ په دے گواه دے، او بیا دا تا لو ستے قوم وو د دوی د هر آوریدلی
شوی شی ټول دارومدار په قوت حافظه باندے وو نو د دوی دے قوت
قوت حافظے له قرآن او اسلام نور هم ترقی ورکړه او دا نو، هم
ز یات شو د دے نه بغیر عربو سره د قرآن محفوظ سا تلو د پاره د
هغوی د زړه لګولو، او شوق زیا تولو نور اسباب او محرکات هم
شو چه د هغے په زور د دوی د خپل ذهن او دماغ قرآن یا دولو ته د لته
زیا ته مخه کړه چه هغه دا دی

اول محرك

د عربو ساده او د تکلف نه خالی وو، د هغوی د ژبے

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروریات ډیر مختصر وو چه هغے د پاره د ډیر محنت او منډو ترړ و
ضرورت نه وو چه کوم به ئے بیا موندله نو هم په هغے به ئے قناعت کولو
او نور وخت به ئے مخه نه اوړه هم په دے وجه د هغوی ذهنونه فارغ وو
او د قرآن د حفظ د پاره دوی سره ډیر ازګار وخت وو مطلب دا
چه د ازګار وخت زیاتوالے هم یو سبب او محرك وو ؛ ؛

دويم محرك

قرآن او وحی سره د دوی د حد نه زیاته مینه او عشق وو او دا دواړه دا سے څیزونه
دی چه د یو څیز را ښکلو او حاصلولو د پاره د ټولو نه لوئے محرك دے
چه دوی ئے، د یو عاشق په شان په قرآن یا دولو مجبوره کول د صحابه
کرامو قرآن سره د عشق او محبت ډیر تاریخی واقعات موجود دی چه
د دے کښے د شك کولو هیڅ ځائے نه پاتے کیږی هر کله چه یو څیز
سره د مضبوط حافظے والا قوم په عاشقانه توګه محبت پیدا شی نو بیا
د غه څیز ډیر زر یا دولے شی :-

دريم محرك

د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنګ دريم
محرك وو، خصوصاً چه ټول د عربو فصیحان
او بلیغان د دے د مثل راوړو نه پاتے راغلے وو او دا هم د صحابه کرامو
خپل ځان ته د را ښکلو یو باعث وو، ځکه چه د انسان په طبیعت کښے دا
پراته دی چه هغه د هر عجیبه او نا آشنا څیز د یا دولو کوشش کوی لهذا
دے محرك هم د صحابه کرامو زړونه د قرآن یا دولو ته را تیټ کړه
او دوی په پوره توجه سره د دے په یا دولو کښے اولګیدله او د قرآن
حیران کن اعجاز په دوی کښے د دے د یا دولو زبردسته جذبه او اشتیاق پیدا کړ

څلورم محرك

په حدیث کښے د قرآن په زده کړے او د دے په
یا دولو او په دے د عمل کولو ترغیب ورکړے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوے دے چہ پہ هغې د صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین ډېر تر دے حده چہ پہ قرآن عمل کولو بانذے بہ هغوی پېچېل ځانونو قربانو لو فخر او وبار کولو، او کلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الٰهي آیتونہ واوریدل نو د هغوی د شوق اود بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ:-

(۱) إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ (سورہ فاطر آیۃ ۲۹)

(۲) كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ٥

د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یو حدیث شریف دے خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ: پہ تاسو کښې د ټولو نہ زیات بنہ هغہ کس دے چہ قرآن زدہ کړي او بل تہ ئے ازدہ کړي:-

او بل حدیث د عبداللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذي دے

مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الٓمٓ حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَامٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ ؛

پہ دے حدیث کښې د قرآن پہ یو یو لفظ د لسو لسو نیکو کېدلے او ثواب مونډلو وعدہ شوے دہ نو دا سے قسم ترغیبا تو او تشویقا تو نہ بہ پہ صحابہ کرامو دیر غټ اثر غورځید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث ډک دے، همدغہ وجہ وہ چہ صحابہ کرامو خپل ټول ژوند د قرآن پہ حفظ کولو کښې تېر کړو:-

پنځم محرّک د صحابہ کرامو د دین د نجات اړکي یوہ ذریعہ هم دا قرآن وو د وی بہ خپلہ ټولہ کتہ او کامیابي هم قرآن سرہ تړلہ او دا عشق جذبہ او یقین د دے باعث شو چہ هغوی بہ قرآن د دے د عاشق پہ توګہ یاد ولو:-

شپږم محرّک صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ لمانځہ کښې پہ

تراویحو کښې لوستلو د ژوند پہ ټولو کارونو کښې بہ ئے هم پہ دے فیصلے کوے پہ عقائدو، عباداتو، اخلاقو او اعمالو کښې بہ کہ دے پہ هدایت تلل غرض دا چہ اسلامي ماحول او معاشرہ کښې د قرآن حفظ د ډیر عزت او شرافت ذریعہ وہ نو ځکہ د دے باعث شو چہ قرآن پوہ حفظ یاد کړے شي:-

د قرآن یادول او صحابہ کرام

د دے تیرو شوو محرّکاتو اثر وو چہ صحابہ کرامو خپلہ ټولہ عمر قرآن یادولو نہ کړے وہ - د عرب قبائلو ډیر لرے لرے مزلونہ کول او د قرآن د یادولو د پارہ بہ مدینے منورے تہ راتلل او نبي علیہ السلام بہ هم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلو تہ پہ دے غرض لیږل چہ قرآن هغوی تہ وزیادکړي پہ صفر سنہ ۴ هـ کښې د ابو براء پہ درخواست نجد یانو تہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ پہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدي پہ مشرئ کښې دا اویا ۷۰ قاریانو یو ټولے حضور علیہ السلام ورا لیږلو خو د عامر بن طفیل پہ ټګئ سوا د دوو صحابہ کرامو منذر بن محمد رض او عمرو بن امیہ رض ټول شہیدان کړے شو د شہید کیدو پہ وخت چہ حرام بن ملحان رض تہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو هغوی اوفرمایل اَللّٰهُ أَكْبَرُ فُزْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ (اللہ اکبر څما د کعبے پہ پروردګار قسم وی چہ څہ کامیاب شوم)

د دے ټولو نوم (سَرِيَّةُ الْقُرَّاءِ) وو او هم د دینہ پہ دغہ وخت کښې د قاریانو او د حافظانو د ګنړوالي پتہ لګي (فتح الباري جلد ۷ صـ ۲۹۶)

علامہ ذهبي پہ طبقات القرّاء کښې د اوو مشهورو حافظانو او قاریانو نومونہ ښودلي دي کوم نہ چہ د قاریانو د قرأت سند ر سیږي، هغہ دا دي، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علي بن ابي طالب رض (۳) أُبَيّ بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

کعب رض (۴) عبدالله بن مسعود رض (۵) سالم مولیٰ رض (۶) ابی حذیفه
(۷) معاذ بن جبل رض چه په دے کښے اُبی بن کعب رض د قاریانو سردار دے
په مفتاح السعادات جلد ۱ کښے دی چه ابومُوسیٰ الاشعری پُوره قرآن
یاد کړے وو او حضور علیه السلام ته ئے واورولو، په صحابه کرامو کښے لس زره
حافظان صحابه کرام ډیر مشهور وو چه په هغوی کښے اوه ډیر شو ته اعلیٰ
مقام حاصل وو د هغوی نومونه دا دی (۱) ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه (۲)
عُمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه (۳) عُثمان بن عفان رضی الله تعالیٰ عنه (۴) علی بن
ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه (۵) عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه (۶) طلحه رضی
الله تعالیٰ عنه (۷) سعد بن ابی وقاص رضی الله تعالیٰ عنه (۸) حذیفه بن الیمان
رضی الله تعالیٰ عنه (۹) ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه (۱۰) عبادة بن الصامت رضی الله
عنه معاذ بن جبل رضی الله تعالیٰ عنه (۱۲) مجمع بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه (۱۳)
فضاله بن عبید رضی الله تعالیٰ عنه (۱۴) ابومُوسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ
(۱۵) عمرو بن العاص رضی الله تعالیٰ عنه (۱۶) سعد بن عباده رضی الله تعالیٰ (۱۷)
عبدالله بن عباس رض (۱۸) ابوایوب انصاری رضی الله (۱۹) عبید بن ذو
ذوالبجادین رضی الله تعالیٰ (۲۰) عبیه بن مُعاویه بن زید بن ثابت رضی الله
تعالیٰ (۲۱) ابوزید رضی الله تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفه رضی الله
تعالیٰ (۲۳) سلمه بن مخلد بن الصامت رضی الله تعالیٰ (۲۴) سعد بن عبید
بن نعمان الانصاری رضی الله تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی الله تعالیٰ (۲۶)
اُبی بن کعب رضی الله تعالیٰ (۲۷) عبدالله بن السائب رضی الله تعالیٰ (۲۸)
سلیمان بن ابی حثمه رضی الله تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی الله تعالیٰ (۳۰)
معاذ بن الحارث رضی الله تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی الله تعالیٰ (۳۲) عُقبه
بن عامر الجُهنی رضی الله تعالیٰ (۳۳) عبدالله بن عُمر بن الخطاب رضی الله
(۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی الله تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعه رض

(۳۶) عبدالله بن عمرو بن العاص رضی الله (۳۷) ابوحلیمه معاذ رض
بحواله تهذیب، طبقات بن سعد، تذکرة الحفاظ ذهبی، مفتاح
السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خُو د پُوره قرآن د حافظان
لنډ بیان دے او چا ته چه نیمګړے قرآن یاد وو د هغوی خو شمیر
نشی کیدے او دا د قرآن د حافظانو رُوحیه د ورو نو اسلام چه څومره
به خوریدله هومره به ورسره حافظان د قرآن
هم زیاتیدل، سر ولیم میور غوندې د اسلام دُشمن هم خپل
کتاب "لائف آف محمد" کښے اقرار کړے چه د صحابه کرامو حافظه
(یادداشت) بے مثاله وه لکه چه لیکی چه د دوی حافظه ډیره اُوچته
وه خو د قرآن د پاره به ئی دا ډیره زیاته استعمالوله، د دوی حافظه
دومره مضبوطه وه او محبت ئے هُم دومره قوی وو چه اکثر صحابه و د پیغمبر
علیه السلام په حیاتِ مُبارک کښے به وحی صحیح لوسته او یادوله، په شپږمه
صدئی عیسوی کښے عرب ځه چه ټوله دُنیا کښے دیکونکو لوستونکو خلقو
شمیر ډیر کښے یو نه هم کم وو د پریس او چاپ خانے انتظام نه وو په دے
د دوی نیازت کار به په یاد ولو روان وو کوم ندی په بیخو تحریرونو کښے خو
زیاتے کمے راو ستل ډیر آسان وو، هم دغه وجه ده چه د دُنیا ټولو
مذهبی کتابونو کښے تحریف اُشو. قرآن حکیم په زمانه د پیغمبری
کښے په زرګونو سینو کښے پُوره محفُوظ وو او لکھونو سینو کښے نیمګړے محفوظ وو
دا بیان په سورة عنکبوت کښے شوید ے،
بَلْ هُوَ اٰيٰتٌۢ بَيِّنٰتٌ فِىْ صُدُوْرِ الَّذِيْنَ، قرآن د واضحو آیتونو مجموعه ده چه
اُوْتُوا الْعِلْمَ (سورة عنکبوت ایة ۴۹) د اهل علمو په سینو کښے محفُوظ دی؛
د قرآن د یادولو او د تلاوت کار ټولو مسلمانانو جاری ساتلو، مسلمانانو به
څکه قرآن په نوغ کښے لوستو چه د دے لوسته په لمانځه کښے فرض وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ عنہ او تمیم داری رض بہ پہ یو یو رکعت کنبے ټول قرآن ختمولو (تهذیب التهذیب و استیعاب) عبد اللہ بن عمر او عبد اللہ بن عمرو العاص بہ پہ یو شپہ کنبے قرآن ختمولو (فتح الباری) سعد بن المنذر بہ پہ درے ورځو کنبے قرآن ختمولو (اسد الغابۃ) د سلفو د قرآن د تلاوت دا حال وو چہ بہ بعضے شوا روز کنبے اته کرته قرآن شریف ختمولو، یعنی څلور ختمہ د ورځے او څلور ختمہ د شپے. بعضے بہ د ورځے درے کرته او بعضے بہ دوه ځله حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورځو نه کم وخت کنبے د قرآن شریف د ختمولو نه منع کړے ده، چہ د قرآن د مطالبو پہ پوهہ کنبے څه نقصان رانشی، ترمذی کنبے عبد اللہ بن عمرو رض مرفوعاً روایت کړے دے:۔

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَءَ الْقُرْاٰنَ فِي اَقَلِّ مِنْ ثَلٰثٍ. (اتقان جلد ۱ ص ۲۳)

پہ سینو کنبے د حفاظت دا انتظام هیڅ یو انسانی کتاب تہ نصیب شوے نه دے کوم کتاب چہ د مسلمانانو پہ غوبنه خرمن خر چہ پہ رګ رګ او پہ زړه او دماغو کنبے ننوتے وی او مشرق او مغرب دواړو کنبے داسے حافظان موجود وی چہ د هغوی الفاظ او حروف بالکل یو شان وی، څه کم زیاتے پکنبے نه وی، د دے بیمثله انتظام باوجود د قرآن پہ حفاظت کنبے بیا هم د چا شک شبہ کیدے شی۔

د قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کنبے د مستدرک حاکم پہ حواله نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت کنبے درے کرته جمع شوے دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کنبے (۲) د ابوبکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کنبے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کنبے. دا دریمہ د وه جمع پہ بخاری وغیره کنبے د زید بن ثابت الانصاری د روایت نه ثابتے دی (اتقان جلد ۱ ص ۵۸ تا ۶۰). او دا دریمہ جمع

یعنے عثمانی جمع د حضرت حذیفۃ بن الیمانی د روایت نه منقوله ده د دے د دواړو جمعو پہ نوعیت کنبے فرق وو، د دوېمی قسم (نبوی) جمع مقصد دا وو چہ قرآن ضائع نشی نو ځکہ قرآن پہ مختلفو څیزونو لیکلے شو۔ څه خو د سینو کانړونو جوړے کړو تختو باندے، څه د سپینو څرمنو پہ ټکړو او څه د کړکی پہ هډو او تختو باندے. نو دا جمع د یو کتاب پہ شکل کنبے نه وه د صدیقی رض جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یو ځلے کول وو چہ د ځان ځان له ټکړو د ضائع کیدو هیڅ خطره پاتے نشی دا جمع پہ کاغذ شوے وه چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کنبے نه وو (کاغذ) او دا ابوبکر صدیق رض پہ زمانہ کنبے د شام نه مدینے منورے تہ را رسیدلے وو۔ موطا امام مالک رح کنبے د سالم بن عبد اللہ نه روایت دے:۔

جَمَعَ اَبُوْبَكْرٍ الْقُرْاٰنَ فِي الْقَرَاطِيْسِ. (ابوبکر رض صدیق قرآن پہ کاغذ جمع کړے وو) مغازی موسیٰ بن عقبہ کنبے دی:۔

حَتّٰى جُمِعَ عَلٰى عَهْدِ اَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ. (اتقان جلد ۱ ص ۵۹) د ابوبکر پہ زمانہ کنبے قرآن پہ کاغذ اولیکلے شو او جمع شو:۔

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کنبے د قرآن جمع کولو مطلب دا وو چہ د مختلف قسمہ تلفظ نه دا محفوظ کړے شی، چہ دے نه فساد پیدا نشی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کنبے د ابن تین نه نقل کړیدے (اتقان جلد ۱ ص ۶۰)۔

صدیقی جمع رض

دا دے جمع محرک فاروق اعظم رض وو بخاری کنبے د زید بن ثابت نه روایت دے، چہ کله پہ جنګ یمامہ کنبے اویا (۷۰) حافظان شهیدان شول نو ابوبکر صدیق رض ما اوبللم، خو چہ لاړم نو هلته حضرت عمر رض

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم موجود وو، حضرت صدیق رضی الله تعالیٰ فرمایل چه:

أَنَّ عُمَرَ رضـ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدِ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرَّاءِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي (۲) أَخْشَىٰ أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقُرَّاءِ فِي الْمَوَاطِنِ فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَرَىٰ (۳) أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ كَيْفَ نَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم

(۱) ما ته عمر رضـ راغلو او وے وئیل چه د یمامه په ورځ جنګ کښے د قرآن قاریان شهیدان شول؛

(۲) کچرے نورو جنګونو کښے هم داسے قاریان شهیدان کیدل نو د قرآن د اکثر حصو د ضائع کیدو خطره ده

(۳) لهذا تاسو حکم ورکړئ چه قرآن د تحریری صورت کښے جمع شی ما هغه

ته اُوئیل چه مونږ څنګه هغه کار اُکړو کوم چه پیغمبر علیه السلام نه دے کړے

(۴) فَقَالَ عُمَرُ رضـ هٰذَا وَاللهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ (۴) حضرت عمر رضی الله تعالیٰ

(۵) يُرَاجِعُنِي حَتّٰى شَرَحَ اللهُ صَدْرِي لِذٰلِكَ: اُوئیل چه خدائے م د قسم وی چه دے کښے خیر دے، نو همیشه به ئے (۵) ما ته هم داسے وئیل تر دے چه

چه خُدائے سینه الله دے کار د پاره پرانسته.

مونږ د دے نه لیکل دی چه نبی علیه السلام پخپله زمانه کښے د قرآن لیکلو حکم ورکړے وو، لیکن هغه په کتابی شکل کښے نه وو، خو د حضرت عمر رضـ مطالبه داوه چه دا د کتابی صورت کښے جمع شی، څکه خو حضرت ابوبکر رضـ اُفرمائیل چه مونږ څنګه داسے کار کولے شو کوم چه حضور علیه السلام نه دے کړے لیکن حضرت عمر رضی الله تعالیٰ د دے هغه ضرورت په ابوبکر رضـ اُمنلو کوم چه د دے وخت کښے راپیښ وو د نبی علیه السلام په زمانه کښے نه وو پیښ شوے، د نبی علیه السلام زمانه کښے قرآن چه کتابی شکل کښے جمع نه وو د هغے وجے دا دے (۱) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه حالات نه وو کوم چه د صدیق رضـ په زمانه کښے راپیښ شوا و د هغے په وجه

قرآن نه کتابی شکل ورکړے شو، (۲) د نبی علیه السلام په زمانه کښے هغه څیزونه نه مونده کیده کوم چه د صدیق رضـ په زمانه کښے مونده شوه لکه کاغذ او نور د لیکلو سامان وغیره:-

(۳) د نبی علیه السلام په زمانه کښے لا د تلاوت منسوخ کیدو احتمال وو کچرے دغه وخت د کتاب په شکل کښے قرآن لیکلے شوے وے، نو بیا به د بعضے تلاوت منسوخ کیدو په وجه هغه پټول کتاب به لوټے شو چه هغه ډیر ګران کار وو.

(۴) قرآن به د احوالو او واقعاتو په ترتیب نازلیدوا و ایتونو او سورتونو به د مضامینو په ترتیب لګیدل کچرے د نبی علیه السلام په زمانه کښے قرآن د کتاب په شکل جمع شوے وے، نو د نوی ایتونو ځائے کول به مناسبو ایتونو او سورتونو سره بیا ډیر ګران وو، دا صورت د حضرت ابوبکر صدیق په زمانه کښے ختم شو، څکه چه وحی راتلل بند شو، کاغذ او نور سامان د لیکلو پیا مونده شو حافظان ډیر شهیدان شول، نو څکه قرآن ته کتابی شکل ورکول ضروری شول:

د صدیقیؓ جمع دستور

حضرت صدیق رضـ د قرآن په جمع کښے پوره احتیاط کړے وو او داسے انتظام ئے کړے وو، چه د قرآن په کتابی جمع کښے د هیرے یا د بلے غلطئ څه احتمال هم پاتے نشی هغوی په جمع کولو د قرآن کښے صرف په دے اکتفاء نکړه، چه هغه ایاتونه د را جمع کړے شی کوم چه ځا ته یاد وی، یا په څه څیز لیکلی وی، یا د حضور علیه السلام نه آوریدلی شوی وی،، بلکه دے با رلا کښے ئے په دوه قاعدو عمل اُکړو:-

(۱) هغه لیکلی شوی آیتونه د جمع کړے شی، چه د رسول الله صلی الله علیه السلام د خپل وړاندے په چا لیکلی وی او د دوو عادلو ګواهانو په

ذریعه دګ ے ثبوت اُمونده شي، په ابوداؤد کښے دَ حضرت عُروه رض نه روایت دے،

اِنَّ اَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ اُقْعُدَا عَلٰى بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَآءَ كُمَا بِشَاهِدَيْنِ عَلٰى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللّٰهِ فَاكْتُبَاهُ:	حضرت ابوبکر رض حضرت عمر رض او زید رض دواړو ته اُو ئیل چه تاسو دَ جماعت په دروازه کښے کینئ چه دکتاب الله په کوم لیکلی شوی ایتونو دوه کسان ګواهان

تېر شول نو هغه ایتونه اُ لیکئ،

(۲) دویم دا چه دغه لیکلی آیتونه دِدَ ډیرو صحابه کرامو رض په سینو محفوظ هُم وی (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۳۵)

دغه رنګ ابن ابی داؤد په کتاب المصاحف کښے سند سره بیان کړی دے چه

وَمَا كَانُوْا يَكْتُبُوْنَ فِي الصُّحُفِ وَالْاَلْوَاحِ. صحابه کرامو رض به چه کوم قرآن په صحیفو وَالْعُسُبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى. په تختو او دَ کجورو په ښاخونو لیکلی وُو يَشْهَدَ شَاهِدَانِ ⁘ ⁘ ⁘ ⁘ ⁘ نو هغه به دَ دوو کسانو دَ ګواهئ نه

پس قبلولے شو

عثمانی جمع

دَ اسلام دائره هرکله چه لویه شوه نو کومو مسلمانانو قرآنی ایتونه دَ کوم اُستاذ نه په کوم تلفظ او قرآت کښے چه زده کړی وو، نو په هغوی کښے او به نورو هغه مسلمانانو اختلاف پیدا شو کوم وته چه په بل قراَت کښے تعلیم ورکړے شوے وو، لکه څنګه چه بخاری کښے دَ حذیفه بن الیمانی داذکر شوے خبره ددے قسم فتنے دلیل دے کوم چه دَ آرمینیا او دَ آذربائیجان دَ فتح کولو نه پس مدینے منورے ته واپسی کښے دَ حضرت عثمان رض په خدمت کښے داعرض وړاندے کړو.

اَدْرِكْ هٰذِهِ الْاُمَّةَ قَبْلَ اَنْ يَّخْتَلِفُوْا. په دے اُمت کښے دَ یهودو او نصارو اِخْتِلَافَ الْيَهُوْدِ وَالنَّصَارٰى ⁘ ⁘ پشان اختلاف پیدا کید ونه وړاندے

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو دا سنبال کړئ.

نو دے چه په مدینه منوره کښے هم دَ اُستاذانو او شاګردانو په مینځ کښے دَ قرأت دَ اختلاف فتنه پیدا شوه. نو څنګه خو حضرت عثمان رضی الله په خطبه کښے اُ فرمایل چه "هرکله تاسو کښے دا اختلاف دے رچه په مدینه کښے یئ) نو لرے ښارونو کښے خو ددے نه هُم دَ زیات اختلاف پیدا کید و خطره ده دغه هغوی څیل الفاظ دادی،

اَنْتُمْ عِنْدِيْ تَخْتَلِفُوْنَ فَمَنْ نَأٰى مِنَ الْاَمْصَارِ اَشَدُّ اِخْتِلَافًا.

(مناهل العرفان جلد ۱ ص ۲۳۵ واتقان ص ۵۹)

نو بیا هغوی دا قضیه صحابه کرامو ته وړاندے کړه او دَ هغوی په اتفاق سره حضرت عثمان رض دَ حضرت حفصه رض نه دَ قرآن هغه نسخه راُ بلله کومه چه دَ حضرت صدیق رض په زمانه کښ لیکلے شوے وه او دَ هغے نه ئے نقلونه واغستل دے دَ پاره چه هغه مشهور وو ښارونو ته اُ لیږی او هم دَ هغے په مطابق ددے قرآن ذکر کړے اوښودنه جاری وی او ددے نه علاوه دَ نورو قراُتونو بندیز ئے اُکړو، ددے عثمانی مجموعے نوم "امام" حکم کیښودے شو چه هغه دَ ټولو قرآنی نسخو پیشوا او امام دے، په اجماع دَ صحابه کرامو سره ددے لیکل چه دَ کوم مجلس (کمیټی) په حواله شو، هغه څلور تنه وو، دَرے تریش او یو انصاری وو دَ قریشو صاحبان دا وو،

(۱) عبدالله بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن الحارث رض (۴) او زید بن ثابت انصاری وو.

دعثمانی رض جمع دستور (آئین)

په عثمانی جمع کښے دَ دے خبرو خیال اُ ساتلے شی.

(۱) په مصحف کښے هم هغه څیز درج دی کوم چه یقینی قرآن منلے شی،

(۳) دا هم معلومه وی چه د حضور علیه السلام په آخری دور کښې د د ے تلاوت باقی وو:-

(۴) د کوم صحیح والے چه حضور علیه السلام نه ثابت وی او د هغې تلاوت منسوخ نه وی (مناهل العرفان جلد ۱ صفحه ۲۵۰). امام سیوطی رح نقل کړیدی چه د د ے نسخو شمیر اوه وو چه اوو ښارونو سره تړون لری، یوه نسخه حضرت عثمان رض په مدینه منوره کښې اساتله او نورے ئے مکے مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے ته اُلیږلے (اتقان جلد ۱ صفحه ۶۰) بیا د د ے نسخو نه مسلمانانو بیشمیره نسخے نقل کړے او حضرت عثمان رض حکم اوکړو، چه د د ے نه سوا په کوم مولودو نسخو کښې چه د قرات اختلاف وی نو هغه ضائع کړئ، د حارث محاسبي نه په اتقان کښې نقل دی چه مشهوره داده چه حضرت عثمان رض جامع قرآن د ے مګر په اصل کښې جامع قرآن حضرت ابوبکر رض د ے، حضرت عثمان رض خلق د تلفظ (قرات) په یوه طریقه راجمع کړل، ځکه چه په وړاندې یو نسخو کښې د یر قراتونه موجود وو خو په اصل مضمون د قرآن کښې ترینه هیڅ فرق نه را تلو حضرت علی رض فرمائی کچرے څه په دغه وخت کښې امیر المؤمنین وے، نو ما به هم هغه کول چه کوم حضرت عثمان اوکړل (اتقان جلد ۱ صفحه ۶۰)

د قرآن آیتونه او سورتونه

عثمانی جمع په ۲۵ سنه هـ کښې اُشوه امام زرکشی او نورو علماؤ اجماع په د ے خبره نقل کړیده چه د قرآن د آیتونو ترتیب توقیفی د ے مطلب دا چه د الله په حکم شوے د ے د کښې د چا رائے او خیال کار نه د ے کړے د هر آیت په باره کښې به جبریل علیه السلام دا حکم راوړو چه فلانے آیت د فلانی آیت سره یو ځائے اُلګوئ، امام احمد د عثمان بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

العاص نه په اِسنادِ حَسَن سره نقل کړیدے، حضور علیه السلام فرمائیلی دی چه فلانے آیت په فلانی سورت کښې شامل کړئ همدغه رنګ ابوداؤد ترمذی او نسائی کښې د ابن عباس رضی الله تعالی نه نقل شویدی،

كَانَ اِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْئُ دَعَا بَعْضَ : یعنی په حضور علیه السلام به چه مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُوْلُ ضَعُوْا هٰذِهٖ : څه وخت څه آیتونه نازل شو نو الْاٰيَاتِ فِي السُّوْرَةِ الَّتِيْ يُذْكَرُ : لیکونکے به ئی راو بللو او وے به ئے فِيْهَا كَذَا وَكَذَا : فرمائیل چه دا آیتونه په هغه سورت کښې شامل کړه په کوم کښې چه دا دا مضمون د ے،

د سورتونو په ترتیب کښې غوریزه خبره داده چه هغه هم توقیفی د ے، مطلب دا چه دا هم د الله په حکم شویدے، امام جلال الدین سیوطی رح د کرمانی رح د کتاب البرهان نه نقل کړیدی،

تَرْتِيْبُ السُّوَرِ هٰكَذَا هُوَ عِنْدَ اللّٰهِ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوْظِ : د سورتونو ترتیب هم دغه شان د عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ وَعَلَيْهِ كَانَ صَلَّى اللّٰهُ يَعْرِضُ : الله په نزد په لوح محفوظ کښې د ے عَلٰى جِبْرِيْلَ كُلَّ سَنَةٍ : او هم په دغه ترتیب به حضور علیه السلام هر کال جبریل ع م له آوردلو:

دغه شان د امام یحیی نه هم منقول د ے امام بیهقی په المدخل کښې هم لیکلی دی،

كَانَ الْقُرْاٰنُ عَلٰى عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ : د نبی صلی الله علیه وسلم په زمانه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَتَّبًا سُوَرُهٗ : کښې د قرآن سورتونو او آیتونو نه وَاٰيَاتُهٗ عَلٰى هٰذَا التَّرْتِيْبِ اِلَّا الْبَرَاءَةَ : هم په د ے ترتیب وو، وَالْاَنْفَالَ : سوا د سورة براءة او سورة انفال:-

ابوجعفر نحاس نه هم د غسے منقول دی، امام سیوطی رح په اتقان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلد ۲ ص ۶۳ کښې د حذیفه ثقفي رض په روایت یو حدیث دا سې نقل کړے دے کوم چه په مسند احمد او په سنن ابي داؤد کښې هم موجود دے او د ابن رشد د کتاب المصاحف نه هم په تائید کښې دا سې روایت نقل کړیدے چه د قرآن د آیتونو او سورتونو ترتیب هم د الله په حکم شوے دے (توقیفي دے)،

امام زرکشي رح په (برهان) کښې لیکلي دي چه څوک د سورتونو ترتیب نه اجتهادي وائي نو هغوي ئې هم توقیفي مني جګړه یواځې د لفظونو ده، ځکه چه توقیف عام دے که قولي اوکه فعلي، بهرحال د حدیثو د ذخیرے نه ثابته ده چه د سورتونو نومونه په زمانه د نبوت کښې مشهور او معروف وو کوم چه په اتقان کښې شته او دا د دے خبرے ثبوت دے چه د سورتونو ترتیب توقیفي دے،

د عثماني رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدني

د عثماني مصحفونو کوم نسخه چه په مدینه منوره کښې ایښودے شوے وه نو هغه د شهادت نه روستو حضرت عثمان رض سره وه د هغوي نه پس حضرت علي رض سره او بیا د خلافت ملاویدو سره حضرت معاویه رض ته اُسپا لے شوه بیا د اندلس ته اُرسیده بیا د مراکش دار السلطنت (فاس) ته اُرسیده (تاریخ ادریسي تذکرة المصاحف) بیا په څه طریقه مدینے منورے ته اُرسیده په رومي جنګ عظیم کښې د مدینے ګورنر فخري پاشا نورو تبرکاتو سره قسطنطنیه ته یوړه او تر اُوسه هلته پرته ده،

مکي مصحف

مکي نسخه سنه ۶۵۷ هجري پورے په مکه معظمه کښې پرته وه، محمد بن جبیر اندلسي په سنه ۵۷۹ هـ دغلته د هغې زیارت کړے دو،

مولانا شبلي نعماني لیکلي دي چه د هغه د سیاحت په وخت د غه نسخه په جامع دمشق کښې پرته وه او هغوي ئې غالباً د نولسمے صدۍ په آخر کښې زیارت کړے وو، کشاف المهدی ص ۱۵۶ کښې لیکلي دي، چه سلطان عبد الحمید خان سنه ۱۳۲۸ هـ نه تر دیرشو کالو پورے حکومت کړے وو په دغه زمانه کښې جامع دمشق کښے اُور اُلګیدو او دغه نسخه بکښ سوځیدله

شامي مصحف

مورخ احمد مقري سنه ۳۲۵ هـ کښې د دے نسخے زیارت کړے وو دا د قرطبه د اندلس د بادشاهانو بیا د سلاطین موحدینو، بیا د سلاطینو بني مرین په قبضه کښے راغله او جامع قرطبه کښې پرته وه، قرطبے والو سلطان عبد المؤمن ته ورکړه او هم د ده په حکم ابن الشکوال د مراکش دار السلطنت ته په شوال سنه ۵۵۲ هـ یوړه سنه ۶۴۶ هـ کښې خلیفه معتضد علي بن مامون سره وه او هم په دغه کال د ده هر کله چه په تلمسان حمله اُوکړه نو دے په کښې مړ شو په دے هله ګله کښې دغه نسخه ورکه شوه خو بیا د تلمسان بادشاهي خزانے ته را اُرسیده د هغه ځائے نه یو سوداګر په بیعه واغستله او فاس ته ئې راوړه چه تر اُوسه هلته پرته ده

بصري مصحف

دا نسخه د مصر په کتب خانه خدیوکښ پرته وه، د سلطان صلاح الدین ایوبي یو وزیر په سنه ۵۸۰ هـ کښ دا په دیرش زره اشرفو واغستله.

یمني مصحف

یمني مصحف د مصر د جامع ازهر په کتب خانه کښې اُوس هم شته

د بحرین مصحف

دا د فرانس په یو کتب خانه کښې پروت دے.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوفي مصحف

دا د قسطنطنیې په کتب خانه کښې شته دے، د حضرت عثمان رضی الله
د رے نور مصحفونه هم دي په دے کښې دويم مصحف عثماني د قاهرې
په جامع سيدنا حسين رض کښې شته - دريم مصحف عثماني رض په جامع
مليه دلي کښې وو، کچرے د تقسيم په هله کله کښې گډوډ شوے نو وي نو
هلته به پروت وي، څلورم مصحف عثماني د لنډن په انډيا آفس
کتب خانه کښې شته په دے ليکل دي، "کَتَبَهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانٍ"، دا
د مغلو بادشاهانو سره وو، د اکبر باچا مهر هم پرے شته په ۱۸۵۷ء
کښې دا ميجر راؤنس له گوتو ته ورغلو هغه د ايسټ انډيا کتب خانې
ته ورکړو. د دے يو سل يوا تيا صفحے دي او په يو صفحه کښې شپاړس
کرښے دي۔

د قرآن محفوظوالے يو داسے حقيقت ... دے، چه د هغے اقرار عبلد د
اسلام مخالفينو هم کړے دے ليکن بعضے مستشرقينو مثلاً گولډ ليتر
وغيره د مسلمانانو د يقين او عقيدے کمزورے کولو د پاره بے سروپه
شکونو پيدا کولو کوشش کړے دے، نو موږ اُس د دے نه ناسوخبر وو
د دے ... خلقو اصلي غرض په قرآن کښے کړون او بدلون راوستل دي او
د غه گولډ ليتر يهودي مستشرق خو بيا په دے هيڅ ورلکولے دے
په تفسيري مذا هب کښې هغه د ببشيره اسلامي کتابونو مطالعه کړے ده
او داخيل کتاب ئے د علمي تحقيق" په نوم اُليکلو ليکن بيا هم د مستشرقينو
د عادت په توګه د دوي هر کتاب تحقيقي او علمي شان کم لري خو
سياسي شان ډيرزيات لري د دوي يقين دے، چه مسلمانان د خپلو
مرکزو نور قرآن او صاحب قرآن) نه د ټيکاره سياسي طاقت په ذريعه
لرے سائل ممکن نه دي نو د خپل اصلي مقصد د تکميل د پاره ئے د جنګ

او د سياست د ميدان په ځائے علمي ميدان غوره کړو او د استشراق
په زهرجنه وسله ئے د مسلمانانو د يقين کمزوري کولو او په دوي کښې
ئے د شک د زهرو خورلولو د پاره د اسلامي تحقيق په نوم کوڅه وه
روښانه اُلکولے او کتابونه ليکل ئے د کاميابۍ په اُميد شروع کړه د دوي د کاميابۍ اُميد ځکه دا دي
را، د مغربي طاقتونو سياسي ترقي او د مسلمانانو سياسي تنزل چه د دے
نه هغوي دا ... شتونې نتيجه را اُبښکله چه پريوتي قومونه د غالب قومونو
هر قسم (غلطه هم) خبره مني او پرے يقين کوي:
(۲) انګريزي دان ... نه بلکه ټول مغرب زده خلق (چه احساس
کهتري کښې مبتلا دي) د يورپ هر مصنف محقق ګڼړي او د خپل ديني
عالمانو نه کرکه لري، خصوصاً نوي تعليم يافته خلق د ديني تعليم نه نا
خبره د يورپي مصنفينو هره خبره بے تحقيقه مني او ديني علماؤ ته د کرکے
په وجه هم ... نه ځکه چه د مسلمانانو دا قسم کمزوري د مستشرقينو
د کاميابۍ باعث شوے، او مسلمانانو خپله د دے نه په شکوک او شبهاتو
کښې راګير شو. د قرآن د محفوظيت په باره کښې د دوي شبهے اُصولاً دا دي

(۱) د بعضے آيتونو او روايتونو نه د قرآن د غير محفوظ کيدو دليلونه نيول۔
(۲) د اختلافِ قراءات او سبعه احرافو نه دليل نيول۔
(۳) د شيعه ؤ د روايتونو نه حجت نيول۔

موږ به دا ټول په لنډه توګه نقل کوو او د دے جوابونه به ورکوو

د بعضے آيتونو او روايتونو نه دليل نيول

د سورة اعلیٰ آيت | سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنْسَىٰ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ : البته
موږ به تا ته اُلولو نو ته به هير نکړے خو چه کوم
الله اُغواړي،

د دے آيت نه مستشرقينو دا نتيجه را اُبښکے ده چه د قرآن څو آيتونه هير کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا غلط څکه ده (۲) چه دا استثناء صوری ده حقیقی نه ده، په علمی
اصطلاح کښې دا قسم استثناء د خپل فضل یا د قدرت د اظهار د پاره
استعمالیږی دے نه د یو څیز مستثنیٰ کول مطلب نه وی بلکه مطلب دا
دے چه مونږه به تا ته قرآن داسے اُولولو چه ته به ئے هیر نکړے نو دا
د الله فضل او احسان اګڼړه ددے مثال داسے دے، لکه د قرآن
کریم په بل یو ځائے کښې په جنت کښې د جنتیانو د همیشه پاتے کیدو بیانولو
نه پس اِلَّا مَا شَاءَ اللهُ چه ذکر دی، او مطلب ئے دا دے چه جنت
کښې همیشوالے د الله فضل دے ګوندی الله تعالیٰ خو دا همیشوالے د
جنتی ژوند واپس هم اغستے شی خو د الله وعده ده چه واپس به ئے نه
اخلی (۲) د نه علاوه د دا مطلب هُم واغستے شی چه ته به ئے نه هیروے
خو هله که مونږه ئے هم د هیرول اُغواړو، یعنے دا ستا نه هیرول
د الله په مرضیٰ موقوف [illegible] نو بیا هم هیرول څکه ثابت نه دی چه
قرآن کریم په بل ځائے کښې صفا فرمائیلی دی، چه مونږه ئے تا نه
هیرول نه غواړو بلکه مونږه دا خوښه ده چه قرآن دِ ستا سینه کښې
محفوظ وی، لکه چه سورة قیامة کښې دی۔

اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ (سورة القیامة) ستا په سینه کښې د قرآن جمع
کول د هغے محفوظ کول او ستا په ژبه د هغے د لوستلو ذمه واری مونږه ده
په دے صورت کښې د استثنائی صورت جوړه ئے هیڅ پریکړه اُس خو هیڅ
د هیرولو یا هیریدلو سوال نه پیداکیږی۔

(۳) دریم جواب دا دے چه کوم آیتونه هیر کړے شی نو دا به د هغے د
منسوخ کیدو یو شکل وی په دے د قرآن په محفوظیت کښې هیڅ فرق
نه راځی یعنی کوم آیتونه چه د حضور علیه السلام په سینه مبارکه
کښې الله تعالیٰ محفوظ اُساتل او هغوی اُمت ته اُ رسول نو هم دا

قرآن دے او که د حکمت په وجه د حضور علیه السلام نه هیر
کړے شو نو هغه قرآن پاتے نشو، بلکه خالق کائنات پخپله هغه
د قرآن برخه جوړه نکړه، لکه څنګه چه هر حاکم ته اختیار وی چه
خپل فرمان کښې څه ټکی او جملے لیکی او څه ټکی او جملے ترلرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نه خلاف نه دے، دا خو د صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خو نه دے، چه فرمان پرے بیکاره کیږی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ مِن: اے پیغمبره دا اعلان اُکړه چه څه
تِلْقَاءِ نَفْسِي إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ: خپله ځان د په وحی الٰهی کښې ردو
إِلَيَّ (سورة یونس آیة ۱۵) بدل نشم کولے څه خو صرف د وحی
تابعداری کوم۔

د حضرت عائشہؓ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحَمُهُ اللهُ لَقَدْ ذَكَّرَنِي كَذَا وَكَذَا آيَةً كُنْتُ أُسْقِطْهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا (رواه مسلم)

حضور علیه السلام د شپے یو سړی قرآن واوریده و نو وے فرمائیل چه الله دِ په ده رحم اُکړی ده ما ته فلانی فلانی آیتونه، فلانی فلانی سورتونو دا یاد کړی وو۔

ددے روایت نه دا نتیجه بتیږی چه د قرآن دغه آیتونه بالکل بیکاره او ضائع
شول بلکه دا دے سړی د لوستلو زوریا نه ے حضور علیه السلام نه دا
یاد وُو، صحابه کرامو نه هم یاد وو۔ لیکلے شوی هم وو صحابه کرامو پرے ستل
لکه څنګه چه دغه سړی اُلوستل، نو په دے وجه ددے آیتونو د
ضائع کیدو خو څه احتمال پاتے نشو صرف دومره خبره ده چه د نبی
علیه السلام توجه ورته نه وه او دغه سړی په لوستو د نبی علیه السلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

توجُّه بیا ورته اُشوه دا سے نه چه حضور علیه السلام بالکل هیر ووُ دا خو یو عامه محاوره ده خو دے سره هر کله چه قرآن دَ لیک په شکل کښے موجُود وو ، لکھونو ته یاد وُو ، نو یو یا څو کسانو ته که هیر هم شی نو دَ سره دَ قرآن په محفُوظیت هیڅ اثر نه پریوځیٔ ۔

یو عامه ضابطه یو عامه قاعده دا ده چه دا سے قسم هرځا ئے کښے بکار راځی ، هغه دا ده چه قرآن په تواتر او قطعی اجتماع سره ثابت دے دَ اعتراض دَ پاره کوم روایتونه چه پیش کولے شی هغه خو یا ضعیف وی او یا زیات نه زیات خبرِ واحد وی ، خبرِ واحد ظنّی وی ، او ظنّی دَ قطعی په مُقابله کښے بیکاره دے ، نو ځکه دا سے ټول قسمه اعتراضُونه بالکل بے ځایه وی :۔

دَ ابن مسعودرض روایت

مسندِ احمد او طبرانی او ابنِ حبان کښے دَ حضرت عبدالله بن مسعودرض نه منقول دی ، چه هغوی به قرآن کښے مُعوّذتین یعنی قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ دا دواړه سورتونه نه لیکل ، دغه شان ابو عبید رح په روایت کا ابن سیرین رح دَ ابن مسعودرض نه نقل کوی چه هغوی به سورتِ فاتحه په قرآن کښے نه لیکله او حافظ ابن حجر رح دَ بُخاری په شرح کښے دے روایتُونو ته صحیح وئیلی دی خو دَ دے څو جوابُونه دی :۔

(۱) دَ سورةِ فاتحه او دَ دواړو معوّذتینو قرأَت په یقینی تواتُر سره ثابت دے نو ظنّی خبر دَ دے مُقابله کښے هیڅ نه دے او که چیرے دَ ابن مسعُود دا انکار ثابت هُم شی نو اجماع او تواتُر دیو کس په مخالفت نه ماتیږی که دا سے کیدے شوے نو بیا خو یو متواتر هم نه وو پاتے او دَ دین ټول کار دے به بیا ړنګ وو : (۲) قاضی ابوبکر رح دَ ابن مسعود دَ انکار جواب دا ورکړے

چه دا دَ هغه دَ قرآنیت نه اِنکار نه دے ، بلکه په مصحف کښے دَ دَ نه دَ لیکلو نه اِنکار دے ، ځکه چه لیکل دَ هغه څیز ضروری وی چه دَ کوم دَ هیریدو ویره وی او سورهٔ فاتحه او معوذتین دا سے سورتونه دی چه دَ دے دَ هیریدو هیڅ امکان نه وو ، همدا جواب ابن قُتیبه په مشکلات القرآن کښے ورکړے دے اگرچه په روایت کښے اِنّهما لَیْسَتَا مِنْ کِتٰبِ اللّٰهِ (دا دواړه دَ کتاب الله نه نه دی) راغلے دے خو دَ کتاب الله مطلب مصحف وی او پوره مطلب به ئے دا شی چه دَ دے دواړو په مصحف کښے دَ لیکلو ضرورت نشته ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ورکړے دے ، چه دا سورتونه دَ ابن مسعودرض په زمانه کښے متواتر وو مگر هغوی ته دَ تواتُر علم نه وو رسیدلے په دے وجه ئے احتیاط کولو خو وخت چه دوی ته دَ تواتُر علم اُشو نو دَ خپل قول نه ئے رُجوع اُکړه ، لکه چه عاصم رح په واسطه دَ زِرّ دَ ابن مسعودرض نه قرأَت نقل کړیدے چه دا دے واړه سورتونه پکښے ثابت دی نو دا که خپل پُومبی قول نه ئے دَ رُجوع کولو دلیل دے ۔

دَ دے ټولو جوابونو ضرورت هله پیښیږی چه دَ ابن مسعودرض دے اِنکار ثابت شی ، لیکن ډیرو محققینو دَ ابن مسعودرض دَ انکار تردید کړیدے او دے روایت ته ئے موضوع ، باطل او غلط وئیلی دی ۔

قَالَ النَّوَوِیُّ فِیْ شَرْحِ الْمُهَذَّبِ اَجْمَعَ الْمُسْلِمُوْنَ عَلٰی اَنَّ الْمُعَوِّذَتَیْنِ وَ الْفَاتِحَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ وَ اَنَّ مَنْ جَحَدَ شَیْئًا مِّنْهَا کَفَرَ وَمَا نُقِلَ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رض بَاطِلٌ لَیْسَ بِصَحِیْحٍ وَقَالَ ابْنُ حَزْمٍ فِیْ تَدْحِ الْمُعَلّٰی الْمُجَلّٰی

امام نووی رح په شرح مهذب کښے لیکلی دی چه دَ مسلمانانو په دے اتفاق دے چه معوّذتین او فاتحه دَ قرآن حصه ده او چه څوک دے نه انکار کوی هغه کافر دے او کوم چه کا ابن مسعودرض نه نقل دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

هٰذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُوْدٍ وَاِنَّمَا صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ عَنْهُ وَفِيْهَا الْمُعَوَّذَتَانِ وَالْفَاتِحَةُ (اتقان جلد ۱ صفحه ۸۰)

نو هغه باطل دے درست نه دے ابن حزم محدث په قدح معلٰی کښے لیکلی دی چه انکار کول په ابن مسعودرضؓ باندے دروغ تړل دی، ځکه چه د ده نه په روایت د زِر د عاصم قرأت داسے ثابت دے، چه دے کښ دا درے واړه سورتونه دی)

دغه رنګ امام رازیؒ په تفسیرکبیرکښ لیکلی دی په اتقان جلد ۱ صفحه ۷۹ کښ تفصیل شته، چه د ابن مسعودؓ انکارکولو ته نوویؒ باطل ویلی دی او ابن حزمؒ دروغ او موضوع ویلی دی ورنه

دَ قرأت اِختلاف او اُوه اَحُراف

مُستشرقین دَ قرآن دَ تحریف یو دادلیل هم وړاندے کوی چه دے کښے کښ قِرأتونه وی (یعني یو قِرأت ئے نه دے) نو دا دلیل ځکه غلط دے چه تحریف هغه دے چه په بادشاهی دستاویزکښے دَ اصل متکلِم او دَ دستاویز جوړونکی نه بغیر بل څوک زیاتے کمے اُکړی، که بادشاه پخپله دے کښے زیاتے کمے اُکړی نو هیڅ عقلمند دے ته تحریف نه وائی۔

دقرآن پاک قِرأت دوه قسمه دے (۱) متواتِر او (۲) غیرمتواتِره، دا دویم قِرأت د قرآن ځکه نه دے چه دَ اُصول اِمامان په دے متفق دی چه قرآنیت دَ باره تواتُر شرط دے، او هم قرأتِ متواتِره قرآن دے دے نه تحریف نه ثابتیږی، تحریف دے ته وئیلی شی، چه غیرقرآن په قرآن کښے داخل کړیشی او یا دَ قرآن څه برخه د قرآن نه بهرکړیشی نو دَ قِرأت اختلاف په دے دواړو کښے یو هم نه دے لانور دا چه امام زرکشیؒ په بُرهان کښے لیکی چه قرآن دَ الفاظو نوم دے او دَ قرآن قِرأت دَ الفاظو د تلفظ او دَ آدا طرز دے، نو دَ دے په زیا توالی دَ

دَ قرآن په الفاظو کښے هیڅ کمے زیاتے نه راځی (اتقان جلد ۱ صفحه ۸۳)

اُوه قِرأتونه

په بُرهان کښے امام زرکشی لیکلی دی چه قرآن دَ وحی هغو الفاظو ته وئیلی شی چه حضور علیه الصلوٰة والسلام ته دَ اَحکامو بیانولو دَ پاره کوم چه په معجزانه انداز نازل شوی دی او قِرأت دَ دے تلفظ او دَ ادا طرز ته وئیلی شی، اُوه قِرأت نه تر اُووقاریانو په تواتُر ثابت دی. او بیا دَ دغه اُوو اِمامانو نه تر حضور علیه السلام پورے سند دَ قرأت په کتابونو کښے موجود دے، چه یو راوی د بل نه نقل کړیدے لیکن په اتقان کښے دَ ابن جزری نه نقل دے چه حضور علیه السلام پورے هم دا اُوه قرأت متواتر دی:-

وَقَدْ نَصَّ عَلَى تَوَاتُرِ ذٰلِكَ كُلِّهٖ اَئِمَّةُ الْاُصُوْلِ كَقَاضِيْ اَبِيْ بَكْرٍ وَّغَيْرِهٖ وَهُوَ الصَّوَابُ لِاَنَّهٗ اِذَا ثَبَتَ تَوَاتُرُ اللَّفْظِ ثَبَتَ تَوَاتُرُ هَيْئَةِ اَدَائِهٖ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَقُوْمُ اِلَّا بِهٖ وَلَا يَصِحُّ اِلَّا بِوُجُوْدِهٖ

دَ اُصولو اِمامانو بنکاره بیان کړیدے چه اُوه قرأتونه سراسر دَ حضور علیه السلام پورے متواتر دی نو هرکله چه الفاظ متواتر شو نو دَ هغے تلفظ او آدا هم متواتره شوه ځکه چه تلفظ او دا الفاظو سره تړلی دی (ځان له دَ دے وجود نشته) (اتقان جلد ۱ صفحه ۸۳)

صحابه رضؓ قاریان

هغه قاریان اُوه دی کوم چه نیغ په نیغه دَ حضور علیه الصلوٰة والسلام نه قِرأت زده کړو، دَ قاریانو په نوم مشهور شول، دَ دوستوقاریانو اُستاذان او شیوخ دی او دَ دوی قِرأت په ټولو مسلمان ملکونو کښ خور شو هغه چه تراُوسه داشته (۱) حضرت عثمان رضؓ (۲) حضرت علی رضؓ (۳) اُبی بن کعب رضؓ (۴) زید بن ثابت رضؓ (۵) عبدالله بن مسعودؓ

(۶) ابو الدرداء (۷) ابو موسیٰ اشعری رض (مناهل العرفان جلد ص...)

اُوه قراتُونه

(۱) ابن عامر رح چه نوم ئې عبد الله یحصبی دے یحصب دَ حمیر قبیلے دَ یو شاخ نُوم دے دا هغه ته منسوب دے، ابُو نعیم اَو اَبُو عمران ئې کُنیت دے، تابعی دے، دَ ده دَ مُغیرة بن ابی شهاب المخزومی نه قراءت حاصل کړے وو او هغه دَ حضرت عُثمان رض او هغوی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه، دا عامر په سنه ۱۱۸ هـ کښے په دمشق کښے وفات شو؛

(۲) ابن کثیر۔ نوم ئې عبد الله بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو معبد ئې کنیت دے، دا دَ مکے مُعظمے دَ قراءت امام وو دوی دَ مجاهدؒ نه قراءت حاصل کړے وو هغوی دَ ابن عباس رض نه دوی دَ اُبی بن کعبؓ نه او اُبی بن کعب دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه حاصل کړے وو، دَ ابن عامر دوه بالواسطه شاګردان هشام او ابن ذکوان مشهُور دی او دَ ابن کثیر دوه بالواسطه شاګردان البزی او قُنبلُ مشهُور وو، دا ابن کثیر رح په سنه ۱۲۰ هـ کښے په مکه مکرمه کښے وفات شو:

(۳) عاصم، عاصم بن ابی النجود ئې نوم، په قراءت، فصاحت او خُوش آوازۍ کښے مشهُور وو۔ دوی دَ زِرّ بن حُبیش او هغوی دَ عبد الله بن مسعُود رض او هغوی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قراءت حاصل کړے وو۔ په سنه ۱۲۷ هـ کښے په کوفه کښے وفات شو دَ دوی په خاصو (بلاواسطه) شاګردانو کښے شعبه بن عباس رح او حفص بن سلیمان رح زیات مشهور دی؛

(۴) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصریؒ، دوی دَ سعید بن جبیر رض او مجاهد رض او بیا دے دواړو دَ ابن عباس رض نه او هغوی، دَ اُبی بن کعب رض او هغوی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قراءت حاصل کړے وو دَ یزیدی په واسطه دَ هغوی مشهور شاګردان دوه دی (۱) دُوری ابو عمر حفص بن عمر المُقری العزیز البغدادی المتوفی سنه ۲۴۶ هـ (۲) ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی سنه ۲۶۱ هـ

۵. حمزه بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ دَ عکرمه بن ربیع الیتمی دوی دَ اعمش رح هغوی دَ یحیٰ بن وثاب نه هغوی دَ زِرّ بن حُبیش نه او هغوی دَ عثمانؓ، حضرت علیؓ او حضرت عبد الله بن مسعُود رض نه او بیا دوی دَ رسول الله صلی الله علیه وسلم نه قراءت حاصل کړے وو۔ دے دَ عربیت دَ علم، فرائضو او دَ علم حدیث ماهر وو په سنه ۱۵۶ هـ کښے په حلوان کښے وفات شو، دَ ابو عیسیٰ په واسطه دَ دوی دوه مشهُور شاګردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی سنه ۲۲۹ هـ او خلّاد المتوفی سنه ۲۲۰ هـ وو او دَ دوی دَ قراءت سلسله په دواړو روانه شوے وه:۔

(۶) نافع بن عبد الرحمٰن بن ابی نعیم المدنی، دوی دَ ابو جعفر القاری او دنورو اویاؤ تابعینو نه قراءت حاصل کړے وو، کوم چه دَ ابن عباس رض او دَ ابو هریرة رض نه او دے دواړو دَ اُبی بن کعب نه او هغوی دَ رسول الله علیه وسلم نه قراءت حاصل کړے وو، دَ نافع رح کُنیت ابو رویم دے دَ دوی (۱) قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النحوی، دَ قالون معنیٰ ګړه "دده قراءت ډیر ګړه وو ځکه ورته قالون ویلے شی المتوفی سنه ۲۲۰ هـ او (۲) ورش نوم ئې عثمان سعید المصری دے، په قراءت او خُوش آوازۍ کښے بےمثاله وو په مصر کښے سنه ۱۹۷ کښے وفات شو دَ دوی دوه هغه مشهُور شاګردان دی کوم چه دَ ده دَ قراءت سلسله چلیدلے ده۔

(۷) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزه الکسائی النحوی په احرام کښے یوه کساء (څادر، رنګ) اغوستو ځکه په کسائی مشهور شو، په نحو عربیت

او په قرآن کښې بې مثاله وو سنه ۱۸۶ هـ کښې وفات شو۔
په لسو قاریانو کښې نور درې دا دی:

(۸) ابوجعفر یزید بن القعقاع دَدوی دَ قرأت سند دَ ابن عباس رض او ابی هریره رض حدَ ے دواړو دَ ابی بن کعب رض نه او دَ ګ رسول الله علیه وسلم نه دے المتوفی سنه ۱۳۰ هـ۔

(۹) یعقوب بن اسحاق الحضری، دوی دَ عاصم او ابو عمرو بن العلاء نه قرأت حاصل کړے وو المتوفی سنه ۲۰۵ هـ۔

(۱۰) خلف بن هشام بن ثعلب، کُنیت ابو محمد دے دَ عاصم بالواسطه شاګرد وو المتوفی سنه ۲۲۹ هـ (طبقات القُراء لابن الجزری و مناهل العرفان جلد ۱ ص ۴۴۹ تا ۴۵۰)

اَحرُفِ سبعه

په اُوو اَحرُفو دَ نزولِ قُرآن حدیث دَ بویشتو صحابُونه روایت شوے دے ابو عبید ښکاره کړے چه دا متواتر دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۵ په صحیحینو کښې دَ ابن عباس رض دروایت الفاظ دا دی چه حضور علیه السلام اُوفرمائیل چه جبرئیل علیه السلام ماته یو حرف اُلولولو مانو، هم اُغوښته لو هغوی به ما ته زیا تول ...... ترڅه چه اُوو ته اُورسیدل دَ دے حدیث په شرح کښې امام سیوطی په اتقان جلد ۱ ص ۴۵ کښې څلویښت اَقوال او علامه آلوسی رح په روح المعانی کښې اُوه اقوال نقل کړیدی، غوره خبره دا ده چه دَ اُوو مطلب دَ عربو قبیلو اُوه لغتونه دی، کوم چه ډیر فصیح وو او وقبیلو وو دا دی (۱) قریش (۲) هذیل، (۳) تمیم (۴) آزد (۵) ربیعه (۶) هوازن (۷) سعد بن بکر دا غوره قول دے ځکه چه ابو عبید، ثعلب، زهری او علماؤ بلکه عطیه هُم دے ته مختار (غوره) وئیلے دے او بیهقی په شعب الایمان کښې دے ته صحیح وئیلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۴۵ او روح المعانی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دے قول امام سیوطی رح دا اعتراض کړے دے، چه دا اُوه قراُته یوازے دَ قُریشو وو، ځکه چه دَ عمر او دَ هشام دَ قرأت په جګړه کښې حضور علیه السلام دَ واړو ته صحیح اُوئیل حالانکه دا دواړه قُریشیان وُو، دا اعتراض ابو قتیبه او ابو علی الاهوازی هم وائی، خو څو بز په خیال کښې دا اعتراض صحیح نه ښکاری، ځکه چه کیدیشی چه دَ نبی علیه السلام نه هغه یو صاحب دیوے قبیلے په قرأت او دویم صاحب دَ بلے قبیلے په قرأت اورید لی وی نه دا چه یوازے دَ قریشو دا اُوه قرأته (لغاته) وُو:۔

دَ اُوو اَحرُفو حکمت

په شروع کښې دَ اُوو واړو لغاتو قرأت او بیا صرف دَ یو لغت قرأت مقرر دَ ولو حکمت دا دے (والله اعلم) دَ قرآن ښکاره بیان دے بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ۵ چه قرآن په عربی ژبه کښې نازل شوے دے، خو په بعضے مخصوصو الفاظو کښې دَ عربو قبیلو اختلاف وو لکه څنګه چه کوی لی او لکھنؤ به آردو کښې یا دَ پیښور او دَ قندهار په پښتو کښې:۔

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ: (موږ هر رسول دَ هغه دَ قوم په ژبه کښې جوړ کړے وو)

ښکاره خبره دا ده چه دَ حضور علیه السلام خاص قوم قریش وو او عام قوم ئے عرب وو دَ عربو قبیلے په تعصب کښې دومره زیاتے وے چه ژبے به خاصو ټکو په خاص طرز او تلفظ بانده به هغه مرګو نه کول نو دَ الله تعالی حکمت دا وو چه اسلام په ابتداء کښې کچرے دوی ته یوازے دَ قُریشو لغت مخصوص او مقرر کړیشی، نو کیدے شی چه دَ دغه تعصب په وجه دَ عربو هغه نورے قبیلے دَ قُرآن نه فیض وا نخلی نو هر یو قبیلے ته په دے غرض په خپل لغت کښې دَ قرأت اجازت ځکه ورکړے شو چه یو څو به دَ قُرآن نه فیض یاب شی

اوبل به دَ خپلې محرومئ په سبب دَ تعقُب او ضد ښکار. نشي دَ عثمانی رض جمع قرآن په وخت کښې هرکله چه اسلام ډیر خور شو دَ قبیلو خصوصیتو نه او ځان ځانی ختمه شوه ټول مسلمانان یو موټے شول دَ ژبے وغیره هیڅ فرق پ دوی اثر نشو غورځولے نو په مُصحف عثمانی کښے صرف دَ قریشو په لغت دَ نبی علیه السلام په رُومبی حکم او یا دَ مذکور علّت او سبب ختمیدو په وجه اکتفا اُوکړے شوه لکه څنګه چه مؤلفة القلوب په زمانه دَ نبوت کښے دَ زکوٰة مصرف وو، لیکن فاروقی زمانه کښ دَ اسلام دَ طاقت اخستو په وجه دا علت او سبب پاتے نشو ځکه دوی بیا مصرف دَ زکوٰة نه خارج کړے شو داسے نور هُم ډیر احکام امام زرکشی په بُرهان کښے نقل کړیدی چه دَ علت او سبب ختمیدو په وجه هغه ختم کړے شوی دی.

دَ قرآن تحریف ثابتولو دَ پاره مستشرقینو دا اُوه حرفونه یا اُوه لغتونه هم دلیل جوړ کړیدے، خو دا ځکه صحیح نهٔ دے لکه څنګه مونږ وړاندے ذکر کړل چه تحریف د بل چا زیاتی کمی ته وئیلی شی کچرے متکلم (دلته الله پاک) پخپله په خپل کلام کښے کمے زیاتے څه مصلحت دَ پاره اُکړی نو دے ته تحریف نشی وئیلے لکه څنګه چه دَ بادشاهانو او دَ نورو حاکمانو په حکمونو کښے دا یو عام معمول دے او دغه رنګ دَ تیر شوی مصلحت په بُنیا دا اول پداوُو قرأتونو دَ قرآن دلوستے اجازت او بیا دا موقوف کول او په یو خاص لغت (دَ قُریشو) دَ قُرآن قرأت تحریف نهٔ دے بلکه دا تصرّف الٰهی په خپل کلام (قرآن) کښے دے چه په دے حق دَ ټولو روغو خلقو اتفاق دے چه پخپله خبره یا حکم کښے متکلم زیاتے کمے کولے شی، دغه رنګ منسوخ التلاوة (دَ رَجم) ایت هم اُګڼړه چه اول دَ قرآن برخه وه او بیا دَ قرآن

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه دَ دے تِلاوت اُبښکلے شو، نو دا تصرف په قرآن کښے دَ قرآن دَ نازلوونکی پخپله وو نه چه دَ بل چا لکه چه فرمائی:-

قُلْ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآيِٕ نَفْسِيٓ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ (یونس آیة ۱۵)

ته اعلان اُکړه چه دا قُرآن څه دَ خپله ځانه نشم بدلولے څو خو زهٔ دَ هغې تابعداری کوم کوم چه ماته وحی کیږی:-

دغه رنګ د خلع سورت چه دَ اُبی رض په مصحف کښے وو او بیا منسوخ التلاوت شو نو دا تصرف الٰهی وو دَ بل چا نه او دے سره سره دا هُم حقیقت دے چه په اعجاز کښے منسوخ التلاوت آیتونه دَ قرآن حکیم مستقل آیتونو سره هرګز برابر نهٔ دی بلکه کم دی ځکه خو معلومیږی چه دَ ړُو جے نه دَ دغے آیتونو دَ مُستقل پریښودو الله تعالیٰ اراده نهٔ وه

اُوه قرأتونه

دَ اُوو حرفونو د حدیث دویمه تشریح اُوه متواتر قرأتونه دی، دَ تحریف اعتراض په دے هم ځکه نشی کیدے چه دا اُوه واړه قرأتونه هم قرآن دے په قرآن کښے دے سره هیڅ کمے زیاتے نه راځی، په دے صورت کښے دا اُوو حرفونو مطلب د تلفظ اُوه طرزونه دی، دَ حرف، نحوی معنے، مطلب نهٔ دے بلکه لغوی معنیٰ مطلب دے، چه معنیٰ ئے اُوه قرأتونه دی، قرأتونه خو دَ اُوو نه زیات دی او په حدیث کښے اُوه یادیږی، دا ولے؟

دَ دے جواب یو هغه دے کوم چه اتقان دَ جزری نه نقل کړیدے هغه وائی چه ما دَ صحیحو، شاذو او دَ ضعیفو ټولو قرأتونو ځانله اُکړه نو معلومه شوه چه آخرکښ دا ټول دَ اُوو نه بهر نهٔ دی (اتقان جلد ۱ صفحه ۴۶) کچرے دَ اُوو نه زیاتی هم وی، نو دے هم څه پروا

ځکه نشته چه داُوو نه مطلب مشهور قراَتُونه دی او بل دا چه لفظ داُوو (سبع) دَ حصر دَ پاره نهٔ دے، دویم دا حدیث دَ نبی علیه السلام نه مروی دے، او اُوه قراءتُونه بیا رُستو ظاهر شوی او تصنیف شوی دی دا ځنګه چل دے، نو دَ دے جواب دا دے چه اُوه وا په قراَتُونه دنبی علیه السلام په وخت کښے وو، ځکه خو هغوئ نه دا قول دَ اُوو مشهورو قارئیانو نه په ذریعه روایت شوی دی، صرف دَ دے کتابُونه رُستو جوړ شوی دی۔

دریم اعتراض دا دے چه هر ایت کښے خواُوه قراَتُونه نه جاری کیږی، نو جواب ئے دا دے چه په قول قرآن کښے دَ اُوو قراَتونو وجود بنودلے شوے دے نه چه په هر آیت کښے۔

دَ اسلام مخالفینو په مصحف عثمانی خو اعتراضونه کړیدی چه په هغې کښ مستشرقین پیش پیش دی۔ مُونږ اُس هغه نقل کوُو او وار په وار به دَ هغې جواب ورکوُو۔

(۱) رُومبے اعتراض دا دے چه څه وخت حضرت عُثمان رضی الله تعالیٰ ته مصحفونه وړاندے کړے شو نو هغوی اُوفرمائیل "اِنَّ فِی الْقُرْاٰنِ لَحْنًا سَتُقِیْمُهُ الْعَرَبُ بِاَلْسِنَتِهِمْ" (رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۸) په مصحف عثمانی کښے داسے غلطئ دی چه عرب به ئې په خپلو ژبو درستے کړی هم دا شان په فوز الکبیر کښے دی: نو اول جواب ئے دا دے لکه چه علامه آلُوسی لیکی، "لَمْ یَصِحَّ عَنْ عُثْمَانَ اَصْلًا" (چه دا روایت دحضرت عثمان رضی الله عنه نه بالکل ثابت نه دے۔

(۲) دویم جواب دا دے چه په مصحف عثمانی دَ صحابهٔ وُ اجماع ده او رسمِ عثمانی هم وحی سره ثابت دے، نو په غلطه ځنګه اجماع کیده شی، (۳) دریم جواب دا دے، چه حضرت عثمان د مصحف عثمانی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاتبانو ته په جمع شابا سے ورکړوو ے فرمائیل، "اَحْسَنْتُمْ وَاَجْمَلْتُمْ" ناسو ډیر ښه او ښائسته کار اُکړو نو صحابی په غلط کار ځنګه شاباسے ورکولے شی، بل دا چه ابو عبیده دَ عبد الرحمن بن هانی نه نقل کړیدے وائی چه څه حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ سره وُم کاتبانو چه دغه مصحف حضرت عثمان ته وړاندے کړو نو هغوی قلم دوات طلب کړو، او د دے غلطیانے ئے درستے کړے (۱) لَمْ یَتَسَنَّ ئے لَمْ یَتَسَنَّهْ کړو (۲) لَا تَبْدِیْلَ لِلْخَلْقِ ئے لَا تَبْدِیْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ" کړو، او (۳) "اَمْهِلِ الْکٰفِرِیْنَ ئے مَهِّلِ الْکٰفِرِیْنَ کړو۔ (تفصیل وړاندے هم ذکر شوے دے) داسے وړے دَ کتابت غلطئ هر کله چه حضرت عثمان رضی درستے کړے نو نورے غټے غلطئ به ئے په کښے ځنګه پریښوے؟

څلورم دا چه دلته د لحن" معنے غلطی نهٔ ده بلکه دَ قُرآن هغه صحیح الفاظ دی په کوم چه دغه وخت دَ عربو ژبه نه چلیده او د هغوی دخبرو په طرز نهٔ وو، نو حضرت عثمان رضی الله اُفرمائیل چه عرب به ئے په بیا بیا تلاوت قابو کړی او ژبه به ئے پرواوړی، د دے کښے شک نشته چه دَ لحن دوه معنے دی، (۱) غلطی (۲) طرز کلام دحضرت عثمان رضی په روایت کښے دا دویمه معنیٰ مُراد ده دَ کومه چه امام دَ لغت راغب رحمه په مفردات القرآن کښے لیکلی ده خود ے ته لحن محمود و یلے شی لکه دَ عربو شاعر وائی: خَیْرُ الْحَدِیْثِ مَا کَانَ لَحْنًا (ښه خبره هغه وی چه په ښه طرز اَوَ یلے شی) او هم دغه معنی دَ قرآن په "وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِیْ لَحْنِ الْقَوْلِ" کښے استعمال ده لَعَلَّ بَعْضُکُمْ اَلْحَنُ بِحُجَّتِهِ د دے مطلب دا دے، چه دَ مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام ماهر وی، نو څه د هغوی په خبره فیصله کوم کچرے دا خبره واقعی د هغه حق نهٔ وی نو دا ګرئ به دَ هغه په حق کښے دَ اور یو ټکړه وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دے حوالو مطلب دا چه د لحن نه یوازے غلطی نه ده مراد ده بلکه یو خاص طرزِ تلفظ مُراد دے:-

پنځم دا چه د لحن مطلب د رسم الخط لحن دے مزید تشریح ئے دا ده چه په مصحف عثمانی کښے څه رسم الخط د تلفظ سره مطابق نه وی، لیکن د ژبے (عربئ) والا به ئے پخپله درسته کړی، لکه څنګه چه په انګریزئ کښے ډیر داسے سپیلنګ دی، چه د تلفظ مطابق نه دی خو د دے ژبے والا ئے پخپله درست کوی:-

د تحریف په باره کښے د ابن عباس رض روایتونه

مستشرقینو د ابن عباس رضی الله څه روایتونه نقل کړیدی بلکه ﴿وَقَضٰى رَبُّكَ﴾ په ځائے ﴿وَوَصّٰى رَبُّكَ﴾ او ﴿مَثَلُ نُوْرِهٖ﴾ په ځائے ﴿مَثَلُ نُوْرِ الْمُؤْمِنِ﴾ د داسے روایاتو نه نه خو د قرآن په معنے څه خاص فرق نه پریوځی خو بیا هم صاحب د مناهل العرفان د دے ځوجوابه ورکړی دی:-

(۱) اَنَّ هٰذِهٖ رِوَایَاتٌ ضَعِیْفَةٌ: دا ضعیف روایتُونه د حضرت عبد الله لَمْ یَصِحَّ شَیْئٌ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ: بن عباس رضی الله تعالے نه ثابتے نه دی

(۲) دا روایتونه د قرآن د قرات متواتره نه خِلاف دی ځکه بیکاره دی

عام جواب دا دا ابن عباس رض نه د اسلام مخالفینو څو مره روایتُونه چه نقل کړیدی د هغے ټولو عام جواب دا دے چه ابن عباس رض په قرآن او په قرآت کښے د زید بن ثابت رض او د اُبی بن کعب رض شاګرد دے او دا دواړه حضرات د هغے کمیټئ ارکان دی کوم چه حضرت عثمان رض د قرآن د جمع د پاره مقرّر ده کړے وه، نو د دے دواړو اُستاذانو او نورو ټولو صحابه چه د کومو الفاظو د قرآن سره اتفاق کړیوی، نو ابن عباس رض د هغے څخه ئے مخالف کیدے نشی نو دا روایتونه اول خو ضعیف او بے اعتباره

دی که ثابت هم شی نو د قرآن د متواترو الفاظو مقابله د یو کس بیان نشی کولے لکه چه بغداد بنا ر په تواتُر ثابت دے که یو کس د دے خلاف بیان ورکړی نو هغه اعتبار دی او د منلو نه دے، اصلی خبره دا ده چه څوک صحابه کرامو نه داسے کچه خبره منسوب کوی نو دا د دے دلیل دے چه دا نسبت کوونکے کچه سړے دے او د ده خبره د اعتبار کولو او د منلو جوګه نه ده:-

شیعه او د قرآن تحریف

مستشرقین پخپله د قرآن په تحریف ثابتولو کښے پاتے راغله نو دا ئے په دے خوشی کړل چه د مسلمانانو یو غټه فرقه (شیعه) د قرآن د تحریف قائله دی او دا ئے ورله هغه کینو دکوم چه دا بنائی چه د شیعه و مڼلے عقیده دا ده چه قرآن کښے تحریف شته خو دا ځکه غلط دی چه د شیعه ؤ هم هغه عقیده دا ده کومه چه د سُنیانو ده هغه دا چه قرآن پُوره او مکمّل محفوظ دے په دے کښے د یو حرف کمے زیاتے نشته د شیعه ؤ د ډیرو کتابونو حوالے دا دی:-

(۱) شیخ صدوق ابو جعفر محمد بن علی بابویه په رسالهٔ اعتقادیه کښے لیکی مَا بَیْنَ الدَّفَّتَیْنِ لَیْسَ بِاَکْثَرَ مِنْ: کوم قرآن چه د دے دوو ټوکو په ذٰلِكَ وَمَنْ نَسَبَ اِلَیْنَا اَنَّهٗ اَکْثَرُ: مینځ کښے دے د دے نه نور زیات فَهُوَ کَاذِبٌ: : : نشته او څوک چه موږ ته دے نه د زیات منلو نسبت کوی نو هغه دروغژن دے،

(۲) په تفسیر مجمع البیان د ابوالقاسم علی بن الحسین المُوسوی کښے دی اِنَّ الْقُرْاٰنَ عَلٰی عَهْدِ رَسُوْلِ اللّٰهِ: قرآن د نبی علیه السّلام په زمانه صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ کَانَ مَجْمُوْعًا: کښے هم د غسے جمع وو لکه چه مُؤَلَّفًا عَلٰی مَا هُوَ الْاٰنَ وَذَکَرَ اَنَّ مَنْ: اُوس دے او کوم امامیه یا حشویه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خَالَفَ مِنَ الْاِمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا ؛ چه د دے خلاف کوی نو په هغے
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِاَنَّهُمْ قَبِلُوا الْاَخْبَارَ ؛ حُکم اعتبار نشته چه هغوی
الضَّعِيْفَةَ ؛ ؛ ضعیف خبرونه قبول کړیدی :-

سید مرتضٰی شیعه لیکی

اِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْاٰنِ کَالْعِلْمِ ؛ دا سنی قرآن د صحت علم دا سے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْکِبَارِ ؛ یقینی دے لکه د مشهورو ښارونو
د موجودګئ او یا د لویو لویو تاریخی واقعاتو علم ؛

قاضی نورالله الشوستری شیعه په مصائب النواصب کښ لیکی

مَا نُسِبَ اِلَی الشِّیْعَةِ الْاِمَامِیَّةِ ؛ کومه خبره چه امامیه شیعه ووته
بِوُقُوْعِ التَّغْیِیْرِ فِی الْقُرْاٰنِ لَیْسَ ؛ منسوب شوے ده چه هغوی په
مِمَّا قَالَ بِهِ جُمْهُوْرُ الْاِمَامِیَّةِ وَاِنَّمَا ؛ قرآن کښے تحریف منی دا د ټولو امامیه
قَالَ بِهِ شِرْذِمَةٌ قَلِیْلَةٌ مِّنْهُمْ لَا ؛ قول نه دے بلکه د دوی د یو وړوکی
اِعْتِدَادَ بِهِمْ، وَقَالَ الْمُلَّا صَادِقُ ؛ ټولی قول دے کوم چه بے اعتباره دی
فِیْ شَرْحِ الْکُلَیْنِیِّ یُظْهِرُ الْقُرْاٰنُ ؛ او مُلا صادق په شرح کلینی کښ لیکی
بِهٰذَا التَّرْتِیْبِ عِنْدَ ظُهُوْرِ الْاِمَامِ ؛ چه قرآن به همدے ترتیب دولسم
الثَّانِیْ عَشَرَ ؛ امام ظاهروی ؛

محمد بن حسن الحر العاملی د امامیه شیعه ؤ لوئے محدث په خپله رساله کښ
لیکی کومه کے چه د خپلے زمانے د یو عالم په رد کښ لیکلے ده چه
هر کسے کہ تتبع اخبار و تفحص تواریخ و آثار ؛ چا هم چه د اخبارو، آثارو او تواریخو لټون
نموده بعلم یقینی میداند کہ قرآن در غایت ؛ اګر وه هغه یقیناً پوهیږی چه موجوده
درجهٔ تواتر بوده و آلاف صحابه ضبط ؛ قرآن په انتهائی تواتر سره ثابت دے او په
ونقل کرده و آن در عهد رسول الله مجموع و ؛ زرګونو صحابه کرامو هغه نقل کړے او
مؤلف بوده ؛ ضبط کړیدے او هغه د حضور علیه السلام په زمانه کښ یو ځائے شوے او جمع شوے وو

فروع کافی کتاب الروضة ص۵۳ کښ حضرت علی رض نه روایت دے

هُوَ کِتَابٌ کَرِیْمٌ فَضَّلَهٗ وَفَصَّلَهٗ وَ ؛ قرآن یو عزتمند کتاب دے کوم له چه
بَیَّنَهٗ وَاَوْضَحَهٗ وَاَعَزَّهٗ وَحَفِظَهٗ ؛ الله تعالیٰ فضیلت او بزرګی ورکړیده
مِنْ اَنْ یَّاْتِیَهُ الْبَاطِلُ بَیْنَ یَدَیْهِ ؛ او هغه ئے د باطل د ګډون نه محفوظ کړیدے

شیخ صدوق د رسالهٔ عقائد کښے لیکی،

اَلْقُرْاٰنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِاَیْدِی النَّاسِ ؛ نازل شوے او د خلقو په لاسونو
وَاحِدٌ لَا زِیَادَةَ فِیْهِ وَلَا نُقْصَانَ ؛ کښے موجود قرآن یو دے چه په
هغے کښ کے زیاتے نشته

د شیعه ؤ د دے مستند و حوالو نه پس دا حقیقت ښکاره کیږی چه د یو څو
بے اعتباره خلقو نه سوا په شیعه ؤ کښ هم په قرآن کښ د تحریف یا د کمی زیاتی قائل نه دی
نور تفصیل د نعمان آلوسی په کِتَابُ الْجَوَابِ الْفَسِیْحِ لِمَا لَفَّقَهٗ عَبْدُ الْمَسِیْحِ،،
کښے اُګورئ قرآن حکیم د تحریر او د ماغ په دواړو اړخونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دواړه معجزه دی ؛

د بائیبل تحریف

د دے په عکس د بائیبل نه تاریخی بنیاد شته او نه علمی د انجیلونو خو
دا حال دے چه (۱) اصل انجیل یو وو او اُس څلور دی، او بخاری په قصص
الانبیاء کښے لیکلی دی چه د یورپ محققین دا منی چه پوهو دیرشو
صدو کښے د سلو نه زیات انجیلونه وو، چه څرمو ده پس د هغے نه څلور
انجیلونه د. نائیسیا په کلیسا کښے د یو فال په بنا چونړ کړے شوا ونور انجیلونه
پریښودے شو،،
(۲) د یورپ سکینٹس د ذرے کتب خانے نه انجیل برنا باز را اُو توجه د سورت
مریم په مطابق د حضرت مسیح پیدائش او ذیرے په پیغمبر اسلام مشتمل وو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوپ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا اُلیدو نو مُسلمان شو دا انجیل المنار» پریس کښے چاپ شوے دے دَیورپ محققین په دے مُتفق دی چه په دے انجیلونو کښے یو هُم دَ حضرت عیسیٰ علیه السلام نهٔ دے او نهٔ دَ هغے ترجمه ده او نهٔ دَ دے څه سند شته، دَ مسیحیت مشهور دُشمن پولوس دا مشهوره کړه چه ما ته مسیح علیه السلام راس راڅرګند شوے دے، ځکه چه هغه غوږ نیولے وو نو هغه اُووئیل چه اُس به دَ مسیح په هدایت دَ مسیحیت دَ دُشمنئ په ځائے دَ هغے دَ تبلیغ کوشش کوم هغه او سینټ پال مسیحیت ګډوډ کړو دَ دائرة المعارف مسیحی مصنف البُستانی لیکی چه لوقا خود مسیحیت لو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت را غلے دے او ابنیت، کفاره، شراب، مردار او خنزیر حلالوالے ئے په مسیحیت کښے شامل کړو او دائے دَ خرا بو یو مجموعه جوړه کړه

انجیل متی دَ زړو نصارٰی اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نهٔ دے او نهٔ دَ هغے ترجمه ده کچرے ترجمه ئے وی نو دَ ترجمے زمانه او دَ مترجم نوم نهٔ دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۹ کښ په بیت المقدس کښے کینا ستو او دے لیکلو دے خو دَ حضرت عیسی علیه السلام صحابی هُم نه دے، زوبن بغانی داسے لیکلی دی:

مرقس پطرس کوانا کو په مروج الاخبار کښے لیکی چه مرقس یهودی وو دَ رُومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالبًا سنه ۶۰ کښ اُلیکلو۔

لوقا مسټر کډول په رسالهٔ الهام کښ لیکی چه دَ لوقا انجیل الهامی ځکه نه دے چه دَ ده پخپله دَ دے په سر کښے لیکلی دی چه هغه دا انجیل شاه فیلس سره دَ خط و کتابت په بنا لیکلے دے، لوقا پرانطاکیه

کښے طبیب وو۔ دَ مسیحیت یو خراب دُشمن سینټ پال نه مسیحیت را غلے دے او ابنیت، کفاره، شراب، مردار او دَ خنزیر حلالوالے ئے مسیحیت کښے داخل کړو،

انجیل یُوحَنّا کیتھولک هیرالډ جلد ۷ کښے پروفیسر لیق نه منقول دے چه انجیل یُوحَنّا دَ سر نه تر پخه دَ اسکندریئے دَ یو طالب علم تصنیف دے (الفاروق باچه زاده ص۳۴۲)

تثلیث دَ دائرة المعارف مسیحی مُصنف البُستانی لیکی چه مسیحیانو دَ تثلیث لفظ دَ یونانو نه روم دَ سینټ پال او پولوس نه اُوریدو کوم چه مُتعصب یهودی وو او هغه مسیحی توحید په شرک کښه کړو او دَ کامیابئ سائے واخستو په دے صنم پرستانه عقیده کښ مسیحی صداقت ورک شو۔

ختنه او دَ جنابت غسل نصارٰی مَنی چه ختنه ټولو پیغمبرانو علیهم السلام کړیده، عیسیٰ علیه السلام سُنّت وو پولس یهودی دَ کتاب په مخالف سُنتونه بند کړه چنانچه

(۱) وَلِيُخْتَنْ كُلُّ ذَكَرٍ (هر نارینه دِ سنت کړیشی) تورات تکوین

(۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُخْتَنُ الصَّبِيُّ (دوی ته اُووایه چه په اتمه ورځ دِ ماشوم سنتوے شی (سفر الاحبار باب ع۱۸) او حضرت مسیح فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَاةِ (چه څه به په تورات کښے هیڅ تبدیلی نکوم (متی باب ع۵)

(۳) کوم سړی نه چه مَنی اُوزی نو ټول بدن دِ په اُوبو اُوینځی او حائضه دِ هُم داسے کوی

(۴) خنزیر حرام دے (سفر الاحبار باب ع۲۱) دَ دے ټولو حوالو نه معلومه شوه چه دَ انجیلونو او دَ هغوی دَ احکامو تحریف نه کومه حد شوے دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بائیبل د تحریف داخلي شهادت

کچیرې تاریخي شهادتونه او د یورپ د محققینو اقرارونه شاته اُغورځولې شي نو بیا هم بائیبل کښې داسې مضامین موجود دي چې د هغې نه د دې تحریف په ښکاره توګه ظاهریږي ځکه چې د یو مذهب کښې بنیادي مسئلې درې دي :-

(۱) د اُلوهیت تصوُّر (۲) د نبوت تصوُّر (۳) د عملونو بدلو تصوُّر یا آخرت د هر مذهب دا بُنیادي اُصول دي :-

(۱) د اُلوهیت په تصوُّر کښې د الله تعالیٰ عظمت، پاکي او تنزیه ضروري ده ځکه چې انسان د هغې صحیح معرفت بیا مُونده شي او زړه د هغه د جلال او جمال په شان د تړاو آباد کړې شي،

(۲) د نبوت تصوُّر په داسې بواند از کښې پیش کړې شي چې د انسان زړه او دِماغ د نبي د عظمت او عصمت په وړاندې ټیټ شي او د هغه د فرمانبردارئ عشق دِ د هغه په زړه کښې پیدا شي.

(۳) د بدلو تصوُّر او د عملونو جزا نقشه دِ داسې جوړه وي چې انسان دِ نیکئ ته بلې او بدئ نه دِ ورله کرکه او ویره پیدا کوي او د عملونو نتیجو دیني تصوُّر دِ هغه په فرمانبردارئ کولو تیار وي او د ګناه نه دِ منع کوي، ځکه چې د نیکئ د نتیجو زیرې او د بدئ د نتیجو نه ویرې کولو مقصد د انساني شخصیت اصلاح او د جماعتي ژوند پاکي ده، په دې تله اُس مُونږ که بائیبل تعلیمات او هدایات تلُو چې هغه د دې درې وارو تصوُّراتو مقصد ونه ترکومې پُوره کوي :-

د اُلوهیت تصوُّر او بائیبل

(۱) خُداوند، په زمکه د انسان په پیدا کولو پښیمانه او د لګیر شو (تورات پیدائښي درس ۵ و ۶) (۲) پښیمانه پښیمانه کیدو

ستړې شو (کتاب پرسیا باب ۳ درس ۲) د خط کشیدهٔ الفاظو نه د خدائے تعالیٰ جاهل کیدل، غمژن کیدل او ستړی کیدل ثابتیږي چې هیڅ یو کا الله د شان سره سمون نخوري :

(۳) نه به بیشکه هغه زمکه ته اُ نه رسي، کومې په بابت چې ما قسم خوړلې دې، چې څه به هلته ستا د آستوګنې بندوبست کوم (تورات ګنتي باب ۱۴ آیت ۳۰ بیا په آیت ۳۵ کښې دي) تا ته به څما وعدې ماتول معلومه شي، د قسم وعده ماتول یو شریف انسان سره نه ښائي نو خالق کائنات سره به څنګه اُ ښائي،

(۴) نو صبا صادقه پورې یعقوب خُدائے سره پرزوَرنې کولې او سحر چې څه وخت تلو نو یعقوب تر هغې نه پرینبو تر څو چې برکت ئې ترې وانخستو (پیدائش باب ۳۲ آیت ۲۴) :

(۵) خُدائے پاک به د هغه پلاند سمان د بیځه ړا اُ یاسي (کتاب یسعیا باب ۳ آیت ۱۷) :

(۶) خدائے د خیمې په دروازه ولاړ د هغه د خُلې نه اور او سپیږمو نه لوږې را اُوتو او سُور شوا و منډه کړه۔ خلقو موسیٰ او هارون ۴ سره خُدائے په ګرسئ ناست اُلیدو او خورل سبنل ئې اُ کړه، د هغه جامې د واړې پښان سپینې او د هغه د سر ویښته سُتره او د هغه پښان وړاول (سلاطین باب ۲۲)

(۷) څومره خُدائے یهودا پیدا شو (عبرانیون باب ۷ آیت ۱۴)

(۸) د خدائے کم عقلي د خلقو د عقلمندئ نه او د خدائے کمزوري د خلقو د زور نه زیاته ده، ته څما خوښه ئے او ما نه نن پیدا شوې (اعمال باب ۱۳ آیت ۳۳)

د دې خوالو نه تاسو د خُدائے بائیبلي تصوُّر اندازه کړئ، د دینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوره زیاته د خدائے بیعزتي څه کیدیشي، بیا د قرآن دا حکم چه «لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْئٌ او لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُوًا اَحَدٌ» ته اُګورئ چه د خدائے هستي د څه په شان نده او نه د هغه څوک سیال شته ؛

بائیبل او د نبوّت تصوُّر

(۱) نوح ع شراب اُڅښل او بدمسته شو، د هغه ستر بربنډ شو څوک هغه ځامنو پټ کړو (پیدائش باب ع ۱۹)

(۲) لوط علیه السلام شراب اُڅښل او خپلو لُونړو سره ئے زِنا اُکړه او معامله دوه کرته اُشوه ؛ (پیدائش باب ع ۱۹)

(۳) حضرت یعقوب علیه السلام د بزے د بچو څرمن د لاسه تاؤ کړه او دروغ ئے اُوئیل او خپل پلار ته دوکه ورکولو د پاره ئے خپل نوم عیص اُښودو (پیدائش باب ع ۲۷)

(۴) د حمور ځوئے سکم د حضرت یعقوب لُور وسا سره زنا اُکړه :- (پیدائش باب ع ۳۴)

(۵) د موسیٰ علیه السلام په غائبیدو هارون علیه السلام د خلقو په وینا د کالو بُت جوړ کړو او په خلقو ئے د د عبادت اُکړلو او د هغے د پاره د قربانئ ورکولو حکم ورکړو، او وے وئیل چه دا ستا سو معبود دے چه د مصر د ملکه نه ئے تا سو را اُویستئ (خروج باب ع ۳۲)

(۶) داؤد علیه السلام په پټ اُختو د حتّي اوریا ښځه ئے په لمبا اُلیده نو پرِ عاشق شو او وے بلله او زنا ئے ورسره اُکړه چه د هغے خیته شوه نو د هغے خاوند ئے په مکرا اُوژلو (د سموئیل دویم کتاب باب ع ۱۱)

(۷) حضرت سلیمان علیه السلام د ممانعت باوجود مُوابي او عمُوني بُت پرستے ښځے جوړے کړے او نفساني خواهش ئے دومره په چپو شو چه اُو سرو بیګمو او درے سوو حرمو ته ئے خبره اُرسیده

بیا په دی دومره عاشق او زن مُرید شو چه بتولی ته مائل شوا و په آخری عُمر کښے ئے ابیمان ته هم سلام اُکړو (اول سلاطین باب ع ۱۱)

(۸) مُونږ ایمان لاؤ روچه ته خدائے نه راؤ تے ئے، یعنی یسوع :- (یُوحنّا باب ع ۱۶ آیت ع ۳۰)

(۹) یسُوع اُوئیل چه د آسمان او زمکے ټول اختیار ماله راکړیشو (متي باب ع ۲۸ آیت ع ۱۸) :-

(۱۰) مانه چه څومره وړاندے راغلي دی هغه ټول غله او ډاکوان دی، (یُوحنا باب ع ۱۰ ایت ع ۸)

امت د پاره نبئ د عمل نمُونه وی ه آیا د نبیانو دا شان د نبوّت مقصد پوره کولے شي؟

بائیبل او د عملونو بدله

(۱) څومره خلق چه په شریعت تکیه کوی، هغه ټول لعنت لاندے دی (ګلیتون باب ع ۳ آیت ع ۱)

(۲) خُدائے د چا عدالتُونه نه کوی هغه د عدالت ټول کار خپل ځوئے ته اُسپارلو (یوحنا باب ع ۱۵ ایت ع ۲۱)

(۳) کوم مسیح چه ځمونږ د پاره لعنتي جوړ شو هغه مُونږ په بیعه واخستو او د شریعت د لعنت نه ئے خلاص کړو :- (ګلیتون باب ع ۳ ایت ع ۱۳)

(۴) هغه یواځے ځمونږ د ګناهونو کفّاره نه ده بلکه د ټولے دُنیا د ګناهونو هم (د یُوحنا رومبے عام خط باب ع ۲ ایت ع ۲) :-

(۵) یاد ریانو ته د ګناه بخښلو اختیار دے د چا ګناهونه چه تا سو بخښئ نو هغوی اُبخښلے شوا و د چا ګناهونه چه قلئ پریږدئ نو هغه اُساتلے شوے (یوحنا باب ع ۲۰ ایت ع ۲۳) :-

آیا دَ بدلے دلسے تصوُر نه پس دنیکۍ کولو او دَ گُناه نه بچ کیدُجن به پاتے کیدے شي ، دے نه معلومه شوه ، چه دا ټول تحریفات دی ،

شپږم فصل

مکی او مدنی سُورتونه او دَ هغے شمیر او دَ آیتونو کلمو او دَ حروفو د شمیر په بیان کښے

دَ مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

(۱) کوم سُورتونه چه دَ هجرت شروع کیدو دَ زمانے نه وړاندے نازل شوی دی ، هغه مکی دی او کوم چه دے نه روستو نازل دی هغه مدنی دی ،

(۲) کوم سُورتونه چه په مکه کښے نازل شوی دی هغه مکی دی ، خو مکے نه مطلب خُود مکه او دَ هغے خواوُ شا علاقه ده ، لکه مِنٰی ، عرفات او حُدیبیه او کوم چه مدینه کښ نازل شوی دی ، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خُود مدینه او دَ هغے خواوُ شا علاقه مُراد ده لکه بدر ، اُحد ، سلع ، (۳) کوموآیتونو کښ چه خِطاب اهلِ مکه ته دے هغه مکی او کوم کښے چه اهلِ مدینه ته خطاب دے ، هغه مدنی دی ، خو مشهور بدوهم قول دے ، دَ مکی او مدنی پیژندل دَ صحابه کِرامو له اقوالو معلومیږی لکه چه ابوبکر بن عربي په "انتصار" کښ لیکلی دی په دے بارهٔ کښے دَ نبی علیه السلام هیڅ قول نه دے نقل شوے په مکی او مدنی معلومو حرکښے دا فائده ده چه په نزول کښ دَ وړاندے روستو سُورتونو پته اُلګی او دے سره دَ نسخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شي ابوالحسن بن الحصار نه منقُول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونه دی . دولسو سورتونو کښے اختلاف دے ، او نور ټول بیا مکی دی ، لیکن اُبی بن کعبؓ اُوه ویشت سُورتونه مدنی بشائی او نور ټول مکی ، زیات تفصیل اتقان جلد ۱ ص ۹ و ۱۰ کتلے شي .

قرآن دَ سُورتونو شمیر

دَ قُرآن دَ سُورتونو په شمیر کښے دوه مشهُور اقوال دی :-

(۱) دَ قرآن سُورتونه یو سل څوارلس دی ، مطلب دا چه انفال او براءة ځان له ځانله سُورتونه دی :-

(۲) دویم دا چه سُورتونه یو سل او دیارلس دی مطلب ئے دا شو چه انفال او براءة دواړه په یو سُورت حسابیږی :-

دَ قرآن په سُورتونو کښ دَ تقسیمولو یو څو حکمتونه دی

(۱) هر یو سورت دَ مستقلے معجزے په شکل کښے وړاندے کول :-

(۲) لوستونکو او یادوُونکو ته یو قسم تسلّی خوشحالی او همت ورکول چه په یو سُورة ختمولو سره هغوی دَ قرآن یو مستقله برخه ختمه کړه

(۳) متناسب مضمُونونه یو ځائے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۲)

ت کار یوه فائده : دَ مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو څو ضابطے :-

(۱) کوم سُورت کښے چه "کلّا" لفظ راغلے دے هغه مکی دی ، دَ "کلّا" لفظ درے دیرش ځایه په پنځلسو سورتونو کښے راغلے دے چه ټول دَ قرآن په اخری نیمه حصه کښ دی او آخری نیمه حصه زیاته مکی ده متشابهات یکښ مدنی دی ؛

(۲) په کوم سورت کښ چه سجده دَ تلاوت ده هغه مکی دے ،

(۳) سِوا دَ سُورت بقره او آل عمران دنورو کومو سُورتونو په سر چه حروف تهجی دی هغه مکی دی :-

(۴) مفصّل یعنی د قرآن اخری اوُمه زیاته برخه مکی ده (طلاق ، تحریم او سُورت نصر مدنی دی) :-

(۵) په کوم سُورت کښے چه حدود او فرائض دی ، هغه مدنی دی :-

(۶) په کومو سورتونو کښے چه دَ جهاد بیان دے هغه مدنی دی :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) په کومو سورتونو کښې چه دَ منافقانو بیان دے هغه مدنی دی

(مناهل العرفان جلد ۱ صفحه ۱۸۹ و ۱۹۰)

دَ قرآن دَ ایتونو شمیر — دحضرت عائشې رض دَ شمیر مطابق دَ قرآن آیتونه شپږ زره شپږ سوه او شپږ شپیته دی،

دَ قرآن دَ کلمو شمیر — دَ حضرت مجاهد رض دَ شمیر مطابق دا شپږ او ۷۶۲۵۰ زره او دوه نیم سوه دی

دَ قرآن دحروفو شمیر — دَ حضرت ابن مسعود رض دَ شمیر مطابق ۳۲۲۶۷۱ دا درے لکه دوه ویشت زره شپږ سوه یوا ویا

زَوَرُونه پنځه خلویښت زره دوه شپږ او درے خلویښت دی (۵۳۲۴۳)

زیرونه یوکم خلویښت زره پنځه سوه او دوه اتیا (۳۹۵۸۲) دی :-

پیښونه اته زره آته سوه او خلور (۸۸۰۴) دی :-

نقطے (۱۰۵۶۸۴) یو لک پنځه زره شپږ سوه او خلور آتیا دی ر

(تاریخ القرآن صاد م ص ۱۱۹ او فنون الافنان م دَ ابن الجوزی)

دَ مختلفو سورتونو مختلف نومونه

سبع طِوال — اُوه اُږده سورتونه (۱) بقره (۲) آل عمران (۳) نساء (۴) سورهٔ مائده (۵) سورهٔ انعام (۶) سورهٔ اعراف (۷) سورهٔ انفال سره دَ سورهٔ توبه :-

مِئِین — داهغه سورتونه دی، په کومو کښې چه سل یا بیز زیات آیتونه دی سورهٔ یونس نه تر سورهٔ فاطر پورے :-

المثانی — داهغه سورتونه دی په کومو کښې چه دَ سلو نه کم آیتونه دی دَ سورتِ یٰسین نه تر سورتِ قٓ پورے :

مفصل :- دَ ورو ورو بیلو بیلو سورتونو نوم دے دَ سورتِ قٓ نه دا خله دَ

قرآن ترآخره پورے، یعنی دَ شپږ ویشتے سپارے دوویم پاؤ نه رستو راخله تر آخره دَ قرآنه پورے :-

طوال مُفَصَّل : بیا درے قسمه دی،-

اوساط مُفَصَّل :- دَ سورتِ بروج نه تر سورتِ لم یکن (بینه) پورے

قصار مُفَصَّل :- دسورت (بینه) لم یکن نه تر والناس پورے،

(بعضو علماؤ په نزد طوال مفصل د سورتِ قٓ نه تر (والمرسلٰت) پورے او اوساطِ مُفَصَّل دَ سورتِ نبأ نه تر والضحٰی پورے، او قصار مُفَصَّل دَ الم نشرح نه تر والناس پورے :-

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ قرآن مُهمّات

اوّل فصل : دَ باری تعالیٰ جلّ مجدهٗ هستي

انساني تاریخ سره دَ باری تعالیٰ جلّ مجدهٗ د ثبوت عقیده راروانه ده، ټول قومونه او ملکونه په اکثریت په دے مسئله کښ اتفاق لري اګرچه په نورو څیزونو کښے اختلاف شته په هره زمانه کښ خو په دے زمانه کښے دَ خُدائے نه مُنکِر خلق هم وي، خو دا په څه دلیل یا عِلم اداره نه لري بلکه دَ بے علمیٔ نتیجه ده، دَ مُلحدانو داوَرو که تولے وائي چه مونږ دَ سائنس او دَ محسوساتو په احاطه کښ خدائے نه مونده و بعضے کم عقل خلق دے نه علم بالعدم وائي خو دا عدم بلکه داعدمِ علم دے۔

دَ باری تعالیٰ هستي هر کله چه دَ محسوساتو نه لېرے ده نو په دے کښ خدائے څنګه بیا مُوندے شي خو دَ دے دا مطلب هم نه دے چه خدائے هيڅ وشته نه او که څوک بے عقله دا مطلب واخلي نو بیا به دا شي لکه څوک وائي هر کله چه په اُوچه مچھے نشي مُوندے، نو په دریاب کښے به هم نه وي، یا په دریاب کښے سمسره اُنه ډېنې نو وائي چه په اُوچه هم سمسره نشته، مونږ چه څنګه اُ لیکل مُلحدانو خپله هم دَ دے اقرار کوي پروفیسر لیټر (LETRE) چه دَ مُلحدانو سر پنیځ دے او دَ دوي غټ عالم دے لیکي، چه مونږ دَ کائناتو دَ اول او آخِر نه ناخبره یو نو څو مونږ دا کار نه دے چه دَ یو اَزَلي یا اَبَدي هستي انکار اُکړو لکه څنګه چه څو مونږ دا کار هم نه دے چه دا هستي ثابته مادي مذاهب خپل ځان دَ عقلِ اوّل دَ وجود   دَ بحث نه جُدا

ساتي، ځکه چه هغوي نزدِ دے هيڅ علم نشته۔ مونږ دَ حِکمت الٰهي خوشه مُنکریوو او نه ئے ثابتوونکي څو مونږ کار بالکل دَ نفي او اِثبات نه بیل وی لیکن دَ سائنسدانانو اکثریت دَ خدائے دَ هستئ قائل دے رالکلام حصه دوم صفحه

(۱) ابزک نیوټن لیکي چه دَ کائنات په برخو کښ کوم جوړخت او تناسُب چه سره دَ زړګونو انقلاباتو دَ زمان او مکان دے دا بغیر دَ یو ذات نه قائم ساتل مُمکِن نه دی کوم ذات چه اول دے او دَ عِلم او اختیار خاوند دے،

(۲) دے زمانے دَ ټولو نه لوئے هوښیار سائنسدان هربرټ سپنسر وائي، دَ کوم رازونو او پټو څیزونو چه دا حال وی چه مونږ پرِ څومره زیات غور او فِکر کوُو هومره هغه نور هم دا سے پټیږي، دینه یقیني ثابتیږي چه انسان نه پوره توانائي او ابدي دا سے یو طاقت شته چه هغے نه ټول څیزونه صادریږي۔

(۳) دَ فرانس یو فاضل کیمل فلامریان وائي، چه ټول اُستاذان په دے خبر پوهیدو نه عاجز دي چه وُجود موجُودکیدل څنګه اُشو او څنګه جاري دے په دے بنا دا سے یو خالق خامخا اقرار کول دي چه هر وخت د هغه مؤثر کیدل همیشه قائم دي۔

(۴) پروفیسر لیني لیکي چه قادر او دانا خُدائي ځما په وړاندے خپلو عجیبو غریبه کاریګرو سره دا سے جلوه ګر کیږي، چه ځما سترګے وازے پاتے شي او څه پاکل شم هر څیز کښے خواه هغه څومره وړُوکے وي د هغه څومره عجیبه قُدرت، څومره عجیبه حِکمت او څومره عجیبه ایجاد مُوندے شي،

(۵) نو نتسل په انسائیکلوپیډیا کښے لیکي، چه دَ عُلومِ طبعیاتو مقصد

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازے دا نه دے، چه خمونږ دَ عقل تنده ماته کړی بلکه دَ هغې لوئے مقصد دا دے چه مونږ دَ خپل عقل نظر خالق کائنات ته ورپورته کړو، او دَ هغه په جلال او عظمت عاشقان شو،،

(الکلام ص ۳۸ و ۳۹)

دَ نوی فِکر په رنړا کښ دَ باری تعالیٰ ثبوت

دنوی فِکر خاوندانو ته دَ معرفت الٰهی په لار کښے درے شبهے ختن جوړ شوی دی، دَ خدائ دَ انکار سره سم دَ امریکے یو مشهور مُلحِد دا شبهے پیش کوی :

(۱) دَ یقینی عِلم ذریعے یا حِسّ دے او یا وجدان (یعنی حِس باطنی) خو په دے دواړو دَ باری تعالیٰ وجود نه ثابتیږی۔

(۲) دَ باری تعالیٰ ذات او حقیقت دَ تصوّر نه پورته دے او دَ کوم څیز چه حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنګه ثابت اومنلے شی،

(۳) کچرے دَ خُدائے هستی اومنلے شی، نو په دُنیا کښے موجود شر دَ هغه دَ حکمت نه خِلاف دے لهٰذا داسے کائنات چه هغې کښے شر هُم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے۔

دَ اُومبئ شبهے جواب

دَ اُومبئ شبهے جواب دا دے چه باری تعالیٰ په وجدان (حس باطنی) سره څکه ثابت دے چه انسانی اکثریت دَ وجود دَ خُدائے اقرار کوی کچرے دَ یو څو کسانو له دے انکار دے نو دَ هغې وجه دا ده چه دَ هغه وجدان صحیح نه دے، لکه څنګه چه ظاهری حواسو کښے نقصان راتلے شی دغه رنګ په وِجدان یعنی باطنی حواسو کښے هم نقصان راتلے شی کچرے

دَ سترګو نظر دَ رست نه وی نو څه ورته نه ښکاری دغه رنګ کچرے وِجدانی بینائی خرابه شی نو دَ وجدانی اُمور واحساس ورته نه کیږی

مونږ ګورو چه هم وَبلی دی چه ظاهری حِس سره خُدائے څکه نشی معلومیدے چه هغه دَ دے اِحاطے نه بهر دے، که بیا هم څوک خامخا زور لګوی، نو دَ هغې به دا مطلب وی، چه هغه خوږ او ترېخ په سترګو معلوم غواړی، حالانکه هغه دَ دے احاطے نه بهر دَ مُبصَراتو په څلئے دَ مذُوقاتو په احاطه کښ داخل دے، نو دَ باری تعالیٰ ذات د ظاهری محسوساتو نه بالاتر که وِجدانیاتو او معقولاتو په احاطه کښے راځی،

دَ دویمے شبهے جواب

دَ دویمے شبهے جواب دا دے چه دَ ډیرو څیزونو حقیقت معلوم نه وی خو مونږ منُو، نو دَ خُدائ په منلو کښے دا اِشکال ولے دے وی، لکه چه شیخ ندیم الجسر دَ خپل کتاب (قِصَّةُ الْإِيمَانِ بَيْنَ الْفَلْسَفَةِ وَالْعِلْمِ وَالْقُرْآنِ) په ص ۳۰ کښ لیکی چه سائنس دانانو ماده، روح او حیات منی او حقیقت ئے ورته معلوم نه دے، دغه رنګ دَ عقل حقیقت او ادراک حِسّی سره دَ هغې جوړخت هم معلوم نه دے، لیکن سره دَ دے، دا خو منی نو دَ خُدائے له هستیٰ په دے بناء انکار کول ولے دی ؟

دَ دریمے شبهے جواب

دَ دریمے شبهے جواب دا دے، چه (۱) کچرے کائناتو کښے دَ شر داسے واقعات شته کوم چه حکمتِ خُداوندی سره اُس خمونږ په علم کښے سمون نه خوری، خو کیدے شی چه رُستو څه وخت دے سمون خمونږ په علم کښے را شی، په دے خبره اُس خمونږ عِلم نه راتلل دَ دے دلیل نه دے، چه بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنګه چه دا بو حقیقت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے چه ژړګونه کاله وړاندې انسان ته د ډیرو قوانینِ قُدرت
عِلم نه وو او دُ ستوورنه د دے علمُ شو،

(۲) د غالبي واقعاتو کومې کړۍ چه مونږ ته شر ښکاري د هغې وجه
داده چه مونږ ته د ټولو واقعاتو د زنځیر علم نشته کیږي داسې
کیدے شوے، نو دا ښکاریدونکے شر به مونږ ته خیر معلومیدو،

(۳) ابن سینا په شِفا کښې جواب ورکړے دے، چه د دُنیا درے حالته
فرض کولے شي، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) ډیر خیر او
لږ شر، د قدرت په وړاندې دا دریواړه صورتونه وُو، په ړومبي
صُورت عمل کیدے شُو. دویم صورت ځکه نشو کیدے، چه قدرت
داسې دُنیا نه پیدا کړې چه ټول د شر شروی، دریم صورت
کښې خبرے شته لکه دا خبره چه قدرت له داسې عالم پیدا کول،
مناسب وو چه په هغې کښې خیر زیات او شر کم وے، که دا شے
بالکل کټ کړے وے، نو ټول به خیر خیر پاتے شوے وو، خو داسې ځکه
نشي کیدے چه د دغه لږ شرکت کولو په وجه به دُنیا د ډیر خیر نه
محرومه وه، لکه چه اور د سوځولو په وجه شر دے بدن، جامې، آبادي
سوځوي، که دا لږ شان شر نه وے، نو بیخلے ګرمول او نور ډیر د فائدے
کارونه به هم ور سره ختم وُو دُنیا به ځکه چلیده، یا لکه اوبه چه د
شر اړخ ئے (سیلاب وغیره) ډیر کم دے مګر د خیر اړخ ئے ډیر زیات
دے د دُنیا د ډیرو خیزونو ژوند ئے سره تړلے دے او نور بیشمیره
خیرونه پکښې دی. یا لکه هوا چه د شر اړخ ئے (طوفان او بیابیږ
اُونے د بیخه راګرزادیدل) کم او د فائدے اړخ ئے ډیر زیات دے
په دے کا بونه زیات د ډیرو خیزو ژوند ولاړ دے، او نور
ډیر خیرونه پکښې دی نو قدرت داسې اګره چه لږ شر ئے د ډیر

خیر د پاره پکښې پرېښو، او ربه بیا اورنه وو چه بخلے ئے کولے شوے
او جماعت ئے نشوے سیزلے دے خو به بیا بخلے هم نشوے کولے او نه
به پکښې داسې ګرمي وه چه په یخنۍ کښې پرِ ځان ګرم کړے وے.

(۴) ابن رُشد د دے شبې دا جواب ورکړے دے، چه دُنیا کښې
ټول شرُونه ځان له نه دی بلکه خیر سره د تابع په ډول تړلي دي
لکه غُصه بده خو ده لیکن که دا نه وے، نو چا به هم د قاتل مُقابله
نشوه کولے او نه به ئے د خپل مال او عِزت حفاظت په هغه وخت
کښې کولے شو کوم وخت چه چا په دے حمله کولے، شهوت خراب
دے خو ښکاره غټه فائده ئے دا هم ده چه دُنیا تر آباده ده او ټول
انساني نسل هم په دے قائم دے د ملحدانو د شبهو لرے کولو نه
پس مونږ د نوي فِکر په رڼا کښې د باري جلّ مجده د اثبات دلائل
پیش کوو،

اول دلیل

د عالم وجود به یا باري تعالیٰ ته منسوب وي یا به مادے او د هغې حرکت
ته بے له قصد او ارادے او یا به مادے او ارادے ته منسوب وي خو
سره د قصد او ارادے، د دے دریم صُورت هیڅوک قائل نشته نه د
خدائے منُونکي او نه نامنُونکي ځکه چه مادیین په دے متفق دي چه ماده
اراده نه لري اُس صرف دویم صُورت د بحث د پاره پاتے شو چه عالم
د مادے نه بے له قصده او ارادے اتفاقي طور منسوب وي، لیکن دا صورت
هُم قطعاً باطل دے ځکه چه عالم کښې حکیمانه ترتیب موجود دے
او په دے د قُدرت قوانین دلیل دے، په عناصرو او مرکباتو کښې تنسیق
شته، د نباتاتو او حیواناتو په تخلیق کښې مُرتب نظام شته د موسمونو
او د شپے ورځے په تبدیلو کښې د سیارو په حرکاتو کښې یو خاص ترتیب
دے، چه د مادے یا د هغې د حرکتِ مصادفه یا اتفاقیه نتیجه نشي

کیږي خکه کچرې د کاغذ په لسو ټوټو باندې له یو نه تر لسو هندسې ولیکلې شي بیا په یوه تهیلۍ کښې واچولې شي او یو نابینا ته ووایه چه دغه ټوټې یو یو را وباسه نو که هغه کرورونه واره دا پرچې بیا را وباسي هیڅ کله به په ترتیب را نه وځي، دغه رنګ که ډیو قصیدې بیلې بیلې جملې او ټکي په یو بوجنګۍ کښې واچولې شي او بیا د غسې یو ناشوم نابینا نه د هغې د را وېستو او بیلې شي نو هیڅکله به د قصیدې په اصل ترتیب را نه وځي اګرچه په کرورونو واره دغه بیلې بیلې پرچې را وباسي نو د دُنیا دا مرتبه سلسله به د یو نابینا او بې شعوره مادې بې له قصد او ارادې څنګه ظاهره شي، د دې نه دا معلومه شوه چه د عالم متعلق دوهمه صورت "چه دا د یو حکیم خدائے په قصد او اراده ظاهر شوې دې"، صحیح او معقول دې (قصة الایمان بین الفلسفة والعلم والقرآن لابن ندیم الجسر ص ۲۹۲)

دویم دلیل

نوے او زړه فلسفه په دې متفقه ده چه د عالم ماده عِلم، شعور او ژوند نه لري او په کائناتو کښې دا د ې واړه څیزونه موجودي، په ژوندي څیزونو کښې ژوند شته انسان عِلم او شعور لري په ځناورو کښې شعور شته نوے تحقیق خو دا وائي چه بعضې اونو بوټو کښې هم شعور شته، نو دا څنګه کیدې شي چه دا څیزونه خو د مادې یا د هغې د حرکت نه پیدا وي او بخپله د مادې د عِلم، ژوند او شعور درې واړو نه تشه وي، حالانکه د نفي محض نه د اثبات وجود ناممکن دې، لهٰذا د کائناتو سرچشمه هغه ذات کیدې شي چه هغه کښې ذاتي ژوند او عِلم وي دا سې ذات صرف هغه خدائے کیدې شي چه اصل ژوندې علیم او حکیم دې،

دریم دلیل

دا انسانیت جوهر فکر او ادراک دې هغه چه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اونو بوټو کښې او د هغه وروه په ځناورو کښې دې او رخ واړولو او په انسان کښې را وښکاره شو او بیا اوچت مقصد ته اوښتو او دا دغه د ترقۍ سبب وي د عِلم الحیات مشهور ماهر ډاکټر لا ئیټ مارګن" لیکي چه د دې ترقۍ ظهور کړې دې خبرې دلیل دې چه د کائناتو د تخلیق اصل او بنیاد شته چه خدائے دې ځکه چه ارتقاء (ترقۍ) د پاره د منزل وجود ضروري دې، د عِلم تقاضا دا ده چه د ګوزن عِلم راز د نه په بل عِلم کښې حل شوي وي، د طبعیاتو د پښتو نو حل په عِلم الحیات کښې او کړې د پښتو راز د و نو حل بیا په علم النفسیات کښې وړ دې د پښتورا ز و نو حل بیا په عِلم تحلیل او تعلیل منطقي کښې او بیا د دې عِلم د پښتورا ز و نو حل په مقام روحاني کښې وي".

څلورم دلیل

دا انساني عقل دا خصوصیت دې چه هغه جزئیت نه کلیت ته را اخلي او تجربیت او تصوریت پیدا کوي مثلاً انساني اشخاصو نه نفسِ انساني، حیواناتو نه نفسِ نباتي او بیا د عالمي ګنړوالي نه د عالم نفسِ کلي را اخلي، دا نفسِ کلي (وحدت) الله دې چه ټول ګنړوالي هم په دغه ختمیږي (مطلب دا چه دا آخري وحدت دې د دې نه پس بل وحدت نشته (مترجم)

د باري تعالیٰ ثبوت د سلفي دلائلو په رڼا کښې

اوومې دلیل

دې اوومې دلیل ته مونږ دلیل غرقي وایو ځکه وایو چه امام جعفر صادق رح نه چا د الله د وجود دلیل اوغوښتو نو هغه ورته اوفرمائیل چه د دریاب کښې ستا کشتۍ ډوبه شي تا سره د هغې تخته قدرې نه وي او لامبو هم نه درځي نو ستا به د بچ کیدو څه امید او وسائل او ئیل چه وې نه - بیا امام موصوف اوئیل چه کم څیز کیدو ظاهري اسباب نشته بیا هم د دې امید لرل کوچا په آسرا خو به وي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه آسرا خدائے دے، نو دا د باری تعالیٰ د هستئ نفسیاتی دلیل دے

دویم دلیل دے دویم دلیل ته مونږ (دلیل فلکی) ځکه وایو چه امام ابوحنیفه رح یو سائل ته په ثبوت د باری تعالیٰ دا دلیل پیش کړے وو، چه یو بیړئ بغیله د یو سے غاړے نه د دریاب بلے غاړے ته نشی راتلے نو د ټول عالم دا دومره غټه بیړئ به بغیله څنګه چلیږی دے عالم د غټے بیړئ په انتظام چلیدل د دے دلیل دے چه دد ے چلوونکے شته چه هغه خدائے دے۔

دریم دلیل دے دریم دلیل ته مونږ (دلیل توتی) ځکه وایو چه امام شافعی رحمه الله د اثبات باری تعالیٰ د پاره په دے طرز پیش کړے وو چه د توت پانړے چه بزه اُخوری نو پچے کوی چه د دیبنمو چینجے اُخوری نو دیبنم ترے جوړ شی او د شهدو مچئ چه اُخوری نو شات ترے جوړ شی نو د یو څیز د دومره مختلف څیزونه جوړیدل کے اقرار ته مونږ مجبور وی چه دا د هغه قادر مطلق کار دے کوم ته چه مونږ خدائے وایو:۔

څلورم دلیل دے ته مونږ (دلیل صوتی) وایو، ځکه چه امام مالک دا دلیل داسے ورکړے وو چه هر کله د یو انسان آواز بل سړی نه ملاویږی او د غه رنګ شکل هم نو معلومیږی چه دا اختلاف د یو عظیم قوت کار دے کوم ته چه مونږ خدائے وایو۔

پنځم دلیل دے ته مونږ (دلیل بیضی) داسے وایو چه د چرګے اګئ نه بچے راوځی او د اګئ هغه مضبوطه قلعه ماته کړی او د بچی د راوتلو نه وخته چرګه هم داسے په آګونا سته وی، چرګه د د ے کینا ستو پابندئ د بچی د جوړیدو وخت معلو مول د اګئ د ماتو لو وخت معلومیدل دا ټول الهامی کارونه دی چه خداوند

تعالیٰ په الهام چرګے او بچو ته اُ ښودل، د دے نه د الله هستی ثابته شوه

شپږم دلیل دے ته مونږ (دلیل نباتی) وایو ابونواس د قسما قسم اُونو بوټو د هغے د قسما قسم پانړو میوو او ګلو نو نه د الله تعالیٰ په هستئ داسے دلیل نیولے دے چه دد ے بوټو ما ده یوه ده (یعنی اُوبه او خاوره) او بیا د دے نه عجیبه مختلف قسمه څیزونه پیدا کیدل دا ښائی چه دا د یو عظیم قوت کار نامه ده کوم ... چه خدائے وئیلی شی،

دا ټول دلیلونه امام رازی رح په تفسیر کبیر جلد اول کښ نقل کړیدی مونږ نور هم واضح بیان کړه: سعدی رح فرمائی:

برگِ درختانِ سبز در نظرِ هوشیار		هر ورقے دفتریست معرفتِ کردگار

اُوم دلیل دے ته مونږ (لسانی) داسے وایو، چه په دنیا کښے دے وخت کنږے ژبے شته دا ژبے اولاد د مور پلار یا د خپل ماحول د خلقو نه زده کړی دی او دا سلسله تر آخره تلے ده ترد ے چه د اول انسان د دنیا په باره کښ دا جواب ختم شی چه آخر هغه د چا نه ژبه زده کړه چه بغیر د ده نه بل هیڅوك دغه وخت کښ نه وو، نو دا به مجبوراً منلے شی چه دده ژبه الهامی وه او د دے الهام کوونکی نوم خدائے دے، اُس مونږ د باری تعالیٰ په ثبوت فلسفی او کلامی دلیلونه پیش کوو۔

د باری تعالیٰ د ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونه

۱: **دلیل حدوثی**: کائنات او عالم د دوه څیزونو مرکب دے، یا به جسم وی یا به په جسم اوړه بل څیز دا دواړه څیزونه

بالذات وی، او که بالواسطه له دوو حالتو به خالی نه وی حرکت او سکون، کچیرے جسم یا په دے ا دا نړه نو، خیزونه په دوو وختونښ په دوو ځایونو وی نو دا متحرک دے، او کچیرے په دوو وختونښ په یو ځائے وی نو ساکن دے بیا دا دواړه د یو بل ضد دی چه حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چه راشی نو حرکت ختم شی معلومه شوه چه دواړه حادث (نوپیدا) دی، دغه رنګے جسم او جسم سره تړلی نور خیزونه دے دوو حادث حالتونو خالی نه وی بلکه دا به ور سره نښتی وی نو جسم او جسم سره تړلی خیزونه هم دے په وجه حادث شو، د حادث د پاره محدث (پیدا کوونکے) ضروری دے کچیرے هغه پخپله هم حادث وی نو هغه د پاره به بل محدث ضروری وی او دے نه به تسلسل رد پیدا نے قصه) جوړ شی دا سے کیدے نشی نو ضرور دا محدث به قدیم وی چه هغه خدائے دے او دے نه د خدائے وجود ثابت شو۔

۲: دلیل امکانی د هر خیز د رے حالته فرض کولے شی ممتنع الوجود چه د کیدو وجود کیدے نه وی لکه دوه په دوو کښ پنځه واجب الوجود چه د هغه وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود چه کیدل او نه کیدل ئے دواړه ضروری نه وی لکه اوبه چه رنګ دا ئے هم کیدے شی او بے رنګه هم اوس عالم ممتنع الوجود ځکه نه دے چه دا موجود دے، او واجب الوجود هم ځکه نه دے چه د بیر خیزونه یکښ ختم شی او آخر به ټول هم ختم شی دا خو څه موږ په سترګو وینو او څه په قیاس معلوم موو، نو عالم بیا ممکن الوجود شو که دے وجود هم ضروری نه دے او عدم وجود هم ضروری نه دے لکه اوبه چه د هغے رنګ ضروری نه دے که راغلو یکښے نو د هغے وجه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنئ وی ځکه چه دا خپل هیڅ رنګ نه لری دا شان د عالم وجود ضروری نه وو، که موجود شو، نو دا د بهرنی علت نتیجه ده دا علت که ممکن وی، نو هغے د پاره به بل علت ته ضرورت وی او دا سے به تسلسل (د کړنۍ نه پیدا نے قصه) جوړ شی، چه محال دے نو فیصله دا شوه چه دا علت به ممکن الوجود نه بلکه واجب الوجود وی چه دا هم د خدائے دے چه د هغه وجود دا سے ضروری وی چه د بهرنی علت نتیجه نه بلکه هم د هغه د ذات دا سے تقاضا ده چه د عقل د ذرک یکښ نه لګی دے

۳: دلیل قاسمی د یو خیز بل ته چه نسبت اشی نو دا دوه قسمه دے یا به دا دویم تړلے خیز د اصل خیز سره درخت وی تر به نه جدا کیږی، لکه د اور نه ګرمی او تاؤ دے ته به (بالذات) وئیلے شی مطلب به ئے دا وی چه د اور ذات دا غواړی ګرمی او تاؤ ورسره خامخا وی، یا به دویم د دویمی خیز لازم نښتے وی کله به وی او کله به نه وی دے ته (ما بالعرض) وئیلی شی لکه ورسره ګرمی چه کله یکښ په بهرنی علت (اور، نمر وغیره) راځی کله یکښ نه راځی په دے (ما بالعرض) خیزونو کښ د علت تپوس

مسلکه اوبه دے ګرمے دی او په ما بالذات کښ د علت دا سے تپوس نشی کیدے چه اور ولے ګرم دے قیاس مطابق د کائنات وجود او په ما بالعرض، ځکه چه کله یکښ یو خیز وی کله یکښ نه وی کله وی

په وی کله نه وی، نو دلته دا سوال خامخا کیږی، چه دا کائنات موجود دی د دے جواب به دا وی کولے شی چه دا د دا سے ذات نامه ده چه هغه واجب الوجود دے وجود د هغه ذاتی او ضروری دے، او هغه ته رب العالمین و ئیلے شی دلته بیا بل سوال (چه الله موجود دے) دا سے ختم شی لکه دا سوال ختم شی چه اور ولے

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرمرد ے، نو په دے دلیل د باری تعالیٰ د ذات او صفات د وارو ثبوت کیږی، مثلاً انسان او د انسان ژوند، علم، لیدل، آوریدل، قدرت، کلام او اراده ټول "ما بالعرض" دی، چه د دے فیضان د پاره د "ما بالذات" او د ذاتی سر چشمے ضرورت وی، نو د انسان بلکه د ټول عالم د وجود د پاره وجو . د باری تعالےٰ او د صفاتو د پاره صفات د باری تعالیٰ سرچشمه او خزانه ده چه هغه "ما بالذات" او "واجب الوجود" دے

۴ ، دلیل اتقانی

په کائناتو کښے حکیمانه قوانین شته، چه د هغے په زور علتُونه د معلولاتو او اسبابو د مسبباتو علم راځی، دا حکیمانه قوانین دومره وسیع دی چه د ماضی نه تر اوسه د سائنس په ذریعه څومره قوانین معلومه شوی دی د هغو قوانینو په نسبت چه تر اوسه لا معلومه هُم نه دی ډیر کم دی، بلکه د دے معلومه قوانینو نسبت نامعلومو قوانینو سره داسے ده لکه د یو څاڅکی چه سمندر سره دے هم هغه وجه ده چه په سائنسی قوانینو کښ ترقی لا روانه ده، بلکه د حکیمانه قوانین کم و نو سائنسی ترقی به تپه ولاړه وه ځکه چه سائنس د قدرت د قوانینو معلومول او ښکاره کولو نوم دے، دا ښکاره خبره ده چه دا حد او بے حسابه حکیمانه قوانین د قادر مطلق حکیم کیدے شی هغه خدائے دے، د ا هیچرے د مادے کار ځکه نشی جوړیدے چه مادے پخپله د علم، شعور، حیات او حکمت نه تشه ده،

۵ ، دلیل حُبّی

د شاه رفیع الدین نوّر الله مرقده، د رسالے "المحبّة" نومے رسالے مطابق د ټولو کائناتو په خمیر ا کښ محبت ا خلے شوے دے ؛ او خصوصاً په انسان کښ ډیر زیات محبت شته بیا د دے محبت دوه قسمه دی :-

(۱) یو محبّتِ ناقصه :- (۲) دویم محبّتِ کامِله :-

رُومبے قِسم د مال او اولاد محبّت دے ، او دویم قسم د الله محبّت دے ټول مذ هبونه د الله په محبّت قائم دی، دے نه معلومیږی چه محبّتِ الٰهی په فطرت کښ داخل دے، محبّت د موجود سره کیږی، مثلاً مونږ خپل ذات یا مال او اولاد سره محبت ځکه کوو چه دا موجود دی نیشت سره محبت څه معنی نه لری د محبتِ ناقصه دا حال شو چه د هغے محبوب چه موجود وی نو د محبتِ کامله د ولے محبوب موجود نه وی! ضرور موجود دے دا هم د وجودِ باری تعالیٰ دلیل شو، او د الله محبت ته کامِل ځکه ویلے شی چه د محبتِ ناقِصه ټول محبوبات لکه مال او اولاد وغیره په محبتِ الٰهی قربانولے شی.-

۶ ، دلیل التجائی

دُنیا ظلم نه ډکه ده، او په هره زمانه کښے د مظلومانو شمیر د ظالمانو نه ډیر زیات وی، نو انسانی فطرت د ظاهری ټولو اسبابو او ذریعو نه نا اُمیدی کښے د خپل زړه د مضبوطولو د پاره او د خپل نا اُمیدی په اُمید کښ بدلولو د پاره یو غیبی قُوّت سره د رابطے او تړون پیدا کولو کوشش کوی چه هغه د ټولو نه بالا او قادرِ مطلق وی او حالات بدلول د هغه په قابو کښ وی دا سے قسم التجا کانے دُعا گانے او زاری په ټولو مذهبونو کښے شته چه د ذاتِ الٰهی د وجود دلیل دے :-

۷ ، دلیل ترتیبی

ټول کائنات په ترتیب دی، یعنی کرمی شپه ورځ، سپرلے او خزان، د ستورو حرکت د حیواناتو او نباتاتو نشو نُما ټول په ترتیب دی، دا ټول د یو حکیم ذات د موجودیت ځکه دلیل دے چه د هر ترتیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترتیب ورکوونکے وی، دَ دیوان حافظ دَ الفاظو ترتیب دا ښائی چه دَدے ترتیب ورکوونکے شته الفاظ پخپله یو بل سره ترتیب نه خوری همدغسے دَ کائناتو دا عجیب او حیران کن ترتیب دا ګواهی ورکوی چه دلته یو عظیم ترتیب ورکوونکے شته چه الله دے او هُم دا دَ الله تعالیٰ دَ هستئ دلیل دے،

۸: دلیلِ شعوری دا جهان یو لوئے عمارت دے چه دَ دے هره پرزه کے حکمت ډکه ده او دا دلیل دے چه دَ دے بانی او معمار دَ عقل او شعور خاوند دے نو بیا دَدے نسبت بے شعوره مادے طرف ته پخپله کول داسے نامعقوله دے لکه دوه کسان په یو بیابان کښے یو ښائسته کوټه بیا مومی هغه ته دواړه ور ننوځی هر شے پکښے موجود په ترتیب پروت وی اُس دا دواړه کسان په دے خپل خیال ښکاره کوی یو وائی چه دا هر څه پخپله شوی دی کچه خښتے پخپله جوړے شوے بیا پخپله پخے شوے او ... پخپله راغلو، بل شو خښتے پخپله ور غلے پخے شوے پخپله بیا یو ځائے شوے دیوالونه چتونه وغیره پخپله جوړ شو قالینونه پخپله جوړ شو ګلونه و بوټونه پخپله وریځ دا او ته یو ځائے شوه پخپله رنګ اُبو راغے دا پکښی پخپله رنګ شوه او بوټی کالونو پر پخپله اُشو او قالین تر تیار شو. او بل وائی چه داسے نه ده دا ټول پخپله نه دی شوی دا دَ ماهر انجنیر او کاریګر دَ پوهے او فکر نتیجه ده اول ئے دَ عمارت نقشه ئے په ذهن کښ تیاره کړه، بیا ئے ضروری خیزونه او سامان راجمع کړو او په ماهرانو او کاریګرانو ئے دَ نقشے په مطابق جوړه کړه اُس دَدے دواړو بیانات چه دَ عقل په عدالت کښے پیش شی نو فیصله به دا وی چه اول سړے لیونے دِماغ خراب دے او دویم

سړے عقل مند دے دَ اولنی بیان چوټ غلط او دروغ او دَ دویم بیان بالکل رِشتیا او صحیح دے دغه رنګ دَ جهان دَ عمارت باره کښے دَ ماده پرستو بیان دَ اولنی کس په شان دروغ او غلط دے او دَ مومن او خدا پرست بیان بالکل صحیح او رِشتیا حکیمانه او عاقلانه دے. لهذا دَ عقل په موجب دَ جهان دَ عمارت دَ پاره دَ خدائے وجود ډیر ضروری دے او پخپله دَ جهان دا عمارت دَ خدائے دَ ذات، صِفاتو او کمالونو دَ ثبوت یو غټ دلیل دے

۹: حیاتی دلیل په دُنیا کښ ژوندی مونږ وینو کوم چه شته مونږ ژوندی یو ډیر نور خیزونه ژوندی دی، نو دا دلیل دَ دے خبرے دے چه دَ دے عالمی حیات (ژوند) دَ پاره یو دَ ژوند سرچشمه او بُنیاد شته چه دا حقیقی او اصلی ژوندے ذات هُم دَ رب العالمین دے.

۱۰: ذِکری دلیل دالله په ذِکر کښ کامِل خوند، دَ انجذاب انبساط او دَ زړه دَ اِصلاح ښنے شته، دَ نیشت په ذِکر کښ خوند خولا څه کوے دَ سَړه ذِکر ئے وی نه، نو دَ ځنه معلومیږی چه دَ الله ذات موجود دے

۱۱: دَ اِطلاق دلیل دا قانون دے چه دَ هر مقید دَ پاره دَ مطلق وجود ضروری دے ځکه چه دَ تقیید او تحدید مطلب دَ وسیع او مطلق خیز نه یو حصه ورا و مقید خیز حاصلول دی، مثلاً دَ ځمکے حد بندی هله کیږی چه وسیع ځمکه موجود وی دَ کائناتو ټولو وجود محدود دے چه زمان او مکان په حدودو کښے بند او راګیر دے دَ پاره دَ حدودو، قیودو او دَ مکان او زمان نه بالا تر دَ یو هستئ ضرورت دے او دا صرف دَ رب العالمین ذات دے

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود دَ باری تعالیٰ او قرآن مجید

قرآن دا ښائي چه دَ خدائ ـ اقرار دَ انسان په فطرت کښ داخل دے
دَ علم الانسان دَ ماهرانو دَ اُمتفقه فیصله ده، چه کوم وخت دَ علو
فنونو او تهذیب وُجود نهٔ وو او انسان په فطري حالت کښے وو نو
هغه دا سے وخت کښ هُم دَ خُدائے عبادت کریده، دَ یو مشهور محقق
مکس مولر، په کتاب «الکلام» کښ دا خبره نقل ده چه "څومره زا سلا فو
دَ خدائے پاك په ورا ند ے هغه وخت سَر تیټ کړیوو چه دَ خدائ
پاک نوم ئے هُم نهٔ وو ز ده، دَ جسماني خدائے یعني دَ بُت عبادت
دېغه پس دا سے پیدا شو چه اصلي اِنساني فطرت دَ مثالي صورت
په پرده کښ پټ شو ... هم دغه وجه ده چه دَ دُنیا دَ تاریخ معلو
سره ددنیا په هره برخه کښ دَ خدائے عقیده موجوده وه. اثوري
مصري، کلداني، یهود، اهل فینیشه تول دَ خدائے قائل وو»
پلوټارک وائي چه دُنیا ته اُګورئ، په ډیرو ځایونو کښ قلاګا
کار خانے، سیاست، علم، فن، کار کسب، دولت به نه وي لیک
خدائے به هر ځائے کښ موجود وي،، دَ وحي او الهام مُنکر دَ فرانس
یو مشهور فاضل رفولټیر، وائي چه زرد شت منو سولن، سقرا
ټولو دَیو سردار، یو منصف او یو خدائے عبادت کولو، هم دغ
فطرت دے، چه قرآن ئے دا سے بیا ... نوی:
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ : څه وخت چه خدائے دَ بني ا
ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ ، دملا نه دَ هغه نسل را اُبنکو
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا او پخپله ئے هغوی په دے ګوا
بَلَىٰ شَهِدْنَا (سورة الاعراف ایه ۱۷۲) کړل چه آیا څه ستا سو خدائ ا
یم نو ټولوا وئیل چه آو ته مونږ ګواهان یو،

لیکن دَ خارجي اسبابو او آثرا تو نه کله دا فطري احساس دباؤشي نو
ځکه قرآن ځائے په ځائے دا فطرت خبر داره کړو.
أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (القرآن) (آیا دَ خدائے په باره
کښ هم څه شک کیدے شي، کوم چه دَ آسمان او ځمکے مُوجِد دے ؟
که څو دَ خارجي اسبابو نه دا فطري اِحساس دومره دباؤشي چه
بیا ئے دَ خبر دارئ اِشاره ورله کافي نه وي په دے وجه قرآن دَ
تجربو او دَ حِسّ په بنیاد دَ خدائے په وجود استدلال اُکړو، دَ انساني
تمیزاو پوهے دَ شروع نه، انسان نه چه کوم ویدیلی او حیتسی !!
مقدمات وو علم وي هغه دا دے، چه کله هغه څه څیز په ترتیب او
تنظیم بیا مومي نو دَ هغه یقین راشي چه چا عقلمند ذات دا ترتیب
وتنظیم ور کړیدے او دَ بے ترتیب څیزونو دا اندازه اَخلي چه
دا څیزونه پخپله را یو ځائے شوي دي دَ حافظ یا نظامي دَ شعر بے
ترتیبه الفاظ یو معمولي انسان نه ور کړه هغه چه ئے سل واره وارَ
اَوا ئے وي نو هُم به ترِ په اټکل دَ دوي هغه شِعر پخپله جوړ نشي
حالانکه هم هغه الفاظ دَ شعروي خو صِرف دَ ترتیب ور کولو کسر
پکښے باقي وي نو دا به کله اُشي چه دَ دُنیا دا په ترتیب نظام دِ
پخپله جوړ شوے وي، قرآن مجید دَ خدائے په وجود دا سے استدلال
کړے دے :-

① صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ	دا دَ خدائے کاریګري ده چه هر شے ئے په پخه جوړ کړیدے، (سورة ۲۷)
② مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُورٍ (سورة مُلک آیة ۳)	دَ رحمٰن په پیدا او ښت کښ به تاسو څه فرق اُنه وینئ بیا بیا هم اَګورئ

چه دَرزَ پکښ څه رَ ښکاري ؟

(۳) خَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهٗ تَقْدِيْرًا[۳] ـ خدائے پاک هر یو خیز جوړ کړو، او بیا ئے د هغه یو اندازه مقرر کړه) (د خدائے په پیدا او بنت کښے
لَا تَبْدِيْلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ط
لَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ○
هیڅ تبدیلی نشی کیدے) (د خدائے په طریقه کښ به ته هیڅ تبدیلی نه مومے)

په دے آیتونو کښ قرآن د جهان درے صفته بیان کړیدی (۱) کامل او بے نقصانه دے (۲) په ترتیب او مناسب دے (۳) د داسے اصولو او ضوابطو پابند دے چه څوک ئے ماتولے نشی:-

ن چه تحقیقات آخری حد ته رسیدلی دی او د کائناتو په سوډ و نوډ لوګو بنکاره شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان په دیر شور او فکر سره د خدائے د ثبوت هم دا استدلال پیش کوی:-

ارسطو د خدائے د وجود، د هغه د توحید او د قیامت قائل وو (ملل و نحل د شهرستانی جلد ۲ ص ۳۹۸)

(۱) ملټن ایډورډ وائی چه انسان هغه وخت حق دق شی چه داسے خلق اوینی چه هغوی دا وائی چه د ناطق او مکرم مشاهده نو غونده عجائباتو په لیدو هم دا وائی چه دا صرف د بخت او اتفاق رنجپله د پیدا کیدو نتیجه ده، دا فرضی احمقانو او عقلی ګمراهئ کومه چه خلق د علم محسوسات، نوم ایښے دے دے لره علم حقیقی بالکل باطل کړے دے، په فزیکل سائنس پوهیدونکی هیچرے په دے یقین نشی کولے

(۲) هربرټ اسپنسر لیکی، دا رازونه چه هر څه په ورځ تندم باریک کیږی هر کله چه مونږ په هغے زیات بحث کوو، نو دا به ځامخا منلے شی چه انسان د پاسه داسے یو ازلی او ابدی قوت موجود دے چه د هغے موجبه دا ټول خیزونه موجود دیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۴) پروفیسر لینه وائی، کوم لوئے خدائے چه ازلی دے، د ټولو خیزونو عالم دے په هر خیز قادر دے، د خپلو کاریګرو په ذریعه ما په وړاندے دا شان جلوه ګر دے چه زه حیران او بیخوده شم (الکلام جلد ۲ ص ۵۶ و ۵۷)

د باری تعالیٰ توحید

په کومو دلائلو چه د خدائے د وجود یقین را حی هم هغه د خدائے د یووالی دلائل هم دی، عالم ډیرے برخے بنکاری خو حقیقت کښ هغه یو خیز دے، لکه څنګه چه د انسان اندامونه مثلاً ستر ګے غوږونه خو په لیدو ډیر بنکاری لیکن هغه حقیقت کښ یو څیز (انسان) دے اُس د دے پیدا کوونکے او چلوونکے هم یو ذات دے دوه نه دی نو د دوه نه به زیات څنګه وی، څکه چه یو خدائے انتظام چلولے شی، نو بل خدائے بیا بیکاره شو او بیکاره خدائے کیدے نشی او که چرے دوه وو هم انتظام نه شو چلولے نو دوا ړه خدایان څکه نه شو چه دوا ړه به بے وسه وی او بے وسه خدائے مونږ څر نه نه دے لیدلے، که چرے دوا ړه مختلف نظامونه چلوی، نو عالم به تس نس شی او که چرے دوا ړه یو نظام چلوی نو بیا هم عالم څکه به ګډوډ او ختم شی چه د عالم حقیقت یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دوه یا زیات څکه نشی کیدے چه د وجود او ذات په مینځ کښ داسے نسبت وی، لکه د ظرف او مظروف مثلاً پنړه او نخپه، اُس که چرے یو خدائے یو ذات نه یو وجود ورکوی او بل خدائے هم دغه ذات ته بل وجود ورکوی، نو دغه یو ذات به د یخ ختم شی، لکه چه یو پنړه کښ دوه خپے ور اُمندے نو هغه شلیږی او پنړه پاتے نشی، دغه رنګ د دوا ړو خدایانو په دخل ورکولو د عالم تباهی ده او که چرے بل خدائے هیڅ دخل نه ورکوی نو دا بے بیکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوعاجز خدائی نه وی بل دا چه د اتفاق ضرورت هلته وی کوم ځائے
کښ چه د اختلاف نه ضرر پیدا کیږی کچرے دوا ړه خدایان وی نو
ضرورت او حاجت د اتفاق به ورته نه وی او
نه به ورته د ضرر ویره وی، ځکه چه دا دواړه کمزورئ د خدائی
خلاف دی، نو دواړه خدایان به خامخا پوره تصرف کوی او کامل
دخل به ورکوی، نو اوس موبږ وئیلی دی چه کچرے دوی دواړه مخالف
تصرف کوی نو هم عالم نس نس او کچرے موافق کوی نو هم عالم
تباه برباد ځکه چه دوه منیزه بوجئ کښ دوه ننه ځان ځان له
دوه دومنه غلا اچوی نوهغه به پرق اوشلیږی، دا دلیل قرآن
دا سے بیان کړے دے:-

لَوْ کَانَ فِیْهِمَآ اٰلِهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا: کچرے زمکه آسمان کښے ډیر
خدایان وے، نو دواړه به برباد سورة انبیاء آیة ۲۲:
شوی وو)

هُم دغه وجه ده چه دعوی د توحید په پتولومنډ هبونو کښ شته مُشرک
قومونه هُم یو ذات قادرِ مطلق منی:-

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَیَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ط: کچرے د مشرکانو نه تپوس
اوکړے، چه آسمانونه او زمکه (سورة لقمٰن آیة ۲۶): چا پیدا کړی دی نو خامخا به دا وائی چه الله پیدا کړی دی
عیسایان (مشرکان) منی درے خدایان خو وائی، چه دا درے واړه یو دی
خبره غلطه ده خو بیا هُم حقیقی کفروالے هغوی هُم نشی برداشت
کولے، باری تعالیٰ سره په صفتونو فعلونو او عبادت کښ دوی نور شیونه
هُم شریک کړی، ځکه د کامل توحید نه محروم شولو، په پتولومنډ هبونو
کښے بوازے اسلام دا سے مذهب دے چه هغه د باری تعالیٰ توحید

د هر قسم شرک د بوټیونو نه پاک کړو:-

د شرک مذمّت

(۱) شرک د مغفرت جوګه نه دے، اِنَّ اللّٰهَ لَا یَغْفِرُ اَنْ یُّشْرَكَ بِهٖ وَیَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ یَّشَآءُ (سورة النساء آیة ع ۱۱۶)

(۲) په مُشرکانو جنت حرام دے، اِنَّهٗ مَنْ یُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَیْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰىهُ النَّارُ ط:

(۳) د مُشرکانو ټولے نیکئ برباد دی: وَلَقَدْ اُوْحِیَ اِلَیْكَ وَاِلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ (سورة الزمر آیة ع ۶۵):-

(۴) د مُشرک د پاره د بخښنے دُعا جائز نه ده، مَا كَانَ لِلنَّبِیِّ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْآ اَنْ یَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِیْنَ وَلَوْ كَانُوْآ اُولِیْ قُرْبٰی مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَیَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِیْمِ (سورة التوبه آیه ع ۱۱۳)

مُشرکین هُم د الله په ذات او د عالم په خالقیت کښ د ده سره په شریک نه منلو متفق دی، لکه چه شاه ولی الله رح بنکاره فرمائیلی دی:

،مُشرکانو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کړیدے،

مطلب دا چه د الله په صفاتو او په فوق الاسباب افعالو او عبادت کښ ئے ورسره لوړے مقدسے هستیانے شریکے کړے خو د اسلام او قرآن لوئے خصوصیت دا دے چه دوی د باری تعالیٰ توحید د هر قسم شرک د بوټو نه پاک کړو نو دے چه د مافوق الاسباب نفع او ضرر مرکزئے یوازے د رب العٰلمین ذات ګرزولو، قُلْ لَّآ اَمْلِكُ لِنَفْسِیْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط (سورة اعراف)

حاضر او ناظر ئے یو ذاتِ خداوندی اوګرزولو، وَهُوَ مَعَكُمْ اَیْنَ مَا كُنْتُمْ (سورة الحدید آیة ع ۴)

عِلمِ غیب ئې صِرف ذات خُداوندی سره خاص کړے دے، قُل لَّا یَعلَمُ مَن فِي السَّمٰوٰتِ وَالاَرضِ الغَیبَ اِلَّا اللّٰهُ (سورة النمل آیة ۶۵)

دُمشکلاتو حل کولو د پاره ئې بلل هم هغه سره خاص کړی دی:- فَلَا تَدعُوا مَعَ اللّٰهِ اَحَدًا (سورة الجن آیة ۱۸):-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مَدَد غوښتل ئې هم د الله ذات سره خاص کړی دی:- اِیَّاکَ نَعبُدُ وَاِیَّاکَ نَستَعِینُ (سورة الفاتحه آیة ۴):

تردے چه سجدهٔ تعظیمي ئې هم الله سره خاص کړې، کومه چه نورو دینونو کښ دَ غیر الله د پاره جائزه وه اَنَّ المَسَاجِدَ لِلّٰهِ (سورة الجن آیة ۱۸)

نَذر لغیر الله، قَسَم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئې بند کړو اوداسې د شرک ټول دروازې ئې بندے کړے، حقیقت دا دے چه دَ خُدائے دَ اِقرار نه په زړه چه کوم اخلاقي اثر غورزیږي هغه بغیر دَ دے توحید کامل نه نشي کیدے، دَ اِطاعت، انقیاد، اِخبات، خُشُوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاري کیدلے شي چه دا خیال او اعتقاد ئې وی چه زموږ د ټولو حاجتونو، ضرورتونو، اُمیدونو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے، دا شان د آزادئ، زړورتیا او بے نیازئ صِفتونه دَ دے توحید کامل نه بغیر نشي پیدا کیدے کوم کس چه دَ یو ذات نه سِوا بل څوک حاجت رواکَنړی دَ هغه سَر په هره آستانه دَ ټیټیدو د پاره تیار وی

نبوّت

دَ نبوت لُغوی بُنیاد یا خو (نَبَأ) (خبر) وی، نو دَ نبی شرعي او عُرفي معنیٰ په دا الله له طرفه خبر ورکوونکے وی، او یا خو دَ نبوة په معنیٰ دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

رفعة نه منقول وی نو دَ نبی معنیٰ به دَ ټولو نه لوړ او اوچت شان والا وی، او یا خو دَ نبی بمعنی طریق نه منقول وی، نو مطلب به ئې دا وی چه پیغمبر عم الله ته دَ رسیدو لاره او وسیله ده، په اوّلو دوو صُورتونو کښ مهموز اللّام او په آخرو دوو صُورتونو کښ به معتل اللام وی، دَ اشاعرهٔ نه دَ "مواقف" شارح دَ نبی شرعی او اصطلاحی تعریف دا نقل کړے دے،

مَن قَالَ لَهُ اللّٰهُ اَرسَلتُکَ اِلیٰ قَومٍ. نبی هغه څوک وی، کوم ته اَو اِلَی النَّاسِ جَمِیعًا:- چه الله دا فرمائیلی وی، چه زه ما یو قوم یا ټولو خلقو ته پیغمبر لیږلے ئې:

دَ نبی دَ دوه مبنیٔ دوه لغوی معنیٰ امام راغب رحمه الله په مُفردات کښ لیکلی دی، دَ نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغې دَ غیر نبی نه جدا کیږي

دنبوت خُصُوصیتونه

(۱) یو انسان د نبوت دَ عُهدے دَ پاره چُونړ کول دَ الله کار دے، دا عُهده وَهبی ده کسبی نه ده، الله تعالیٰ په ظاهر باطن په حال او مستقبل پوره خبردار دے چه هغه کوم انسان ته دَ نبوت فرض په غاړه کوی نو دَ دغې فرض دا کولو په هغه کښ کامل قابلیت او استعداد موجود وی اَللّٰهُ اَعلَمُ حَیثُ یَجعَلُ رِسَالَتَهٗ (الله ښه پوهیږي چه دَ پیغمبرئ منصب چاله ورکول په کار دی:-

(۲) دَ نبی علوم هم وهبی وی کسبی نه وی، هغه دَ زمکے دکوم اُستاذ نه زدَ کړه نه وی کړی، بلکه دَ آسمانی اُستاذ نه دَ آسمانی علومو زدَ کړه کړی وی، او دَ دُنیا په تعلیم کښے هغه اُمّی (نالوستے) وی

امام غزالی رح دَ احیاء العلوم په اوّمبی جلد کښ دعقل دَ مرتبو دَ فرق دا سے بیان کړے دے چه دَ خلقو دَ عقل مرتبے مختلفے دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې ډېر غبي وي چه په پوهولو هم ئې ډېره ګرانه نشي کولے، او بعضې تېز دماغي وي چه په پوهېدو ئې زر ګزاره کولے شي او بعضې هغه حضرات دي ګوم چه د انساني پوهه دے نه بغير د خپل زړه په زانو علوم حاصلوي، دا پيغمبران عليهم السلام دي.

(۳) په شکل و شباهت او په خوئي خصلت کښ د نورو نه ممتاز وي بخاري وغيره کښ دي:-

كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَّ خُلُقًا : نبي عليه السلام په صورت او سيرت کښے له ټولو خلقو بهتر وو:-

(۴) په علم او عمل دواړو کښے کامل وي، د علم کمال ئې دا دے چه پکښے غلطي نه وي او د عمل کمال ئې دا دے، چه ګناه ترې نه کيږي او د عباداتِ الٰهي د حد نه تېر اندازه په عمل کښ نه وي، نبي د اُمت د پاره د عمل نمونه وي:-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ : نو ځکه د ګناه نه پاک وي او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوي، لکه انسان چه د خپل بچو د پاره درزي ته غلطه نمونه نه ورکوي، الله تعالیٰ چه نبيﷺ د عمل نمونه راليږلے نو په هغه کښ د غلطي او ګناه څخه امکان کيدے شي:-

(۵) نبي عليه السلام د علم او عمل تکميل کوي، مطلب دا چه څوک د هغه تربيت کښ راشي نو هغوي په علم او عمل کښ کامل جوړ شي د هغوي د علم او عمل شان د نورو ټولو خلقو نه بلند او ممتاز شي:-

(۶) د نبي د تعليم او عملي ژوندانه دا ښکاره معلوميږي چه د دے اصل مقصد عام مصالح دي يعني د ده په ورانه دے، د يو کس يا د ټبر او ټولي د فائدے په ځائے په عمومي فائده وي:-

(۷) د نبي اُوم خصوصيت دا دے، چه د نبي معاشي ژوندانه او اخلاق کردار د بے مالئ او مالدارئ په دواړو صورتو ټولو کښے يو شان وي کوم خوراک سيناک استوګنه او اغوستنه چه د بے مالئ په حالت کښے ئې وي هم هغه ئې د مالدارئ په حالت کښ وي، کومه عاجزي او خاکساري چه د بے مالئ په حالت کښے وي هم هغه ئې د مالدارئ په حالت کښ وي لکه چه د حضور عليه السلام او نورو پيغمبرانو عليهم السلام، د ژوند د تاريخ په پاڼو کښے محفوظ دي ګويا که پيغمبران عليهم السلام په عوامي مفاد د خپل ذاتي مفاد، قربان کوي، او د غلبے او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوي د عجز و نياز د بندګئ د شان او د هغوي په تواضع هيڅ اثر نه پريوزي، د پيغمبرانو عليهم السلام د زړه او روح خداداد پاکي او صفائي د هيڅ ماحول نه خرابيږي او ګنده کيږي نه، د دے مطلب دا شو چه عامو انسانانو نه د هغوي فطرت مختلف دے:-

(۸) د نبي په ژوندانه کښ د تصنع تکلف، نمائش، خپلے لوئي او د ځان ښکاره کولو هيڅ نښه نه وي، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات د پاره نه بلکه د رب العٰلمين د ذات د پاره وي، هغه خو د خپل ځان حق معاف کوي، ليکن د الله حق نه معاف کوي:

(۹) نبي د الله د فرمانبردارئ عملي نمونه وي، هغه په ښکاره او پټه په دننه او بهر دوستانو او دشمنانو سره، په قهر او په خوشحالئ کښے بلکه په هر حالت کښے د رضائے الٰهي د لارے نه لږ ذره هم نه اوړي د ګټے حالاتو او ځاني کيفيات د هغه په استقامت کښے څه نقص نشي راوستے کولے، د الله رضا او د شرع تابعداري د هغه په خټه کښ اخلے شوي وي:

(۱۰) دَ هغه په ذریعه دِ دے دَ پاره عجائبات او معجزات ظاهریږی چه دَ هغه دَ نبوت تائید پرِ اُوشی. په شرح مواقف کښے دَ معجزے اُوه (۷) شرطه لیکلی دی:-

(۱) دا به دَ خدائے فعل وی (۲) دعادت خِلاف به وی، (۳) دَ هغے مقابله به نشی کیدے (۴) د نبوت دعویدار نه به ظاهریږی (۵) دعوٰے موافق به وی (۶) بل نبی نه به دروغژن نه وائی (۷) ددعوے کولو نه به وړاندے وی (طبع نو لکشور ص۲۲۵ تا ۲۲۷)

دمعجزے اُصولی قسمونه دوه دی (۱) معنوی مُعجزه دَ خاصانو دَ پاره (۲) حِسی مُعجزه چه عوامو دَ پاره وی دَ حضور علیه السلام معنوی معجزه قُرآن دے، او حِسّی معجزه ئے شق القمر، تکثیر طعام ومیاه (یعنے خوراک څښاک زیاتول) او دَ ښاروونو وروُ اُونو تو خبرے کول دی.

په معجزے، کرامت او سحر کښ بیلتُون

معجزه او کرامت دواړه دَ الله کارُونه دی، معجِزه له پیغمبرانو او کرامت له وَلی، ظاهریږی دواړه اختیاری نوی په اکتساب حاصِلولے نشی، بښود نه او زده کړه ئے نوی، دَ دے دواړو سبب صِرف دَ الله اراده وی، په خلاف دسِحر چه دَ هغے معنے د لغت اِمامان او مُفسِّرینو داسے بیان کړی دی، "مَادَقَّ مَأخَذُهُ وَلَطُفَ" یعنے کوم فعل او عمل چه په مخفی اسبابو بِناوی هغه سِحر دے، دَ سائنس بعضے موجُوده مصنوعات هُم دَ سحر په تعریف کښ داخلیدے شی، ځکه چه دَ انسانی فعل دے، دَ انسان په اختیار کښ دے په ښود نه او زده کړه، کسب او اکتساب، په مشق او تجربه حاصلیږی دے نه علاوه عادی اُمور دی دَ دے اسباب لکه دَ عام کار کسب دا سے ښکاره او ظاهِرږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه عام خلق پرِ هُم پوهیږی، کچرے له دَ دروغژن نبی یو خِلافِ عادت کار ظاهر شی نو دا به معجِزه نهٔ وی، بلکه په استدراج او سحر کښے به ځکه داخل وی، چه دَ هغے مخفی هغه اسباب موجُود وی کوم چه مادی وی او که غیر مادی وی، خو تعلیمیافته او مشق کوُونکی خلق ئے اِستعمالوی، "عبد الله المقنع یا زردشت نه کچرے داسے کارونه صادر شوی وی، نو هغه هم په دے قِسم کښ داخِل دی، لکه چه دَ شیخ الاشراق او سکاکی نه هم داسے اُمُور ښکاره شوی دی چه د نبوت دعوٰی ئے نه لرله (تاریخ کښ شته) دغه رنگ دَ ابُو الطیب المتنبیؒ او دَ نورو متنبیّانو نه هم داسے کارونه ظاهر شوی دی دا ټول سِحر، استدراج تجربو او تعلیم سره تعلق لری مثلاً دَ شپونکی په لاس اچولو دَ شیخ الاشراق لاس دَ اُوږه نه دا بیلیدل او دَ شپونکی تګ نه پس بیالاس جوړیدل چه په حقیقت کښے لاس نه وو بلکه رُومالونه او که دَ سکاکی چه بعضو ادکښو اُوږده داسے بند کړو چه یو تغرے هم نه ګلیدو، دَ طاش کبری زاده روحی نه نقل دے (بحواله مسلمانوں کا نظامِ تعلیم وتربیت گیلانی جلد ۱ ص۳۳ حاشیہ) ابن سینا په آخرِ دَ اشارات په یو باب کښ اګر چه دَ خوارقو دخِلافِ عادت څیزونو طبعی اسباب هم بیان کړی دی او په تفهیمات کښ شاه ولی الله رحمه الله دا دی "إِنَّمَا الْمُعْجِزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوغُ فَبَايَنَتْ سَائِرَ الْأَسْبَابِيَّاتِ" او خوارق ئے په ممتاز اسبابیا تو کښے شمیر کړی دی لیکن د هغه مقصد خوارِق پوهے نه تیر دے کول او دائے مقصد نهٔ دے چه دد ے درجه دَ عامو اسبابیا تو په شان کسبی او مشقی دی.

د نبوت حقیقت

(۱) دَ نبوت حقیقت خو الله تعالیٰ پیژنی یا پخپله نبی لیکن دَ دے شکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ذهن کښ راوستو د پاره امام رازی رحمه الله په (مطالب عالیه)
کښې چه څه لیکلی دی د هغې خلاصه داده . چه انسان کښ دوه طاقت
دی، (۱) د خیر او شر معلومول (۲) او دویم د خیر د عمل کولو او د شر نه
د بچ کیدو طاقت، د رومبی طاقت نوم قوتِ نظری دے او د دویم
طاقت نوم قوتِ عملی دے د دے دواړو قوتونو په لحاظ د انسان
درې قسمه دی،

(۱) یو هغه خلق چه بڅپله په دے او صافو کښ ناقص وی :-

(۲) بل هغه خلق چه بڅپله خو کامل وی لیکن د ناقصانو تکمیل نشی کولے

(۳) بل هغه خلق چه بڅپله هم کامل وی او ناقصان هم کاملان کولے شی

د کمال بیا مختلفے درجے دی د دے آخری حد دادے چه قوتِ نظری
دومره کامل وی چه د ده په څه عِلم راشی نو هغه دِ بالکل صحیح وی او د
غلطئ امکان هډو پکښ وی نه او د قوتِ عملی د کمال آخری حد دادے
چه هغه ته دِ داسے قوی مَلکه حاصِله وی چه بڅپله ترِ بنه کارونه صادر
او د بدئ د صادِریدو امکان ترِ نه وی، کوم یو انسان ته چه د نظری
او عملی کمال دا انتهائی درجه حاصِله وی هم دغه پیغمبر او نبی وی

(۴) امام غزالی رحمه الله تعالی، په (معارج القدس) او (المنقذ من
الضلال) کښ د نبوت په حقیقت د پوهے له پاره چه کوم تقریر کړے
دے د هغے خلاصه داده چه انسان د پیدائش په وخت جاهِل وی
د پوهولو نه رومبے په هغه کښے د لمس قوت پیدا کیږی چه یخ، گرم،
او سخت پیژنی، بیا په ده کښ قوتِ حاسّه او باصره پیدا شی چه په
رنګ او مِقدار پیژنی بیا ئے د آوریدو او څکلو قوت پیدا شی چه
هغه آوازونه او مزے پیژنی او په دے د محسوساتو حد ختم شی
بیا یو نوے د تمیز دور شروع شی چه په هغے د ے د هغه خیزونو

ملوی، چه په کوم د ده لاس نه رسی دا دور په اوم کال د عمر
شروع کیږی په دے دور کښ دے خپل، پردی د خوراک څکاک قابل
څیزونه او پیژنی، بیا د عقل زمانه راشی چه په هغې انسان ممکن،
محال، صحیح او غلط پیژنی اُس د دے نه وړاندے یو بله داسے درجه
چه د عقل رسائی هغلته نشته لکه څنګه د حواسو چه د عقل درجے ترسا
نه، د دے درجے نوم نبوت دے چه د هغې په وجه د وحی په ذریعه
هغه علوم او معلومات حاصلیږی د کوم د کوم ندو نه چه عقل
عاجز دے :-

(۵) د نبوت ثابتولو د پاره د امام غزالی رحمه الله تعالی، دویمه طریقه
داده چه نه ټول کارونه د کولو دی، او نه د نه کولو، بلکه بعضے
د کولو دی او بعضے د نه کولو، اُس دا سوال پیدا کیږی چه د کولو او
نه کولو د کارونو فرق هر انسان کولے شی، او یا ئے هیڅوک نشی
او یائے څوک کولے شی او څوک ئے نشی کولے رومبی دواړه احتمالونه
خو باطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پاتے کیږی، چه بعضے انسانان
وی چه هغوی دا حدود متعین کولے شی چه فلانی عملونه د کولو او فلانی د
نه کولو جوګه دی دغه حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-

(۶) د احقر په خیال کښ د بعضے لطیفو خیزونو مثلاً د ایمان، کفر، د طاعت
او معصیت تاثیرات د عقل د حد نه بهر دی، لکه څنګه چه معقولات د حواسو
د ادراک نه بهر دی نو د دی علم د عقل په ذریعه څنګه نشی حاصلیدے مګر د
هغې د تاثیراتو علم ډیر بات ضروری دے، څکه چه د کثیفو خیزونو
چه بلا د تریاقو او زهرو نفع نقصان معلوم دے لیکن د روح سره د
تعلق په وجه د لطیفو خیزونو اثر قوی وی، مادیاتو کښے لطیف اشیاء
قوی الاثر وی، لکه سټیم چه دومره قوی الاثر دے چه ریل کاډے

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمنډ دے وهی، لهٰذا دَ انسانی فلاح دَ دے څیزونو دَ نفع او نقصان
پوازے رب العٰلمین ځکه کولے شی چه هغه پخپله لطیف او خبیر دے مګر
انتهائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حده کمزورے او ذلیل
په دواړو کښے هیڅ جوړخت نشو نو لهٰذا دے دَ پاره یو واسطه
چه څه قدرے نسبت ئے دَ الله سره وی او څه دَ انسان سره چه په
طریقه دَ الله فیض انسانانو پورے رارسوی او دا واسطه دَ نبوت
شی دَ دے واسطے په دَ اسے مثال وی لکه داور او یو بوټی کولو دَ پاره
چه دَ اور پشان ګرم او لطیف هم نه دے او دَ یو پشان یخ او بید
دَ اور فیض (ګرمی) تیغ په تیغ څکه اُبوتر نشی منتقل کولے چه دد
مینځ کښ جوړخت نشته هر کله چه دَ پکے واسطه شوه نو دا اور فیض
هله اُرسی او هغه ګرمے شی، هم دغه حال دَ محبت الٰهی او د نبوت دَ علوم
چه دَ نبی په ذریعه اُمت او عامو انسانانو ته منتقل کولے شی دَ روحا
او ملکیت په اعتبار دَ نبی ذات الله سره نسبت لری او دَ بشریت
انسانیت په اعتبار انسانانو سره نسبت لری او دغه رنګے دَ یو
په توګه دَ نبی مناسبت مفیض (الله) او مستفیض (انسان) د
سره دے:-

(۵) شاه ولی الله نوّر الله مرقده، په حجة الله کښ دَ نبوت په اثبا
کوم کلام کړیدے دَ هغے خلاصه دا ده چه په نباتاتو کښ دهر یو
جُدا خاصیتونه دی دغه رنګ د حیواناتو دَ هر قسم ځان ځان له خا
دی، دا ټول خاصیتونه دَ دوی دَ صُوَرِ نوعیه وُ فطری غوښتنه د
نوعیه په موجب حیواناتو له چه دَ هغوی دَ ژوند دَ پاره فِطری او
غنو ... نه علاوه یو بل قسم اِدراک هم ورکړے شوے دے چه هغ
اکتسابی او نظری وی یعنے شی او دا په تجربه، غور، فِکر او په ترتیب

... ماتو حاصلیږی، دد ے په ذریعه انسان، تجارت، کار کسب او
... علوم او فنون حاصلوی، خو دا ټول علمونه دَ انسان په نی حالت
... ترون لری، دد ے نه بغیر انسان ته یو بل قسم ادراک هم ورکړے
... دے چه دَ هغه دَ رُوحانیت فطری خصُوصیت دے. او هغے ته
... ملکیه هم ویلے شی هم دَ دے قوّت په اثر هغه دَ کائناتو په کارخانه
... وی چه دا څه له جوړه ده، څه چا پیدا کړے یم، څوک ماله روزی
... او څه دَ پاره ئے پیدا کړے یم، او دَ دے سوالونو په جواب ورکښے
... دَ یو ډیر لوئے طاقت اِقراری شی، او دَ هغه په وړاندے دَ زاری،
... زی تیټوالی او دَ تابعداری آداب په ځائے راوړی خو دے امور
... په یو قانُونِ الٰهی موقُوف دے، چه دَ هغه دَ رضا پُورے مقرر دے
... دد ے صُورت دا جوړکړی چه له ډیرو موډو راهیسے خپل منظورِ نظر
... انسان پیدا کړی کوم چه دد ے فِطری غوښتنے (دَ فرمانبرداری
... ون) دَ ظهور سبب جوړ شی دا نبی وی، په اصل مضمُون مُونږ دے دَ پاره
... اضافه کړه، چه عام فهم شی،

دَ قانُونی دلیل دا الله جل جلالهٗ، دَ دے صفتُونه ټول قومُونه او
... مونه منی: (۱) حاکمیت (۲) قُدرت (۳) حکمت

... او دَ دے صفتو نو تقاضا دا ده چه خپل رعیت او انسانی مخلُوق با نده
... قانُون اُچلوی ځکه چه بے قانونه حکومت هسے شرم دے، قدرت
... کمت هم بے قانُونی نه منی، نو دا ضروری شوه چه دَ حاکمِ اعلیٰ او دَ
... العٰلمین دَ ذات یو قانُونِ دِ موجُود وی او دا هُم ضروری ده چه انسان
... قانُون نه خبردار کړی شی ځکه چه بے اِعلانه او بے خبره قانُون بیکاره دے

دقانون دَ اطلاع دوه صُورتونه کیدیشي، یوعمومي او دویم انتخابي او
عمومي دا چه الله رب العلمین هرکس ته ځان ځان له په هرملک
زمانه کښ دَدے خبروکوی، خو دا دَ الله دشان او دعظمت نه
خلاف ده، چه یو حقیر انسان امیر یا بادشاه هُم داسے نه کوی چه
په کور ډکرزی او هر هرتن ته دِ خبرور کوی، لو دویم صُورت
داسے مناسب دے چه الله تعالٰے یوغوره اِنسان اُنا کی او دَ هغه
واسطه دَخپل قانُونِ خداوندی نه خبرکړی چه دَخلقو دین دنیا
شی، او عدل او انصاف قائم شي، او دَ خیر او شر دَ عملونو د نتیجو نه
خبرشی دَ داسے منتخب اونمائنده حاکمِ اعلیٰ هستئ نُوم دَ شریعت
په اصطلاح کښ نبي اور سُول دے۔

(۷) دَ مُحِبّي دلیل دَ انسان په فِطرت کښے دَ جِسماني ضروریاتو لکه
څښاک نکاح وغیره) محبت هم پروت دے، او دَ روحاني ضروریا
(دَ الله) محبّت هم، په دُنیا کښ دَ بتولو قومونو او مذهبونو دا بیشمیره
عبادتگاهونه دی، صحیح یا غلط مظاهر دی، دعبادت طریقه
وی او که غلطه خو مطلب ئے الله سره دَ محبّت ثبوت دے، هرکله
الله پاک دَ ټولو خلقو محبُوب دے او دَ محبُوب رضا لټول هُم فطرت
غوښتنه ده خو دا رضا یو پټ څیز دے چه دَ هغه اظهار به په کلام
نه چه په قیاس او اټکل دغه کلام دَ الله کوم پاک او اعتباری ذات
چه ښکاره کیږی هغه ته نبي اور سُول وئیلے شي، او په دغه کلام دَ
دَ اخوښی او ناخوښی متعیِّن حدود و ته دَ شریعت په اصطلاح کښ
باطل عقیده ئے، ښه او خراب خوئیونه او ښه او ناروا عملونه وئیلے
(۸) عدلی دلیل، انسانان دَ خپل ذات باقی ساتلو د پاره د
څیزونو محتاج دی، خوراک، څښاک، او ځائے ځائیگے، او دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوعے دَ باقی ساتلو د پاره ددے نه علاوه دَ نکاح او دَ ښځے هم محتاج وی
دا خلور ضروریات ټول انسانان غواړی او طلب کوی، هرکله چه هر
انسان پر خپل شهوانی او په نزوری قُوت دا ضروریات لټوی نو
خامخا به جګړے او کشمکش پیدا کیږی او هر یو به په خپل غضبی قوت خپل مدافعت
کوی، ددے جګړو او شرختمولو دَ پاره دَ انصاف قانون ضرورکار دے
چه دَ هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړی اُس به دا قانون دَ چا وی
(۱) دیو انسان یا دَ ګڼړو انسانانو پارلیمنټ) او یا به ئے خدائے جوړوي
، په اُومبی دُوو صورتونو کښے دعدل مقصد نه پوره کیږی، ځکه
چه دعدل قانون جوړ ولو دَ پاره دا څیزونه ضروری دی۔

(۱) کامِل علم او کامِل حکمت چه دَ خیر و شر حدونو متعین کولو کښے غلطی
اُ نشی۔

(۲) رحمت او شفقت چه دَ بُغض او عناد په وجه دَ قانُون په جوړولو
کښے بے انصافی اُ نشی۔

(۳) پَره داری به ښکښ نه وی چه دَ قانُون په جوړ ولو کښے د خپل
قوم دَ خپلو وطن دارو لحاظ اُ نشی او دَ نورو حق اُ نه وهلے شی۔

انسان کښ دا درے وارہ صفتونه نشته دَ ده عِلم مکمل نه دے نه ئے پوره
شفقت شته او نه دَ پرے جنبے نه بچ کیدے شي، خو دَ خدائے په ذات
کښے دا درے واړه صِفتونه پوره دَ ده ول شته، دَ ده په عِلم کښ غلطی نشته
دَ دُنیا ټول انسانان دده پیدا شوی بندګان دی دے دَ ټولو یو شان
معبُود دے، نو رحمت او شفقت ئے هُم په یو شان دے او پره
جنبه ښکښ هُم ځکه نشی راتلے چه الله یو قوم قبیلے یا وطن سره هیڅ
تعلُّق نه لری دده شان دے تصور نه هم اُچت او بالا دے، قانون جوړ
هُم دَ دے ذات حق دے او دا قانُون دَ کوم برګزیده بنده، معتمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او منتخب نمائنده په ذریعه چه لیږی دا نبی ﷺ او رسول علیه السلام دے :-
(۹) توسطی دلیل: پتول مذهبونه دا خبره منی چه انسان هله د
خدائے پیژندګلی او عبادت کولے شی چه ورته د هغه د همائی وی
لیکن د عامو انسانانو او د خدائے په مینځ کښے د مرتبو په لحاظ هیڅ مناسبت
نشته، عام انسان ډیر لاندے او د دنیا خالق انتهائی بلند دے ضروری
شوه چه انسانانو کښې د الله د فیض حاصلو لو دا سے برګزیده واسطه
دی چه بیا دغه فیض عامو انسانانو ته هغه اُورسوی، یو طرف ته
د بشریت په واسطه انسانانو سره تړلے وی او بل طرف نه د روحانی
پاکیزګئی او بلندئی په برکت الله جل جلاله سره مناسبت لری دوی
په حقیقت کښے د فیضان الٰهی واسطے وی چه د دوی په ذریعه د خالق
کائنات فیض انسانانو ته رسیږی مثلاً مونږ د اور فیض (ګرمی) اوبو
ته رسول غواړو چه د هغے نه چائے یا پخکړے جوړ کړو، خو د اوبو
او اور جوړخت نه راځی یو ګرم دے بل یخ یو اوچ دے بل لوند یو واسطه
د یګے پکار دے چه د هغے په ذریعه د اور ګرمی اوبو کښے ننوزی او مقصد
حاصل شی یا دا سے لکه شاه ولی الله رح فرمائی، روح انسانی (چه لطیفه
ربانی دے) ډیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے د دے دواړو جوړخت
نشو راتلے الله د جوړخت راوستو د پاره چه د روح انسانی فیض بدن
انسانی ته اُورسی واسطه د روح طبی (هغه بړاس چه وینے نه پیدا کیږی)
نه پیدا کړه چه د انسان په بدن کښے خوروی، همدغه رنګ پیغمبران
علیهم السلام د الله او د عامو بندګانو په مینځ کښې واسطے دی، د رُشد
او هدایت دا شکل د الله د عظمت سره بنائی لکه د نصارٰی و د عقیدے
مطابق الله په شکل د عیسٰی علیه السلام یا د هندوانو د عقیدے مطابق
الله په شکل د رام بشن مهادیو راتلل غلط او د فطرت خلاف دی"

اول دا چه لامحدود خدائے د انسان په شکل کښے محدود کیدل د عقل
خلاف دی، دویم :- خدائی د انسان په شکل کیدلو سره خپله خدائی
قائمه نشی ساتلے او بل دا چه خدائے پاک کښی به هُم د بشریت حاجتونه
او ضرورتونه راشی. بیا به خدائے پاتے نشی، دریم :- دا چه دا انسان
په شکل سمی خو خدائے پخپله هادی شواوس به چه د کوم عمل
کوی هغه به د خدائے عمل ګڼړلے شی، نو انسان به د هغه تابعداری
په دے عمل کښی ځکه نشی کولے چه هغه به دا عُذر لری چه انسان
د انسان پشان عمل خو کولے شی مګر د خپل خالق او خدائے پشان
عمل کول ناممکن دی،
څلورم: دا چه په انسانی جامه کښی د خدائے راتلل مفید نه دی
ځکه هغه د چار (عیسٰی یا رام چندر) په شکل کښے چه راشی نو تول
تعلق به ئے هُم د ه سره براهِ راست وی. او نورو انسانانو سره به ئے
بالواسطه وی، ځکه چه هر انسان کښی خو به د دغے عقیدے مطابق
خدائے نشی ننوتے، لهٰذا په ځائے د دے چه خدائے تعالٰی د انسانی
تشکل ذلت په سر واخلی، او پخپله د فیض واسطه شی دا خبره ډیره
معقوله ده چه یو غوره کړے انسان د فیض واسطه جوړه کړی
چه د هغه عمل دا انسانیت (بشریت) په وجه د نورو انسانانو د پاره
نمونه جوړه شی یو انسان بادشاه پخپله کوڅه په کوڅه نه ګرزی او نه
د بل چا په شکل کښی ګرزی، صرف خپل یو نمائنده وزیر وغیره مقرر کړی
چه هغه د ده احکام او قوانین نورو ته رسوی :- د اسلام د نبوت تصور
د پتولو نه زیات معقول دے هغه د فطرتِ سلیمه او د دنیا د دوِ ش
بالکل مطابق دے،
پنځم :- دا چه په شکل د بل (عیسٰی یا رامچندر) کښی د راتلو مطلب دا دے

چه په هغې کښې ظاهر شوې دے نو دا خبره څکه غلطه ده چه د خدائے جلوه ګاه او مظهر د دنيا هر يو څيز دے:-

(۷) تقدسي دليل: خداوندي احکام پېژندل د هغې منل او ګڼل دې وا ره ضروري، د احکامو پېژندلو او پوهې د پاره د معلّم د هغې منلو د پاره د تقدّس (پاکئ) او د ګڼلو د پاره د مقتدي د پاکے نمونې ضرورت دي، چه د تعليم، تسليم، او تعميل په ذريعه دين الٰهي باقي پاتے شي، که دا سے نه وي کړ دين سلسله به کټ شي او د دين جاري ساتلو د پاره د دے ربط او تړون دا سے يو محسوس شخصيت سره ضروري دے چه د هغه عظمت، تقدّس، محبوبيت، په زړونو کښې دا سے مضبوط وي، چه کله هم تړښه اوزي او دا حيثيت هُم د نبي کيدے شي، ځکه د نبي تصوّر دين د پاره ضروري دے چه د هغه محبّت او تقدّس د دين د شمعے روښانه ساتلو د پاره د تيلو کار ورکوي.

خَتمِ نبوّت

د ختمِ نبوّت مسئله د اسلامي تاريخ په يو دور کښې هُم د شک شبے جوګه نه ده پاتے شوے او نه په هغې د بحث کولو څه ضرورت ګڼړلے شوے دے، ليکن د پاک او هند په برصغير کښې انګريزي حکومت د خپلو مفادو او د تاريخي اسلام دُشمنئ د تکميل د پاره د اسلام په دے مرکزي عقيده ګذار کول ضروري اُګنړل د پاره د دے چه د مسلمانانو يو والے ختم شي د دے سازش پوره کولو د پاره د پنجاب د ضلع ګور داسپور نه انګريزانو ته دا سے يو سړے په ګوتو راغے چه د دے مقصد پوره کولو د پاره مناسب وو، هغه د انګريزانو په حمايت

خپل يو اُمت جوړ کړو او د نوي نبوت بنياد ئے اُګنړلو وير کتابونه اُليکل چه د هغې بنيادي مقصدونه درې دي:-

(۱) په خپل شخصيت او دعوو زور ورکول:

(۲) د قرآن تحريفونو ته معارف ويل:-

(۳) د مسلمانانو په دُشمنئ او د انګريزانو په دوستئ زور لګول:-

د دے پتوله کاروائي هم د غه خلاصه لري، لکه اقبال مرحوم وائي:-

رقصها ئے ګرد کليسا کرد و مرد	سلطنتِ اغيار را رحمت شمرد

ترجمه: د غير قوم د مولوي انګريزانو حکومت ئے رحمت اُګنړلو- د ګرجے خوا کښې ئے ګډا ګانے اُوکړے او مړ شو:-

د دا خبره مسلمانانو د ايمان بچ کولو د پاره په ختمِ نبوّت څه بيان کول ضروري دي، د اسلام مثال د يو عمارت دے او د هر عمارت درې نقشے وي چه انجنير ئے جوړوي.

(۱) ذهني او فکري نقشه (۲) تحريري او کتابي نقشه (۳) خارجي نقشه

اسلام د عقائدو، اخلاقو اعبادا تو يو عمارت دے د هغې پوره نقشه په علم الٰهي کښې محفوظ ده، بيا دا نقشه د کتاب او سُنت په شکل کښې جوړه شوه چه دا د عمارتِ اسلام يو تحريري نقشه اُګنړه، بيا خوار لس سوه کاله د مسلمانانو جاري عمل د دے نقشے او عمارتِ اسلام يو بهرنے وجود وو دا د څوار ه يو بل سره ګډ يو ځائے وا غلي دي د الله په علم کښې د اسلام حقيقت هُو بهُو د قرآن او حديث په شکل کښې ښکاره شو او قرآن و حديث کښې د اسلام چه کوم حقيقت دُو هم هغه د مسلمانانو په ذهن او فکر کښې پړله پسے نسل په نسل منتقل کيدو، د اِسلام په

بنیادی اُمورو کښې مُسلمانانو اختلاف نکړو اګو چه په نورو اُمورو کښې ئې اختلاف وو، هم دغه وجه ده چه په اِسلام کښې دیرې فِرقې پیدا شوې خو تر نه هغوی دختمِ نبوت په بُنیادی حقیقت کښې څه قسمه اختلاف نکړو البته دکتاب الله او سُنّت نبوی نه دبهَر وَلو په چل انکار کیدے شو او هغه غښے اُشو، په دے مسئلهٔ په دوؤ ا رخونو، بحث کوو
(۱) عقل (۲) نقل: په نقل کښې به په درے څیزو نو بحث کیږی
(۱) کتاب یعنی قُرآن او ختمِ نبوّت (۲) حدیث او ختمِ نبوّت (۳) اجماع او ختمِ نبوّت، اوکده نه پس به دختمِ نبوت په عقلی اَرخ بیان کوو:-

۱: قرآن اُو ختمِ نبوّت

دقُرآن حکیم دَسلو اینونو نه زیا تو کښې دَختمِ نبوت مسئله بیان شویدٔ خود کوتاه والی په خیال مُونږ یو څو آیتُونه را چُو نړ کوُو، دَوَ مے په سوُرتِ احزاب کښې دے:-

مَا کَانَ مُحَمَّدٌ اَبَآ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِکُمْ وَلٰکِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِیّٖنَ ؕ وَکَانَ اللّٰهُ بِکُلِّ شَیْءٍ عَلِیْمًا ○ ؛ محمد صلی الله علیه وسلم ستاسو په سړو کښې دچا پلار نه دے لیکن دالله رسول او په ټولو نبیانو مُهر دے، او الله په هرڅیز خبردار دے:-

دا آیت بالخصوص په ختمِ نبوّت دلالت کوی، یعنی دنبی علیه السلام په تشریف آوړی سره دټولو نبیانو په سلسله مُهر اُلګید و اُس به چا ته هُم نبوّت نشی ورکولے، چا ته چه ملاویدو هغه ملاؤ شو او دهغوی د نبوت دوردَ ټولو نه څکه دَ ستو کیښودے شو چه دا نبوت به ترقیامته چلیږی په آخره زمانه کښې به حضرت مسیح علیه السلام دَدوئ دَ اُمتی په حیث راځی، ټول پیغمبران اُس هُم په خپل خپل ځائے پیغمبران دی مګر دُنیا کښې صرف دَمحمدٌ دَ نبوّت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

څیزونه پیژنی تر دے، چه دا هُم پیژنی چه زمانه دَختمِ نبوت او ځائے دَختمِ نبوت کوم یو دے په "خَاتِم" کښې دَ "ت" په زیر دَ دیرو قاریانو قرأت دے او دَ "تَ" په زور دَ حَسن او دَ عاصِم قرأت دے، دَ اُوومبی قِرأت (یعنی خاتِم) دَ خاتِم النبیین معنیٰ دَ ټولو نبیانو ختموونکے او دَ (تَ) په زور (خاتَم) معنیٰ د ټولو نبیانو مُهر څو که دواړو قرأتونو مطلب یو دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری نبی دے او د دوی نه پس دَ نبوّت دروازه بنده شوه، ځکه چه دَ مُهر معنیٰ د نبوّت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه په قرآن سنت او عربی لغت متفِق دی، دَ کومو کافرانو په نصیب کښې چه ایمان نهٔ وو، دَ هغوی په باره کښې دَ ایمان بندیزَ ئے په لفظ دَ مُهر بیان کړو، فرمائی.

اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَیْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ○ خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰی قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰی سَمْعِهِمْ (سورة البقرة آیة ع۷ ۶)	یقیناً څه خاص خلق دا سے کافر دی چه نه هغوی ویرَوے او که نه ویرَوے هغوی به ایمان نهٔ راوړی ځکه چه دَ هغوی په زړونو او غوږونو مُهر لګید لے دے:-

کچرے دلته دَ مُهر معنیٰ د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم النبیین کښې هُم دَ مهر معنیٰ به دا څا دَ نبوّت بندیزوی، لکه صاحب قرآن پخپله دا تفسیر کړے دے په مسلم کښې دَ ابو هُریرةؓ او په ترمذی او ابُو داؤد کښې دَ ثوبان رضؓ نه مرفوعًا روایت دے چه قیامت نه وړاندے به دجّالان او دروغژنان دَ نبوت دعوٰی کړی وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِیّٖنَ لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ، حالانکه زه خاتم النبیین یم څما نه پس چا ته نبوت نشی ملاویدے، هُم دا الفاظ دَ حذیفه رضؓ نه طبرانی او احمد مرفوُعًا نقل کړی دی په روایت دَ ابو هریره رضؓ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بخاري او مُسلِم کښې دَ نبوت تشبیه داسې یو کود سره ورکړېده،
چه دَ هغې تعمیر دَ نبوت دَ خښتو شوې وی دَ هرنبی دَ نبوت مثال
ئې دَ یو خښتې ورکړیدے، او په دغه عمارت کښې صرف دَ یو خښتې
ځائے خالي وی نو حضورؐ فرمائي چه خُرم هغه زَم، فَاَنَا هٰذِهِ اللَّبِنَةُ وَاَنَا
خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ ، دَ ابُوهُریرة رض نه مرفوعًا دَ حضور علیه السلام شپږ
خصُوصیات ذکر دی چه په هغې کښې شپږم خُصوصیت ،، وَخُتِمَ بِيَ
النَّبِیُّوْنَ ، یعنی په ما دَ پیغمبرئ سلسله ختمه شوه (رواهُ مُسْلِمْ
فِي الفَضَائِلِ) په فتنة الدّجّال کښې دَ ابواُمامه رض نه مرفوعًا روایت
نقل دے، وَاَنَا اٰخِرُ الْاَنْبِیَاءِ وَاَنْتُمْ اٰخِرُ الْاُمَمِ) یعنی زه آخری نبي
یم او تاسو آخری اُمّت یئی، دغه رنگ په صحیحینو کښې حضرت علی رض
ته دَ حضورؐ علیه السلام دا فرمائیل " اَنْتَ مِنِّيْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ
مِنْ مُوْسٰی اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ ،، یعنی ستا تعلق ما سره هغه دے
کوم چه دَ هارُون علیه السلام دَ مُوسیٰ علیه السلام سره وو بیا دَ
دے چه هارُون علیه السلام پیغمبر وو او ته نه یې پیغمبر نشي کیدے
دغه رنګ دَ صحیحینو دا روایت چه (لَمْ یَبْقَ مِنَ النُّبُوَّةِ اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ
دَ نبوت هیڅ پاتے نشو سوا دَ رښتینی خوبونو) پاس تیر شوی دَ ختم
آیت په باره کښې پخپله مرزا په (ازالهٔ اوهام) ص ۲۵۳ او ۴۱۳ کښې داسې
لیکی رمګر دا رسول خترکوونکے د نبیا نو دے،، دا آیت چه حضور نبیؐ
نه پس به بل نبی دُنیا کښې نه راځی په (حمامة البشری) ص ۲۳ کښې لیکی؛
اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ الرَّبَّ الرَّحِیْمَ الْمُتَفَضِّلَ سَمّٰی نَبِیَّنَا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ
خَاتَمَ الْاَنْبِیَاءِ بِغَیْرِ اسْتِثْنَاءٍ وَفَسَّرَ نَبِیُّنَا فِيْ قَوْلِهٖ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ
بِبَیَانٍ وَّاضِحٍ لِّلطَّالِبِیْنَ : په ایام الصلح ص ۲۶ کښې لیکی رحضور نبي
صلی الله علیه وسلم دَ خَاتَمَ النَّبِیِّیْنَ تفسیر په لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ) سره اوکړو اېلو

چه ځما نه پس به بل نبی نه وی او دَ حق طلب کوونکو له پاره دا
خبره بنه ښکاره ده په حدیث (لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ) کښې ،،لا،، دَ نفي
عام له پاره دے (کتاب البرّیة) ص ۱۸۴ کښې لیکی آنحضرت صلی الله
علیه وسلم بیا بیا فرمائیلی دی، چه ځما نه پس به بل هیڅ یو نبی نه راځی
او حدیث دَ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ) داسې مشهور وو چه چا هُم دَ دے ، په
صحت کښې خبره نشوه کولے او قرآن شریف (چه لفظ ئې یقیني دے
په خپل آیت کریمه وَلٰکِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِیِّیْنَ) سره هم
دَ دے تصدیق کوی، چه په حقیقت کښې حضور په نبیؐ باندے نبوّت
ختم شوید ے،، په تریاق القلوب ص ۳۷۵ کښې لیکی :-

هست اُو خیر الرسل خیر الانام	هر نبوّت را برو شُد اختتام

دَ دے تصریحاتو نه پس په دے خبره کښې هیڅ شک شُبه نهٔ پاتے کیږی
چه ذِکر شوے آیت په ختمِ نبوت کښې دَ قطعی الثبوت کیدو نه
علاوه قطعی الدّلالت هُم دے،

دَ خاتم النبیّین لفظ او دَ عربو لغت

① په رُوح المعاني کښې دی چه (خَاتَم) مَا یُخْتَمُ بِهٖ) ته وئیلے شی لکه
څنګه (طابع) (مَا یُطْبَعُ بِهٖ) ته وئیلے شی،
② په مُفردات،، د امام راغب کښې دی، وَخَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّةَ
③ وَفِي الْمُحْکَمِ لِاِبْنِ سِیْدَةَ وَخَاتَمُ کُلِّ شَيْءٍ وَّخَاتِمَتُهٗ عَاقِبَتُهٗ وَاٰخِرُهٗ
④ وَفِي التَّهْذِیْبِ لِلْاَزْهَرِيِّ وَخَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ اَيْ اٰخِرُهُمْ :-
⑤ وَفِيْ لِسَانِ الْعَرَبِ وَخَاتَمُهُمْ وَخَاتِمُهُمْ اٰخِرُهُمْ ،
⑥ وَفِيْ تَاجِ الْعُرُوْسِ) اَلْخَاتَمُ بِالْفَتْحِ وَالْکَسْرِ مِنْ اَسْمَائِهٖ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِيْ خَتَمَ النُّبُوَّةَ بِمَجِيْئِهِ:

(۷) وَفِيْ مَجْمَعِ الْبِحَارِ، وَخَاتَمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَیْ شَيْءٌ يَدُلُّ عَلٰى اَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ:

(۸) وَفِي الْقَامُوْسِ الْخَاتَمُ اٰخِرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ اَيْ اٰخِرُهُمْ

(۹) وَفِيْ كُلِّيَّاتِ اَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ لِاَنَّ خَاتَمَ الْقَوْمِ اٰخِرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفْيُ الْاَعَمِّ يَسْتَلْزِمُ نَفْيَ الْاَخَصِّ:

(۱۰) وَفِي الصِّحَاحِ وَخَاتَمٌ بِكَسْرِ التَّاءِ وَفَتْحِهَا كُلُّهُ بِمَعْنًى وَّاحِدٍ وَالْجَمْعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ اٰخِرُهُ وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ

دَ خَاتَمُ النبيين لفظ او مفسرين کرام

دا صحابو کرامو نه د مرزا تر زمانې پورې یا د دې نه دُ ستو پورې دَ قرآن حکیم چه څومره تفاسیر یا ترجمې شوې دی ټولو د خاتم النبیین تشریح دا کړې ده چه د حضور علیه السلام نه پس بل چا ته نبوّت نشي ملاو یدې لیکن څه وخت چه ګوردا سپوری دَ نبي جوړ یده وغم اُخوې ولو په اول کښې خو نه بلکه په آخر کښ ئې د ختم نبوّت خپله عقیده او خپله تشریح دے د پاره بدله کړه چه پخپله هم نبي جوړ شي او په دے کښ دَ اُمید خلاف کامیابي ده ته اُ شوه.

دَ هغه خپل بیان دے چه څما دا ګمان هُم نه وو چه مسلمانان به دَ نبوّت جاري پاتې کیدل قبول کړي، لیکن انګریزي تعلیم او دَ انګریزي حکومت حمایت او دَ دین دَ بوهې او عظمت ختمیدو دا نه کیدو نکې کار کیدو نکے کړو، اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ○ تر دے چه د دے مصنوعي نبوت دَ یو کامیابې او فائده منده فیکټرۍ شکل اختیار کړو او مُرتد سازۍ له دَ تبلیغ اسلام په نوم د فیکټرۍ په آمدنۍ کښې بنه زیاتے اُ کړو.

او بل طرف ته دَ دے نبوّت په منونکو دَ عهد وا و تنخواګانو باران اُورَیدو دا ئو په دے دوې محسوسه کړه چه دا ټول هر څه په دے خود ساخته نبوّت دَ ایمان او رو برکت دے، یا په نورو نکو کښ دَ مرزا معجزه ده دا د کومے د چه اکثریت دَ مسلمانانو محروم دے، کچرے دَ حالاتو یا څمونږ دَ غفلت دا دفتار دو نو عجیبه نده چه دَ مسلمانانو په سر یو بل اسرائیل سورشي او دغه وخت به بیا هیڅ تدبیر څه کار نشي کولے ع

کشورے محکم اساسے بایدت	دیدۂ مردم شناسے بایدت
مُرشدِ رُومی حکیم پاک زاد	سِرّ مرگ وزندگی برما کشاد

هر ہلاک اُمت پیشین کے بود ❊ زانکه بر جندل گمان بُرد ندعُود!

(اقبال مرحوم)

(۱) امام المفسرین ابن جریر طبری په خپل تفسیر کښ فرمائي:

وَلٰكِنَّهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيّٖنَ الَّذِيْ خَتَمَ النُّبُوَّةَ فَطَبَعَ عَلَيْهَا فَلَا تُفْتَحُ لِاَحَدٍ بَعْدَهُ اِلٰى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِنَحْوِ الَّذِيْ قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّاوِيْلِ

(ج ۲۲ صـ)

یعنې دی دَ الله هغه رسول او خاتم النبیین دی کوم چه نبوت ختم کړو او په هغې ئې مُهر اَلګولو او دَ هغه نه پس به هیچا دَ پاره تر قیامته نشي پرانستے کیدے او همدغه تفسیر اماما نو، صحابه کرامو او تابعینو فرمائیل

(۲) دَ حضرت علي بن حسین نه ابن جریر رح نقل کوي:

بِكَسْرِ التَّاءِ مِنْ خَاتِمِ النَّبِيّٖنَ بِمَعْنٰى: خَاتِمُ النبیین دَ "تِ" په زیر چه معنې اَنَّهُ خَتَمَ النَّبِيّٖنَ اِلٰى قَوْلِهٖ وَقَرَءَ: ئې دا دی چه هغوی ټول انبیاء ذٰلِكَ فِيْمَا يُذْكَرُ الْحَسَنُ وَالْعَاصِمُ: ختم کړل په قراءت یا نو کښ دحسن رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنٰى اَنَّهُ اٰخِرُ النَّبِيِّيْنَ (جلد ۲۲ ص۱) : او عاصم رح نه د (ت) په زور (خاتَم) نقل دے په دے معنی چه دے آخری پیغمبر دے۔

(۳) تفسیر ابن کثیر کښ دی:-

فَهٰذِهِ الْاٰيَةُ نَصٌّ فِيْ اَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ وَاِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا رَسُوْلَ بِالطَّرِيْقِ الْاَوْلٰى لِاَنَّ مَقَامَ الرِّسَالَةِ اَخَصُّ مِنْ مَقَامِ النُّبُوَّةِ فَاِنَّ كُلَّ رَسُوْلٍ نَبِيٌّ وَلَا يَنْعَكِسُ وَبِذٰلِكَ وَرَدَتِ الْاَحَادِيْثُ الْمُتَوَاتِرَةُ مِنْ حَدِيْثِ جَمَاعَةٍ مِّنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۳)

دا آیت صریح نص دے چه د محمد صلی الله علیه وسلم نه پس بل نبی نشی جوړیدے چه نبی نشی کیدے نو رسول خو په طریق اولیٰ نشی جوړیدے ځکه چه رسالت د نبوت نه خاص دے هر رسول نبی وی خو هر نبی رسول نه وی، په دے د رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر احادیث وارد شوی دی کوم چه د صحابه کرامو یو لوئے ډلی د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی، وړاندے لیکی:-

لِيَعْلَمُوْا اَنَّ كُلَّ مَنِ ادَّعٰى هٰذَا الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ اَفَّاكٌ دَجَّالٌ (جلد ۸ ص۹۱) : دے د پاره چه امت په دے خبر شی چه د حضور علیه السلام نه پس څوک چه د دے مقام (نبوت) دعوے کوی هغه دروغژن، دروغ تړونکے او دجال دے۔

(۴) تفسیر کشاف کښ دی:-

خَاتَمٌ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ : خاتَم (د تَ په زور معنی ئے ده مهر) وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّابِعِ وَفَاعِلِ الْخَتْمِ (او د تِ په زیر معنی ئے مهر لګونکے) وَتُقَوِّيْهِ قِرَاءَةُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رض وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ : او د دے معنی تقویت قرآن د عبد الله بن مسعود رضی الله را ولی چه دا قراءة کړیده (وَلٰكِنْ نَبِيًّا خَتَمَ النَّبِيِّيْنَ)

فَاِنْ قُلْتَ كَيْفَ يَكُوْنُ اٰخِرَ الْاَنْبِيَاءِ وَعِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ اٰخِرَ الزَّمَانِ قُلْتُ مَعْنٰى كَوْنِهِ اٰخِرَ الْاَنْبِيَاءِ اَنَّهُ لَا يُنَبَّاُ اَحَدٌ بَعْدَهُ وَعِيْسٰى مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهُ :-

کچرے ته اُولګی چه دے آخری نبی څنګه کیدے شی چه عیسیٰ علیه السلام به په آخره زمانه کښ د آسمانه راکوز یږی نو جواب ئے دا دے چه د حضور علیه السلام نه پس به بل څوک نبی نشی جوړ ولے او عیسیٰ علیه السلام خو د وړاندے نه نبی جوړ دے۔

(۵) په تفسیر روح المعانی کښ دی:

وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ اَعَمُّ مِنَ الرَّسُوْلِ فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ كَوْنُهُ خَاتَمَ الْمُرْسَلِيْنَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ خَاتَمَهُمْ اِنْقِطَاعُ حُدُوْثِ وَصْفِ النُّبُوَّةِ فِيْ اَحَدٍ مِّنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ تَحَلِّيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِيْ هٰذِهِ النَّشْاَةِ وَلَا يَقْدَحُ فِيْ ذٰلِكَ مَا اَجْمَعَتْ عَلَيْهِ الْاُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيْهِ الْاَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ الْمَعْنَوِيِّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلٰى قَوْلٍ وَوَجَبَ الْاِيْمَانُ بِهِ وَاُكْفِرَ مُنْكِرُهُ كَالْفَلَاسِفَةِ مِنْ نُزُوْلِ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ اٰخِرَ الزَّمَانِ لِاَنَّهُ كَانَ نَبِيًّا قَبْلَ تَحَلِّيْ نَبِيِّنَا بِالنُّبُوَّةِ فِيْ هٰذِهِ النَّشْاَةِ :

د نبی مطلب د رسول نه عام دے نو هر کله چه حضور علیه السلام خاتم النبیین شو نو خاتم المرسلین خامخا شو او د ختمولو نه مطلب دا چه نوے نبوت په ثقلینو (پیریانو انسانانو) کښ ختم شو هر کله چه نبی علیه السلام پیغمبر شو، او ختم نبوت د دے عقیدے خلاف نه دے په کومے چه امت اجماع کړیده او په هغے کښے مشهور احادیث وارد دی او کیدے شی چه د تواتر معنوی درجے ته رسیدلی وی، او په کومے چه قرآن تصریح کړیده او ایمان په هغے واجب دے، او د دے منکر فلسفیان کافر شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَعْدَهٗ وَاَخْبَرَ عَنِ اللّٰهِ اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَاَنَّهٗ اُرْسِلَ اِلٰى كَافَّةِ النَّاسِ وَاَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ عَلٰى حَمْلِ هٰذَا الْكَلَامِ عَلٰى ظَاهِرِهٖ وَاَنَّ مَفْهُوْمَهُ الْمُرَادُ بِهٖ دُوْنَ تَاْوِيْلٍ وَّلَا تَخْصِيْصٍ فَلَا شَكَّ فِيْ كُفْرِ هٰؤُلَاءِ الطَّوَائِفِ قَطْعًا اِجْمَاعًا وَّ سَمْعًا ؛

ورکړې ده چه هغه آخري نبي دے او د هغه نه پس بل څوك نبي نشي كيدے او هغه ټولو خلقو ته ليږلے شوے دے او د دے كلام په ظاهري معنیٰ حملولو باندے ټول اُمت متفق دے چه تاویل او تخصیص پکښ نشته او د دے ټولو

کُفر کښ هیڅ شک نشته کوم چه بله معنیٰ د دے خِلاف کوي:-

(٩) امام غزالي رحمه الله ليكي:-

اَنَّهٗ لَيْسَ فِيْهِ تَاْوِيْلٌ وَّلَا تَخْصِيْصٌ وَّ مَنْ اَوَّلَهٗ بِتَخْصِيْصٍ فَكَلَامُهٗ مِنْ اَنْوَاعِ الْهَذَيَانِ لَا يَمْنَعُ الْكُفْرَ بِتَكْفِيْرٍ لِاَنَّهٗ مُكَذِّبٌ لِهٰذَا النَّصِّ الَّذِيْ اَجْمَعَتِ الْاُمَّةُ اَنَّهٗ غَيْرُ مُؤَوَّلٍ وَّلَا مَخْصُوْصٍ (الاقتصاد) ؛ ؛

په دے آیت کښ تاویل او تخصیص نشته او چه څوک دا سے کوي نو بکواس کوي او ده باندے د کُفر حکم کول هیڅوک نشي بندولے ځکه چه امت په دے متفق دے چه تاویل او تخصیص په دے کښ نشته

دغه رنګ د تفاسیرو په ټولو کتابونو کښ د (خاتم النبیین) هم دا معنے بیان شوید ه او په آثارو کښ د غلور شپیتو صحابه کرامو نه د ختم نبوّت هم دا معنی مفقول ده :-

د سلو نه زیاتو آیتونو د قرآن کښ په عموی انداز دا مسئله ثابته ده چه د حضور علیه السلام نه پس بل چاته پیغمبري نشي ورکولے چه هغه مرزا س د خوعنوانا نو په ذیل کښ بیانوو خو دے نه وړاندے د قادیانیانو بو خو تحریفو نه او شیطاني وسوسے لرے کول غواړو چه د خاتم النبیین آیت سره تعلق لري :-

(یعني نزول د عیسیٰ علیه السلام په آخره زمانه کښ) ځکه چه دے حضور نه د نبي علیه السلام نه وړاندے نبي شوے دے :

(٦) په تفسیر مدارک کښ دي :

خَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ بِفَتْحِ التَّاءِ فِيْ قِرَاءَةِ عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ اَيْ اٰخِرُهُمْ لَا يُنَبَّأُ اَحَدٌ بَعْدَهٗ وَعِيْسٰى مِمَّنْ نُبِّئَ قَبْلَهٗ وَغَيْرُهٗ بِكَسْرِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَاعِلِ الْخَتْمِ وَتُقَوِّيْهِ قِرَاءَةُ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ

د عاصم رح په قرأت کښ د (ت) په زور د ر خاتم النبیین ر معنے طابع یعني آخر دے مطلب ئې دا دے چه د ده نه پس به بل نوے نبي نشي جوړولے او عیسیٰ علیه السلام خو د حضور علیه السلام نه وړاندے پیغمبر شوے وو ، او د عاصم نه بغیر د ټولو قاریانو قرأت د (ت) په زیر دے چه معنیٰ ئې ختم کوونکے او مهر لګوونکے دے او د ابن مسعود رض قرأت د دے تائید کوي .

(٧) په زرقاني شرح مواهب کښ دي (خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ اَيْ اٰخِرُهُمْ) د خاتم النبیین معنیٰ آخري نبي (جلد ۵ ص ٢٦٧) په هم دا په تفسیر د بحر المحیط جلد ۷ ص ٢٣٢ او ابو السعود په حاشیه د تفسیر کبیر جلد ۶ ص ٧٥٩ کښ لیکي .

(٨) شفاء قاضي عیاض رح په تفسیر د آیت (خاتم النبیین) کښ لیکي (طبع بریلي ص ٣٦٢) :-

مَنِ ادَّعٰى مِنْهُمْ اَنَّهٗ يُوْحٰى اِلَيْهِ ؛ چه څوک د وحي راتلو خبل ځان ته

وَاِنْ لَّمْ يَدَّعِ النُّبُوَّةَ اِلٰى اَنْ قَالَ ؛ دعویٰ لري اګرچه دعوٰے د نبوّ

فَهٰؤُلَاءِ كُلُّهُمْ كُفَّارٌ مُّكَذِّبُوْنَ ؛ ئے نه وي خو دا ټول کافر دي نبي

النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِاَنَّهٗ ؛ علیه السلام ته د دروغو نسبت

اَخْبَرَ اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَلَا نَبِيَّ ؛ کوونکي دي ، ځکه چه هغه خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ڑومبے تحریف کچرے د خاتم النبیین معنیٰ آخری نبی وی نو د حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول د دے خلاف

دے ددے جواب تیر شو چه د ختم نبوت معنیٰ د نوی نبوت ګرځیدو بندیز دے د زوړ پیغمبر نه پیغمبری واپس اغستل نه دی مراد، په دور محمدی کښ د عیسیٰ علیه السلام را تلل د اسے دی لکه یو ګورنر د صوبے د بل ګورنر صوبے ته په دے حیثیت را شی چه د دغے صوبے د احکامو د لاندے به وی، بلکه په غورا و ژور کتلو سره معلومیږی چه د عیسیٰ علیه السلام را تلل د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئنده کښ د نبوت سلسله ختمه نه وے نو د تیر شوی پیغمبرا نو را نیوا زے د حضرت عیسیٰ علیه السلام د را وستلو هیڅ ضرورت نه وو، د ټولو نه د یو پیغمبر (عیسیٰ علیه السلام) را وستل د دے خبرے دلیل دے، چه د ا نبیاء علیهم السلام شمیر د حضور علیه السلام په نبوت ختم شو، لهذا د ټولو نه هم دغه یو پیغمبر خکه مخصوص کړے شو

دویم تحریف د خاتم معنیٰ مهر دے یعنی د حضور علیه السلام نه رستو کچرے پیغمبر جوړ یدا و لو دده علیه السلام په مهر او تصدیق سره به جوړیږی، نو اول خو مونږ دا تپوس کو چه دا معنیٰ د عربی لغت په کوم کتاب کښ لیکلے ده او په کوم حدیث کښ یا په کوم تفسیر کښ دا تشریح شوی ده؟

په قرآن، متواتر حدیثو او اجماع امت کښ خو د مهر معنیٰ بندیز دا غلے ده لکه خَتَمَ اللهُ عَلىٰ قُلُوبِهِمْ - او - اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلىٰ اَفْوَاهِهِمْ، نو کده په ټولو په خلاف د مهر معنیٰ جاری کول کله کیدا لشی، ځکه چه ځنګه چه هم د مهر معنیٰ بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو بیا به دیکښ د حضور علیه السلام څه خصوصیت شو چه د نورو پیغمبرا نو نه پس نبوت او د حضور علیه السلام نه پس هم جاری او کچرے د دے نه مطلب نبوت جاری سا تل وے نو په دے

خوارلس سوه کالو کښ کم نا کم سل نبیان خو به راغلی وو کنه چه د حضور علیه السلام کمال خو بنه ښکاره شوے وے کنه، او کچرے نبوت د حضور علیه السلام په تابعداری ملاو یدے، نو بیا به دا کسبی وے وهبی به نه وے، د دے نه علاوه په دے صورت کښے به دا هم منل پکار وی، چه په دے خوارلس سوه کاله کښ د پیغمبر اسلام صلے الله علیه وسلم، دا سے یو کامل متبع پیدا نشو چه د هغے په بدل کښے هغه ته نبوت ورکړے شوے وے، په دو مره زمانه کښ هیله د انګریز په مهربانئ یوازے په آدیه ورت کښ هم یو پیدا شو چه د هغه تر آخره پخپل نبوت کښ شک وو، کله اقرار او کله به انکار ترے چه د هغه منونکی په دوو ټولو کښ تقسیم شو:-

دریم تحریف په آیت د خاتم النبیین کښ د (النبیین) الف لام ذهنی یا عهد خارجی دے چه مطلب ئے صرف تشریعی انبیاء دی ګویا که حضور علیه السلام د تشریعی انبیاؤ خاتم دے، جواب دا دے چه عهد خارجی د پاره په تیر شوی کلام کښ د تشریعی انبیاؤ علیهم السلام ذکر ضروری دے خو د لته نشته او عهد ذهنی د پاره دا ضروری ده چه استغراق هلته ممکن نه وی لکه اَكَلَهُ الذِّئْبُ - او - اِشْتَرِ اللَّحْمَ عِنْدَ عَامَّةِ اَهْلِ الْاُصُوْلِ، وَالْعَرَبِيَّةِ - لَامُ التَّعْرِيْفِ سَوَاءٌ دَخَلَتْ عَلَى الْمُفْرَدِ اَوِ الْجَمْعِ تُفِيْدُ الْاِسْتِغْرَاقَ اِلَّا اِذَا كَانَ مَعْهُوْدًا (کلیات ابی البقاء ص۵۲۳) وَفِي الْكَشَّافِ (ج۱ ص۲۲) وَاِنْ دَخَلَتْ عَلَى الْجَمْعِ وَفِي الرضی ج۲ ص۱۰۳ فَاِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْبَعْضِيَّةِ لِعَدَمِ دَلِيْلِهَا وَجَبَ كَوْنُهَا لِلْاِسْتِغْرَاقِ:-

څلورم تحریف خاتم النبیین کښ الف لام استغراق حقیقی

دپاره نه دے بلکه د عرفي د پاره دے، يعنې تش بعې انبياء مراد دي نه چه مطلق انبياء لکه ﴿وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّيْنَ﴾ کښې چه صرف بعضې هغه انبياء مراد دي چه د بنې اسرائيلو په زمانه کښې وو، جواب ئے دا دے چه استغراقِ عرفي هلته اخستے شي کوم ځائے چه استغراقِ حقيقي ممکن نه وي لکه ﴿جَمَعَ الْأَمِيْرُ الصَّاغَةَ﴾ ځکه چه د ټولے دنيا د زرګرانو راجمع کول د عرف او عادت په لحاظ ممکن نه دي، ليکن په ﴿خاتم النبيين﴾ کښې بے تکلفه استغراق درست دے، او ﴿يَقْتُلُونَ النَّبِيِّيْنَ﴾ کښې استغراق ممکن نه دے، مونږ تپوس کوو چه ﴿وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ﴾، دا رنګ ﴿وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ﴾، ﴿وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ﴾ کښې استغراق حقيقي مراد دے او که عرفي؟

پنځم تحريف

د خاتم معنیٰ د ګوتے غمے دے چه مطلب ئے زينت (ښائست) دے يعنې حضور عليه السلام د انبياؤ عليهم السلام ښائست دے، جواب ئے دا دے چه حقيقي معنیٰ مراد اخستل تر هغه محال نه دي تر څو چه مجازي معنیٰ مراد اخستل صحيح نه وي او دلته خو حقيقي معنیٰ مراد اخستل صحيح دي او لغت، حديث، او اجماع دا معنیٰ متعين کړيده لهٰذا دلته مجازي معنیٰ اخستل غلط دي که داسے نه وي نو بيا به د قرآن د يو لفظ معنیٰ هم نشي متعين کيدے او هر لفظ به د مجاز الوتونو بلا لوټ کاوه جوړه شي او حقيقت به ورک شي، د صوم، صلوٰة او زکوٰة ټولو معنیٰ به بدلے شي.

د خاتم النبيين آيت نه پس مونږ د قرآن حکيم څو نور آيتونه پيش کوو

کمالي دليل:- دويم آيت، ﴿اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيْنًا﴾ (المائده آيه ۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دے آيت کښې د دين د کمال اعلان اوشو د بخاري د حديث په موجب هغه ورځ د عرفے ورځ (مظهري) کښې دي چه دے نه پس حضور عليه السلام يواتيا ورځے ژوندے وو، ابن کثير د دے آيت په باره کښې ليکي، چه دا آيت په امت د ټولو نه لوئے نعمت دے، ﴿حَيْثُ اَكْمَلَ لَهُمْ دِيْنَهُمْ فَلَا يَحْتَاجُوْنَ اِلٰى دِيْنٍ غَيْرِهٖ وَلَا اِلٰى نَبِيٍّ غَيْرِ نَبِيِّهِمْ وَلِهٰذَا جَعَلَهٗ خَاتَمَ الْاَنْبِيَاءِ وَبَعَثَهٗ اِلَى الْاِنْسِ وَالْجِنِّ﴾

امام رازي رح د دے آيت په تفسير کښې ليکي، ﴿اِنَّ الدِّيْنَ مَا كَانَ نَاقِصًا اَلْبَتَّةَ بَلْ كَانَ اَبَدًا كَامِلًا كَانَتِ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةُ كَافِيَةً فِيْ ذٰلِكَ الْوَقْتِ اِلَّا اَنَّهٗ تَعَالٰى كَانَ عَالِمًا فِيْ اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ كَامِلٌ فِيْ هٰذَا الْيَوْمِ لَيْسَ بِكَامِلٍ فِي الْغَدِ وَلَا يَصْلُحُ فِيْهِ لَاجَرَمَ كَانَ يَنْسَخُ بَعْدَ الثُّبُوْتِ وَكَانَ يَزِيْدُ بَعْدَ التَّحَكُّمِ وَاَمَّا فِيْ اٰخِرِ زَمَانِ الْبَعْثَةِ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ شَرِيْعَةً كَامِلَةً وَحَكَمَ بِبَقَائِهَا اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَالشَّرْعُ اَبَدًا كَانَ كَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمٍ مَخْصُوْصٍ وَالثَّانِيْ كَمَالٌ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلِاَجْلِ هٰذَا الْمَعْنٰى قَالَ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ﴾:- دا آيت په لاندينو وجهو په ختم نبوت دلالت کوي

(۱) د دين کمال پخپله د دے دليل دے چه د حضور عليه السلام بعثت د ټولو نه آخر کښې اوشو چه د نبوت په فهرست کښې هيڅوک نبي باقي پاتے نشو:-

(۲) د نبي راتګ په دين کښې د پاتے نقص لرے کولو د پاره، يا خو د پورے د چليدو نکو احکامو د نسخ د پاره يا په دين کښې د کړے شوي تحريف لرے کولو د پاره وي ليکن قرآن او دين اسلام کامل دے په دے کښې ترميم او تنسيخ نشي کيدے او په ﴿اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ﴾ (ط) کښې د قرآن د الفاظو و معنو بلکه د تلفظ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حفاظت اعلان دے لهٰذا د تحریف لرے کولو هم ضرورت نشته
باقی د تجدید او تبلیغ کار ټول امت ته په جمع ورکړے شوے دے لکه
فرمائی کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَ
تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ. نو ځکه د بل نبی ضرورت پاتے نشو۔
(۳) که چرے نبوت جاری وی نو دین اسلام به ناقص پاتے شی او د اسلام
ټول احکام به فضول ثابت شی ځکه چه ټول پورے مسلمانان په دے
نوی نبی ایمان نه راوړی، نو په قرآن، حدیث او په ټول اسلامی
شریعت د اول نه تر آخره د ایمان راوړو باوجود به کافر او همیشه
جهنمی وی. نو د دین کمال به په دغه نبی ایمان راوړو باندے منحصر وی
او په هغه به د ایمان راوړو نه بغیر دین نامکمل بلکه کالعدم وی،

میثاقی دلیل

ایت د وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِیْثَاقَ النَّبِیّٖنَ لَمَاۤ اٰتَیْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّ
حِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَ
لَتَنْصُرُنَّهٗ. یعنی کله وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو علیهم السلام نه
وعده واخسته چه څه به تاسو ته کتاب او حکمت درکوم او د هغې نه
رُستو دا سے رسول راشی چه ستاسو د آسمانی کتابونو تصدیق کوی
نو تاسو به په هغه ایمان راوړئ او د هغه مدد به کوئ ــــ دا د ټولو
انبیاؤ علیهم السلام نه په عالم ارواح کښے وعده اخستے شوے وه
په دے آیت کښ (ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ) نه حضرت نبی کریم صلی
الله علیه وسلم مراد دے او د دوی د ټولو انبیاؤ نه رُستو تشریف
راوړل ثابتیږی چه د دے خبرے دلیل دے چه مشیت الٰهی کښے
ټول مره انبیاء علیهم السلام چه مقدم وو، نو هغه ټول د حضور
علیه السلام نه وړاندے مبعوث کړل او دوی علیه السلام ئے د ټولو

نه په آخر کښ راولیږلو د دے نه دا هم معلومه شوه چه د دوی بعثت د
بندیز باعث نهٔ بلکه د ټولو په آخر کښ د دوی علیه السلام مبعوث کول
د الله په مشیت کښ مقدر وو،

د بعثت عمومی دلیل

قُلْ یٰۤاَیُّهَا النَّاسُ اِنِّیْ رَسُوْلُ اللّٰهِ
اِلَیْكُمْ جَمِیْعَا ۨالَّذِیْ لَهٗ مُلْكُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ج (الاعراف آیة ۱۵۸) او تَبٰرَكَ الَّذِیْ
نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهٖ لِیَكُوْنَ لِلْعٰلَمِیْنَ نَذِیْرَا ۝ (سورة الفرقان
آیة ۱) او وَمَاۤ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ ۝ (سورة الانبیاء
آیة ۱۰۷) دا ټول دلالت کوی چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بعثت ټولو
قومونو او زمانو د پاره وو او تر قیامته پورے انسانان د دوی علیه السلام
په امت کښے شامل دی، دا دلیل دے چه دوی علیه السلام نه پس به بل
څوک نهٔ مبعوث کیږی، او د دوی علیه السلام په موجودګئ کښے د بل
نبی راتلو ضرورت ځکه نشته، چه دوی علیه السلام (اَكْمَلُ الْاَنْبِیَاءِ)
دی، لکه چه تمر نه پس د ډیوے بلولو ته بیا بیا نه پس د برېښنا ضرورت
نشت، په مَا كَانَ مُحَمَّدٌ اَبَاۤ اَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ) کښ پرُ وجے د حضور
علیه السلام د نسبی پلاروالی نفی اُشوه، او په (وَلٰكِنْ رَّسُوْلَ اللّٰهِ وَ
خَاتَمَ النَّبِیّٖنَ) کښ ئے د روحانی او دینی پلار والی نفی ثابته معلومه
شوه چه د حضور علیه السلام په دینی پلار والی کښ د بل چا شرکت
نشی کیدے لکه څنګه چه په نسبی پلار والی کښ ورسره هیڅوک شریک
نشو ځکه چه د یو سړی هیچرے دوه نسبی پلاران نشی کیدے.
نو د یو امت دوه روحانی پلاران څنګه کیدے شی، هیچرے نشی کیدے

د وحی قبلی دلیل

یُؤْمِنُوْنَ بِمَاۤ اُنْزِلَ اِلَیْكَ وَمَاۤ اُنْزِلَ مِنْ
قَبْلِكَ (سورة البقره آیة آیة ۴ (۲) وَمَاۤ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اِلَّا نُوْحِیْٓ اِلَیْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ ، رسورۃ الانبیآء آیۃ ۲۵)

(۳) وَلَقَدْ اُوْحِیَ اِلَیْكَ وَاِلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ اَشْرَكْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ (الزمر آیۃ ع۶۵)

(۴) وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِیْنَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَیَاْكُلُوْنَ الطَّعَامَ سورۃ الفرقان آیۃ ع۲۰)۔

(۵) وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓی اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ (سورۃ الانعام آیۃ ۴۲)

(۶) قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِیْ بِالْبَیِّنٰتِ (سورۃ آل عمران آیۃ ۱۸۳)

(۷) وَالَّذِیْٓ اَوْحَیْنَآ اِلَیْكَ مِنَ الْكِتٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَیْنَ یَدَیْهِ سورۃ فاطر آیۃ ع۳۱)

په دے ایتونو مبارکو کښے او په دا سے نورو آیتونو مبارکو کښے دَ وحی الٰهی دَا سے ذِکر دے چه هغه ئے په قید دَ (قَبلیت) سره مقیّد کړے شوے دے، کچرے مابعد کښ څه وحی یا نبوت وے نو دا (قید) دَ ګمراه کولو سبب وو، ځکه چه بیا به دَ "ماقبل" دَ وحی سره دَ "مابعد" دَ وحی هم ذکر کول ضروری وو او (مُصَدِّقًا لِّمَا بَیْنَ یَدَیْهِ) سره به دَ (مِنْ خَلْفِه) ذکر هم ضروری وے او کم نا کم، وحی، خو به ئې دَ "مطلق" پریښے وه چه دَ مابعد دَ وحی ګنجائش پکښ هم پاتے وے۔

وعدی دلیل

فَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِیْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ

سورۃ الاعراف آیۃ ع۱۵۷)؛

دا سے تول آیتونه په کومو کښ چه صِرف دَ الله او رسول په اطاعت دَ جنت او فلاح وعده شوے ده، نو دا دَ نبوت دَ ختمید و دلیل دے ولے که بل نبی دا تلے ظِلّی وے او که بُروزی، نو جنت او فلاح به دَ هغه په منلو هم موتوف وے، نو بیا به دَ دا سے آیتونو مضمون دُرست نه وے،

بهرکیف دے نه هُم معلومیږی چه وحی بنده ده۔

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ اَبِیْ هُرَیْرَۃَ رَضِیَ اللهُ تَعَالٰی عَنْهُ مَرْفُوْعًا اَنَّ مَثَلِیْ وَمَثَلَ الْاَنْبِیَآءِ مِنْ قَبْلِیْ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنٰی بَیْتًا فَاَحْسَنَهٗ وَاَجْمَلَهٗ اِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِّنْ زَاوِیَتِهٖ فَجَعَلَ النَّاسُ یَطُوْفُوْنَ بِهٖ وَیَعْجَبُوْنَ لَهٗ وَیَقُوْلُوْنَ هَلَّا وُضِعَتْ هٰذِهِ اللَّبِنَةُ قَالَ فَاَنَا اللَّبِنَةُ وَاَنَا خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ؛

دَ ابو هریرۃ رضی الله نه مرفوعًا روایت دے، چه ځما او ځما نه وړاندے دَ انبیاء علیهم السلام مثال دا سے دے چه یو سړے کور جوړ کړی او هغه ښائسته کړی مګر دَ یو خښتے ځائے په یو ګوټ کښ پریږدی؛ خلق هغے سره تیریږی او خوشحالیږی او وائی چه دا یوه خښته ئې ولے نه ده

ایښے! نو وے فرمائیل، چه دغه آخری خښته ځه یم او ځه خاتم النبیین یم۔:

(۲)

اِنَّ لِیْٓ اَسْمَآءً اَنَا مُحَمَّدٌ وَاَنَا اَحْمَدُ اِلٰی؛ ځما ډیر نومونه دی زه محمدؐ یم قَوْلِهٖ وَاَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الَّذِیْ؛ او زه احمدؐ یم تر دے وینا مُبارکے لَیْسَ بَعْدَهٗ نَبِیٌّ (بخاری ومسلم) ؛ چه زه عاقب یم او عاقب هغه وی چه دَ هغه نه پس بل نبی نه وی (بخاری مشکوٰۃ شریف باب ع۱)

(۳) لَوْ كَانَ بَعْدِیْ نَبِیٌّ لَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ ، کچرے ځما نه پس بل نبی وے نو هغه به عُمر رض وو (مشکوٰۃ مناقب عمر رض ازالہ اوهام ص ۱۰ و ۲۳۶)

(۴) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِیٍّ ، حضور علیه السلام فرمائیل علی اَنْتَ مِنِّیْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰی اِلَّا اَنَّهٗ ؛ ته ؓ فرمائیل چه ته ځما دا سے لَا نَبِیَّ بَعْدِیْ (بخاری ومسلم، مشکوٰۃ باب مناقب علی) ؛ لکه هٰرون علیه السلام چه دَ موسیٰ وو صِرف دومره ده چه ځما نه پس بل نبی نشته

(۵) كَانَتْ بَنُوْا إِسْرَائِيْلَ تَسُوْسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ وَيَكُوْنُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُوْنَ
(بخاری شریف جلد ۱ ص ۴۱۹ ومسلم کتاب الایمان)

ترجمه: د بنی اسرائیلو د سیاست واګے د پیغمبرانو علیهم السلام په لاس کښې به وے، چه یو نبی به فوت شو نو د هغه جانشین به بل نبی وو مګر زما نه پس بل نبی نشته عنقریب د خلفاءو کرامو سلسله به شروع شی چه کثیر به وی

مرزا لیکی چه وحی او رسالت به ختم وی مګر ولایت، امامت او خلافت به کله نه ختمیږی (مکتوب مرزا تشحیذ الاذهان جلد اول ص ۱)

(۶) إِنَّ الرِّسَالَةَ وَالنُّبُوَّةَ قَدِ انْقَطَعَتْ: رسالت او نبوت ختم دے او د
فَلَا رَسُوْلَ بَعْدُ وَلَا نَبِيَّ (ترمذی وصححه) نو پس نه به رسول وی
تحفة بغداد مرزا ص ۔ و مرزا ازالۂ اوهام ص ۷۶۱ کښې لیکی چه اوس او نه نبی وحی او رسالت
تر قیامت ختم دے، په آئینه کمالات ص ۳۷۷ کښې لیکی زدا سے به هیڅ اُنشی
چه الله تعالیٰ خمونږ د نبی علیه السلام نه پس بل څوک نبی کړی او دے لیږی
او دا به هم اُنشی چه سلسله د نبوت ختمیدو نه پس بیا جاری کړی" په
حمامة البشری ص ۳۴ کښې لیکی، چه د حضور علیه السلام د وفات نه پس
وحی ختمه شوه او الله تعالیٰ په ده علیه السلام د نبیانو خاتمه کړه"
حقیقة ص ۶۴ ضمیمه عربی کښې لیکی إِنَّ رَسُوْلَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ وَعَلَيْهِ انْقَطَعَتْ سِلْسِلَةُ الْمُرْسَلِيْنَ

(۷) عَنْ أَبِيْ مُوْسٰى مَرْفُوْعًا أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ وَأَنَا الْمُقَفِّيْ (رواه مسلم جلد دوم ص ۲۶۱) قَالَ النَّوَوِيُّ الْمُقَفِّيْ الْعَاقِبُ، یعنی زه آخر الانبیاء یم

(۸) أَبُوْ نُعَيْمٍ فِي الْحِلْيَةِ عَنْ أَبِيْ ذَرٍّ مَرْفُوْعًا: د ټولو وړومبے نبی آدم علیه السلام
يَا أَبَا ذَرٍّ أَوَّلُ الْأَنْبِيَاءِ آدَمُ وَآخِرُهُمْ مُحَمَّدٌ: او آخر محمد صلی الله علیه
وسلم دے ابن حجر په فتح الباری کښې دے حدیث ته صحیح ویلی دی۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرزا په حقیقة الوحی ص ۱۴۱ کښې لیکی، او د ټولو نه آخر کښے محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم پیدا کړو چه خاتم الانبیاء او ختم الرسل دے۔

(۹) عَنْ أَبِيْ أُمَامَةَ مَرْفُوْعًا أَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ وَأَنْتُمْ آخِرُ الْأُمَمِ: یعنی زه آخر الانبیاء او تاسو آخر الامم یئ (ابن ماجة)

(۱۰) عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى مَرْفُوْعًا لَيْسَ يَبْقٰى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ (نسائی وابوداود): یعنی زما نه پس به سوا د رښتیا خوبونو بل هیڅ برخه پاتے نشی،

(۱۱) أَنَا آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ وَمَسْجِدِيْ آخِرُ الْمَسَاجِدِ (مسلم جلد اول ص ۴۴۶) وَفِي الْبَزَّارِ وَمَسْجِدِيْ آخِرُ مَسَاجِدِ الْأَنْبِيَاءِ، یعنی زه آخری نبی یم او مساجدات د انبیاء علیهم السلام د ټولو نه خاتم دے

(۱) رنګ د دوه سوو نه زیات احادیث د ختم نبوت باره کښې موجود دی او په دے عقیده قائمه شوی ده، د قرآن په هیڅ آیت او د احادیثو په هیڅ حدیث کښې د نبوت د سلسلے جاری کولو خبر نه دے ورکړے شوے نه د صحابه کرامو نه د تابعینو او تبع تابعینو، نه د دوی نه پس زمانے سوا د مرزا د چا دا عقیده پاتے شوی ده، په دا سے صورت کښې محض قیاس نه غلطو او فنی تراشلی تاویلونو سره د نبوت د جاری کولو عقیده پیدا کول د عقل او دین نه د محرومئ څومره غټ دلیل دے۔

اَللّٰهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ هٰذِهِ الشَّقَاوَةِ۔

ختمِ نبوت او اجماعِ امت

ابن خلدون لیکی، چه په دے امت کښې رومبی اجماع، د نبوت دعوے کولو په وجه د مسیلمہ کذاب په کفر او قتل شوے او د هغه نور خرابی صحابه کرامو ته د هغه د قتل نه پس معلومه شوے او دغه رنګ بے اختلافه اجماع صدیق په صدیق د نبوت د دعویدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کفر، ارتداد او قتل باندے جاری ده او په دے کښ د تشریعی او د غیر تشریعی نبوت هیڅ تفصیل نه دے بیان شوے. خاتم النبیین للشیخ الانور ص۳۳ و ۳۴، علامه قاری شرح فقه اکبر مجتبائی ص۲۰۲ کښے لیکی دعوی النبوة بعد نبینا کفر بالاجماع، دغه رنګ د تفسیر په عامو کتابونو، د حدیثو په شرحو او د علم کلام په کتابونو کښ د مدعی نبوت په کفر د اجماع امت تصریح شوید ه:-

ختم نبوت او ولایت

د الله نه بغیر د هر څیز شروع او ختمیدل دوا ړه وی د نبوت هم شروع او ختمیدل ضروری دی، د انسانی ژوندګی ومبتی زمانه د ماشوموالی وه، رو رو انسانی عقل کښے اضافه کیده لړ لکه څنګه چه د ماشوم والی د وخت لباس د ماشوم د بدنی ودے په حوالے بدلیږی. د خاتم الانبیاء علیه السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور وده مکمله شوه نو د غه وخت انسان ته د کامل شریعت او نبوت غونډے نعمت عطا کولو ضرورت وو چه قرآن په اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ سره د شریعتِ کامله عطا کولو اعلان اوکړو، او اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهٗ لَحٰفِظُوْنَ ○ سره د دین او شریعت د حفاظت هم اعلان اوشو دے له پاره چه انسان د بل نبی د راتلو نه په مستقبل کښ بالکل بے طمع شی، ځکه چه تکمیلِ دین او حفاظتِ دین دواړه شویدی د کوم د پاره چه د نبی د راتلو ضرورت وی تبلیغ خو د امت او د علماءِ کرامو کار دے چه د هغے د پاره د نبی ضرورت نشته لکه قرآن کښ دی. كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، او وَلْتَكُنْ مِّنْكُمْ اُمَّةٌ يَّدْعُوْنَ اِلَى الْخَيْرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ، او د مثال په توګه امت د تبلیغ فریضه په قول د ډاکټر سمتهه یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰۰) لکه هندوان مسلمانان کړل" (ادا کړه د نقش حیات) تاریخ اسلام د دے ګواه دے چه حضور علیه السلام د خپل وصال نه پس تقریباً یو لک یا پاؤ باندے لګ مسلمانان پریښی وو او نن نوی کروړه (.......) مسلمانان دی، چه د امت په تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خو معقول کار دے چه امت په کوششونو او تبلیغ سره د نوی کروړه مسلمانانو په دنیا کښے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او تیاره هم د کوم یو نبی د راتلل ضروری وی چه دے کروړونو مسلمانانو ته کافر اووائی او یوازے یو څو مریدانو او چیله ګانو ته مسلمانان اووائی ګویا دده راتلل د کافرانو مسلمانانولو د پاره نه بلکه د مسلمانانو کافرولو د پاره دی فَتَفَهَّمُوْا وَتَثَبَّتُوْا

د مرزائی وسوسو جواب

د نبوت مسئله داسے بنیادی ده چه د کفر او ایمان په مینځ کښے د فرق او ستونکی لوے کار کوی، هر کله چه مرزایانو د نبوت جاری ساتلو د مسئلے د قرآن، حدیث، اجماعِ امت، صحابهٔ تابعین، فقهاء، متکلمین او د محدثینو نه خلاف بیا مونده نو خپلو پیروانو تیرکولو د پاره ئے د یو څو مصنفینو په مبهمو عبارتونو دا نره اوکړه اګرچه په لوړو ځایونو کښ د همدغه مصنفینو په خپلو صریحو عبارتونو دا حقیقت صفا ښکاره کړے دے خو سودا پوره کول هم یو لوے مرض دے چه هغے نه د خلاصیدو (........) د چانه رسی نو دا وسوسے او دلیلونه موږ ښکاره کوو او ور سره ورته جوابونه ورکوو:-

په حضرت عائشه رضـ مرزائی افتراء

مرزایان وائی چه حضرت عائشے رضـ فرمائیلی دی، قُوْلُوْا اَنَّهٗ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ وَلَا تَقُوْلُوْا لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ، دا حدیث په درِّ منثور کښ د خاتم النبیین د آیت تشریح د پاره، او د مجمع البحار په تکمله کښ په صفحه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شته خو اصلی عبارت بل شان دے چه مرزا یانو پکښې د دوکے دپاره
کټ کوټ کړے دے. دا لفظ صدیقه رض د حضرت عیسٰی علیه السلام په
سلسله کښې ارشاد فرمائیلے دے رَاَصْلُهَا فِيْ حَدِيْثِ عِيْسٰى اَنَّهٗ يَقْتُلُ
الْخِنْزِيْرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيْبَ وَيَزِيْدُ فِي الْحَلَالِ اَيْ يَزِيْدُ فِيْ حَلَالِ نَفْسِهٖ
بِاَنْ يَّتَزَوَّجَ وَيُوْلَدُ لَهٗ وَكَانَ لَمْ يَتَزَوَّجْ قَبْلَ رَفْعِهٖ اِلَى السَّمَآءِ
فَزَادَ فِي الْهُبُوْطِ فِي الْحَلَالِ فَحِيْنَئِذٍ يُؤْمِنُ كُلُّ اَحَدٍ مِّنْ اَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَتَيَقَّنُوْنَ اَنَّهٗ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رض قُوْلُوْا اِنَّهٗ خَاتَمُ الْاَنْبِيَاءِ وَلَا
تَقُوْلُوْا لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ، د دے پوره عبارت نه معلومه شوه چه
صدیقه رض فرمائیلی چه حضرت عیسٰی علیه السلام آسمان ته ختلو
نه وړاندے نکاح نه وه کړے آسمان نه راکوزیداو نه پس به نکاح کوی
اولاد به ئے هم کیږی او په حلالو کښې اضافے مطلب هم دا دے
خوړلو او صلیب پرستی خاتمه به اوکړی او ټول اهل کتاب به د ده په
او بشریت ایمان او یقین راوړی نو په دے وجه حضور علیه السلام ته خاتم
الانبیاء وائی لیکن لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ په دے بنیاد منع وائی چه د حضرت عیسٰی
علیه السلام د آسمان نه د راکوزیدو انکار اوکړی، د هغوی، بنکاره
مقصد دا وو، چه حضور علیه السلام خاتم الانبیاء هم دے او د هغه نه
بل نوے نبی نشی جوړیدے د زړو نبی جوړی نبی حضرت علیه السلام د
راتلو د انکار د پاره دا لفظ مه استعمالوئ، ځکه چه صدیقه رض پخپله
د نوی نبوت د نفی قائله ده مسند احمد جلد ۶ ص ۱۲۹ کښې صدیقه
حضور علیه السلام نه مرفوعاً روایت کړیدے لَا يَبْقٰى بَعْدِيْ مِنَ النُّبُوَّةِ
اِلَّا الْمُبَشِّرَاتُ وَالرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، خو دا روایت د عائشے رض مجهول الحال
هم دے

په حضرت علی رض دروغ تړل

دا چه حضرت علی د حسنینو استاد ابو عبد الرحمن السلمی ته وئیلی ور

وی ته رخاتم) په زور لولوه - د دے جواب بنکاره دے چه د حضرت علی رض
پوهه د راجح قراءت د زور واله وو او مونږ وړاندے په دلیلونو بیان کړے
ے چه د معنے په لحاظ د فتحے او کسرے فرق نشته پخپله حضرت علی رض د
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے. بخاری او مسلم کښے شته چه اَنْتَ
يْ بِمَنْزِلَةِ هٰرُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِيْ

په شیخ اکبر رح دروغ تړل

اچه شیخ اکبر رح ولی د پاره نبوت ثابت کړیدے، جواب دا دے چه د
وفیا اکرم په اصطلاح کښې د نبوت لغوی معنی اِنْبَاءٌ عَنِ الْغَيْبِ
طْلَقًا وَحْيًا اَوْ اِلْهَامًا، هغوی وحی نه شرع او الهام نه غیر شرع وائی
وندی هسے خو شیخ اکبر رح دا منی چه د شرعی نبوت دروازه بنده ده لکه
په فتوحات مکیه جلد ۲ ص ۴۹۵ کښې لیکی، اِنَّ الرُّؤْيَا جُزْءٌ مِّنْ اَجْزَاءِ
النُّبُوَّةِ فَبَقِيَ لِلنَّاسِ فِي النُّبُوَّةِ هٰذَا وَغَيْرُهٗ وَمَعَ هٰذَا لَا يُطْلَقُ اِسْمُ
النُّبُوَّةِ وَلَا النَّبِيِّ اِلَّا عَلَى الْمُشَرِّعِ اَيْ صَاحِبِ الْوَحْيِ خَاصَّةً او ص ۵۲۰
کښې لیکی، فَمَا تُطْلَقُ النُّبُوَّةُ اِلَّا لِمَنِ اتَّصَفَ بِالْمَجْمُوْعِ فَذٰلِكَ النَّبِيُّ
وَتِلْكَ النُّبُوَّةُ حُجِرَتْ عَلَيْنَا وَانْقَطَعَتْ، او هم د ده نه په الیواقیت
جلد ۱ ص ۳۲ طبع مصر کښې نقل دی هٰذَا بَابٌ اُغْلِقَ بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ لَا يُفْتَحُ لِاَحَدٍ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لٰكِنْ بَقِيَ لِلْاَوْلِيَاءِ وَحْيُ الْاِلْهَامِ
الَّذِيْ لَا تَشْرِيْعَ فِيْهِ:

په امام راغب دروغ تړل

دا چه په بحر المحیط جلد دریم ص ۲۸۷ کښې د امام راغب په حواله دا خبره
موجوده ده چه په ارباب اطاعت کښې به نبی د نبیانو سره شامل وی
جواب دا دے چه د دے نه مراد د مومنو انبیاء علیهم السلام وی ځکه
چه امام موصوف د ختم نبوت تصریح کړیده لکه چه د ختم نبوت مطلب

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسے بیا ‌بوی، اَنَّهٗ خَاتَمُ النَّبِیِّیْنَ لِاَنَّهٗ خَتَمَ النُّبُوَّةَ اَیْ تَمَّمَهَا بِمَجِیْئِهٖ

په جلال الدین رومی رح دروغ تړل: نواک،

فکر کن در راه نیکو خدمتے	تا نبوت یابی اندر اُمتے!

دَ دے نبوّت مقصد هغه قُربِ الٰهی دے چه دَ نبوّت د فیض نه حاصلیږی اصل نبوّت نه مطلب نهٔ دے ځکه چه رومی رح پخپله دَ خَتمِ نبوّت قائله دے، لکه د دفترِ پنجم کښې لیکی: ع

بارسول الله رسالت را تمام	تو نمودی همچو شمس بے غمام

او په شلورم دفتر کښې لیکی ع

این همه افکار کفران زا دشان	چون در آمد سیّد آخر زمان

په علامه قاری دروغ تړل

په موضوعات کبیر ص۵۸ کښې داحدیث، لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا قُلْتُ مَعَ هٰذَا اَیْ الضُّعْفِ لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ وَصَارَ نَبِیًّا وَکَذَا لَوْ صَارَ عُمَرُ رض نَبِیًّا لَکَانَا مِنْ اَتْبَاعِهٖ عَلَیْهِ السَّلَامُ کَعِیْسٰی وَخِضَرَ وَالْیَاسَ عَلَیْهِمُ السَّلَامُ فَلَا یُنَاقِضُ قَوْلَهٗ وَخَاتَمَ النَّبِیّٖنَ اِذِ الْمَعْنٰی لَا یَاْتِیْ نَبِیٌّ بَعْدَهٗ یَنْسَخُ مِلَّتَهٗ وَلَمْ یَکُنْ مِّنْ اُمَّتِهٖ،،

د دے جواب دادے چه دَ ابراهیم او عمر رض نبوّت که وے،

هُم نو دَ حضور علیه السلام په وخت کښې به وو نه چه دَ حضور علیه السلام

نه دُ ستونه مانه کښې کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیهم السلام راځی نو هغه پخوانی (وړاندینی) پیغمبران ع دی نوی نه دی او چرته راځی نو دَ اُمتی په حیثیت به راځی، پخپله علامه قاری رحمه الله تعالیٰ په شرح شمائل باب اول ص۳۳ کښې فرمائیلی دی،

اَنَّهٗ خَتَمَهُمْ اَیْ جَاءَ اٰخِرَهُمْ فَلَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ اَیْ لَا یُنَبَّاُ اَحَدٌ بَعْدُ فَلَا یُنَافِیْ نُزُوْلَ عِیْسٰی مُتَابِعًا لِشَرِیْعَتِهٖ مُعْتَمَدًا مِّنَ الْقُرْاٰنِ وَالسُّنَّةِ، وَقَالَ فِی الْمِرْقَاتِ جلد ۵ ص۳۴۷ اَلْمُقَفِّیْ مَنْ قَفَا اَثَرَهٗ اِذَا تَبِعَهٗ یَعْنِیْ اَنَّهٗ اٰخِرُ الْاَنْبِیَاءِ الْاٰتِیْ عَلٰی اٰخِرِهِمْ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ وَقَالَ فِیْ شَرْحِ الْفِقْهِ الْاَکْبَرِ (المجتبائی ص۲۰۲) وَدَعْوَی النُّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِیِّنَا کُفْرٌ بِالْاِجْمَاعِ:

دغه رنګ حدیث دَ (لَوْ عَاشَ اِبْرَاهِیْمُ لَکَانَ نَبِیًّا) دابن ماجه روایت دے چه په کښې ابوشیبه ابراهیم بن عثمان ساقط راوی دے (تهذیب التهذیب) صحیح حدیث د بخاری داسے دے لَوْ قُضِیَ اَنْ یَّکُوْنَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ نَبِیٌّ عَاشَ ابْنُهٗ وَلٰکِنْ لَا نَبِیَّ بَعْدَهٗ:

په امام ربّانی مجدّد الف ثانی باندے دروغ تړل

د امام ربانی په مکتوبات جلد ۱ مکتوب ۳۰۱ کښې دا لیکل،

،، حصول کمالات نبوت مرتابعان را بطریق تبعیت و وراثت بعد از بعثت خاتم الرسل علیه و علی جمیع الانبیاء والرسل الصلوٰة والتحیات منافی خاتمیت او نیست، فَلَا تَکُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِیْنَ ۝،، مرزایانو د دے عبارت نه د دے ثابتولو کوشش کړیدے چه امام ربانی رح دَ نبوت جاری پاتے کیدو قائل دے، خو دا سے نه ده دَ لغوی مطلب دَ بعضو اجزاؤ دَ نبوت کمالات حاصلول دی، نه چه تړل دَ کمالات دَ نبوّت یعنی نبوت شرعی، ځکه چه امام موصوف رح پخپله دویم دفتر ص۲۴ او ۷ حصه مکتوب ۶۷ کښې دَ اهل السنت دَ عقائدو په باره کښې لیکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسیٰ علیه السلام که نزول خواهد نمود عمل بشریعت او خواهد کرد و بعنوانِ اُمّتِ او خواهد بود، او دفتر دوم حصه ہشتم ص ۳۴ و ۳۵ مطبوعه امرتسر تحفۂ کلان کښے لیکی، اول انبیاء آدم علیه السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول الله است و عیسیٰ علیه السلام که از آسمان نزول خواهد فرمود متابعت شریعتِ خاتم الرسل خواهد نمود،، دا قول بیان د مرزائیت خلاف دے، د ختم نبوت نه علاوه، په دے کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام نزول د آسمانه ذکر دے،، او د یو مُجدّدِ د متعلق مرزا پخپله په ،، شهادة القرآن کښې لیکی؛ داوینا چه مُجدّد د بانده ایمان راوړل فرض نه دی آو د په بدل دی انحراف نځکه چه الله تعالیٰ فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝

په شاه ولی الله رح دروغ تړل

په تفهیمات الٰهیه جلد دویم ص ۸۵ تفهیم ۵۵ شاه صاحب لیکی خُتِمَ بِهِ النَّبِيُّوْنَ اَىْ لَا يُوْجَدُ مَنْ يَّاْمُرُهُ اللّٰهُ سُبْحَانَهٗ بِالتَّشْرِيْعِ عَلَى النَّاسِ، دے عبارت نه مرزایانو دا مطلب را ښکلو چه د حضور علیه السلام نه پس صِرف شرعی (تشریعی) نبوت بند دے، حالانکه د تشریح شاه صاحب رح پخپله په تفهیمات جلد دوم ص ۷۲ کښې کړے فرمائی، وَصَارَ خَاتَمَ هٰذِهِ الدَّوْرَةِ لَا يُمْكِنُ اَنْ يُّوْجَدَ بَعْدَهٗ نَبِيٌّ، او بیا جلد ۲ تفهیم ۲۵ ص ۱۳۷ کښې لیکی، مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهٗ وَدَعْوَتُهٗ عَامَّةٌ لِجَمِيْعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَهُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِيَاءِ بِهٰذِهِ الْخَاصَّةِ وَبِوُجُوْهٍ اُخْرٰى وَقَالَ فِىْ حُجَّةِ اللّٰهِ فِىْ حَدِيْثِ بَدْءِ هٰذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةً

فَالنُّبُوَّةُ انْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ

وَالْخِلَافَةُ لَا سَيْفَ فِيْهَا بِمَقْتَلِ عُثْمَانَ رض وَالْخِلَافَةُ

بِشَهَادَةِ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهٗ وَخَلْعِ الْحَسَنِ، او په دے فارسی ترجمه د خاتم النبیین کښې بیا لیکی، نیست محمد پدر هیچ کس از مردان شما و لیکن پیغمبر خُدا و مُهر پیغمبران یعنی بعد از وے هیچ پیغمبر نباشد،

په مولانا محمد قاسم رح دروغ تړل

مرزایانو مولنا محمد قاسم رح ته د ختم زمانی انکار منسوب کړے دے حالانکه هغوی رح پخپله فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شته نو خاتمیت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نه وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منلی دلالت التزامی خامخا ثابت دی، بل خوا د نبی علیه السلام دا قسم تصریحات اَنْتَ مِنِّىْ بِمَنْزِلَةِ هَارُوْنَ مِنْ مُّوْسٰى اِلَّا اَنَّهٗ لَا نَبِيَّ بَعْدِىْ، چه په ذکر شوی، طرز د لفظ، خاتم النبیین،، نه ما خوذ دی، په دے باب کښې کافی دی، ځکه چه دا مضمون تواتُر ته رسیدلے دے او په دے د امت اجماع هم دی، اگرچه الفاظ د،، لَا نَبِيَّ بَعْدِىْ،، په سندِ مُتواتر منقول نه دی، نو د الفاظو دا عدمِ تواتُر با وُجود د اتوَاتِرِ معنوی په دا شان دی، لکه د فرضو د رکعاتو د شمیر تواتُر چه منکرے کافر د دارنګ د دے،، لَا نَبِيَّ بَعْدِىْ،، منکر هُم کافر دے، په تحذیر الناس ص ۹ کتب خانه امدادیه او په مناظر عجیبه ص ۳۹ کښے لیکی خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البته د ناحق تهمت څه علاج نشته

په مولنا عبد الحی رح دروغ تړل

مولانا موصوف په ،، دافع الوساوس فی اثر ابن عباس،، ص ۳۹ کښی لیکلی دی ،، د اهل سنت علماء هم دا خبره ښکاره کوی، چه د نبی علیه السلام په زمانه کښې یا د هغه نه روسته کوم نبی چه په دغه زمانه کښې راشی، نو هغه به د شریعتِ محمدی تابع وی نو په هر تقدیر بعثتِ محمدیه عام دے، جواب دا دے چه دا

مضمون دَ زمکې دَ نورو طبقو او کَ هغوی دَ انبیاؤ متعلق دے لکه کَ دے وضاحت په ،، زجر الناس،، صـ۹ کښې چه دَوی کړے دے، خَتَمُ نَبِيِّنَا حَقِيقِيٌّ بِالنِّسْبَةِ إِلَى أَنْبِيَاءِ جَمِيعِ الطَّبَقَاتِ بِمَعْنَى أَنَّهُ لَمْ تُعْطَ النُّبُوَّةُ لِأَحَدٍ فِي طَبَقَةٍ، او مجموع الفتاوی جلد اول صـ۹۹ کښې مولانا موصوف لیکی ،، قَالَ أَبُو شَكُورٍ فِي التَّمْهِيدِ اِعْلَمْ أَنَّ الْوَاجِبَ عَلَى كُلِّ عَاقِلٍ أَنْ يَعْتَقِدَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَانَ رَسُولَ اللهِ وَالْآنَ هُوَ رَسُولُ اللهِ وَكَانَ خَاتَمَ الْأَنْبِيَاءِ وَلَا يَجُوزُ بَعْدَهُ أَنْ يَكُونَ أَحَدٌ نَبِيًّا وَمَنْ ادَّعَى النُّبُوَّةَ فِي زَمَانِنَا يَكُونُ كَافِرًا،، د دا سے بنکاره خبرو کولو با وجود خو داو ئیلی شی، چه دے ،، دَ ختم نبوت منکر وو!!!

ختمِ نبوّت د علامه اقبال رح په نظر کښې

① لیکی چه ،، قادیانیت دَ یهودی مذهب چربه ده، ځما په نزد بهائیّت دَ قادیانیّت نه زیات مُخلِص دے، ځکه چه بهایان بنکاره دَ اِسلام مُخالف دی، لیکن قادیانیان د اسلام څو اهم اُصُول ظاهری طور قائم ساتی مګر په پټه دَ اِسلام دَ رُوح او مقاصدو مُهلِک دی، دَ قادیانی فرقے دَ خُدائے دا سے تصوُّر چه هغه حاسد دے، او هغه سره دَ دشمنانو دَ پاره بیشمیره زلزلے او بیمارئ دی او د دوی دَ نبی په باره کښې دا تخیُّل چه هغه نجُومی وی او دَ دوی عقیده چه دَ مسیح رُوح کښې تسلسل دے ریه هره زمانه کښې بیل بیل مسیح را تلے شی دَ ایو نه وو چه بس ختم شو (العیاذ باالله مترجم) دا ټولے عقیدے دا سے دی چه دَ یهودیت عناصر لری ګویا که دا تحریک یهودیت طرف ته واپس بوتلل دی، حرف اقبال ،، صـ۱۲۳ مُرتّبه لطیف احمد شروانی)

① په اسلامی ایران کښې دَ مُوبدانو اثر لاندے مُلحدانه تحریکونه

اُوچت شول او هغوی دَ بُروز، حُلُول او ظلّ وغیره اصطلاح کانے دے له پاره روانے کړے چه په هغې کښې دَ تناسخ تصوُّر پټ کړے شی، د دے اصطلاح کانو دَ راتلو په د دے وجه ضروری وو چه دَ مُسلمانانو په زړونو اوّل وار بد اُ نه لګی ترد دے چه دَ مسیح موعُود اصطلاح هُم اسلامی نهٔ ده بلکه اجنبی ده چه شروع ئے هم د دغے مُوبدانه تصوّرنه شوی ده، ځکه چه دا اصطلاح کانے مونږ نه دَ اسلام دَ ومبی دور په تاریخی او مذهبی کتابونو کښے نه ملاو یږی،،

رحرف اقبال، صـ۱۲۳ و ۱۲۴)

③ قادیانی ټولے دَ اسلامی یووالی دُ شمن دے مسلمانان دَ هغوی تحریکونو په معامله کښې ډیر حساس دی، کوم چه دَ هغوی دَ یو والی دَ پاره خطرناک وی، چنانچه هر یو دا سے مذهبی جماعت چه په تاریخی طور خو دَ اسلام سره تړلی وی، لیکن خپل بُنیاد په نوی نبوّت ږدی، او دَ دوی په اِلهامونو اعتقاد نهٔ لرونکی ټول مُسلمانان دوی کافر بولی دا خو مسلمانان د خپل یووالی دَ پاره خطره ګنړی ځکه چه اسلامی یووالے په ختمِ نبوّت مضبُوطیږی :. رحرفِ اقبال صـ۱۲۲) مرزا محمُود خلیفه دوم په آئینه صداقت صـ۳۵ کښې لیکی، هر هغه مُسلمان چه دَ حضرت مسیح موعود په بیعت کښې شامل نه دے نو هغه کافر دے دَ اسلام د دائرے نه بهَر دے، اګر چه هغه دَ مسیح موعُود نوم هُم نه وی اوریدلے ، (۴) ځه په دے هیڅ شک شبه نه لرم چه دا احمدیان دَ اسلام او دملک دوا رو غدّاران دی رد اقبال ،، خط د جواهر لال په نوم، ځه زاړه خطُونه، حصه اوّل صـ۲۹۳ مُرتّبه جواهر لال مطبُوعه جامعه ملیته نوے دهلے انډیا)

⑤ ځما په رائے کښې د قادیانیانو صرف دوه لارے دی چه یا خو دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو رُو نړو تقلید اُکړی او یا دَ ختم نبوّت تاویلُونه پریږدی او هغه دَ خپل پُوره مفهُوم سره قبول کړی، کَه دوی دا نوی تاویلونه صرف په دے غرض دی چه دَ دوی شمیر دَ اِسلام په حلقه کښ وی چه سیاسی فائدے وا خلی (حرفِ اقبال ص۱۳۶ ۔ ۱۳۷)۔

(۶) ځما په رائ کښ حکومت دَ پاره بهترینه طریقه کار به داوی چه هغه قادیانیان یو بیل بتولے اُمَنِي چه دا به دَ قادیانیانو دَ پالِسئ عین مُطابِق وی او مُسلمانان به هُم دَ روادارئ دا سے مُعامله کوی لکه څنګه چه نورو مذهبونو سره کوی، او دا دَ قادیانیانو دَ پالِسئ مُطابق حُکم دی چه دَ دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله دالفضل اخبار ۲۱ اگست سنه ۱۹۱۷ء حضرت مسیح موعُود فرمائی. چه دَ هغوی (دَ مُسلمانانو) اسلام بیل او ځمونږ اسلام بیل دے، دَ هغوی خدائے بَل او ځمونږ بَل دے، دَ هغوحج بَل او ځمونږ حج بَل دے دغه رنګ ځمونږ په هره خبره کښ اختلاف دے؛

(۷) دَ علامه اقبال انګریزی حُکومت ته مشوره، په نوی دستوُر کښ دَ اقلیتُونو دَ تحفّظ خیال ساتلے شوے، دے ځما په خیال کښے قادیانیان به دَ حُکومت نه دَ جُدا کیدو په مطالبه کښے وړاندے والے نه کوی خو ملّتِ اسلامیه دَ دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیان دِ جُدا کړے شی، کچرے حُکومت دا مطالبه اُ نه مَنَلو نو دَ مسلمانانو به شک وی چه حکومت دَ دے نوی مذهب په جدا کولو کښے ډیل کوی، حکومت په سنه ۱۹۱۹ دَ سِکهانو دَ جُدا کیدو دَ مطالبے انتظار اُ نکړو اُس دَ قادیانیانو دَ دے مطالبے وله اِنتظار کوی (حرفِ اقبال ص۱۳۱ با ندے علامه اقبال لیکی، په غونډ کښ قطع تعلّق په نکاح او نورو معاملوکښ د مسلمانانو نه بائیکاټ او دَ تولو نه ویرزیات دا اِعلان چه دُنیائے اِسلام کافِره ده، او دا دِ اِسلام نه دومره

زیاته لرے ده څومره چه سِکهان به دَ هندوانو نه لرے نه وی څکه چه سِکهان او هِندوان خو خپل مینځ کښ وَدُونه کوی، هر کله چه قادیانیان په مذهبی، مُعاشرتی معاملوکښ ځان جُدا اُګڼړی، نو په سیاسی دول مسلمانانوکښے دَ شامل پاتے کیدو دَپاره ولے پریشانه وی! (حرفِ اقبال ص۱۳۱)

(۸) پابندی په باغی جماعت لګول پکار دی، علامه اقبال انګریزی حکومت ته لیکلی دی، کچرے دَیو قوم یو والے په خطره کښ وی نو هغه دَ پاره سِوادَدے بل علاج نشته چه هغه دَ عِنادی قوتُونو په خِلاف مدافعت اُکړی، اُس سوال دا دے چه مدافعت طریقه دِ څه وی! هغه دا ده چه اصل تبولی ته دِ دَ روادارئ تلقین اُکړیشی حالا نکه دَ هغوی یو والے په خطره کښے وی او باغی ټولی ته دِ دَ هغه تبلیغ پُوره اِجازت وی کوم چه دروغو کښلونه ډک پک وی! (حرفِ اقبال ص۱۳۲)

زه وایم چه دَ مرزا دا یو کښل دَ کرورونو کښلونه زیات دی کوم چه هغه آئینه کمالات ص۵۴۳ کښے لیکلی دی چه څوک ما نه مَنِي او ځما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پرِ نه راوړی نو هغه ټول کَنړنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات دَ اعمالو

دَ قیامت نومُونه

دَ کوم څیزنومُونه چه ګنړ وی نو دا دَ هغه دَ لوئے والی دلیل دے، دالله تعالیٰ نومُونه ګنړ دی دا هم دَ الله تعالیٰ دَ لوییٔ دلیل دے، امام سیوطی رح په بدور السافرة فی امور الآخرة، کښ دَ قیامت اَتیا نُومونه ذِکر کړی دی (ص۲۳ مطبوعه کانشی رام لاهور) مونږ په هغه کښے بنکاره مشهُور نُومُونه ذِکر کوُو

(۱) اَلسَّاعَةُ د قیامت دا نوم له دوو وجهو دے، یو له دے وجې چه قیامت به ناګهانه راځي، لکه چه یو ګینټه تیریدو نه پس ناګهانه چه دویمه ګینټه راځي، او دویم له دے وجې چه قیامت کښې د اولینو آخرینو حساب به په لږ وخت مثلاً یو ګینټه کښې ختم شي او هم دا معنیٰ د (سریع الحساب) ده او هم دا معنیٰ د حضرت علی رض منقول ده، (اِنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيْهَا) (سورة الحج آیة ۷)

(۲) اَلْقِيَامَةُ (كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ وَاِنَّمَا تُوَفَّوْنَ اُجُوْرَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ) (سورة آل عمران آیة ۱۸۴) ددے نوم وجه دا ده چه د دے معنیٰ اودریدل دي، او په دے ورځ به ټول خلق ملائکے او روح به د الله په مخکښې ترهغه وخته ولاړ وي تر کومے چه الله تعالیٰ جل شانه اوغواړي.

۳- اَلْقَارِعَةُ قرع زړه دردوونکو او ټکولو ته وئیلے شي، د دے ورځے د ویرے نه به هم زړونه د ډیر زیږي او ټکے خیږي، (اَلْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ)

۴- اَلْحَاقَّةُ دا د "حق" نه ماخوذ دے، د دے نوم مطلب دا بښودل دي چه دا ورځ حق ده او په دے کښې د شک شبهے څه ګنجائش نشته، (اَلْحَاقَّةُ مَا الْحَاقَّةُ)

۵- اَلْوَاقِعَةُ دا د "وقوع" نه ماخوذ دے مطلب دا چه د دے په واقع کیدو کښې هیڅ شک نشته بلکه دا خامخا واقع کیدونکے حقیقت دے، (اِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ)

۶- اَلْغَاشِيَةُ د "غشي" معنیٰ پټول دي، د دے ورځے له هیبته به زړونه پټ شي او خلق به او ترشي (هَلْ اَتٰكَ حَدِيْثُ الْغَاشِيَةِ)

۷- اَزِفَةٌ د "ازف" معنیٰ نزدے کیدل، (اَزِفَ الشَّيْئُ قَرُبَ) او دا ورځ د حقیقت په اعتبار سره نزدے ده ځکه چه خامخا راتلونکے خیز نزدے وي او تلونکے خیز لرے وي، بله دا چه مرګ د قیامت دروازه ده او مرګ نزدے دے (اَزِفَتِ الْاٰزِفَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَاشِفَةٌ)

۸- يَوْمُ التَّغَابُنِ غبن ټګي او دوکے ته وائي، په دے ورځ به دا ښکاره شي چه په دنیا کښې کوم خلق په دوکه کښې وو چه د عمر عزیز قیمتي برخه ئي په کومو مفیدو خیزونو کښې تیره کړے وه او د کومو قیمتي عملونو نه محرومه وو، (ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ)

۹- خَافِضَةٌ ذلیله کوونکے ورځ چه دین نه اوړیدلي خلق به په دے ورځ په جهنم کښې په ډیر لاندے ذلت کښې وي

۱۰- رَافِعَةٌ: اوچتوونکے ورځ کوم خلقو چه د دنیا په ژوند کښې د دین غښتلي کړیده، هغوي به په دے ورځ د جنت په لوړو او چتو د شهنشاهیت مقامونو کښې وي، (خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ)

۱۱- اَلطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى د دے معنیٰ لویه هله ګله ده او د قیامت نه بله زیاته هیڅ هله ګله نشته چه په دے کښې به د ټولو انسانانو د قسمت ابدي فیصله کیږي، (فَاِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرٰى) قیامت او حشر نشر د انساني ژوند ډیره ضروري خانګه ده چه په دے ځائي خوشحالئ او تباهئ دارومدار دے او د قیامت په باره کښې دردے خیزونه د غور او فکر جوګه دي:

(۱) د قیامت وجود، چه دا مونږ د قیامت صورت نه وایو،

(۲) د قیامت مقصد یعني د عملونو بدله چه دا مونږ د قیامت نوم ترو ایو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳) د قيامت تفصيلات مثلاً د قيامت کيفيت، وزن د اعمالو، حوض کوثر، پل صراط، نور، جنت او دوزخ او داسې نور ډير،

د ټولو نه روښه به موږ د قيامت او د معاد د صورت ذکر کوو او د دې عقلي او نقلي دليلونه به پيش کوو،

د معاد او قيامت نقلي ثبوت

(۱) ټول آسماني دينونه په قيامت قائيدوا او په دوباره ژوندون متفق دي او ټول آسماني ملتونه دا مني، په شرح مواقف جلد آتم ۲۹۴ کښې دا نقل موجود دے، اَجْمَعَ اَهْلُ الْمِلَلِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ اٰخِرِهِمْ عَلٰى جَوَازِهٖ وَوُقُوْعِهٖ: يعنې ټول ملتونه او شريعتونه منونکي خلق د حشر اجساد په جواز او وقوع باندې متفق دي۔

(۳) ټولو پيغمبرانو عليهم السلام د قيامت خبر ورکول کړيدي د کوم ضروريات د شتيق خلق په بنياد موکښ نشته قرآن پوره تفصيل سره د قيامت بيان کړيدے او بيا د دے په باره کښې، مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ، فرمائيلي د دے ثبوت دے چه قرآن د تير شوو آسماني کتابونو د مضمونو او عقائدو تصديق کوي نو ځکه دا د نبوت، قيامت او د مجازات اعمال وغيره په باره کښې د ړومبنو آسماني کتابونو هم تصديق کوي، د قيامت نږدې د آخرت ژوند د دُنيا د ژوند نه ډير زيات او پائيدار دے وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّاَبْقٰى، د آخرت ژوند بهتر او پائيدار دے او بيا ئې فرمائيلي، اِنَّ هٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْاُوْلٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى دا مضمون د حضرت ابراهيم او د حضرت موسیٰ عليهما السلام په صحيفو کښې موجود دے۔

د فلسفيانو د انکار ترديد

فلسفيانو د حشر اجساد نه انکار کړيدے د عملونو بدله هغوی هم مني

خو بعضې د سعادت او شقاوت روحاني او بعضې د تناسخ په صورت کښې موږ به د دے ترديد کوو، خو اوّل دا وائيو چه د فلسفې د قوانينو په مطابق هم د انکار د منلو جوګه نه دے، ځکه چه دوی هم ممکن د قدرت او طاقت لاندے مني او دا ظاهره ده چه حشر د اجسادو ممکن ځکه دے چه د حشر يو جزء انساني روح دے، دويم د بدن ذرے، او دريم د بدن جوړښت، دا درے واړه څيزونه ممکن دي چه پر قدرت الٰهي شته دا درے واړه څيزونه د مرګ نه وړاندے د الله په ايجاد موجود شوي وو، ځکه دا ناممکن او ممتنع وے نو اوله ځل به هم نه وو موجود شوي دوباره ژوندي کيدل خو اُس عقل ته ډير نږدے دي د منلو د پاره دا قرآن بيان کړي دي، وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ، وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى، (سورة الروم آية ۲۷) يعنې د انساني قدرت د قاعدې مطابق دوباره پيدا کول د ړومبي ځل پيدا کولو نه زيات آسان دي هر کله چه الله ډير لوی دے نو هغه ته دے دواړو تخليقونو کښې هيڅ فرق نشته۔

د نيشت د شته کولو شبهه

فلسفيان بل انکار په دے قاعده کوي چه نيشت سره څيزونه بيليږي مطلب دا چه اوّل څيز يو وار ختم شي نو دويم وار هم هغه شے بيا نشي موجوديدے کوي نو هغه به بل څيز وي، لهٰذا غلطه ده چه په قيامت کښې به هو بهو هم هغه انسان بيا دوباره ژوندے شي، دا شبهه بالکل باطله ده ځکه چه د اوّل وجود زمانه يوه او د بل وجود زمانه بله نو د اوّلے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کښې بيا موجود شو خو شے بدل نه او هم هغه شے دے، کوم چه ړومبے وو مطلب دا شو چه دلته نشي کيدے چه په يوه زمانه کښې يو شے ختم شي او هم په دغه زمانه کښې هم دغه شے بيا

موجود شي نو دے کښې هيڅ اشکال پاتے نشو چه په بل زمانه کښے ديو شيز بعينه وجود کيدل يشي او پورته ذکر قاعده د فلسفيانو غلطه ده، دا اعتراض خو کے خند اورېدے چه اوله زمانه د اول شخصيت جزء وو، بله زمانه به د بل شخصيت جزء وي هم د پر ومبي شخصيت نه ځکه چه زمانه د شخصيت جزء هيچرے نشي کيدے هغه مشخصه نده که داسے وے نو د ټن سړے به هغه پړونے ځکه نه وو چه زمانه بدله شويده، د پوهے د پاره يو آسان مثال، يو انسان په يو زمانه (دُنيا) کښې موجود مړ (معدوم) کيدو سره په برزخ (بله زمانه) کښې ورک او په قيامت (په دريمه زمانه) کښې هم دغه انسان داسے مثال لري لکه چه يو سړے د لاهور نه کراچۍ ته لاړ شي، زمانه بدله شوه مقامات بدل شوا و سړے هم هغه دے اول وار لاهور کښې موجود وو (دُنيا) چه روان شو نو نه لاهور کښې وو او نه کراچۍ کښې وو معدوم شو (برزخ) او کراچۍ ته چه اُورسيدو نو لاهور کښې نه وو (آخرت) دا دريے زمانے بدلے شوے يو انسان معدوم شو او بيا موجود شو، خو هغه غير انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چه د زمانے په بدليدو سره شخصيت بدليږي کچرے داسے وے نو د مکان په بدليدو به شخصيت بدليدو کوم سړے چه په لاهور کښې وي نو ملتان ته په تلو او رسيدو به د هغه شخصيت بدل شوے وو حالانکه داسے نه کيږي،

دويم دا چه د يو والي دارومدار د اصلي اجزاؤ او د روح په يو والي دے دے نه بغير کچرے بل څه فرق راشي نو په شخصيت څه اثر نه غورزوي، مثلاً کچرے د يو سړي رنګ ځکښ سپين وو بيا ګرم ملک کښې په عمر کښې کالو کولو سره د هغه رنګ که تور هم شي نو سړے هم هغه دے بدل نشو دغه رنګ که د پنځلسو کالو يو سړے د دېرشو کالو شي نو رنګ او قد او غټ والي کښې فرق راتلو سره به هم دا هغه سړے وي کوم چه ورانبے وو

يو حکومت هم د هغه د نوکرۍ تنخواه ورکولو نه په دغه بنياد انکار نه کوي او دغه والي او اُوبه دوالي په وجه يو عدالت چرے د چا مقدمه نه ده خارجه کړے چه ته اُوس بل سړے ئے، دغه رنګ که د نيک يا بد عمل په وجه کچرے شکل او رنګ کښې څه فرق په آخرت کښې هم شي، اصلي اجزاء ئے هُم هغه وي کوم چه دُنيا کښې وو نو دا به هُم هغه سړے ګنړلے شي کوم چه دُنيا کښې وو،

د معاد په باره کښې مذهبونه

د روح متعلق دوه رائے دي، اول دا چه جسم لطيف دے، دويم دا چه مجرد غير مادي دے د دے اختلاف په بُنياد د معاد په باره کښې د شرح مواقف مصري جلد آتم ص۲۹۷ د نقل مطابق پنځه اقواله دي:-

(۱) معاد صرف جسماني دے ځکه چه بدن او روح دواړه جسمونه دي (صرف د کثافت او لطافت فرق دے) نو اعاده هم د جسم اُشوه دا د اکثرو متکلمينو د اِسلام قول دے چه روح جسم لطيف دے، امني:-

(۲) معاد صرف روحاني ځکه دے چه د جسم اِعاده نشته يواځے په روح د سعادت او شقاوت دارومدار دے، دا د يونان د فلاسفهٔ الٰهيين قول دے

(۳) معاد جسماني او روحاني دواړه دے د دنيا جسم او روح دواړه دوباره موجود کيدلے دا قول حلبي، غزالي، ابوزيد دبوسي، راغب، معمر د متأخرينو اماميه ولويه اکثرو صوفيا او دے دا قول حضرات روح ته مجرد غير مادي

(۴) معاد به نه جسماني وي او نه روحاني، دا قول د يونانيانو طب د حکيمانو

(۵) د معاد د کيدو او نه کيدو هيڅ فيصله نده شوے توقف دے، چه دا قول د جالينوس دے ده ته دا شک پريوتے دے چه روح د هغه مزاج نوم دے کوم چه په مرګ ختم شو او که د هغه جوهر نوم دے چه مرګ نه پس هم باقي وي دا پنځه اقواله د انسان د بدن او روح سره تړون لري خو يو شپږم قول د تناسخ هم شته چه هغه د حکماءِ هند او د يونان د بعضے

حکماؤ، او دَ بعضے منسوب الی الاسلام خلقو دے مثلاً احمد بن حابط چه دابراهیم نظام شاگرد دے ابومسلم خراسانی، محمد بن زکریا، طبیب رازی او قرامطه:

دَ مجازاة درے شکله

(دا آخر حوالے دپاره دابن حزم ملل نحل جلد ۱ صفحہ ۹ اوګوری)

دَ مجازاةِ اعمال درے شکله دی:-

(۱) دَ جُثو حشر، دَ بعث بعد الموت په شکل کښې او د مجازاةِ اعمال به دَ جنت او دوزخ په شکل کښې وی، دا دائے دَ اهلِ اسلام او دَ آسمانی مذهبونو والو دے۔

(۲) دَ جُثو دَ حشر نه بغیر صرف رُوح دَ نیکئ او بدئ اثر (خوند او درد محسوس وی) دا قسم مجازاة دحکماءِ الهیّین قول دے،

(۳) دَ نیک او بد عملونو په بدله کښې دَ یو انسان رُوح بل انسان ته بدلیدل (تناسخ) مجازاة اعمال دے بعضے حکما دَ یونان او اکثر حکماء دَ هند دا قول کوی،

تنقید

دا دواړه آخیری قولونه دَ انبیاء علیهم السلام دَ اجماع او دَ آسمانی کتابونو نه خلاف دی او دعقل او فلسفے په بنیاد هم غلط دی، یوازے رُوحانی مجازات ځکه غلط دے چه اعمالو کښې بدن او رُوح دواړه شریک دی او بل له به یوازے رُوح ته ملاویږی اَدَدے مثال داسے اُګنړئ، لکه یو شَل او ړوند دَ انارو غلا کوی، ړوند کچه او پوخ انار نه پیژنی او شَل انار ته نه رسیدے نشی دوی، داسے مشوره اُکړی چه ړوند لاندے شی او شل به اُوږه سور کړی انار راُشوکوی دَ باغ مالک دا دواړه عدالت ته وړاندے کړی دواړه دَ ځان خلاصولو خپل خپل دَلیلونه اُوائی ړوند وائی چه زه ړوند یم نه نو غلا څنګه کولے شم پوخ او کچه انار مے څنګه اُپیژندل او شل به وائی چه ځما انار ته نه رسیدے نه شوم ما غلا څنګه اُکړه،

نو بنکاره خبره ده چه غلا خو شوے ده بلکه دواړو سره په موقع نیولے شوے ده نو دَ عدالت فیصله به ضرور دا وی چه غلا دواړو کړے او دواړه په غلا کښې شریک دی نو سزا به هم دواړو ته ورکولے شی، هُم امثال دَ رُوح او بدن دے هر یو یوازے یوازے نیک او بد عمل نشی کولے هر کله چه نیک او بد عمل په شریکه دواړه کوی نو جزاء او سزا دواړو ته شریکه پکار ده؛

دے نه علاوه یوازے دَ رُوحانی مجازاة حقیقت دَ خوب دے چه څوک پښه دَ ناڅنګه خوب اُوینی نو هغه ته صرف په خوب کښې خوند او آرام وی او که په خراب خوب اُوینی نو په خوب کښې ورته بے خوندی او تکلیف محسوس نو دا قسم جزا سزا لوبے توقے دی دَ اعمالو پائیداره او خوچنده زیاته بدله پکار ده چه انسان دَ هغے په طمع خو بنه عمل اُکړے شی دَ خوب د مزو په طمع هیڅوک بنه عمل نه کوی او دے سره هیڅ رنګه دَ انسان اِصلاح نشی کیدے دَ بنه عمل شوق پیدا کولو دَ پاره داسے پکار ده چه دَ دُنیا دَ فائدے نه په څوچنده زیاته فائده په آخرت کښې ملاؤ شی او بیا پائیداره وی، لکه یو مړ کیدونکے سړے خپل یتیم کیدونکی څوئے دَ پاره یو سړی سره لس زره (۱۰۰۰۰) روپئ امانت کیږدی، دَ خوب دَ ناپائیداره مزو حاصلولو په خاطر دغه سړے دَ دغه یتیم نه دغه خپل امانت په خوب کښې ورکړی نو کوم عقل او پاګل به ځکه بنکاره شی چه دَ لسو زرو روپو حقیقی فائده دَ خوب او تصور په فائده بیلګی دهو بنیاد او دروغ سړی دے او دا باعث دَ امانت سپارلو هم نشی چونکه دے دَ امانت سپارلو نه هغه بدله کار ورکولے شی کومه چه دے نه په څو څوچنده زیاته وی پائیداره او حقیقی وی لکه په آخرت کښې دلسو زرو روپو امانت سپارلو نقصان کولو او ضرر یاتئ ورکولو په بدله کښې چه دے ته جنت یا دَ آخرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور لعنتونه ورکړیشي :

د تناسخ رد

(۱) د تناسخ په شکل کښې د عملونو بدله ورکول د عقل په موجب په دے وجهه درسته نهٔ ده ،

(۲) تناسخ له انصافه خلاف ځکه دے چه په عمل کښې بدن او رُوح دواړه شریک دی او د تناسخ په شکل کښې بدله صرف رُوح ته ورکولے شي مثلاً د یو مجرم انسان رُوح د مرګ نه پس په یو ذلیل چوړی کښې یا په ذلیل خاروی او ځناور کښې ولیجولے شي نو سزا به یوازے روح ته ورکولے (بله د خندا خبره دا چه د بدا سری د بدن په ځائے به سزا د جُرم یا د ذلیل ځناور او د خاروی بدن نه ورکولے شي ، نو دا خو د خر په ځائے کلاوړو ته غل شو بلے دا چه دے ځائے نه به دا رُوح د بدلے دپاره کاغوا ځي او یل بدن ته چه لاړ شي ، نو دا بد لمبه د چاګنړے شي د تولو نه کا که ورسره د ذِنړ د چنګ خیال اُکړے شو نو دے نه غټ اُوبزدا و جنجالی اشکال جوړیږی نو ځکه ئے بس کوم ، د تناسخ قائل کیدل یه تصوّر ځان باندے دی مترجم) دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل آله ده ځکه دا په مجازاتِ اعمال کښې تقریکول اِنتهائي بیکار او دے ته سزا ورکول به دا سے وی لکه د یو قاتل بتو پک ته سزا ورکول او یا د یو مسلمان او گنهګار تیښتۍ او کو ندۍ ته جزا ورکول کوم چه جُمات یا خانه کعبه جوړه کړي وي ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نهٔ ده بلکه شریک او کوو نکے دے آله خو د فاعل نه جُدا اوی د هغه جُزء نهٔ وي لکه بتوپک لوړه لیکن رُوح او بدن چه یو ځائے شي نو هله څوک بنه یا بد عمل کولے شي نو اصل فاعل بدن دے چه د رُوح په ادا نړه یو عمل کولے شي چه دا رُوح د بدن په هر اندام کښې ننوتے وی نو بنکاره شوه چه آله ځکه نهٔ ده چه دا د رُوح په غم او خوشحالۍ کښې خامخا شریک دی

نو تو پک د قاتل ، او تیښتۍ کوندۍ د خانه کعبے د معمار په غم او خوشحالۍ کښې هیچرے نشي شریکیدے ،

(۲) د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیواناتو نه چه آخلی یا د غریبے کورنۍ یو ذلیل انسان چه مصیبتونو کښې مبتلا شي ، د بُنیاد دا دے ، چه یو انسان بد عمل کړیوی ، نو د هغه رُوح په ذلیل ځناور یا ذلیل بل انسان کښې ننوزی او دا رنګ هغه وړاندینی کس ته د خپل عمل بدله د ځناور یا د ذلیل انسان د ذِلت په صُورت کښې ملاؤ شي باطل ځکه دے چه د خاروو فطری تقاضا دا ده چه انسان ته کار وا خلی او د دپاره د جُرم سابق هیڅ ضرورت نشته ځکه چه د دُنیا نظام چلولو د پاره د حکمتِ الٰهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه آخیستے نو د خارو وجود به لغو او بے فائده وے او دا هُم د حکمتِ الٰهی د شان نه خلاف دی ، دغه رنګ د دُنیا د موخوشحالی او بدحالی د هغوی فطری تقاضا ده چه غنی دِ د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اُجرت محتاج او غنی د هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدّن ربط قائم دے او د دُنیا نظام پرے چلیږی که د تناسخ تصوّر پکښې داخل نو انسانی تمدّن نه بالکل د ړنګ شي دا انسانان مصیبتونه او غمونه هم د حکمت الٰهی نه خالی دا سے نه دی چه د صحت او خوشحالۍ په حالت کښې د شکر جذبه او د مرض او د بدحالۍ په حالت کښې د صبر جذبه انسانی کمالات بنکاره وی او په دے د الله لوړے او نږدے بندګان پیژندے شي ،

په تناسخی مجازات کښې د جُرم عِلم نهٔ وی

د تناسخ په نامنِهاد صُورت کښې یو حیوان او انسان ته دا عِلم نهٔ وی چه هغه د کوم جُرم په بدله کښې عذاب ولے شي ، یو انسانی عدالت کښې خو مجرم ته نو دے شي په هغه د تا بتولو خوا دی اُکړیشی هله پس ته سزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولے شی، لیکن د تناسخ په صورت کښې د الله عدالت دلو بوتو قوبنګال
کولے شی کوم کښې چه نه تحقیق وی، نه مقدمه چلول وی او نه مجرم ته
د خپل خپل جرم پته وی چه دا سزا هغه ته د کوم جرم په بدله کښې
ورکولے شی العیاذ بالله، نو ځکه د تناسخ دا عقیده د عقل نه هم خلاف

د مرګ او پیدائش شمیر کښې د جوړښت نشتولے د تناسخ تردید یا دے

د تناسخیانو په خیال کچرے د حیوانانو پیدائش د انسانانو د بدو عملو
د پاره د بدلے په نتیجه کښې وے نو ګارداده چه د بدو انسانانو د مرګ
په مناسب شمیر کښې هومره ځناور او حیوانات پیدا کیدلے خو دلے
ځکه نه ده چه موږ وینو مثلاً یو ورځ کښې یو لک انسانان مری چه په
هغو کښې نیم خو بلکه زیات مجرمان او بد کاره وی، خو بل خوا نو حیوا
هم په دغه ورځ کرورونه او اربونه پیدا کیږی نو معلومه شوه چه د حیوا
پیدائش د مجرمو خلقو د تناسخی جنجال نتیجه نه ده بلکه د ابتدائی تخلیق
په دول د الله تعالی د حکمت په جوړ پیدا کیږی ځکه د تناسخ عقیده باطله
د تناسخ د تردید یوه بله وجه دا هم ده، چه د تناسخ په صورت کښې به
منل ضروری وی چه د مجرمانو انسانانو او د حیوانانو روحونه یو دی حال
مونږ وینو کورو چه دا جدا جدا دی، انسانی روحونو کښې عقل او نطق
لیکن حیوانی روحونه داسے نه دی یا مثلاً په پشو کښې کچرے د انسان روح دا
وے د انسانی روح په فطرت کښې د مږے نه کرکه په تر ده دا هیچرے
نشی کیدے چه پشو کښې دا نو تو نه فوراً یس فطرت داسے بدل شی چه
مږے پسے منډه کړی داوے نیسی او په خوندئے اوخوری هر کله چه د فطرت
فوراً بدلیدل نا معقول دی د انسانی او حیوانی روحونو فطرتونه جدا
جدا دی په دے وجه د تناسخ عقیده سراسر نا معقوله ده۔
۲ هر کله چه د مجازات اعمال دوه صورتونه زیاتے د روح معاد او تناسخ

او نا معقوله ثابت شو، نو د دے جرف یو صورت باقی پاتے شو هغه دا چه
د مړی بدن او روح دواړه ژوندی کړی شی او د حساب کتاب نه
پس د جنت او دوزخ په شکل کښې په د ه قانون مجازات نافذ کړی شی، دا خبره
یوازے په آسمانی شریعتونو او د انبیائے کرامو علیهم السلام په تواتر
ثابته نه ده بلکه عقل او فلسفه هم دا موزون او معقول ګڼړی، په ظاهر
خو دا ډیره ګرانه ښکاری لیکن حقیقت کښې هیڅ ګرانه نه ده.
د معاد جسمانی حقیقت په دوو قاعدو مبنی دے، یو دا چه دا ممکن دے
او محال نه دے. بل دا چه دا د تخریب او تعمیر الٰهی نتیجه ده:-

د جسمانی معاد ړومبے دلیل

د مجازات اعمال په خاطر روح سره د جسم دویم باره ژوندی
کیدل ممکن دی او محال نه دی، د محال دوه معنی دی، یو عرفی چه مطلب ئے
ګران والے او سخت والے دی لکه یو سړی ته داو ئیل چه دا غر لاهور ته کو
هغه ځنړا ګړی چه نشم تلے دا بل ور پورے اُښتلی چه خاګړا به ئے نو هغه
اُوائی چه ناممکنه (محاله) ده نو د دے مطلب به دا وی چه تلل ډیر ګران
دی، ځکه روان کړے ئے وَ دے ټکټ هر څه ئے ورته برابر کړے وے د هغه
اراده شوے وے نو لاهور ته تلل ناممکن او محال نه وو، او بل د فلسفے
ممکن او محال دے معنی ئے دا چه نفی او اثبات یو ځائے کیدل چه هیچرے
نشی کیدے لکه یو سړے یو کمره کښې په یو وخت شته هم او نشته هم یا لکه
دوه په دوه کښے پنځه چه تول د نیا د دے ضرب حاصل هغه څلور بنائی
چه پنځه نه وی، نو خلاصه مطلب به ئے دا وی چه پنځه نه دی خو پنځه دی
نو قیامت او معاد په دے معنیٰ محال نه دے او کچرے محال په معنیٰ د مشکل
او د سخت وا خلو نو هغه به وی خو انسان د پاره چه د هغه ټول کاروبار
په اسبابو بنا دی او الله ته په دے معنیٰ هم محال ځکه نه دے چه، اِنَّمَآ اَمْرُهٗ

إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ، او بله دا چه متواتر خبر
صادق د دے تصدیق کړے دے، نو ځکه دا صحیح ده، چه کله یو ممکن
تواتر سره تصدیق شي یا اعتباري ذریعو سره دا ثابت شي نو
د هغې په واقع کیدو کښې هیڅ شک شبه نه پاتې کیږي، مثلاً تیر شوي
وخت کښې د جاپان هیروشیما په ایټم بم تباه کیدل یو ممکنه
معامله وه هر کله چه اعتباري ذریعو سره د دے تصدیق اوشو نو
ټولے دنیا اومنله، دغه رنګ د موجوده دنیا په شپیلۍ د اسرافیل
علیه السلام (چه ایټم بم نه په اربونو درجے زیاته قوي ده) تباه
کیدل ممکن امر دے او ورسره د دے تصدیق آسماني کتابونو او د انبیاؤ
علیهم السلام غوندے رشتینو هستو په پرله پسے شهادتونو کړے دے
نو بیا د دے په واقع کیدو کښې هیڅ شک شبه نشي کیدے۔

د جسماني معاد دویم دلیل

د معاد جسماني حقیقت ورانول او جوړول دی مطلب

داچه د دنیا نظام ورانول او د آخرت نظام جوړول د معاد جسماني
حقیقت دے دا به الله کوي نو ګرانه ځکه نده چه کله انسان ګرانه
ګڼړي نو هغه ځان ته ګوري او په دے قیاس کوي لکه چه شل منه اوچتولے
شي او میږے ئے نشي اوچتولے حالانکه دا دواړه حیوانات
دي خالق او مخلوق خو برابر کیدے هم نشي الله دا سے قوي دے چه نسبت
ئے د مخلوق سره کول ناممکن دي نو هغه ته دا څیزونه ګرانه نه دي چه
هغه پخپل جوړ کړے تعمیر (د دنیا) وران کړي او د هغې په ځائے بل
تعمیر (آخرت) اوکړي. ځکه چه دا سے خو انسان لګیا دے کوي
یو عمارت وران کړي او بل د هغې په ځائے جوړ وي، نو ځکه الله تعالیٰ چه
بے انتها قوي دے، یقیناً دا سے کولے شي چه عمارت د دنیا وران کړي

او عمارت د آخرت پرے آباد کړي، او همدغه معاد جسماني او قیامت دے
چه د هغې د رستوالے او رشتینوالے په عقل ثابت شو،

د قیامت او معاد جسماني دریم دلیل

خالق کائنات انسان
نه روحه ژوند ور
کړو لیدلے کیدلے شي په هغه وخت چه د ده نوم او نشان هم نه وو
هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُن شَيْئًا مَّذْكُورًا ۔
سورة دهر آیة ۱ او بیا به ئې په قیامت کښې د مجازات اعمال د پاره
ژوندے کوي دا انسان نه روحه ځل بے نمونے پوښته جوړ کول دیر
ګران دي نو نه چه پیدا شي نو بیا هغه ته هم جوړ. ولے
شي، اول وجے د انسان هیڅ نمونه نه وه ځکه ئے بے تکلیفه پیدا کړو نو دے
قوي ترین هستي ته دوباره پیدا کول د انسان څنګه ګران کیدیشي
لکه فرمائي:
كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُّعِيدُهُ ۚ وَعْدًا: موږ انسان اول ځل جوړ کړو
عَلَيْنَا ۚ إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ (سورة انبياء) دویم ځل به ئے هم دا سے جوړ کړو
آیة ۱۰۴: دا ځموږ پخه وعده ده موږ به ضرور دا سے کوو،
وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ: انسان په موږ مثال خیژوي
مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ۝ قُلْ: چه دا وراسته هډوکي به څوک
يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ: ژوندي کوي؟ ته هغه چه خپل
سورة یس آیة ۷۸، ۷۹: پیدا ئې هیر کړو نو نه ورته اووایه
چه چا ژوندي وار پیدا کړي و هغه به ئې دویم وار هم ژوندي کوي،
بلکه دویم آیت شریف کښې دي چه:
وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ: دا دویم باره پیدا کول د اول ځل وار پیدا کولو نه
دیر آسان دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې خبرو سره قیامت په عقلي رنګ کښې ثابت شو دا اسانۍ له په انساني نسبت اُخوړل ګوندې الله ته دوباره پیدا کول یو شان دي،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى: (د الله د پاره اعلیٰ کمال دے)

د معاد څلورم دلیل

یو درزي چه کوټ او شیروانۍ جوړوله شي نو هغه به ښادر په ډیر آسانه څکه جوړو وله شي چه دا یو کار (ګنډل) دے، دغه رنګ پیدا کول د آسمان چه الله کړي دے نو دویم باره پیدا کول د ورکوي غوندے ربه نسبت د آسمان) انسان پیدا کول خو بیا ډیر آسانه دي څکه چه کار (پیدا کول) یو دے،

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمَاءُ بَنٰهَا: آیا ستاسو پیدا کول ګران دي که د رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوّٰىهَا (سورة النّٰزعٰت آیتونه) آسمان چه الله جوړ کړ، واوه ډیر په اوچت ځائے هغه کښېښودو:

یعنې آسمان ته چه اګوره نو د هغے په نسبت انسان ډیر وړوکے دے هر کله چه الله ته د آسمان پیدا کولو کښې هیڅ تکلیف نه وو نو د انسان په پیدا کولو کښې به ورته څنګه تکلیف وي، بنا په دے د انسان دوباره ژوند د عقل نه خلاف نه دے،

د معاد او مجازاتِ اعمال پنځم دلیل

سوا د انسانه ګل کائنات د انسان د خدمت او فائدے لپاره پیدا شوي دي ر وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ، د آسمانونو او د ځمکے ټول کائنات الله تعالیٰ ستاسو په کار او خدمت کښې لګیا کړي دي خو انسان ئے د طاعت او عبادتِ خداوندي لپاره جوړ کړے دے وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ: مونږ پیریان او بنیادم د خدائے د عبادت د پاره پیدا کړي او د عبادت نتیجه د دے فائدے دي

لکه قیامت، دوباره ژوند، مجازاتِ اعمال، جنت او دوزخ هیڅ نه وي نو د عبادت هیڅ فائده بنکاره نشوه، له دے وجے د انسان پیدا کول عبث شو او په دے بنا د کائنات پیدا کول هم عبث شو او په دے ډول به (العیاذ بالله) د الله ټول کار د ته عبث ثابت شي، چه د الله تعالیٰ د حکمت له شانه خلاف ده د الله تعالیٰ حکمت دا دے چه د انسان د عملونو پوره نتیجه د په قیامت بنکاره شي ر څکه چه دنیا کښې دا نشي کیدے رمونږ وړاندے تفصیل سره بیان کړے دے، چه د الله د عمل دا کارخانه عبث ثابته نشي او د دے او د انسان په پیدا کولو کښې د الله حکمتونه هم بنکاره شي، په دے خبرو د قیامت عقلي ثبوت راځي

د قیامت او مجازاتِ اعمال شپږم دلیل

الله پاک انسان بیکاره د پاره نه دے پیدا کړے، اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى، (القیامة آیة ۳۶) آیا د انسان دا خیال دے چه دے بربکاره پریښودے شي) دغه شان، اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّ اَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ○ سورة المؤمنون آیة ۱۱۵) (آیا تاسو ګمان کوئ چه تاسو مونږ عبث پیدا کړي یئ او د عملونو نتیجو مونږه لو د پاره به قیامت کښې مونږ ته بیرته نه راځئ) څوک دنیا کښے بنه او بد دواړه قسم انسانان شته، څوک ظالم څوک منصف، څوک نافرمان څوک فرمانبردار، څوک متقي، څوک فاجر وغیره، د دنیا ټول قومونه د الله د عدل او انصاف منته کوي د دے په جوړ د الله تعالیٰ سلوک د ټولو سره یو شان نه دے بکار څکه چه د الله عدل به بنکاره نشي لکه یو انساني بادشاه چه دا فرق کوي وفادار او باغي سره یو شان سلوک نه کوي وفادار له انعام ورکوي او باغي له سزا ورکوي په دنیا کښے دا نشو کیدے رد یا تفصیل سره بیان شوے دے:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دَ انسان دویم ژوند دَ الله دَ قسم انصاف کولو دَ پاره ضروری شو
هسې قیامت دے او دَ مجازاتِ اعمال ورځ ده چې دَ عقل له اړخه ضروری
ثابته شوه او قرآن دَ دے بیان داسے کړیدے :
اَمْ نَجْعَلُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ، آیا کړو بهٔ آخرت ئې هغو مؤمنو
کَالْمُفْسِدِیْنَ فِی الْاَرْضِ اَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِیْنَ ، په الله باندے یقین کوونکی او
کَالْفُجَّارِ ○ ، نیکوکاره خلق مفسدانو سره برابر ساتو او خدا ترسو سره
په بدکردارو په شان سلوک کوو ، دَ هیچرے نهٔ

دَ قیامت او مجازات اُوم دلیل

دَا ضابطه شته چې هر مُرکب دَ اصلی یا مصنوعی دَ پاره مفرد ضروری
دے لکه انسان چې دَ خاورے ، اَور ، هوا او اوبو نه اصل مرکب دے نو ځان ځان
له دَ دے مفردات هُم شته خالصے خاورے ، خالص اور وغیره مصنوعی
مرکب دَ شربت سکنجبین) دَ اوبو سرکے او چینو نه جوړ دے دا دَرے واړه
خالص چیزونه ځان ځان له هم موجود دی دا ضابطه په احیانو ، اعراضو
جواهرو او اوصافو ټولو باندے حاوی ده ، مثلاً دَ پوزلُوکی رنګ چې
تور او سُور رنګ نهٔ مُرکب وی ، نو دا دواړه ځان ځان له خالص هُم
شته ، دَ دُنیا کښې غم او خوشحالی یو مرکب دے چې هر انسان کښې دا
دواړه جمع وی ، داسے انسان په دُنیا کښې نشته چې مکمل دَ خوشحالۍ له وجې
او هیڅ غم دَ ورسره نهٔ وی ، او داسے هم نشته چې ټول دَ غم وی او خوشحالی
هډو وی نهٔ نو دَ تیر شوے قاعدے په حساب دَ خوشحالۍ او غم نهٔ مرکب
دَ پاره خالص مُفردات ځان ځان له پکار دی چې خوشحالی ځان له بواځے
موجوده وی لکه جنت کښې دَ نیکانو دَ پاره او غم دَ ځان له بواځے موجود دی
لکه دوزخ کښې دَ بدانو دَ پاره ، او هُم دَ دے نه دَ قیامت مجازاتِ اعمال
او دَ جنت او دوزخ ثبوت کیږی ۔

دَ قیامت او مجازاتِ اعمالُ اتم دلیل

په دُنیا کښې بنه خلق هُم شته او بد هم ، داسے
اګنړه لکه ټول انسانان یو داسے مجموعه وی ، چې ښهٔ اعلیٰ او قیمتی اجزاء
هُم وی ، خسیس او کم درجے والا اجزاء ، پکښے هم وی لکه دَ غنمو بُوټی
کښې یو اعلیٰ جُزء دَ غنمو دانه دَ رغلے ده او بل ادنیٰ جزء ئے دَ رُوخه او بُوس
دی دانه ئے دَ بنیادم خوراک ده او بُوس دَ څارو خوراک ده دَ دے بیلول
پکار دی چې هغه دَ پاره په دَرمن کښې دے غوبلول او آلوزول پکار دی
غله به دَ انسان معدے ته ځی او بُوس به دَ څارو معدے ته ځی ، دَ غه
رنګ میدان حشر دَرمن اګنړه چې هغه کښې دَ نیکانو او بدانو بیلول
مقصد دی وَامْتَازُوا الْیَوْمَ اَیُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ○ سورة یٰس آیة ۵۹ (
اے مُجرمانو دَ نیکوکارو نه بیل شئ)
اِنَّ یَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِیْقَاتًا ، (النبا آیة ۱۷) دَ نیکانو او بدانو دَ بیلولو ورځ
ټاکلے شوے ده ، نیکان به خپل فطری ځائے جنت ته لاړ شی ګویا کښے جنت
اِنسانی معده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ ته لاړ شی ګویا کښے
دا دوزخ حیوانی معده شوه ، او داسے شوه لکه نیکان غله او غنم وی
او بدان لکه بُوس او رُوخه چې دَ حیوانانو خوراک شی یا سوزولے شی په
تنورو وغیره کښې ۔

دَ قیامت او مجازات نهم دلیل

دَ انسان په فطرت کښې دَ خالص آرام او خوشحالۍ تقاضا په نه
ده انسان دَ فرد په شکل کښې وی که دَ قوم یا دَ وطن په شکل کښې وی هغه آرزو او
تقاضا دَ دَه په فطرت کښې ځائے ناستې وی اوس دا آرزو پوره کیدل ممکن نهٔ
وی چې مونږ وړاندے تفصیل سره بیان کړیدے چې ناممکن خواهش
او آرزو باندے ټول دُنیا متفقه کیدے نشی لکه دَ نساء افسانو نه تقدیر دَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندی پاتے کیدو خواهش، هر کله چه دَ خالص راحت او خوشحالئ دَ تمنا پوره کیدو امکان ثابت شُو نو په دُنیا کښ دَ دے پوره کولو انتظام یو خوله دے وجے نشو کیدے چه دُنیا او زمکه تنګه ده ټول انسانان پکښ په یو ځل نشو جمع کیدے او بل دا چه خالصه خوشحالی او راحت په دُنیا کښ ځکه نشی کیدے چه یو بادشاه چه ډیر خوشحاله او آرام کښ ښکاری خو زړګو نه غمُونه ور سره وی لکه د حکومت آرزو، وَ دَ رعیت بغاوت او مرض بیماری دَ خپلو خپلوانو مرګ دَ بل ملک حمله وغیره، اُس عقل دا یقین لری چه قدرت دِ دَ خالص راحت او خوشحالئ هغه ندے فِطری خواهش پوره کولو انتظام کړے وی لکه چه دَ نورو ټولو فِطری خواهشاتو انتظام ئے ځکه کړیدے چه په فِطرت کښ دَ اغیزلی خواهِش دَ پوره کولو انتظام دَ قدرت ذمه داری دا ده دَ ه چه هغه حکیم او عادِل دے دا ے خواهش په فطرت کښ نه ور ښبَوی کوم چه نه پوره کیدو والے وی او انسان پرے تژ نیژی، اُس دے پوره کیدو نکی خواهِش دپاره دَ یو لوئے بل جهان ضرورت دے چه هغه پوره ډیر وسیع او لوئے وی او دَ انسان دا فطری خواهش دَ جنت په شکل کښ پوره شی، لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۝ رسوره البقره آیة ع۳۸) نه به (په جنت کښ) دَ چا غم وی او نه به دوی پرے اندیښنه وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِىْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۝ سوره حٰمٓ السجده آیة ع۳۱ (تاسو کاملو انسانانو له پاره به په جنت کښ هغه څیزونه دی کوم چه ستاسو زړه غواړی یا ئے تاسو په ښکاره اُغواړئ) هلته به څوانی وی بُوډا توب به نه وی، صحت، غنا به وی او مرض او محتاجی به نه وی، د دے خبرو سره قیامت او جنت خو عقلاً ثابت شو مګر په دے بنیاد دوزخ دا سے ثابتیږی چه دا دَ جنت ضِد دے او تُعْرَفُ الْاَشْيَاءُ بِاَضْدَادِهَا، هر څیز په خپل ضِد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

ورځ اُپیژنی، سپین به هله پیژندلے شی چه تور اُپیژنی کوم به هله پیژندے شی چه تیخ اُپیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه نه بدان یعنی دَ نیکانو ضِد مجرمان لاړ شی، جنّت به همیشه وی ټول آرام او راحت به وی دوزخ به هُم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف به وی دَا دَ الله دا انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوځی نو جهنم ځکه ضروری شو کوم قوم چه دَ جنت اقراری دے هغه دوزخ هم مَنی دے کښے څه اشکال نشته ځکه چه جنت او دوزخ دَ دُنیاوی عملُونو نتیجه ده دُنیا کښ ښه او بد عملُونه او خلق دَ دوی قیامت کښ هم دَ دے نتیجه به دَ غسے فرق ښکاره وه چه دَ الله تعالیٰ اِنصاف او عدل پوره ښکاره شی

دَ قیامت او مجازاتِ اعمال لَسم دلیل

دَ بشر اصلاح دَ دُنیا ټول قومُونه دا سے خوښوی چه هغه دِ نه دَ خدائے او نه بنیاد مو حق ضائع کوی چه انسان ژوند په اطمینان امن او خوشحالئ کښ تیر شی هم په دے اداره هر قوم په هر دور کښے دَ بشری اصلاح دپاره انتظامُونه کړیدی مختلف ادارے جوړے کړے مګر زر په پوره اصلاح اُنشو دَ اصلاح عقلی اسباب درے دی:

① تعلیم ② قانونِ حکومت ③ او عقیده دَ مجازاتِ اعمال

① په تعلیم خو دَ نیک د بد عمل نه واقفیت راشی لیکن دَ عمل کولو باعث کیدے نشی،

② دویم سبب قانون هُم په اِصلاح بشری کښ پوره کامیاب نشو ځکه چه جُرمُونه روح کوی تر کومه چه دَ روح کښ پاکیزګی او انقلاب نه وی را غلے نو دَ جُرمونو سلسله نه ختمیږی قانون په دے وَ جهو مجرم ته په سزا ورکولو کښ پوره کامیاب نه دے، هر ځائے کښے دَ قانُون حکومت نشی کیدے په غیر علاقو کښ نه قانُون شته او نه حکومت، ځکه نه قانون او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت وی نو بیا هم مجرمان دا سې ځائے او دلسې وخت کښې جُرم کوی چه هلته څوک گواه نهٔ وی په دے بنا هغه د سزا نه بچ شی او د اصلاح کار نا مکمّله پاتے شی،

بعضے ځائے کښې گواه خو وی لیکن د بښتیا گواهی نهٔ کوی۔

بعضے ځائے کښې گواه گواهی کول غواړی مگر د مدعیٰ علیه له اړخه هغه ته څه مالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهئ نه بند کړی،

بعضے ځائے کښې د بښتیا گواهی اُشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرحه د هغه گواهی مشکوکه او بے اثره شی، او مجرم د سزا نه بچ پاتے شی،

کچرے جرح سره هُم گواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د جج په لاس کښې ده هغه غلطی هُم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زړه کښې ترس رحم او ځنې اترسی نهٔ وی، نو رشوت او سفارش فیصله په بل مخ واړوی او مجرم سزا نه بچ شی؛

کچرے سزا اُوشی نو هغه به د جرم په جوړ هومره سخته نهٔ وی څومره چه جُرم سخت وی۔ دا شیونه چه وی نو قانون جرمونه نشی بندولے همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانے خو شته مگر جرمونه زیاتیږی او قیدیان د بندیانو ورځ په ورځ دیماد دیږی، بنا په دے اِصلاح بشری کار د زړه د ضمیر نه دا سے شروع کول پکار دی چه اول خو جُرم اُنشی او بیا که اُشی نو د سزا نه د بچ نشی، د دے صورت دا دے چه په زړه او ضمیر کښې د د مجازاتِ اعمال، او قیامت دا سے پخه عقیده وی چه هغه نه سری سره دا فکر پیدا شی چه هره گناه او حق تلفی کول خپل ځان په آخرت کښې تباه کول دی او د خوږو څو فانی فائدو په بدل کښې د آخرت هغه دا ئمی فائدے بیلل دی چه دیو عقلمند سړی کار نه دے، او هغه عقیده ده کوم چه غلط او د آکوان زعرب د جاهلیت، فرینه

څُولی جوړ کړل او د دے عقیدے د پوخوالی په وجه د هغوی زړونه او دماغونه دا سے روښانه شول چه د هغوی نه د جُرمونو، ظُلم او حق تلفئ نوم نښان ورک شو د بشری اِصلاح همدغه یو مُجرّب نُسخه ده کومے چه د تجربو او مُشاهدو په بُنیاد خپل اِصلاحی اثرات نه دُنیا واقفه کړه هم دغه یو طریقه ده چه د بشر مکمل اِصلاح پرے کیدے شی، هغه ده چه د مجازاتِ اعمال [illegible] قیامت پخه عقیده او دا رنگ قیامت او مجازات اعمال عقلاً ثابتیږی

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

اِنسان د کائناتو یو قیمتی جُزو دے څو عُمرا و ژوند ئے لنډ دے آسمان زمکه او غرونه د ډیرے مُودے راسے دی لیکن د اِنسان ژوند لکه د لیمے د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا گورګے چه د خاورے لوښے وی، او د سرو زرو همونو خاورین په ذر ترڼه د ه ختم شی او د هغه قیمتی د سرو لوښے به د ویښو ده پاتے وی ځکه چه قیمتی څیز څوک ځان نه نهٔ لرے کوی، د دے نه معلومیږی، چه د قیمتی انسان سره مُناسب بل قیمتی اُوږد ژوند دے کوم کښې چه د ده نه به د عملونو بدله ملاویږی او دا به ثابتول غواړی چه د خسیسو شیونو په مقابله کښې د قیمتی اِنسان عُمر دهم ډیر زیات وی وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ، د اِنسان اصلی ژوند د آخرت دے، چه دے قاعدے په بنا شوے فرق د خسیس او د قیمتی اعلیٰ پوره ښکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازاتِ اعمال او دغه دے آخرت:۔

د مجازات او قیامت دولسم دلیل

ډاکټر فرانس لیکی، چه د نوی دنیا په جوړ کړ انسان شخصیت په درے څیزونو ښکاره کیږی: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) نیت دَ انسانی نفس لاندے په شعور کښی محفوظ دے چه هغه یو خیال هیر کړی خوب کښی ئے اُګوری او بیا ورته را یاد شی۔

(۲) او قول دَ هوا په چپو کښے محفوظ دے چه په ریډیائی نظام یو خوا بل خوا ته وړے وړاے شی دے دے رفتار په یو سیکنډ کښی یو لاک او شپګ اتیا زره د (۱۸۶۰۰۰) میله دے، ټول اقوال په فضا کښی محفوظ دی خو یو بل سره ګډ وډ دی داسے آله لا نه ده پیدا کومه چه ئے د یو بل نه دا بیل کړی کیدے شی چه دُ ستو پیدا شی، په خلاف د ریډیائی نظام نه چه په اُوګد والی د ریډیو ستن په مختلفو لا نړو نو برابرو لو سره مختلفو ځائیونو نه آوازونه را کاږی او یو بل سره ګډ وډ کیږی نه ځکه چه دَ کو چپے په اوږد والی کښی بیلے دی د غه رنګ هر فعل په فضا کښی یو حرارت پریږدی چه په نږدے وخت کښی په نوی علمونو معلوم موے شی، لیکن په ډیر وخت تیریدو سره داسے آله لا تر اُوسه نه ده ایجاد چه هغه دَ فضا نه بیرته را واخلی کیدے شی چه دُ ستو داسے آله هم پیدا شی دے تقریر نه دَ آخرت وجود د ستا بتیږی چه په هغے کښی دَ نیت قول او فعل (چه محفوظ دی) نتیجے مرتبے شی۔

دے نه علاوه دَ ماهرین ارضیاتو د تحقیق مطابق د زمکے په خیټه کښی د یا لس سوه (۳۰۰) درجے ګرمے شته حالانکه د اوُ بو یشولو دَ پاره سل درجے ګرمی کافی ده۔ د دے نه علاوه هر کال د زمکے نه په زرګونو زلزلے پیدا کیږی دَ بعضے پته اُلګی او دَ بعضے اُ نه لګی دا د هغه ګرمی نتیجه ده کومه چه د زمکے په خیټه کښی پرته ده، دا ټول او دَ سمندر دا بو تږخولے دَ دے خبرے دلیل دے چه جهنم د زمکے او سمندر د لاندے او دا ټول دَ جهنم اثرات دی۔

دَ قیامت تفصیلات

دَ قیامت کیفیت

دَ قیامت حقیقت دوه څیزونه (۱) یو دَ دے جهان ورانول او دَ بل جهان (آخرت) جوړول

دا د دارہ الله دوه ګُوګو سره تړلی دی، اول ګُوګل تخریب دَ پاره دی او دوېم ګُوګل دَ تعمیر دَ پاره دی تخریب په حقیقت کښی دَ دُنیا مرګ دے عالم عادت دا دے، چه مرګ د وړاندے څه مرض او رنځ دی هغه چه په علاج بنه نشی نو دغه رنځ دَ طبیبانو په خیال کښی لا علاجه او مهلک وی، نو هغه رنځور تر ... هلاک شی، ټول انسانان مجموعه یو جسم اُګڼړه هرکله چه هغه رنځور شی نو دَ دے قاعدے مطابق علاج به کولے شی که علاج ئے ممکن نه وی نو لا علاج شی او هلاکت ته نږدے شی او بیا د الله قانون د هلاکت په ده نافذ شی او هلاک شی، دَ انسان د پاره نور ټول کائنات خادمان دی هرکله چه انسان نه وی نو بیا د دے ټولو نورو کائناتو هیڅ ضرورت پاتے نشو نو ځکه دَ انسان هلاکت سره دا ټول کائنات اُتړلے شی او هلاک شی نو دغه قیامت دے د دے نه وړاندے حالت د دُنیا د دے مرض موت اُګڼړه چه د شریعت په اصطلاح کښی دے ته اشراط الساعة یا دَ قیامت نښانے ویلے شی لکه چه یو سړی کښی دَ مرګ نه وړاندے دَ مرګ نښانے ښکاره شی تر مرګه لږ شان وقفه وی دا خو د کوچنی انسان دے خو د ټول عالم دَ مرګ حالات حکم مختلف دے چه دا د یو انسان په نسبت ډیر لوئے شے دے نو دَ ده دَ مرګ او نښو دَ مرګ کښی به ډیره وقفه وی د دے نښے دَ مرګ علامات کُبری دی کومے چه شریعت ښودلی دی۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالمي مرض، موت يا دَ قيامت لښے

دَ خلقو ايمان او هغې سره تړلې ضروري څيزونه عالَم دَ پاره لکه دَ ژوندو دَ روح مثال لري، هسے کښې چه څومره کموت راځي هومره عالمي صحت دَ پاره مرض دے دَا مرض چه عالمگير شکل اختيار کړي نو دا به دَا عالَم هلاکت او دَ قيامت دَ پاره به غټے نښے وي او دے د نړۍ تريه مهلک وسيلے شي لکه چه احاديثو کښې دي :-

(۱) دَ ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه نه مرفوعًا روايت دے چه قيامت به په شريرو انسانانو قائميږي (مسلم شريف)

(۲) حضرت انس رضي الله دَ حضور صلی الله عليه وسلم نه نقل کوي چه څو پورے الله الله وَيونکي مؤمنان وي، نو قيامت به نه قائميږي،

(۳) حضرت حُذيفه رضي الله تعالیٰ حديث شريف نقل کړے دے چه قيامت به تر هغې نه قائميږي څو پورے چه دَ دُنيا اقتدار دَ بد ترينو خلقو لاس کښې رانشي (ترمذي شريف)

دا احاديث ښائي چه هر کله بدي عالمگيره نه دي نو قيامت به نه کيږي او دا دَ هلاکتِ عالَم نښه ده او چرے لږ ايماندار خلق پاتے وي نو به مسلم کښې دَ حضرت عائشے رض دَ روايت مُطابق الله به هغه ښه هوا راليږي او هغه به دَ مُؤمنانو روحونه قبض کړي او قيامت به يوازے په بدو خلقو قائم شي بنا په دے قيامت قائمولو کښې يورپ ډير اهم کردار ادا کړيدے دَ دوي ټولو علومو فنونو ايماني عقيده او ايماني عملونه ختم کړل دليلونه دا دي :-

(۱) دَ امريکے دهم جنسيت پرستانو يعنے دَ لواطت دَ حاميانو دَ انجمن دَ رپورټ (روزنامه جنګ ۲۰ اپريل ۱۹۹۲ سنه کښې درج دے) په مُطابق دَ امريکے فوج کښې يو کرور او يا لکه (۱۷۰۰۰۰۰) هم جنسيت پرستان يعنې لواطت

کوونکي دي او دَ امريکے په عامو خلقو کښې هر څلورم سړے په لواطت کښے بوخت دے :-

يوازے په برطانيه کښې څوارلس لکه (۱۴۰۰۰۰) هغه حراميان وارده دي دَ کوم مُور ونه چه شپارس يا اولس کاله دے :-

هر کال دَ حراميانو وړو پيدا ئش او يا ئزده دے دَا دَ حمل غورځولو او دَ پيدا ئش بندولو نه علاوه دي او سطاً هر څوارلسم کس حرامي وي ۱۹۲۸ سنه دَ رپورټ مُطابق په سلو کښې نوي امريکنيان په زنا کښې او اويا په سلو کښې په لواطت بوخت دي، دَ دوي اندازه ده چه ۱۹۷۷ سنة پورے به هر پنځم بچے حرامي وي (رپورټ دَ ترجمان اسلام ۴ ارمئي ۱۹۶۸ سنه) مغربي تهذيب چه کومه خونريزي کړيده په هغې وړاندينه جنګِ عظيم موجوده جنګونه او ايټمي وسلے استعمال لوي دَ خدائے او دَ اخلاق نه انکار دے سود او شراب دَ دوي دَ ژوند يو غټه برخه ده په دوي کاتو او اخبارونو دروغ خبرے خورول دَ کامياب سياست نښه ګڼلے شي او تعجب دا دے چه دا ګناهُم نشي ګڼلے، لکه انګلستان او کنيډا چه دَ لاسونو په پرقارکښې دَ لواطت دَ جواز قانون پاس کړو،

دَ شپيلئ پُوکل

روسبے پُوکل

دَ جُمعے په ورځ به دَ اسرافيل فرښته په ذريعه شپيلئ پُوک وهلے شي په دے کښے به دَ جلالي تجلو دومره زيات طاقت وي چه دَ هغې خدائي اثر نه به دا ټول عالم درے وريے شي دا پوکل به په حقيقت کښې دا الله دَ "مُميتُ" دَ صفت مظهر وي چه هغے نه به په هر څيز (ږدبږني او کوزني) باندے موت او فنا طاري شي، دَ قرآن بيان دے وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ (سورة زمر آية ۶۸) شپيلئ به اپوکلے شي نو دَ آسمان او دَ مځکے کائنات به هلاک شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیوا دَ هغو چه الله ئے هلاکول نه غواړی ؛

دَ هلاکت نه دا څیزونه مستثنیٰ دی (۱) د دوزخ کارکوونکی فرښتے (۲) جنت او دَ هغے حورے غِلمان ځکه چه دَ دوی پیدائش دَ بقاء دپاره دے فنا دپاره نه دے، (۳) څلور مقرّبے فرښتے (۴) او مُدبّرات الامر کوم نه چه کارا غستل وی، دَ شهیدانو روحونه چه هغوی سره دَ همیشه ژوند وعده ده، (بدور السّافرة فی امور الآخرة) کښ ــ دا مستثنیات دَ حدیثونه ثابت کړیدی، هم په دے کتاب کښ دَ بیهقی نه په روایت دَ مُقاتِل منقول دی چه دَ شپیلئ د دا ئرے فراخی دَ آسمانونو او دزمکو دَ فراخئ برابر ده ،،

دویم پوکل

قرآن شریف کښ دی (ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ۝ (سورة الزمر آیة ۶۸) ؛

دوباره شپیلئ پوک وهلو سره به مړه انسانان او حیوانات بیا ژوندی شی هم دا دَ ابن عباس رضی الله نه په بدور السافرة کښ منقول دی، طبرانی مِقدام رض نه په حَسَن سند نقل کړیدی چه دَ بچی د تر بوړ په تول را ژوندی شی، کوم حمل چه دَ وخت نه وړاندے غورځیدلے وی یعنی ماشوم ئے بَچ شوی دَ هغه اندامونه پوره وی او ساه پکښ راغلی وی، نو ژوندے کولے به شی که دا سے نه وی نو نه به شی ژوندے کولے، دَ ټولو به عمر دَ دے دیرش کاله وی،

دا پوکل به دَ الله دَ "مُحیی" صفت مَظهَر وی، دَ قرآن دَ ذِکر شوی دے آیت ترجمه دا ده چه (دویم باره به شپیلئ پوک دَ هلے شی نو نو مړی به ولاړ وی او گوری به) په دواړو پوک دَ هلو کښ به دَ څلوینتو وقفه وی، (بخاری) په دے څلوینتو کالو کښ به څلوینت ورځے دَ عم نه دَ ځکه سپینو اوبو باران کیږی چه دَ مړو په خاورین قالب به ورین

او دا به په انسانی شکلونو کښ بدلیږی، په بدور السّافرة کښ دَ ابو الشیخ دَ روایت مطابق په شپیلئ کښ دَ ټولو روحونو به شمیر سُری دی هغے کښ به د هر روح وی په پوک وهلو به ټول خپلو خپلو قالبونو ته راوالوزی او پکښ به داخل شی، دَ بدن دَ ذرو جمع کولو عمل به دَ زلزلے په ذریعه وی، لکه قرآن وائی (إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝ (سورة الحج آیة ۱) هر کله چه دَ روح نه دَ کالبوت شکل جوړ شی یا دَ مُدبّرات الامر فرښتو په ذریعه جوړ شی، نو عرش نه به هغه سپین آب حیات څلوینتو ورځو پورے پرے وریږی،

په دے به د هغه خاورین قالب (کالبوت په غوښنین قالب (کالبوت کښ) بدل شی، او بیا به دا هیچرے نه بدلیږی او نه فنا کیږی، دَ انسان به دَ مړ وجود (ماء الفناء) او دَ ژوند دَ اوبو نه وو، او دا وجود به دَ (ماءُ الحیات) او دعرش دَ اوبو نه وی،

او ابو هریره رضی الله دَ حضور علیه السلام نه نقل کړیدے چه دے ته (ماء الحیات) حضور علیه السلام فرمائیلی دی، په دویم پوکی به دغه تیار و قالبونو (کالبوتونو) کښ روحونه منتقل شی او روحونه به دا پاسی

دَ پوکلو دَ حِکمت بیان

دَ دُنیا نِظام په مادی اسبابو روان دے، نو په دنیا کښ پیدا کیدل هم په وار وار دی، او مرګ هم، نه ټول خلق یو ځائے پیدا کیږی او نه ټول خلق یو ځائے مری، بلکه پیدا وښت او مرکیدل په وار وار او دَوروړی، لیکن دَ آخرت جهان دَ معنویاتو دَ جلال او دَ قدرت جهان دے دَ دے ته عالَم دَ دفعیات (په یو ځل فوراً) هم وئیلے شی، نو دَ دنیا ټول الٰهی او انسانی آبادی به په یو ځل ختم کړیشی او په دویم ځل پوک وهلو باندے به په یو ځل سمدستی ټول مړی را ژوندی شی، لکه چه فوځ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یو شپیلۍ جمع کیږي او په یو خوریږي، د انسان په رومبي ژوند (دُنیا کښې) د مور په خیټه د بنیاد د موړ قالبونو کالبوتونو) بر ابر کولو کار (مُدبّرات الأمر، فرښتو ته وا خیستو او دغه رنګ روح قبض کول او مړه کول ئې هم دغه فرښتو په ذریعه کېږي.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا اَيْدِيْهِمْ: فرښتې د روح قبض کولو د پاره لاس (قُلْ يَتَوَفّٰكُمْ مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِيْ: خوري) ته اُوایه چه ستا سو روح وُكِّلَ بِكُمْ (سورة السجدة آية ۱۱): هغه فرښتې قبض کوي کوم چه تاسو مقرر دی)

دې آیتونو په موجب د فرښتو په ذریعه په دُنیا کښې الله تعالی انتظام د ژوند او مرګ اُچلولو، دې نه د الله تعالی احتیاج او کمزوري نه بلکه خپله بادشاهي ښکاره کول وو، دوا په ټوک وهل به حضرت اسرافیل علیه السلام کوي څکه چه د (اُسْجُدُوْا لِاٰدَمَ، د تقاضا مُطابق د مَلَكي قوتونو خادمانه حیثیت پوره ښکاره شي، تر دې پورې چه جنت او دوزخ پورې ټول انتظام او خدمت د انسانانو به فرښتې کوي، د جهنم انتظام فرښتې چلوي او جنت کښې د سلام اچولو فرض به هم د فرښتو په سپره وي قرآن کښې ذکر دی. په رومبي ټوک وهلو به الله تعالی تجلی د امانت په کائناتو ورغورزوي او په دویم ټوک د هلوسره به د اِحیا (تجلی) مرو ورغورزولے شي، د دوا ټولو په ټوک وهلو کښې به هم نظم او با قاعدګي دی شروع به د علویاتو (آسمانونو) نه کیږي. لکه اِذَا السَّمَآءُ انْشَقَّتْ (الانشقاق آية ۱) وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ چه آسمان به مات که شي کوم چه د دُنیا چت دے دغه رنګ اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝ وَاِذَا النُّجُوْمُ انْكَدَرَتْ (التكوير آية ۱، ۲) په مطابق د کائناتو رڼا نه ټول ختم ستوري به بېکاره او ختم کړیشي (وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۝ (سورة

الانفطار آية ۳) او اِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ (سورة التكوير آية ۶) په مطابق ټول خوږې او ترخې اُوبه به یو ځائے کړیشي او په ګرمئ سره به ختم کړیشي د دغې ګرمئ نه به په اُوبو اور اُلګی بیا به غرونه په ګرد او غبار کښې بدل کړیشي زمکه به هوَره کړیشي، لکه قرآن فرمائي: وَاِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ) وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنْۢبَثًّا ۝ (سورة الواقعة آية ۵، ۶) غرونه به والوزولے شي، او ذره ذره به کړیشي او تر به خورو ور ګرد و غبار جوړ شي. بیا به دویم ټوک وهلو نه د تعمیر انتظام کیږي او مړي ټول به را ژوندي شي او د الله په محکمې به په قطارونو کښې اُودریږي،

د محشر زمکه

د محشر زمکه به د دُنیا د زمکې نه بېګانه وي،

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ) په دغه ورځ به د دُنیا د زمکې نه بله بدله کړې شي دویم دا چه صفات به ئې بدل شي او دریم دا چه یو وار به ئې صفات بدل شي او بل وار به ئې ذات بدل شي، غوره قول دا دے چه صرف صفات به ئې بدل شي، د بخاری او مسلم شریف کښې د سهل بن سعد رض نه مرفوع حدیث را نقل دے، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى اَرْضٍ بَيْضَآءَ عَفْرَآءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فِيْهَا عَلَمٌ لِاَحَدٍ، او په صحیحینو کښې د ابوسعید خُدری رضی الله نه مرفوع حدیث را نقل دے،

تَكُوْنُ الْاَرْضُ خُبْزَةً وَّاحِدَةً) معنی ئې دا ده چه خلق به په دا سې زمکه را پاسولے شي، چه سپینه غنم رنګے به وي لکه د میدې د ډوډۍ پشان چه په دے به هیڅ قسم نښه نه وي، د ابوسعید رض د حدیث ترجمه دا ده چه دا زمکه به د یو ډوډۍ په شان وي، بعضے روایتونو کښې چه د چاندۍ ذکر دے، نو د هغې مطلب صرف سپینوالے د چاندۍ پشان دے،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیهقی کښې د ابن مسعود رضی الله نه په صحیح سند دا الفاظ نقل دی، تُبَدَّلُ الْاَرْضُ اَرْضًا كَاَنَّهَا فِضَّةٌ، یعنې دغه نیا زمکه به په داسې زمکه بدله شي چه لکه د چاندۍ به سپینه وي، ابن جریر د زید بن ثابت رض نه مرفوعًا حدیث نقل کړی دے:-

اِنَّهَا تَكُوْنُ يَوْمَئِذٍ بَيْضَاءَ مِثْلَ الْفِضَّةِ، دا زمکه به په دغه ورځ لکه د چاندۍ سپینه وي دا نه معلومیږي چه غوره قول د صفاتو بدلیدو دے۔

د مؤمن خوراک څښاک

په میدانِ حشر کښې به زمکه د کیک پشان وي او مؤمنان به دے نه خوراک کوي، بدور السافره ص۲۲ کښې منقول دي، چه مؤمنان به د خلوقدامو نوله طرفه د غه زمکے نه خوراک کوي، او د کوثر حوض اوبه به څښکوم چه د پیو نه سیښي، وارګه نه یخې او د شاتو نه خوږے وي "

حافظ ابن حجر رح فرمائي، دا دے دپاره چه مؤمن ته د حشر په اوږده مُوده کښې د لوږے، تندے څه تکلیف نه وي، بدور السافره ص۱۳ کښې د طبرانی معجم اوسط نه مرفوعًا حدیث منقول دے، چه د عرش د لاندے به د الله له طرفه یو دسترخوان خور شي، چه په دے نعمتونه او د خوراک څښاک داسے خیزونه او میوے وي، چه چا به نه وي لیدلی، نه به ئې په خیال کښې راغلی وي خو په دغه خوانچه باندے به روژه تیان مسلمانان خوراک کوي د هغوی پیژندګلې به داوي چه د هغوی د خلو نه به د مشکو او د کستورۍ د خوشبوئی نیونه ږوږنه خیژي:

بیان د حوضِ کوثر

قرآن فرمائي، اِنَّا اَعْطَيْنٰكَ الْكَوْثَرَ، ابن عباس رض فرمائي چه دے نه حوضِ کوثر مراد دے، په میدانِ حشر کښې به د هر پیغمبر د هغه د اُمت په جوړ یو حوض وي او په هغې کښې د حضور علیه السلام حوض به ټولو نه

لوئے وي، دا مضمون ترمذی شریف کښې د سُمره رض نه د مرفوع حدیث په صُورت کښې راغلے دے، د حضور علیه السلام حوض کوثر په میدانِ حشر کښې کیدل د شپږ پنځوس (۵۶) صحابه وُ نه نقل دے چه په هغې کښې څلور خُلفاءِ کرام رض او عشره مُبشره هم دي، په ظاهر به هغه حوض څلور ګټیز وي، او څلور واړه غاړے به ئې برابرے په اندازه وي چه څلور واړه به برابرے یو یو میاشت په مزل اوږدے وي د هغې لوښے او کلاسُونه به د آسمان د ستورو د شیرز هم زیاتے وي خو د هغه ستورو کوم چه مُوښز او عوام وته په نظر بنکاري د اوبو رنګ به د پیو پشان سپین د شاتو نه زیات خوږ او د واوره نه به یخے وي دا به هغه خلق څښي کوم چه د مؤمن نه علاوه د سُنتِ نبوی تابعدار وي، بد عتیا نو نه به د دے کوډ کولے شي او دے نه به لرے کولے شي دا بدعت لکه د خوارجو، روافضو او مُعتزلو اعتقادي وي او که عملي وي، ظالمان به هم دے نه شړلے شي دا ټول روایات د حدیثو د بدور السافره ص۴۹ نه ترمخه راکړے شي، حوض کوثر په حقیقت کښې د سُنتِ نبوی یا د کتاب او سنت جسماني صورت دے چه دے نه به یوازے په کتاب او سنت عمل کوونکی فائده اغستے شي ځکه چه آخرت کښې ټول اعمال به جسماني صورت اختیاروي بد عملونه به د مُضرو شیانو او نیک عملونه به د فائده مندو شیانو صُورتونه اختیار وي،

عمل نامے

په قرآنِ کریم کښې ذکر دے

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَسَوْفَ: چا ته چه په ښي لاس عملنامه يُحَاسَبُ حِسَابًا يَّسِيْرًا وَّيَنْقَلِبُ اِلٰى: ورکړے شي نو هغه به آسان حساب اَهْلِهٖ مَسْرُوْرًا ○ وَاَمَّا: ورکوي او په خوشحالۍ به جنت کښې ځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْ أُوْتِيَ كِتٰبَهٗ وَرَآءَ ظَهْرِهٖ فَسَوْفَ يَدْعُوْا ثُبُوْرًا وَّيَصْلٰى سَعِيْرًا (سورة الانشقاق آية ۱۰ تا ۱۲): اهل وعيال ته راګرځي، او چا ته چه د شا له طرفه عملنامه ورکړے شي نو هغه به هلاکت هلاکت چغې وهي او په دوزخ کښ به اُغوړزيږي.

فَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِيَمِيْنِهٖ فَيَقُوْلُ هَآؤُمُ اقْرَءُوْا كِتٰبِيَهْ اِنِّيْ ظَنَنْتُ اَنِّيْ مُلٰقٍ حِسَابِيَهْ: چا ته چه په ښي لاس عمل نامه ورکړے شي، نو هغه به د خوشحالۍ نه نور و ته وائي چه راګورئ زما عمل نامه زما په دُنيا يقين وو چه په دے ورځ به الله تعالیٰ سره زما ملاقات وي.

(سورة الحاقة آية ۱۹ و ۲۰)

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ كِتٰبِيَهْ (سوره الحاقة آية ۲۵): او چا ته چه په چپ لاس کښ عملنامه ورکړيشي نو هغه به افسوس کوي چه دا عملنامه خو ما ته نه وے راکړے شوے،

اِقْرَاْ كِتٰبَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيْبًا (بنی اسرائيل آية ۱۴): هرکس ته به د خدائے تعالیٰ حکم وي چه خپله عملنامه اُلوله او نه پخپله د خپل حساب له پاره کافي ئے.

بدور السافرة (ص ۱۰۰ تا ۱۰۹) کښ د احاديثو په بُنياد بيان کړے شوے دے چه ټولے عملنامے به د لوح محفوظ د عرش نه لاندے په شي کوم به چه په دغه ورځ ميدان محشر کښ وي او جمع به کړيشي نو الله تعالیٰ به يو خاص هوا په ذريعه هرکس ته خپله خپله عمل نامه د هغه د عمل په مُناسب لاس کښ ورکړي او د هرے عملنامے د پاسه به الفاظ "اِقْرَاْ كِتٰبَكَ" په ددے او ددے د پلار نوم سره آواز کولے شي او حکم به ورته کولے شي دا عمل نامه په لوستي او نالوستي ټول لوستے شي، په دے وجه حديث شريف کښ دي چه د اولاد ښه نوُمونه ږدئ، چه د چا نسب ثابت نه وي نو هغه به د

د مور په نوم بللے شي، دا د عقل خِلاف نه ده چه نالوستي به هم خپله عملنامه لوستے شي. کوم علم چه خدائے پاک د اُستاذ په ذريعه ښودے شي، هغه بغير اُستاذ ه په الهامي طريقه هُم ښودے شي لکه دانبياؤ عليهم السلام عُلوم او د حيوانا نو عُلوم لکه د جولاګ خپلے جالے جوړولو عِلم، د شاتو د مچئ د خپل کبين جوړولو علم ميز و ته د اجتماعي اُمورو علم کوم چه په علم الحيوانات کښ بيان شوے دي، دے زمانه کښ ړندو ته د بريل په حروفو په ذريعه تعليم ورکولے شي ما په مشرق پاکستان کښ ښځه ليدلے ده

ګواهي

۱- د انبياء عليهم السلام او د علماءِ کرام ګواهي

د جُرم ثابتولو د پاره د مضبوطو او اعتباري خلقو ګواهي ضروري وي انسانانو د قبلولو نه ړُومبے د انبياء عليهم السلام په ذريعه حق خبرے او د خدائے تعالیٰ حکمونه رسيدلي دي په دا سے خلقو به پخپله پيغمبران عليهم السلام ګواهان جوړيږي او کچرے دا د پيغمبرانو وارثانو رعلماؤ کرام رسُولي وي نو هم دوي به ورله ګواهان جوړيږي، قرآن کريم فرمائي وَجِاْيٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ او فَكَيْفَ اِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍۭ بِشَهِيْدٍ وَّجِئْنَا بِكَ عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ شَهِيْدًا (نساء آية ۴۱)

۲- د کِرامِ کاتبينو ګواهي،

دويم دا چه د احکامِ خُدا او بندای نه د انسانانو خلاف کول او نه کول به څنګه ښکاره کولے شي، په دے به درے قسمه ګواهئ پيش کولے شي (۱) د کراماً کاتبين ګواهي کومے چه بيګناه فرښتے دي (يَوْمَ يَقُوْمُ الْاَشْهَادُ اي الملٰئكة) او اِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيٰنِ عَنِ الْيَمِيْنِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيْدٌ ۝ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ اِلَّا لَدَيْهِ رَقِيْبٌ عَتِيْدٌ ۝ و

جَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيْدٌ ۝ کوم وخت چه د انسان عملونه دوه راغستونکی فرښتے را اخلی او کینړ او چپ طرف ته ناستے وی خه لفظ د خولے نه وتو سره شیش لګوونکے تیار دوی او هر ګس به داسے راځی چه یو فرښته به ئې راولی او دویم به ئې ګواه وی. د دُرِّ منثور په حدیثِ مرفوع کښ دی چه دا دوه فرښتے به هم هغه وی کوم به چه نیکی او بدی لیکله.

۳- د اندامونو ګواهی

کوم اندامونو چه عمل کړے وی د هغے به هغوی پخپله هم ګواهی ګوی اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓى اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ : نن ورځ به مونږ د دوی په خولو مهر اَيْدِيْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا : لګوو او د دوی لاسونه به مونږ يَكْسِبُوْنَ ۝ (سورة يٰسٓ آية ۶۵) : سره خبرے کوی او د دوی پښے به هم د هغے عمل ګواهی ورکړی کوم چه دوی به کول.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُوْنَ اَنْ يَّشْهَدَ : او تاسو نشئ پټ کیدے چه په تاسو عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ اَبْصَارُكُمْ وَلَا : ګواهی اوکړی ستا سو غوږ او نه سترګے جُلُوْدُكُمْ (حٰمٓ السجدة آية ۲۲) : او څرمنے.

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ : او دوی به خپلو څرمنو ته وائی چه تاسو عَلَيْنَا قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِيْٓ : څه مونږ خلاف ولے ګواهی اوکړه هغوی اَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَّهُوَ خَلَقَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ : به اُووائی چه مونږ هغه خدائے ګویا نه وَّاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ ۝ (حٰمٓ السجدة آية ۲۱) : کړو کوم چه هر شے ګویا کړے دے او هغه تاسو اُوچه وار پیدا کړی یئ او هغه ته به واپس ځئ.

۴- د ځمکے ګواهی

قرآن کریم فرمائی: يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا (الزلزال آية ۴) ابن عباس رض دے، آیت په تفسیر کښ فرمائی، ځمکه به د انسان د هغه

عمل خبر ورکوی کوم ئے چه په دے کړے وے. دا تول ځلور قسمه ګواهی شوے. د پیغمبرانو او فرښتو علیهم السلام ګواهی اعتباری ده ځکه چه دوا ره ګناه نه پاک دی، نورے دوه ګواهی (د اندامونو او د ځمکے) هم اعتباری ځکه دی چه د اخلاف عادت دی دوی پخپله خبرے نشی کولے الله پاک ئې خبرے را اُباسی تک ځکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو د الله تعالیٰ نه زیات اعتباری به بل څوک وی.

دا اعتراض غلط دے چه اندامونو او ځمکه ژبے نه لری نو خبرے به څنګه اُکړی، ځکه چه یو انسان چامید شی، ریکسټ او ټیپ کښ خبرے محفوظ کولے شی، څه وخت چه غواړی نو هغه خبرے آوری، نو الله تعالیٰ خو په طریق اولیٰ داسے کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژبے نه خبرے اُباسی او که پښو لاسو لو نه. ځکه چه ټول اندامونه د خو ښے دی او له ژبے نه خبرے راوېستے اُس د ټولو اندامونو نه د الله پاک قُدرت او طاقت چه اُ منلے شی، نو داسے خبرو منلو کښ بیا هیڅ پس پیش نه وی، دے نه علاوه د نوی تحقیق په بنیاد جمادانو او حیواناتو کښ د مرتبو په جوړونه هر شته او ګویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نورو ګویائی د انسان د غوږ و لو نه پټه ده.

آیتونه | وَقَالَتْ نَمْلَةٌ ـ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ، وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ، يُسَبِّحُ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ، كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهٗ وَتَسْبِيْحَهٗ،

"حضور علیه السلام سره د کانړو او د اُونږ خبرے په احادیثو کښ ثابت دی دا ټول شیرونه ښائی چه هر څه خبرے کولے شی خو فرق دا دے چه د اخو یا انسان آوریدے نشی او یا پرې پوهیدی نه، خو آخرت کښ به د دے عادت په خلاف آوریدلے شی ځکه چه آخرت هم د نا آشنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیُونوجهان دے، هسے خو تول هر څه الله ته معلوم دی، د گواهو او د عملنامو ضرورت هغه ته نشته خو بیا هم داسے الله دے د پاره کوی چه بنیادم ته بخپله خپل عمل ملا یاد شی او بخپله په ځان اقرار اُ کړی او گواهان پرِ د ثبُوت د پاره پیش کړیشی، چه دالله عدل وانصاف ښه واضح شی. ځکه چه اقرار او گواهان د مُدعی ثابتولو مضبُوط دلیلونه دی هم هغه چه ډیره اعتباری دی او جرحه پرِ ځکه نشی کیده ے چه دوی غیر جانب دار دی لکه پیغمبران او فرښتے علیهم السلام، دا ندامو نو شهادت یو قسم اِقرار دے چه ټولو نه مضبُوط ثبُوت دے،، البته د ځانے گواهی ځکه ډیره اعتباری ده چه وړا نده بیان اُ شو چه دا د الله نِعل دے او په دے یو شهادت هم جرحه نشی کیدے ځکه چه بُنیادی جرے دوه دی یو دا چه گواهی بے اعتباره ثابته کړیشی دلته داسے هم نشته ځکه چه پیغمبران فرښتے مکان او اندامُونه ټول اعتباریان دی د علماؤ تصدیق به هُم پیغمبران کوی، ځکه د گواهی هم اعتباری شوه، او دویم دا چه د گواهانو جانبداری ثابته کړیشی د لته دا هم ځکه نشته، بلکه چه انسان سره د دری هیڅ لانده ے باندے هیچرته نشی کیدے چه داسے تړون د یو بل سره اُ لری بلکه د اندامونو گواهی خو ک ټولو نه زیاته اعتباری ځکه ده چه دا بخپل ځان اقرار دے دوی به بخپله هُم په د غه گناه عذا بیږی،،

د عملُونو تول

قرآن فرمائی

وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ : مُونږ به د انصاف تله د قیامت فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ط وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ : په ورځ ایږدو بیا به په چا هم ظلم حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ اَتَيْنَا بِهَا ط وَكَفٰى بِنَا حٰسِبِيْنَ ۝ نه وی او که چیرے د عمل مِقدار د اوری

د دائے برابروی همیه لِی مُومن د او لُو او مونږ حساب د پاره کافی یُو. وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ نِ الْحَقُّ ج : (د قیامت په ورځ د عملونو تلل حق دی) فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ط : چه د چا تولونه د ډ نه وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُمُّهٗ هَاوِيَةٌ ط رسره : شو نو هغوی به ذره سه القارعه آیه ع ۶-۹) پورے گندان کښ وی، او د چا تولونه چه سپک شو نو د هغه ټکانړه گنده ده :

داسے نورو آیتونو کښ او احادیثو او د اهلِ سُنّت د علماؤ اجماع سره ثابته ده چه عملُو نه به تللے شی، البته معتزله ټول او سلفو کښ مجاهد، اَعمش او ضحاک دا وائی، چه تلل د عملُونو نشته، کوم ځائے چه وزن لفظ راشی نو د هغے مطلب برابرے او عدل الٰهی به وی پوره مطلب دا چه الله به د عمل په برابر (ز یاتے کمه به نه وی) د هغے جوگه د انصاف فیصله کوی خو دا قول ځکه غلط دے چه وزن او میزان په قرآن کښ د روند والی او سپکوالی سره مُوصُوف دے که انصاف مطلب وے نو دے سره د روند والے او سپکوالے به ذکر نه وو ځکه چه انصاف درون سپک نشی کیدے نو د جمهوُر رائے داسے صحیح ده، چه د غه تله به جسمانی او حِسّی وی، معنوی تله (انصاف) تر ینه مراد- د میزان حِسّی په ثبوت کښ د سلمان فارسی رض دا مرفوع حدیث دے،،

يُوْضَعُ الْمِيْزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وُضِعَ : تله به اُ درولے شی هغه به دومره فِيْهِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ لَوَسِعَتْهُ : فراخه وی که چیرے ټول آسمانونه او زمکه په دے کښ کیښودے شی نو ټول به ځائے شی،

حافظ بن حجر رح دا حدیث د بخاری د آخری حدیث په شرح کښ حاکم نه په روایت د سلمان رض او ابن مردویه نه په روایت د عائشے رض او بیهقی نه په روایت د انس رض او طبرانی نه په روایت د ابو هریره رض نقل کړیدے

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ابن المبارک رح د سلمان رض روایت په کتاب الزهد، ابوالقاسم لسکائی په کتاب السنة او آلوسی، په تفسیر د سورة اعراف کښې نقل کړیدی

تله یوه ده که ګنړے

د حافظ بن حجر په رائے تله یوه ده خو کله که د جمع په صیغه ذکر شی نو هغه د اعمالو په اعتبار سره ځکه چه اعمال ګنړ وی نو جمع اعتباری شوه یا مُراد د جمع د سے نه تعظیم وی، مطلب ئے دا که یوه ده خو د لوئے والی په وجه د دے وړ ده چه ګنړے ورته اُو ویلے شی لکه کَذَّبَتْ قَوْمُ نُوْحِ نِ الْمُرْسَلِيْنَ، حضرت نوح علیه السلام ئے تعظیماً په ګنړو پیغمبرانو شمیر کړو د بعضو رائے ده چه تلے په ګنړے وی، یا د هر کس د پاره بیله بیله تله ده او یا د هر عمل د پاره بیله بیله تله ده، خو اُومبے قول غوره ده؛

د موزُون لهم بیان

د چا عملُونه به تلل شی، او د چا به نشی تلے، قسطلانی رح د امام غزالی رح نه نقل کړیدے چه د دریو ډولو عملُونه به تلے نشی، او د نورو ډولو مکلفو به تلے شی، (۱) معصُومین د ګناه نه پاک خلق پیغمبران علیهم السلام خو ځما په نیزد دے کښې د مسلمانانو واړه او لیونی هم شامل دی، (۲) بل ډولے خلور اربه او نوی کروړه ......۹۹۰۰ خلق دی، (۳) دریم ډولے د کفارو تللو د پاره مقابله ضروری وی په دُومبو دوو کښې د مقابلے بد عمل نشته او په دریم کښې د مقابلے نیک عمل نشته، دا رنګ په آیت فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا کښې دا ښکاره ده چه د کفارو عملونه به نشی تلے لیکن امام بخاری رح د ډولو د پاره د عملونو تلل ثابت منی لکه فرمائی اِنَّ اَعْمَالَ بَنِیْ اٰدَمَ وَ قَوْلَهُمْ یُوْزَنُ، چه د تولو بنیاد دمر قول او عمل به تلے شی او دا قول حافظ بن حجر او علامه

آلوسی رحمه الله هم غوره ګنړلے دے نو، فَلَا نُقِيْمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا، کښې به د تول نه مطلب قدر او مرتبه وی، یعنی د قیامت په ورځ د الله په نزد د کفارو د عملونو هیڅ قدر او عزت به نه وی بلکه خبره دا چه امام قرطبی د تول د پاره اعمال متضاد ه ضروری نه ګنړی د کفارو د نیکئ چابرئ به تش وی او د کفر به تر ځنګ چابرے درونه وی، یا کچرے د کفارو صدقے او خیراتونه د عذاب د کیفیت په کم والی کښې مؤثر اُو ګنړے شی نه په کمیت کښې کچرے هغه په بل چابرئ کښې پراته هم وی نو د کفر او ګناهونو په مقابله کښې د وېر کموالی په وجه د کفر چابرے درونه پاتے شی،

دریم قول د سبکی رح په شرح عقائد کښې امام ماتریدی نه منقول دے چه د کفارو د پاره به د تمیز او فرق معلومولو د پاره تله د ی به هغه به دا معلوموله شی چه د کومو کفارو ګناهونه او کفر زیات دی نو د هغوی به عذاب هم سخت وی او د هغوی په نسبت په کفر او ګناه کښې کم نفاق به د هغوی نه لږ شان کم عذاب وی اګرچه ابدی عذاب کښې خو به تول کافران شریک وی دا فرق به د کیفیت د زیاتوالی او کموالی د حافظ بن حجر رح د ابولهب او ابو طالب د قصو نه دا دلیل نیولے دے چه د کفارو بعضے نیکئ د کموالی د سپکوالی د عذاب باعث جوړیدے شی، د سورة مومنون د آخر آیت نه د کفارو د عملونو تلل ثابتیږی، وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ: چه د چا تول سپک وی دا هغه الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فِيْ جَهَنَّمَ: خلق دی کوم چه ځپل ځانونه خٰلِدُوْنَ ۝ تَلْفَحُ وُجُوْهَهُمُ النَّارُ: په نقصان کښې غورزولی وو، جهنم وَهُمْ فِيْهَا كٰلِحُوْنَ ۝ اَلَمْ تَكُنْ: کښې به همیشه وی د دوزخ اور به

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيٰتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا ؛ دغوى مخونه سوزوى او خولے به تكذبون ○ (آية ۱۰۳ تا ۱۰۵) ؛ پكښ ورانے وى، دوى ته به او ويلے شى چه آيا تاسو ته زما آيتونه نه وو اورولے شوى چه هغه تاسو دروغ گڼل آخرى فقره (فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُوْنَ، به كښ ثابت شوا وكړو مبني فقرة وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ، نه د عملونو تول ثابت شو،

دَ موزُون بيان

په ميزان كښ به څه تللے شى؛ په دے كښ دُ دے قوله دى اول دَابن عباس رضى الله عنه قول دے چه اعراضو او اجسامو نه به جسم جوړ كړيشى او تللے به شى او دا سے الفاظ (يُقَلِّبُ اللهُ الْاَعْرَاضَ اَجْسَامًا)، قسطلانى رح نقل كړيدى، او بدور السافره ، صـ۳۵ كښ د بيهقى دَ شعب الايمان دا الفاظ نقل دى يُؤْتٰى بِالْحَسَنٰتِ بِاَحْسَنِ صُوْرَةٍ وَيُؤْتٰى بِالسَّيِّاٰتِ بِاَقْبَحِ صُوْرَةٍ، يعنى نيكى به په ښه شكل او بدئ به په خراب شكل كښ راوړے شى، طيبى دمشكوٰة شريف په شرح كښ دے قول ته ترجيح وركړے ده :، دويم قول دا دے چه عمل نامے به د عملونو د نوعيت په اعتبار تللے شى دَ دے دليل حديث (البطاقة) دے او دا امام ترمذى رح دَ عبدالله بن عمرو بن العاص نه نقل كړيدے او ښه (حسن) ئے ورته ويلى دى او ابن حبان هُم په خپل صحيح كښ دا حديث راوړے دے چه الفاظ ئے دا دى يُؤْتٰى بِتِسْعٍ وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا فَتُوْضَعُ ؛ يعنى يوكم سل غټ كتابونه به فِى كَفَّةٍ وَيُؤْتٰى بِالْبِطَاقَةِ فَتُوْضَعُ ؛ يو چابرى كښ كيښودے شى، او بيا فِى الْاُخْرٰى فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَ ؛ ور كوچنے پرچه دَ كاغذ به بل چابرى ثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ ؛ كښے كيښودے شى، نو دغه يوكم سل كتابونه به سپك وى او هغه ور كوچنے پرچه به درنه شى، دے ته امام الحرمين ترجيح وركړيده او ويلى دى چه درونه والے به د

(اجر په اندازه وى، قرطبى رح هُم دا غوره گڼلے ده او دَ ابن عمر رضى قول د دريم قول دا دے، چه هُم عملونه به تللے شى چه په هغے كښ ترمذى او ابوداؤد هغه مرفوع حديثونه دليل دى او ابن حبان د دے تصحيح كړيده دَ حديث الفاظ دا دى،

مَا يُوْضَعُ فِى الْمِيْزَانِ اَحْسَنُ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ (په ميزان كښ به د ښه خوئے نه زيات خائسته عمل بل نشى تللے) دَ ے له حافظ بن حجر ترجيح وركړے ده، دَ عملونو تلل به پخوا دَ عقل نه لرے خبره گڼړلے شوه ليكن اُس خو په تهرماميټر دَ بدن يا دَ موسم درجهٔ حرارت معلوميدے شى، حالا نكه دا عرض دے، څو مونږ په نږدے دے واړه قوالو كښ اختلاف نشته، كيدے شى چه په دے واړو طريقو (عمل دجسم په شكل، عمل دعملنامے په شكل او عمل پخپله) دے دَ باره تللے شى، چه په آخرى فيصله كولو كښ هيڅ قسم دَ شك شبهے ظاهرى صورت بنكاره نشى،

امام ذهبى رح دَ علم په فضيلت كښ دَ عمران بن حصين نه دَ رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث نقل كړيدے چه دَ علماؤ سياهى او دَ شهيدانو وينه به تللے شى خو دَ علماؤ سياهى به درنه وى (بدور السافره صـ۱۴۱)

تلُونکے

تلُونکے دَ عملونو به څوك وى، دَ مختلفو رواياتو په بنياد دے كښ خلق وئيلى دى (۱) الله جل مجدهٗ به تلُونكے وى، دا امام غزالى قول دے (الدرة الفاخرة فى كشف علوم الآخرة) او دليل ئے دَ قران دا آيت بيولے دے، وَنَضَعُ الْمَوَازِيْنَ الْقِسْطَ ، يعنى مونږ به ايښودونكى يو، نو الله تعالىٰ نسبت كړے دے،

(۲) دويم قول دا دے چه تلُونكے به مَلَكُ الموت وى او ويرو دَ انس بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالک نه دده روایت کړې ده (۳) دریم قول دا دے چه تلو... به آدم علیه السلام وی په معجم صغیر کښ طبرانی دابو هریرة ... په دے الفاظو نقل کړیدے،

یَا آدَمُ قَدْ جَعَلْتُكَ حَكَمًا بَيْنِي ؛ اے ادم علیه السلام ما ته حکما او ... وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قُمْ عِنْدَ الْمِيزَانِ ؛ اولاد په مینځ کښ منصف مقرر کړ...
خو میزان سره اودریږه

(۴) څلورم قول دا دے چه تلونکے به جبرائیل علیه السلام وی دا روایت ابو القاسم الالسکائی د حذیفه په روایت نقل کړیدے،

خو په نزد دے څلورو وارو قولو کښ څه اختلاف نشته دا ټول صحیح ... الله نه کے تلونکے به دے وجه او نیلو چه ټول به د هغه په حکم کیږ... او عام طور حکم کوونکی ته هم د هغے کار کوونکے ویلے شی، په دنیا کښ ... پولیس چه چالان اوکړی د هغے بیان افسل په عدالت کښ ضروری وی ... رنګ عزرائیل علیه السلام د مړو چالان کړیدے د الله تعالی په عدا... کښ به کده بیان او موجودګی ضروری وی:-

دنیاوی عدالتونو کښ د قانونی مشیر ضرورت وی دغه رنګ دالله ... عدالت کښ د جبرئیل علیه السلام پیشی دے د پاره ضروری ده چه ... قانون (قرآن) د الله له جانبه راوړے دے او د قانون شکنی په ... مقدمه کښ د ده پیشی ضروری ده:-

د اولاد د آدم علیه السلام مقدمه پیش ده نو د سرپرست په حیثیت ... حاضری ضروری ده:

دَ عملونو تللو حکمت

الله عالم الغیب دَ عملونو دَ ذرّے ذرّے نه خبر دے، نو د الله ... عملونو تللو کښ هیڅ غرض نشته خو عملونه تلل دَ عدالتی کاروائی ...

تکمیل لپوذریعه ده. (۱) عمل کوونکے د عملنامے په ذریعه د خپلو عملونو نه خبر شی که هیر کړی ئے وی نو را یاد به ئے شی ورته رنګ په د ... کړی ګتو چه تیر شوی څیزونه را یادیږی) او نفسیاتی طور به امنی چه دا ټول درست دی په ژبه اقرار اوکړی، او که انه کړی، لکه،، اِقْرَأْ كِتَابَكَ ۚ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ، چه دے حکمت ته اشاره شویده ،،

(۲) د عملونو تلو سره نسبت معلومیږی چه نیک عمل یو ... او د الله له طرفه د هغے بدل دغه نه هم لوئے دا انسان ته به دے تللو د الله د فضل لوئے والے ښکاره کول دی، او د بد عمل په سزا کښ د الله پاک انصاف ښکاره کول دی:-

(۳) د انبیاء علیهم السلام، د علماؤ، د فرشتو، دانسانونو او د ... ګواهو تیرولو نه مطلب دا ظاهرول دی چه دا ټول کار او عدالتی کارروائی په حقیقت او انصاف بنا ده:-

(۴) دے ټولے کاروائی مقصد دا ښکاره کول دی، چه انسانی اعمال دومره اهم دی چه دا ټول انتظامات د هغے د پاره هم په دے وجه کیږی چه د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال وو:-

د غوریزاو ناغوریز پیژندل

د نیکئی او بدئی د چابرو ذرنیدوا و سپکیدو پیژندلو کښ دوه قوله دی (۱) د دنیا د قاعدے په شان د آخرت هم دا قاعده ده چه د دُوند چابرے به ښکته او سپک به پورته ځی دا د جمهورو علماؤ قول دے:-

(۲) دویم د دے په عکس دے مطلب دا چه کوم چابرے پورته ځی هغه به دروند او کوم چه ښکته ځی هغه به سپک وی، ځکه چه څیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

او مرکز د میلان به آخرت کښې بدلیږي د نیکو مرکز به پورته وي کوم ځائې چه جنت دے او د بدو مرکز به ښکته وي کوم ځائې چه دوزخ دے دغه قول د بدرالدین زرکشي دے (البرهان في علوم القرآن) او شاه عبدالعزیز رح غوره کړیدے (فتح العزیز)

(۳) دریم قول دا دے، چه د نیکو د چابړې نه به یو نور انی ستن راوُوزي دا د نیکو د ډوندوالي نښه ده او د بدو د چابړې نه به تور کاد تیرو ستن راوُوزي نو دا به د بدو د ډوندوالي نښه ده، دا قول علامه آلوسي رح د سورة قارعه په تفسیر کښې نقل کړیدے۔

د تول مقام

حکیم ترمذي په نوادر الاصول کښې او ابوالقاسم اللالکائي په کتاب السنة کښې نقل کړیدي چه میزان به د الله په وړاندے اُودرولے شي، د نیکئ چابړے به د عرش په ښي اړخ او پورے به تر جنت وي، او د بدئ چابړے به د عرش چپ اړخ ته وي او پورے به تر دوزخ وي،

د پُل صراط تیریدل او نور

په قرآن کښې دي

وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ: په تاسو کښې به داسے هیڅوک نه وي چه د رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي: پُل صراط په ذریعه به جهنم کښې نه وانړي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا: دا دا الله پرے کړے فیصله ده بیا جِثِيًّا ۝ د سورة مریم آیة ۷۱، ۷۲: به د الله نه ویریدونکي خلق مومنان خلاص او ظالمان به ورته په ګونډو وراُغورزولي او پکښې به ئے پریږدو:

په دے آیت کښې ذکر دي چه ټول خلق به جهنم کښې وارد یږي، مسند احمد حاکم رح د سند د تصحیح او بیهقي ابو سمیه نه په اسناد د جابر رض مرفوعًا نقل کړیدے چه د (وَارِدُ) معنی داخلیدل دي او دا ننګ

مستدرک حاکم کښې ابن مسعود رض او ابن عباس رض نه هم منقول دي چه د هغه مطلب د ټولو جهنم ته داخلیدل دي امام قرطبي رح دا قول غوره کړیدے، دویم قول دا دے، چه وارد یدلو نه مطلب د پُل صراط په ذریعه جهنم نه تیریدل دي، داخلیدل نه دي، دا قول امام نووي غوره کړیدے، دا قول په مسند احمد او ترمذي کښې دا ابن مسعود رض نه مرفوعًا نقل دے، په کوم کښې چه دا هم ذکر دي چه خوک به د بریښنا په شان تیریږي، او څوک به د هوا په شان خوک به د تیز آس په شان څوک به د ماړه غلو په شان څوک به د سور لتي پشان او څوک به د جهنم په اور زخمي شي او تیر به شي او څوک به پکښې اُغورزیږي:

(۳) دریم قول د وار دیدلو نه مطلب نزدے کیدل او د دوزخ لیدل دي چه حساب به دوزخ سره نزدے وي، بیا به د قرآن په دے کښې اُغورزولے شي او مسلمانان به جنت ته اُو سولے شي، لکه څنګه چه د حضرت موسی علیه السلام په قصه کښې، ‹وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ› را غلے دے د دے مطلب په اوبو کښې ننوتل نه دي بلکه هغه ته نزدے کیدل او خوا ته ورتلل دي، څرے رومبی قول ته اګور دے، نو د هر چا جهنم ته ننوتل به د عذاب د پاره نه وي بلکه په نیکانو خلقو به د جهنم اور اثر نه کوي او لکه د ابراهیم علیه السلام په هغوی به د غه اور یخ او سلامي جوړ شي لکه طبراني او بیهقي کښې چه خالد بن معدان نه منقول دے چه مونږ ته پته هم اُ نه لګي، نو اُ به وائي چه مونږ خو د وعدے د الله مطابق جهنم ته وارد نه شو نو د الله له طرفه به جواب ورکړې شي، مګر تاسو پرے تیر شوي لیکن هغه سوړ وو، طبراني رح او ابن عدي د یعلی بن منبه رض نه مرفوعًا روایت کړیدے چه دوزخ به مومن ته اواني

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیرشه ستا نُور څما او ورمه کړه ورځې یا مُؤمِنُ أَطْفَأَ نُورُكَ لَهَبِيْ
بدور السافرة، ص۵۲ و ص۱۵۳ دَ پُلِ صراط په خطرناک وخت کښې به
تیاره وی، دَلاس ګوتې به نه ښکاری، دَ اعمالو په مُناسب به په مومنانو ایمانی
نُور تقسیمیږی بعضو سره به د غره هومره رڼا وی. بعضو سره به دَ کجورو
دَ ونې په شان او تو لو نه کم د نیک عمل خاوندانو سره دَ ګوتې ګوتې په
سمُون رڼا وی (ابن جریر عن ابن مسعود رض) دا رڼا چه اُوویني نو
منافقان به مومنانو نه خواست اوکړی،
اُنْظُرُوْنَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُوْرِكُمْ قِيْلَ : بیرشان حصار شی چه مُونږ هم ستاسو
اُرْجِعُوْا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوْا نُوْرًا اط : په رڼا کښې تیرشو نو هغوی به جواب
ورکړی چه دُنیا ته لاړ شئ او هغه ځائے نه رڼا راوُړئ
ځکه چه رڼا د عمل نه حاصلیږی او دار العمل دُنیا ده آخرت نه دے
آخرت د دار الجزاء دے (بدور السافره مع تشریح ص۱۳۵ و ۱۴۶)

دَ صراط حقیقت

دَ پُلِ صراط دَ غونږه دَ دیلوے سټیشن دَ پُل پشان معلومیږی، ابن عساکر
دَ فضیل بن عیاض رض نه نقل کړیدے چه دَ جهنم دَ پاسه دَ پُلِ صراط اوږدوالے
دَ پنځلس زرو (۱۵۰۰۰) کالو د منزل په انداز ه دے د دے په درے وُ برخو کښې
یوه برخه پوره تړخته دی، بله دریمه برخه ډاکوزیدل دی او مینځنئ دیرش
هزار نیغ تلل دی، (بدور ص۱۴۹) بیهقی کښې دانس رض نه مرفوعًا منقول
دی چه راوَدَقُّ مِنَ الشَّعْرِ وَاَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ،
او دغه رنګ په مسلم کښې دَ ابو سعید خدری رض او ابن جریر کښې دا بن
مسعود رض نه او مستدرک حاکم کښې دی چه دَ بعضو دپاره به دَ ویښته نه
نرے او تُوره نه تیره او دَ بعضو دپاره به دَ میدان پشان فراخه وی

پُلِ صِراط او دَ نُور حِکمت

پُلِ صِراط باندے تلل به دَ (موقف) میدانِ حشر نه شروع کیږی او
دا پُل دَ دوزخ دَ پاسه دے، ځکه چه تیر شی نو دَ جنت حد به شروع
کیږی، او بیا به جنت ته داخلیدل وی، لکه څنګه چه بدور السافره
کښې دَ روایاتو نه ثابت دی، دیو قول مطابق دَ ټول خلق به په جهنم دپاسه
تیریږی نو اهلِ تقوی ته به هیڅ تکلیف نه وی خو کفارو او فجارو ته به
تکلیف وی، او کچرے دَ بل قول مطابق جهنم ته داخلیدل هر کس دَ پاره
ضروری نه وی نو اُس لږ وړاندے مونږ بیان کړیدے چه متقیانو ته به
تکلیف او نه هم ځکه نوی چه دَ جهنم اور به هغوی ته یخ او سلام وی
او په دغه قرآن کریم کښې هم ذکر دے،
ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا ۝ بیا به مُونږ تقوی دارو نه دَ پُل
سورة مریم آیة ۷۲ : صراط او دَ دوزخ اور نه خلاصے
ورکړو، او کفارو او فجار به ورته په ګونډو دواړه غورځوو، پُلِ صراط به وبیښته
نه نرے او دَ تُورے نه تیره صرف کُفارو او فجارو دَ پاره وی دَ هر چا دَ پاره
به دا سے نه وی، لکه اُس لږ وړاندے مونږ دا مُدَلل بیان کړیدے، هان
کچرے دَ ټولو هم دغه یولا دَ پُلِ صراط وی، نو بیا هم دَ مؤمن خه خطره
نشته، لکه چه امام بدر الدین زرکشی په البُرهان فی علوم القُرآن
کښې ذکر کړیدی، چه عالمِ آخرت کښې به حیز او مرکز بدلیږی دَ دُنیا
دَ ستور مطابق به نه وی بلکه دَ شاه ولی الله رحمه الله دَ قول مطابق
احکام دَ روح به په احکام دَ بدن غالب وی دَ کُفارو مرکز میلان به ښکته
یعنی اجهنم اړخ ته وی، او دَ نیکو کارو او تقوی دارو مرکز میلان به پورته
یعنی جنت اړخ ته وی لهذا کُفار به دَ ټول پل زور پریوتو په وجه زخمی شی
اُ رنګ دوزخ کښې به شی او درزُ ورګډ به شی او دَ تقوی دار میلان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوزور به پوره نه وی دپُل هیڅ بوجه اوزور به پرِ نه پریوزی، او هیڅ تکلیف به ور نه نه وی، دَ دے مثال داسے دے چه څوک د نُورے په تیرو پښو کیږدی نو تکلیف وی، بلکه زخمی کیږی، لیکن که پښه اُوچته کړی او بیا دَ نُورے په تیرو دپورته نه پرے پښه کیږدی، نو هیڅ تکلیف به ورته نه وی ځکه چه دَ قدم میلان پورته آړخ ته دے، بلکه کوزآړخ ته دے دَ حیز او مرکز بدلیدو وجه داده چه کفار و په دُنیا کښې جهنمی عملونه کړی دی چه دَ هغه میلان او ماتے مرکز جهنم ته او جنتیان به دَ جنتی عمل په وجه خپل میلان او ماتے جنت ته لوی باقی جهنم دَ کفر او گناه مثالی صُورت دے، او جنت دَ ایمان او عبادت مثالی صورت دے، دَ گناهونو مزاج گرم دَ اور او تیره دے، او دَ ایمان او نیکئ مزاج یخ او دَ نُور دے کوم ته چه دَ نبی علیه السلام په دے دُعا کښې اشاره ده:-

اَللّٰهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَاىَ بِمَاءِ الثَّلْجِ وَالْبَرَدِ ،اے خدایه زما گناهونه د اوبو او دَ گلئ په اوبو ووینځه، په صحیحینو کښې حدیث دے،

حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، (جنت تکلیفونو کښې کیرد او دوزخ خواهشاتو کښے کیر دے»

جنت ته تلو دَ پاره د پُل صراط نه تیریدو مطلب دا حقیقت ښکاره کول دی چه شریعت باندے عمل کولو دَ پاره دے خلقو هر قسم تکلیفونه تیر کړی دی او جنت دَ پاره ئے سړک تیار کړے وو، او دَ نورانی عملونو په وجه هغوی نُورانی دارالسلام او جنت ته اُورسیده، او چا دَ شریعت په پُل او په سړک باندے تلل پرېښی وو یا ئے په شریعت تلل او څه خپل طبیعت تلل او جنت په سړک (شریعت) تلل لکه چه دوی ته په دُنیا کښې گران معلومیدل دغه رنگ به آخرت کښې هم دَ جنت په سړک (پُل صراط) تلل دوی ته گران وی مطلب دا چه آخرت عالم مثال دے، شریعت له به الله تعالیٰ دَ قیامت

په ورځ دپُل صِراط شکل ورکړی دَ چا چه دے سره په دنیا کښے تعلق وو، خپل خواهشات ئے پریښی وو او په شریعت ئے عمل کولو هر قسم تکلیفونه برداشت کول او قُربانئ ورکول دوی ته دَ شریعت دَ پاره آسانۍ وو دوی شریعت سره داسے ځان عادت کړے وو چه هم په دے کښې به ورته آرام رنړا او اطمینان حاصل وو، نو هغوی به په ډیرے آسانۍ فراخئ او رنړا کښې په دے تیر شی، او خپل مرکز میلان (جنت) ته به اُورسی کوم چه دَ نیکو او ښیگړو مرکز هم دے، او کوم خلق چه په دُنیا کښې داسے نه وُو، شریعت سره ئے تعلق نه ساتلو په دے باندے ئے عمل کولو ته ئے ساده به وه، خپل خواهشات به ئے په دَ دے غوره کنټرول، نو هغه خلق په پُل صراط هُم نشی تیریدے دا به ورته دَ نُورے نه تیره شی او دَ وینښته نه به نرے شی، لکه څنګه چه ورته دُنیا کښې ښکاریده او دے نه دَ تیریدو په ځائے به خپل مرکز میلان (دوزخ) ته گذارشی کوم چه دَ بدو او گناهونو مرکز هم دے،

دَ نُور اسباب

اَلصَّلٰوةُ نُوْرٌ۔ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِىْٓ اُنْزِلَ مَعَهٗٓ، اَلصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَّوْمَ الْقِيٰمَةِ،

په پُل صراط به رنړا دَ نمونځ، قرآن، وی او دا به د ظلم په وجه کولو سره حاصلیږی (بدور السافره ص۱۳۷)

پُل صراط باندے تیریدل دَ کومو عملونو په وجه آسانیږی

(۱) کمزورے سره کے حکومت دَ ظلم نه په خپل اثر رسوخ خلاف مرول (طبرانی عن عائشه رض)

(۲) دَ دین کار دَ پاره ځماتونو سره تعلق لرل او هم په دے غرض ځماتونو ته بیا بیا راتلل (بزاز باسنادٍ حسنٍ عن ابی الدرداءِ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶۹۲) په خپله رائے په دین کښې د زیاتئ نه ځان ساتل، او د سُنّت تعلیم ورکول (د دیلمي فی الاِنابة بحواله السافرة ص ۱۵۲)

جَنَّت او دوزخ

د اهل السنّت والجماعت په دے عقیده اتفاق دے، چه جنت او دوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعري په مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین کښې د بِلَفظِ مَا اَجمَعَ عَلَیهِ اَصحَابُ الحَدِیثِ وَاَهلُ السُّنَّةِ مطلب دا چه اهل حدیث او اهلِ سنّت په کوم عقائدو چه متفق دی د هغے په تفصیل کښې فرمائی: وَاَنَّ الجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخلُوقَتَانِ (جنت او دوزخ پیدا شوی دی)

امام ابن قیم رح صحابه کرام رض تابعینو تبع تابعینو او اهل السنة والحدیث فقهاؤ او اهل تصوّف په دے عقیده اجماع نقل کړے دے (حادی الارواح) د معتزله وُدا وئیل غلط دے چه اُس جنت او دوزخ نه دی پیدا د قیامت په ورځ به پیدا کیږی چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلط ځکه دے چه اُس د دواړو موجود والے عبث نه دے بلکه په دے کښې فائدے دی۔

د جنت او دوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

(۱) ټولو انبیاؤ علیهم السلام د جنت زیرے ورکړے دے او خبر ورکړے نو تاثیر هله قوی وی چه دا دواړه اُس موجود وی۔

(۲) په صحیح احادیثو کښې د مرګ په وخت او په قبر کښې د جنت دوزخ لیدل او د هغے اثرات محسوس ثابت دی چه دا د دے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کښې دا هم ذکر دی، چه د بعضے نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاءؤ او بعضے مؤمنانو روحونه په مرګ د جنت د نعمتونو نه فائدے اخلی او بدکاران د خلق د دوزخ تکلیفونه تیروی د قیامت نه وړاندے د نیکانو و بدانو د جنت او دوزخ سره ربط او ارتباط دا ښائی چه اُس هُم دا دواړه موجود دی او د قیامت نه وړاندے د دے پیدا کیدل دا قسم فائدے لری

د جنت او دوزخ د وجود نقلی دلائل

په قرآن کریم کښې د آدم علیه السلام په جنت کښې آستوګنه او بیا زمکے ته راتلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله، هغه دارالثواب دے، دا صحیح قول دے د امام رازی رحمه الله دا قول د ابوالقاسم بلخی معتزلی او د ابومسلم اصفهانی نقل کول چه د آدم علیه السلام د کیدو ځائے د زمکے یو باغ وو، او په خپله د امام رازی په دے کښې خپله رائے نه ښکاره کول، یا د جُبائی دا وینا چه دا د آدم آسمان جنت وو، یا د بعضے صوفیانو رح دا وینا چه د دجبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهودو نصاریٰ د باغ عدن یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی۔

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کیدو ځائے آسمانی جنت وو

هر کله چه د جنت لفظ په لام د تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کښې د زمکے د یو باغ مراد کولو څه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هغه دارالثواب وی بالخصوص په دے صورت کښې چه د قرآن الفاظ په دوو قرینو دا ګواهی کوی چه د آدم علیه السلام د کیدو ځائے آسمانی جنت وو، یو خو په سورت طه کښې چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارالجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه دا دے چه الله تعالیٰ آدم علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

السلام نه د جنت بوتلو نه پس اُفرمائیل، فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَىٰ ○ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَىٰ ○ وَأَنَّكَ لَا تَظْمَؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَىٰ ○ (سورهٔ طٰهٰ آیة ۱۱۷ تا ۱۱۹) ، دا پنځه صفتونه د دُنیا د هیڅ مقام نشي کیدے ، مثلاً دا چه د جنت نه په وتو پس به ناته تکلیف وے کښې بر لوڅه نه وې ، بر بنډ به نه وې ، تندہ به نه وې ، او غرمه به نه لګی ، دا ټول خصوصیات د برنی جنت کیدے شی د زمینې نه ، د دنیا یو باغ کښې کومه فائده چه کیدے شي هغه د دُنیا په بل باغ کښې هم کیدے شي چه د اول باغ نه راوُوزي مګر نور بے ځلور فائدے د دُنیا په هیڅ یو باغ کښې نشي کیدے ،

دویم په سورهٔ بقره کښې وی ، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۚ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورهٔ البقرة آیة ۳۶) په دے آیت کښې د جنت نه په راکوزیدو دوه نتیجے مُرتبے کړے او دا چه ستاسو د اولاد په مینځ کښې به دُشمنی وی لکه څنګه چه ورته د فرښتو په ژبه هم ظاهره کړے شوے وه ، أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ چه ته دا سے خلق په زمکه کښې جا نشینه جوړوے کوم به چه فساد او خونریزی کوی ، په دے آیت کښې اهبطوا کوزشئ بیائے د جمع په لفظ اُفرمائیل چه ستاسو اولاد به د یو بل دُشمنان وی ، او بل دا چه ستاسو او ستاسو د اولاد ستوګنه به تر تا کلی وخته پورے په زمکه وی او دے نه به فائده حاصلول وی کړے د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے آسمانی نه وے نو دا الفاظ به الله تعالیٰ نه وے ویلي ځکه چه دُشمنی خو د زمکے د ژوند خصوصیت دے او دا به ئے هم نه وے ویلي چه د کوزیدو نه پس به تاسو زمکه کښې اُسیږئ ځکه چه زمکے ته د کوزیدو واد

د زمکے دیو باغ نه بل باغ ته تلو دا سے الفاظ هیڅ معنیٰ نه لری ، د زمکے نه زمکے ته کوز شئ ، د زمکے د یو باغ نه اُوزئ او په زمکه کښے اُسیږئ ، معلومه شوه چه دا زمینی باغ نه وو بلکه آسمانی جنت وو لوڅه باطنی ذِلّت دے او بربنډ والے ظاهری ذِلّت دے ، تنده باطنی ګرمی ده او د نمر ظاهری ګرمی ، د دے په مینځ کښې جوړه نه ده ، د آدم علیه السلام د کیږدو ځائے دے ټولو نه پاک وو ،

د آدم علیه السلام د کیږدو د ځائے متعلق استدلال

د حدیث استدلال

په صحیح مسلم کښې د ابو هریرة رضی الله او د حذیفه رض نه مرفوعًا حدیث دے چه د قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پرانستو غوښتنه اُکړی د دے په جواب کښې به حضرت آدم علیه السلام اُفرمائی وَهَلْ أَخْرَجَكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا خَطِيئَةُ أَبِيكُمْ ، چه تاسو خو جنت نه هم ستاسو د پلار د غلطی را ویستی یئ ، د دے نه معلومیږی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام را ویستے شوے وو ، هر کله چه د جنت اُ سے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خامخا ځکه موجود دے چه د فرق هیڅوک قائل نه دے :

قرآنی استدلال

د جنت په باره کښې قرآن کریم فرمائی أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ، او د دوزخ په باره کښې فرمائی أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ، دوا په د ماضی صیغے دی ، مطلب ئے دا دے چه جنت او دوزخ دواړه تیار شوی نه موجود دی ، دریم دلیل دا دے چه فرعون سره د فرعونیانو هر کله چه غرق شول نو قرآن فرمائی ، أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا ، دا هم دواړه د ماضی صیغے دی چه په تیره شوے زمانه کښې د فرعون او فرعونیانو غرقیدل وسره هغوی اور جهنم ته ننوستے شول ،

لحربے قیامت نه وړاندے دوزخ ته وے نو دوی څه ته داخل کړے شوی

ڈآدم علیه السلام د کیرو ځائے جنت وو په دے د شبهو ازاله

ڈآدم علیه السلام د کیرو ځائے جنت الخلد نه منلو شبهے دا دی،

(۱) جنّت کښی داخله به ڈ قیامت په ورځ وی، خو آدم علیه السلام د قیامت نه وړاندے جنت کښی څنګه داخل شو؛

(۲) جنت کښی به بربنډ تیا او غم نه رائلل نه وی، که دا جنت الخلد وے نو آدم علیه السلام ته دا دواړه هلته څنګه پیښ شول،

(۳) جنت په آسمان کښی دے چرته چه امر او نهی نشته او نه مکلّف کیدل شته نو آدم علیه السلام ته د منع (نهی) حکم څنګه هلته راغلو،

(۴) آسمانی جنت ته داخلے نه پس هلته نه وتل نشته، نو بیا آدم علیه السلام هلته نه ولے اُویستے شو۔

دے څلورو ته جواب هُم یو دے، هغه دا دے چه دا څلور واړه خبرے هغه وخت ڈ پاره دی چه ڈ قیامت په ورځ به مُومنان ڈ نیک اعمالو په نتیجه کښی داخل شی او دے تائید ڈ قرآنی آیتونو سیاق او سباق دے کوم کښی چه دا څلور واړه خبرے په جنت کښی ڈ قیامت ډ داخلے سره تړلے

پنځمه دا شبه چه ڈجنت نه ویستلے شوے شیطان بیا جنت ته وسوسے اچولو ڈ پاره څنګه لاړو،

نو اوّل جواب دا دے چه وسوسے اچولو ڈ پاره جنت ته داخیدل ضروری نه دی دا ټهر نه هم کیدے شی لکه مونږ چه کورونو میله لرے موبز ته ګرمی او ربړا ارَ سَوَلے شی، حالانکه نمر جسم کثیف دے جسم لطیف (شیطان) خو ڈ دے نه زیات هم لرے نه د تَوُد نه زیات مضبوط اثر خورَوَلے شی. دوّیم جواب دا چه شیطان په جنت کیے ڈ استوګنے نه بندوو د هغے پیښیدو او ڈ امتحان او آزمیښت کولو

نه وو، دریم دا چه ڈ شیطان بندیز قانونی وو قانونی بندیز مجرمان ڈ بندیز ځائے ته په پټه او غلا غلتیا تلے شی، دا ئه ډ پټ داخل ممکن نه دی لیکن الله ڈ څه حکمت ڈ وجے نه ڈ ده په دغه قسم کښی څه ډ دخل اُ نکړو:-

بله مه شُبه دا ده چه آدم علیه السلام په زمکه خلیفه جوړ شوے وو نو آسمان جنت ته ولے بوتلے شو، ددے جواب دا دے، چه ڈ الله حکمت دده په دغه بوتلو کښی دا سے وو لکه چرَ ڈ عیسٰی علیه السلام ڈ آسمان ته په خیژولو او بیا په زمکه را کوزولو کښی څه حکمت دے، آسمانی جنت کښی ڈ آدم علیه السلام ڈ استوګنے او ڈ اُونے ڈ خوراک په وجه ڈ هغه را کوزولو کښی ڈ الله تعالی حکمت ۔

دوهمے حکمت

دوهمے حکمت دا وو چه ڈ آدم علیه السلام په اولاد کښی دا شعور مضبوط کړ یشی چه ڈ دوی اصلی وطن زمکه نهٔ بلکه آسمانی جنت دے او دوی زمینی ژوند کښی ڈ دے حاصلولو ڈ پاره ڈ انبیاؤ علیهم السلام ڈ هدایاتو او د هغوی ڈ تعلیماتو مکمّل پیروی کړی او ډ خپل پلار ګنی وطن جنت ڈ حاصلولو پوره پوره کوشش اُ کړی ته ځکه هم دغه وجه ده چه په قرآن کښی ڈ آدم علیه السلام د نزول جنت نه پس دا مضمون ذکر دے، فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٥ د سورة البقرة آية ۳۸ یعنی په زمکه ڈ را کوزیدو نه پس هرکله ڈ انبیاؤ علیهم السلام او د آسمانی کتابونو په ذریعه دا الله له طرفه کوم سامان د هدایت چه راشی نو څوک په هغے عمل کوی نو هغوی به ڈ جنت هغه ژوند بیا موهی کوم چه د ویرے او ڈ غمه پاک دے،

دویم حکمت

لکه څنګه چه دے واقعې نه معلومیږی، دویم حکمت په دے کښ د الله د نافرمانئ دا نتیُ ... خطرناکو نتیجو نه د انسانانو ویرول دی، آدم علیه السلام د انسانانو ... پلار او د خدائے تعالیٰ محبوب او مقبول بنده وو هر کله چه هغه په دا ... کال (هغه اونے نه خوړل) چه ګناه هم نه وه (وَلَمْ نَجِدْ لَهٗ عَزْمًا) د ... نه خارج کړے شو نو د ګناه نتیجې خو به دے نه هم نه یلتے خرابے وی ... هغه نافرمانی د الله ده کومے سره چه قصد او اراده شامله وی قرآ ... ګواه دے چه د آدم علیه السلام دے فعل کښ اراده د نافرمانئ نه وه ... څکه چه جنت د شرعی احکامو ځائے نه دے چه د هغه خلاف کول ګن ... اوبل نو دا حکم تشریعی نه وو بلکه تشفیقی وو، د حکم تشفیقی د امطلب ... وی، چه مثلاً یو ډاکټر د رنځور نه د پرهیز کولو مشوره په دے غرض ... کړی، چه د دے په خلاف کولو کښ د رنځور نقصان دے هر کله چه ... بد پرهیزی اوکړی نو د ډاکټر هیڅ نقصان اونشو او نه د حکم عدولی اوشو ... نقصان د رنځور اوشو چه رنځ ئے زیات شو یا بل رنځ ترے پیدا ... یا دا حکم عام وو د هٰذِهِ الشَّجَرَةَ، نه مقصد د الله تعالیٰ د هغه قسـ ... ټولو اونو نه بندیز وو او آدم علیه السلام د یوے خاص اونے بند ... ترے مطلب واخستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطئ ... عذاب نشته سوال پیدا کیږی چه هر کله د ګناه نه وه، نو قرآ ... فرمائی، وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ فَغَوٰی) د دے جواب دا دے چه ... حقیقت کښ عصیان او غوایت نه وو بلکه په صورت د دے وو. ... ژبے د قواعدو په لحاظ هغه نیکئ ته هم بدی وئیلے شی کوم چه د بد ... هم شکله وی لکه (جَزٰٓؤُا سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِّثْلُهَا) سورة الشوریٰ ... ـت او فَمَنِ اعْتَدٰی عَلَیْکُمْ فَاعْتَدُوْا عَلَیْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدٰی عَلَیْکُمْ

سورة البقرة آیة ۱۹۴، دُومبی آیت کښ ئے د اشکلئ په وجه د بدے ... ژ ے نه بدی او ئیلے حالانکه بدله اخستل جائز دی، د غه رنګ ... دویم آیت کښ د زور ظلم بدل اغستلو ته د هم شکلئ په وجه زور ... او ئیلے شو، حالانکه بدله اخستل څه بد کار د ګناه خبره نه ده ... مطور دا سے خلق وائی چه د سپیرے بدل ئے په سپیره واخستو ... سپیرے دواړه یوشان دی مګر دُومبئ سپیره ناجائز او دویمه ... سپیره جائز صرف شکل کښ دواړه سپیرے یوشان دی، خلاصه د ټولو ... خبرو دا چه د دے دا قصے کښ د الله دا حکمت ښودل وو چه هر کله آدم علیه السلام دا سے یو کار اوکړو چه صرف شکل او صورت د ګناه وو او حقیقت ... ګناه نه وه، مګر په نتیجه کښ ئے د جنت نه را اوښکلو د هغے آرام او ... بے پایان نعمتونه ترے واخستے شو او د دُنیا په تکلیف وو او ډیرو غمونو ... سرګردانو کښ ئے مبتلا کړو او کار هُم یو وو نو هغه کسانو ته عبرت ... کول وو کوم چه حقیقی ګناه کوی او یو هم نه بلکه ټول عمر په ګناهونو ... اخوَم وی نو د هغه به څه حال وی څومره خطرناکے نتیجے به د هغه د ... قیامت په ورځ را اوزی، او هغه همیشه ژوند به ئے څومره خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت دا دے چه جنت دار د راحت او زمکه دار د محنت دے لهٰذا په دے دار د محنت کښ د ... ـپاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصلولو ذریعه ... ، په دے وجه زمکه کښ تکلیف تیر کړئ مشقت اوکړئ چه د جنت ... راحت مو نصیب شی،

براحتے نرسید آنکه محنتے نه کشید

... د دُنیا نظام هم دا سے جوړ دے چه څوک محنت کوی نو هغه راحت بیا مومی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم حکمت

دَ آدم علیه السلام اودَ ابلیس دَ واقع نه اِنسان ته دا ثبوت ورکول
چه شیطان دَ انسان دټولو نه لوئے دُشمن دے دَ هغه کار دَ الله
تابعداری نه لرے کول او په خواهش نفسانی کښ ګیرول دی،
انسانیت او ابلیسیت کښ به جاری عداوت وی، خو دَ انسانی کامیابی
په دے کښ پټ دے چه هغه دَ ابلیسی حربو نه ځان اُسا
او ده نه دخپل پلار مقام او خپل وطنِ اصلی په ګوتو ورشی ګو
دَ اصلی وطن نه په لاس ویخلے وی،

پنځم حکمت

جنتی ژوند نه دَ دَ ښکه شوند ته دَ آدم علیه السلام دا بدلول
حکمت دا هم وو چه دَ جنت دَ خوشحاله ژوند دَ دُنیا دَ غمو
ډک ژوند سره مُقابله کړی او دا تاریخی حقیقت دِ په اولادِ آدم
السلام کښ برابر جاری وی چه غوریزش وند دَ آخرت دے حکم
دوی دَ دُنیا په جنجالونو کښ اُمیدونه سره دَ آخرت او دَ جنت حقیقی
شانه اُنه غوره زوی، او دَ دَ وَالْاٰخِرَةُ خَیْرٌ وَّ اَبْقٰی، (اعلیٰ آیة ...
دا تصور چه دَ آخرت او دَ جنت ټول عمری او همیشه ژوند دیر
دَ اولادِ آدمؑ په هغه کوششونو کښ دَ بجلئی چپے پیدا کړی کوم
دجنتی ژوند ګټلو کپاره کوی،

شپږم حکمت

دَ آدم علیه السلام قصه دَ ابلیسی عداوت ښکاره کولو دَ پاره یو آئینه
په دے کښ دَ الله تعالیٰ دا پټ حکمت ښکاره کول دی چه انسان دپا
دَ ابلیسی عداوتونو وجود له دے وجے ضروری دے چه هغه دَ دے
ځان محفوظ کولو دَ پاره هر وخت تیار او سیږی او دَ دین دَ دے خطر

غت دُشمن دَ دُشمنیٔ خیال په اِنسان کښ دَ دین دَ حفاظت خیال
او جذبه پیدا کوی، انسانی وُجود یو ورکوټے حکومت اَنګرزه دَدے
اندامُونه دَ رعیّت پشان او رُوح ئے دَ دیو بادشاه پشان دے، قانُونِ الٰهی
شریعت دَ دے ورکوټی حکومت آئین او دستور دے شیطان او د
ابلیسیت لګی شی دغه اندامُونه په بغاوت کولو آماده کوی، چه دغه
دستور اُنه منی کچرے دَ اِنسان رُوح دَ خپل دے حکومت په ټیک کولو
او په حفاظت کښ پاتے راشی نو دشمن به په خپله وانجوی او دَ دے
انسانی اندرونی مملکت ټول انتظام به ګډوډ کړی (لکه ن صبا لبنان
کښ چه اسرائیلو کړی) او کچرے دَ دشمن دَ چالونو هر وخت نِګرانی
کوی، دَ حکومت دَ حفاظت خیال ساتی او دغه انتظام ئے مضبوط وی
نو ابلیسی چلونه به ټول بیکاره شی، ددے ښکاره مثال دَ پاکستان
حکومت دے چه په خوا کښ ئے دَ بهارت یو مکار دُشمن حکومت موجود دے
کچرے دا دُشمن نه وے نو حکومت او عوام دَ پاکستان دوا ړه به بے فکره
ناست وُو دَ خپل ملک دبچ کولو او دَ حفاظت دَ جوش ډک انتظام به ئے نه
کولو او دَ پاکستان بری، بحری او فضائی فوځ به دَ نیشت برابروو، جنګی
وسله او جنګی قوتونه به ئے پکار نه راوستل، دَا خو دَ غټ دُشمن بهارت
صدقه ده چه پاکستان کښ دِ فاعی ساز و سامان مخ په ترقئ دے،
مطلب دا چه دَ انسانیت دَ تکمیل راز دَ ابلیس په دُشمنئ کښ پټ دے
لکه چه حضرت علی هجویری رح مشهور په داتا ګنج بخش، خپل هغه مُرید
داسے پوره کړو کوم چه دَ دُشمنانو دَ ضرر ونو شکایت کړے وو، دا وقعه
علامه اقبال په خپلو شعرونو کښے داسے بیا نوی. ع

راست ... عدُوّیم یارِ تست | هستی او رونق بازارِ تست
هرکه دانائے مقاماتِ خودی ست | فضلِ حق داند اگر دُشمن قوی است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کشتِ انسان را عدو باشد سحاب	تا کنانش را برانگیزد ز خاک

دَ جنت دَ ژوند حقیقت

دَ جنت حقیقت او نعمتونه دومره اُوچت دی، چه دَ انسان په خیال کښې هم نه شی راتلې:-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ اُخْفِيَ لَهُمْ مِّنْ قُرَّةِ اَعْيُنٍ ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۞ سورة السجدة آیة ۱۷	ترجمه:- یعنی په خپلو سترګو کَښې ورپاندې هیڅ یو کس دا نعمتونه نه پیژنی کوم چه ماپټ ساتلی دی دوی

دپاره دَ سترګو یخوالے دے، چه ددوی دَ عملونو بدله به وی۔

په بخاری او مسلم کښې دَ ابوهریرة رضی الله عنه په روایت دَ حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کښې هغه نعمتونه تیار کړی دی چه نه خو کومو سترګو لیدلی دی او نه کومو غوږونو دَ دے تعریف آوریدلے دے، او نه کوم یو زړه دده خیال را وستے شی، دَ دُنیا نعمتونو سره دَ دے نعمتونو هیڅ مُناسبت نشته۔ ځکه دَ دے اصل حقیقت بغیر دَ لیدو او استعماله ممکن نه دے خو د انسان پوهولو دپاره دَ دے اجمالی پیژندګلی دَ علوم آخرت په هم کښې ضروری وه لیکن دَ انسان پوهه دَ دُنیاوی څیزونو نه بهر نه ده ځکه نے په دغه رنګ کښې قرآن شریف او حدیث بیان اُوکړو۔

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه دَ جنت نعمتونو دپاره دَ دُنیوی شیونو کوم الفاظ چه استعمال شوی دی دا صرف دَ رسمی او تعبیری مناسبت په وجه دی ګوندی دَ آخرت دَ نعمتونو حقیقت دَ دُنیا دَ نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځکه وائیم چه جنت کښې به هم اُوبه وی، او په دُنیا کښې هم اُوبه شته لیکن په دواړو کښې دَ آسمان او زمکے فرق دے کجورے دَ ونو لے دُنیا

دولت اُلګولے شی او په هغے یو ګلاس شربت تیار کړیشی نو دا به دَ جنت دَ اُوبو په مقابله کښې داسے وی چه په لیدو به ئے هغه چا ته سرخوړ ورځی چا چه دَ جنت اُوبه څښلی وی ځکه چه دَ جنت په اُوبو کښې موندونکی خوندونه بدنی او رُوحانی اثرات هغه دی کوم چه دَ دُنیا په هیڅ څښاک کښې نشته دی۔

دَ آخرت دَ ژوند اجمالی نقشه

قُرآنِ حکیم دَ جنت دَ ژوند په منفی انداز کښې دا نقشه راښکلې ده،

لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ۞، هغه ژوند دَ ویرے او دَ غم نه بیخی پاک دے، او په مثبت انداز کښے داسے بیان کړے دے،

وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَشْتَهِيْٓ اَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيْهَا مَا تَدَّعُوْنَ ۞ نُزُلًا مِّنْ غَفُوْرٍ رَّحِيْمٍ ۞ (سورة حٰمٓ السجدة آیة ۳۱ و ۳۲)	ترجمه: یعنی دَ جنت په ژوند کښې به هغه شے ملاویږی کوم چه په زړه کښې تیر شی او هغه شے به هم ملاویږی کوم چه اُغوښتے شی، او پخپله دَ انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق دَ الله پاک تول عمری میلمانه وی، نو تول عمری انتظام به هم دَ الله پاک وی، په بدور السافره کښے مذکورا حادیثو کښی دَ دغے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے۔

غِنَاءٌ لَا فَقْرَ صِحَّةٌ لَا مَرَضَ : یعنی دَ جنت په ژوند کښې بے نیازی شَبَابٌ لَا هَرَمَ حَيَاتٌ لَا مَوْتَ : او غنی توب دے، فقیری او محتاجی پکښې نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی او رنځ پکښې نشته ځوانی شته بوډا توب نشته، ژوند شته، مرګ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه دَ هغے مُطابق یو مینځ ژوند به په دُنیا کښې تولو نه لوے باد شاه ته نه دی نصیب شوے په دے وجه دَ الله اِرشاد دے: وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ (سورة عنکبوت آیة ۶۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه لوازے دَ آخرت ژوند حقیقي دے، په حدیث شریف کښے راځي چه دیوجنتي سړي طاقت به دَ یو سلو مضبوطو ځوانانو هومره وي همیشه دَپاره او هیڅ کمزوري به پکښې نه راځي دَ هغه بدن نُست به بیمناله وي او په هغے کښې به زیات والے راځي، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکو کښې ثابت دی، دَ دے نه علاوه داچه د دیدار الٰهي خوند به دومره وي چه بل هیڅ دَ جنت خوند به دے ته نه رسي:

دَ قیامت په نښو کښې دحضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان نه راکوزیدل په بحث کښې شامِل دی:

دحضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان نه خپل نزول دا وخت دَ هغوی ژوندا او په آخره زمانه کښې په زمکه راکوزیدل دَ مسلمانانو اتفاقي عقیده ده ځکه چه په تیرشوو څوارلس سوو ۱۴۰۰ کالو کښې په دے کښې هیڅ یو مُسلمان عالِم اختلاف په دے نه دے کړے چه دادَ تولو نه دا سے صفا مسئله ده چه اسلام او دَ دے انکار نشي جمع کیدے په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ صـ۴۷۳ کښې دَ امام ابن عطیه رح نه دَ اجماع الفاظ منقول دی ؛ ؛ ؛

حَيَاةُ الْمَسِيحِ بِجِسْمِهِ إِلَى الْيَوْمِ وَنُزُوْلُهُ ؛ تر دے وخته دَ مسیح علیه السلام مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعُنْصَرِيِّ مِمَّا أَجْمَعَ ؛ ژوند سره دَ جسم او جسم عنصري عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَتَوَاتَرَتْ بِهِ الْأَحَادِيْثُ ؛ سره دَ آسمان نه ددَه راکوزیدل داسے یو عقیده ده چه په دے اُمت متفق دے او له مُتواترو احادیثو ثابت دے په جامع البیان تفسیر کښې دَ إِنِّيْ مُتَوَفِّيْكَ "تفسیر" تفسیر و چیز نقل شویدے وَالْإِجْمَاعُ عَلَىٰ أَنَّهُ حَيٌّ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ ؛ په دے اجماع ده چه الدَّجَّالَ وَيُؤَيِّدُ الدِّيْنَ ؛ حضرت عیسیٰ علیه السلام په آسمان کښې ژوندے دے، راکوزیږي به دجال به قتل کوي او دین اسلام به مضبوطوي، دارنگ دَ امام شوکاني رح په رساله التَّوْضِيْحُ فِيْمَا تَوَاتَرَ فِي

الْمُنْتَظَرِ وَالدَّجَّالِ وَالْمَسِيْحِ، او دَ امام سیوطي رح په الْأَعْلَامُ بِحُكْمِ عِيْسَىٰ عَلَيْهِ السَّلَامُ کښې هُم تواتر او اجماع مذکور ده او صَحِيْحُ الْكَرَامَةِ صـ۲۲۳ کښې امام شوکاني رح یو کم دیرش احادیث دَ عیسیٰ علیه السلام دَ نُزول په باره کښې ذکر کړي دی پس دَ تواتر او اجماع ذکر شویدے، دغه رنګ حافظ ابن حجر په تَلْخِيْصُ الْحَبِيْرِ کتاب الطلاق کښې لیکلي دی، الْإِجْمَاعُ عَلَىٰ أَنَّهُ رُفِعَ بِبَدَنِهِ حَيًّا، یعنې په دے اجماع ده چه هغه سره دَ بدن نه ژوندے پورته کړے شویدے،

دارنګ په رفتح الباری کښې دَ ادریس علیه السلام دَ ذکر سره دَ حضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقُول ده، دغه رنګ په تفسیر ابن کثیر کښې دَ نُزول تواتُر صفا ښکاره کړے شویدے، دا شان

(۱) مرزا غلام احمد، براهین احمدیه صـ۴۹۸ کښې دَ حضرت مسیح علیه السلام دَ اُسمانه ژوندون او دَ دوباره راتلو تصریح کړیده او دا کتاب ددَه دَ اقرار مُطابق هغه وخت لیکلے شوے دے چه هغه پخپل خیال کښې نبي وو دا ایام الصلح صـ۱۴۶

(۲) مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه صـ۵۰۵ کښې دَ إِنْ عُدْتُمْ عُدْنَا، په تفسیر کښې لیکي، چه په دے کښې دَ مسیح علیه السلام په جلالي انداز راتلونه اشاره ده، کچرے نرمي نه قبلوله، نو هغه زمانه هم راتلونکے ده چه مسیح علیه السلام به سره دَ جلالت په دنیا راکوزشي او جلال الٰهي به ګمراهي نیست او نابود کړي، څهٔ زمانه دَ دغه زمانے دَ پاره دَ ارهاص په توګه واقع شویده ؛؛

(۳) مرزا غلام احمد یه براهین صـ۴۹۸ کښې، دَ هُوَ الَّذِيْ أَرْسَلَ رَسُوْلَهُ تفسیر داسے بیانوي چه هرکله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلې دَ دے دُنیا ته تشریف راوړي نو دَ هغوی په لاس به دین اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولو آفاقو او اقطارو کښې خور شي، (۴) مرزا غلام احمد په ازالهٔ
اوهام ص ۲۲۵ کښې ليکي چه آنحضرت صلی الله عليه وسلم عمرؓ د قتل نه
منع کړو او وے فرمائيل کچرے دا دجال وی نو دهٔ صاحب عيسیٰ عليه
السلام بن مريم دے هغه به ئے قتلوی مونږ دهٔ دے نشو قتلولے
د مسيح عليه السلام د ژوندون او د هغه د نزول په مسئله به مونږ
د قرآن، حديث، تاريخ، او عقل په رڼا کښې مختصر بحث کوو. د اجماع
په رڼا کښې مونږ په دے مسئله بحث اُکړو،

د مسيح عليه السلام ژوندون د قرآن په رڼا کښې

(۱) وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللّٰهُ ۖ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ آل عمران آية ۵۴ : يهودو د حضرت مسيح عليه السلام
په خلاف چل اُکړو او الله د هغه
د بچ کولو چل اُکړو، د الله چل د ټولو چلونو نه ډير ښه دے
مرزا صاحب د دے آيت دا مطلب بيان کړے دے "يهوديانو د حضرت
مسيح عليه السلام د پاره د قتل او سولئ چل جوړ کړے وو، خو (دا
خدائے تعالیٰ مسيح عليه السلام ته وعده ورکړه او وے وئيل چه تا به زهٔ
خپل ځان ته راپورته کړم، (اربعين جلد دريم ص ۱۴)
بيا په آئينه کمالات ص ۲۶۸ و ۲۶۹ کښې ليکي چه د وعدے الفاظ دلالت
کوی چه هغه ډيره زر پوره کيدونکي ده) بيا مرزا صاحب په ازالهٔ
اوهام ص ۳۱۰ کښې ليکي چه بيا د دے نه پس ئے هغه عليه السلام د هغوی
(يهودو) په حواله کړو. په چابکونو اُ وهلے شو، کنځل او ديدل سپيرے
خوړل ئے ترے مسخرے ورپورے کيدل هغه اُليدل آخر ئے په سولئ
اُخيژول، دا مرزائی تفسير ټول بے دليله او تحريف د قرآن نه دے
بلکه يو لوئے بهتان دے او د ذاتِ الٰهی د شان هم خلاف دے د مرزا په
قول يهودو د حضرت مسيح عليه السلام خلاف چل اُکړو او الله پاک د

د هغه د بچ کولو چل اُکړو او بيا يهودو هغه په چابکونو او کړپرو اُوهلو
کنځل ئے هم ورته اُکړل تو ئے مسخرے ئے هم ورپورے اُکړے په
سولئ ئے هم اُخيژولو، او بيا هُم قرآن دا اُوئيل چه اَللّٰهُ خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ
دے، د دهٔ چل ډير ښه او کامياب شو، کچرے د مرزائی تعريف دا دغه
جوړه کړے ټولګے هم اُمنلے شی چه د سولئ نه راکوز ولو په وخت
يهودو هغه مړ اُګڼړلو، ليکن آخری سلګئ ئے پاتے وے چه په علاج
کولو ښه شو بيا کشمير ته لاړو او ډيره موده پس په طبعی مرګ مړ شو
خو بيا هُم د دهٔ د مرګ په لاره کښې د يهودو غلط فهمی يو ښه جوړ نشو
او نه څه عجيبه واقعه اُشوه،
په ذکر شوی آيت کښې د روح الله د حفاظتی تدبير د يهودی چل سره ئے
مقابله کولو کښې د الله د تدبير ډيره کاميابی او لوئی بيا ئنول مقصود
دی، ليکن د مرزا په تفسير کښې د دے وعدے الٰهی سره هم يهودو ته بختو
حضرت مسيح عليه السلام سره هر هغه څه اُکړل کوم چه هغوی غوښتل
او بيا هم د مرزا په قول تدبير الٰهی او د هغه وعده بلنده او کامياب ئے
شوه، مرزا په دے شان د حضرت مسيح عليه السلام او د قرآن والاحد آ
د يهودو په مقابله کښې توهين او تذليل اُکړو،
کچرے د ماغو کښې کوږوالے او الحاد نه وے نو د آيت مطلب صفا دے چه
يهودو د حضرت مسيح عليه السلام خلاف چل اُکړو چه هغه بيعزته
شی او سولئ ته اُخيژولے شی، ليکن د الله تدبير د هغه د بچ کولو وو،
لهذا د الله پاک تدبير غالب شو هغه ئے آسمان ته پورته کړو او يهودو
د هغه يو ويښته هم کوږ نکړو، خوالسّٰس سوو کالو نه خو د قرآنی علومو
ماهرانو صحابهؓ او تابعينو رح وغيره د آيت نه دا مطلب واخستو
ليکن په څوارلسم صدئ کښې د مسيحيت ګوکان يوا نستوو الاَّ اُنا مَعْقُول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دځائے جوړ کړو :

(۲) إِذْ قَالَ اللّٰهُ يٰعِيسٰىٓ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ (سورہ اٰل عمران اٰية ۵۵)

کوم وخت چه الله پاک اُوئیل اے عیسیٰ علیه السلام زه به تا واخلم او خپل طرف ته به دِ دا اُوچت کړم او د کافرانو نه به دِ پاک کړم او ستاتابعداران به په کافرانو غالب کړم تر قیامته پورے بیا خپل طرف ته ستاسو ټولو راتګ

دے بیا به زه فیصله اُوکړم د هغے چه کوم تاسو جګړے کولے ۔

د ,, توفی ،، په باره کښ دابوالبقاء په ,, کُلیات ،، کښ دی

اَلتَّوَفِّيْ اَلْاِمَاتَةُ وَقَبْضُ الرُّوْحِ وَعَلَيْهِ : د توفی معنی مرګ کول او روح اِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْاِسْتِيْفَاءُ وَاَخْذُ : قبض کول دی او دا په استعمال الْحَقِّ وَعَلَيْهِ اِسْتِعْمَالُ الْبُلَغَاءِ : : عوامو کښ لیکن د بلغاؤ په نزد دے معنی پوره وصولول او صحیح اغستل دی ګویاکه د هغوی په نزد په مرګ د توفی اطلاق په دے حیثیت سره دے چه په دے کښ د یو خاص اندام نه بلکه د ټول بدن نه روح اغستے شی ۔ نو کچرے خدائے پاک د چا روح سره د بدن نه وا غستو نو هغه ته به په طریق اولیٰ توفی ویلے شی، ځکه چه د توفی په مفهوم کښ روح سره د بدن نه اغستل پراته دی، عموماً روح بغیر بدن نه قبض کولے شی نو ځکه په مرګ د توفی اطلاق دیر کیږی او دلته دا راز دے، چه د عیسیٰ علیه السلام حالت د عام موحالاتو نه مختلف دو، او د ټولو نه زیات اهم ضرورت په موقعه هُم الله تعالیٰ د عیسیٰ علیه السلام د موت ،، لفظ استعمال نکړو، بلکه د توفی لفظ ئے استعمال کړو چه هغه د روح نواز ے قبض کولو یا رُوح سره د بدن نه قبض کولو ته شامل دے

داخبر غلط دے که څوک اُوائی چه څنګ ائے فاعل وی او ذی روح مفعول وی نو د توفی معنی به مرګ وی بالفرض که موږ دا مرګ په معنیٰ اُمنونو وابن عباسؓ شاګرد ضحاکؒ په معالم کښ د تقدیم او تاخیر قول

چه د مُتَوَفِّيكَ ،، معنی به دا ده وی، چه زه به تا مړ کړم په زمکه راکوزه ولو نه پس او دلیل ئے دا آیت دے، اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ،، دلته فاعل الله پاک دے او مفعول ذی روح دے، خو د خوب په وخت د تَوَفِّی، معنی بیا هم مرګ نه دے لود دے حقیقت نه پس په تیر شوی آیت کښ د عیسیٰ علیه السلام د توفی ،، معنی مرګ نه دے، بلکه د دے معنیٰ پوره ته خیژول وی، لکه چه دا مطلب تر ابن عباس رض هم په صحیح قول کښ اغستے دے چه دا رُوح المعانی کښ ذکر دے، او د عیسیٰ علیه السلام د حال مناسب هم دے حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه د یهودی ګیرے په وخت کومے پریشانئ وے نو هغه په دے وجو وے،

(۱) چه زه به د یهودو د تیغے او زور ظلم نه بچ شم که نه نو هغه په جواب کښ الله تعالیٰ اُفرمائیل (يٰعِيسٰىٓ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ) زه به تا واخلم او د هغوی د پنجے نه به دِ خلاص کړم، لکه چه بل آیت کښ فرمائی « وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ عَنْكَ ، زه به تا ته د رسیدو نه بنی اسرائیل بند کړم :

(۲) دویم فکر و ئے سره دا وُو چه زه به د دزمکے په پټرخه کښ پرِکیږم چه یهود به ما ته نشی را رسیدے که بل څه صورت به وی؟ نو د دے په جواب کښ الله پاک اُفرمائیل چه زه به دِ خپل طرف آسمان ته دا پورته کړم :

(۳) د خپلے مورټی بی او نور خاندان د پاره پریشانه وو، چه د خلقو د تهمتونو نه لو په وجه به د هغوی څه حال وی؟ نو الله ؑ فرمائیل ،،

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا (سورة ال عمران آیة ۵۵)
یعنې زه به د منکرانو نه تا او ستا مور بي بي پاک کړم، لکه چه د انتظام
د قرآن او د محمد رسول الله په ذریعه اُکړے شو، د عیسی علیه
السلام او د هغوی د والدے ژوند بے داغه دے،

(۴) یو پریشانی دا هم وه چه څما د پوره تر کولو پس به څما د تابعدارو
څه حال وی، نو الله تعالی اُفرمائیل، وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ
فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ (سوره ال عمران آیة ۵۵) چه تر
قیامته به ستا تابعدار ستا په منکرانو غالب وی، دا وعده
نن هم حقیقت دے، د اسرائیل وجود په دے وعده څکه اثر نه
اچوی چه قرآن پخپله د یهودو د ذلت او مسکنت دوه استثنائی صورتونه
بیان کړیدی، یو دا چه یهود مسلمانانو ته او د اسلام په پناه کښ
راشی، او دویم دا چه د نورو قوم (عیسائی) په پناه کښ راشی، إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ
اللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ (سوره ال عمران) اُوس د اسرائیل مرجود دی
نو په دویم استثنائی صورت کښ ځکه چه دوی د برطانیې امریکې او نورو
عیسائی قومونو پناه اخستو په وجه موجود دی د یهودو اقتدار
او قوت د عیسایانو په آسرا قائم دے لیکن د مسلمانانو اقتدار د
عیسایانو د آسرے حاجتمند نه دے خواه امریکه وی او که روس وغیره
دوی که محتاج دی نو خپل منځ کښ د اتفاق لکه الله تعالی فرمائی،
وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا (سوره ال عمران)،
او بل د سامان قوت تیارول، لکه چه فرمائی وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا
اسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ هرکله چه مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
دولت په قوت جمع کولو کښ صرف کړی، نو مسلمانانو ته بیا هیڅوک شکست
نشی ورکولے، خو هله چه په حبل الله او اسلام باندے عمل

کوی نه چه مغربیت ته ځکول اُنیسی او په اسلام کښ تحریف اُکړی
د یورپ د قوت راز هُم اسلامی اجزاو باندے عمل کول دی، لکه
سامان د قوت جمع کول څوندی هیے خو په غیر اسلامی اجزاؤ باندے
عمل کولو نه وجه دوی ډیر کمزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاء دا دی
چه دوی خدائے او آخرت هیر کړیدی، د پیغمبرانو علیهم السلام اخلاقی
قدرونه ئے د خپل ژوند او تهذیب، تمدن نه خارج کړیدی، د نسل
او وطن غوندے بتانو عبادت کوی، زنا، لواطت، جواری شراب
نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتونه دومره کمزوری کړیدی چه دوی
د وجے نه برطانت د کوریا او ویټ کانګ غوندے ډیر معمولی طاقتونو
د لاسه وهلے کیږی اُس خو تو ئے ته جوړ شویدی خو تو به ئے نه قبلیږی
دا د مغرب زده مسلمانانو بد قسمتی وه چه د دوی کمزوری ذهنونو
دوی لره د سامان قوت په پر پښودو (چه اسلامی جزء دے) او د
هغوی اخلاقی کمزوری په ځان کښ په راد ستو (چه غیر اسلامی جزء دے)
مجبوره کړل او په خپل لوئے قوت (اسلام) کښ ئے تحریفونه اُکړل او
کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تهذیب په ځان کښ راول،

۲- وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ
وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ
لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ
إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝
بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ

د یهودو په زړونو د هدایت د بندیز
مُهر لګیدلے دے د دوی د کفر په وجه
او په حضرت مریم باندے د غټ بهتان
ترلو (تور پورے کولو) په وجه او په دے
وجه چه دوی وائی چه موږ د خدائے
رسول عیسی ځوئے د مریم بی بی د ئے
دے حالانکه نه دوی هغه قتل کړے
دے او نه ئے په سولی کړیدے صرف

(c) ketabton.com: The Digital Library

عَزِيزًا حَكِيمًا ○ وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ○ سورة النساء آیه ۱۵۶ تا ۱۵۹؛

شک کښې پرېوتي دي او د حضرت عیسی علیه السلام متعلق چه دوی اختلاف کولو نو هغه شک کښې دي دوی یقیناً حضرت عیسی علیه السلام نه دے قتل کړے، بلکه الله تعالی هغه خپل طرف ته پورته کړے دے، هغه غالب او حکمت والا دے، د اهل کتا بو هیڅ یو بنده به داسې نوی خو ایمان به بیایی د هغه د مرګ نه مخکښې راوړي او د قیامت په ورځ به هغه په دوی ګواه وي.

په دے آیت کښې څو خیزونه بیان شوي دي،

(۱) یو دا چه حضرت عیسی علیه السلام نه قتل شوے دے او نه په سولئ خیژولے شوے دے، څوک چه د قتل او د سولئ قائل دي، هغه بنکاره غلط دي، ځکه چه قرآن شریف بنکاره ددے رد کړے، د مرزا یا نو یا د منکرانو دا وینا چه په سولئ خیژولے شوے دے، لیکن هلته نه دے مړ شوے نو دا خبره هم لکه د یهودو او انصاري د قرآن نه خلاف ده وَمَا صَلَبُوهُ، دا معنی کول چه په سولئ اُخیژولے شو خو په سولئ مړ نشو د عربو د لغت نه خلاف ده، د (صَلَب) معنے په سولئ خیژول او د مَا صَلَبَ معنی په سولئ نه خیژول دي دا خو قطعاً د قرآن تحریف دے چه د مَا صَلَبُوهُ، دا معنی اُ شي چه یهودو حضرت عیسی علیه السلام په سولئ اُخیژولو خو هلته مړ نشو۔

(۲) په آیت کښې د مَا قَتَلُوهُ يَقِينًا، نه پس اُ فرمائیل، بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ط یعنے حضرت عیسی علیه السلام قتل نشو او الله پاک خپل طرف ته پورته کړو، په مَا قَتَلُوهُ، او بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ، دواړو کښې ضمیر (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته راجع دے او عیسیٰ د روح او جسم دواړو نوم دے مطلب دا چه روغ رُوح سره د جسمه پورته اُخیژولے شو ځکه چه د

په نتیجه کښې جسم بے روحه پاتے شي نو د عدم قتل مطلب به جسم سره د روحه پورته کول وي، علاوه له دے (رفع) د عیسی علیه السلام نه مطلب هغه نقل د رُوح او جسم دواړو ۱ چترول دي او څو چه د دے خلاف بله قرینه نه وي، لکه د وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ، دا مطلب دے چه حضرت یوسف علیه السلام خپل والدین (رُوح سره د جسمه) تخت ته پورته کړل نه دا چه یوازے رُوح نه د هغوی ئے پورته کړل،

(۳) بیا هم د عیسی علیه السلام رُوحاني پورته کول مُراد واخستے شي، نو دا په څو وجو غلط دي،

(۱) یو وجه دا ده چه بے له قرینے مجاز مطلب اخستل غلط دي، ـ يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، کښې د دَرَجَاتٍ، په قرینه دیني پورته کول مُراد دي جسماني پورته کول نه دي مراد لکه څنګه چه په رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ، کښې "دَرَجَاتٍ" په قرینه د رفع مجازی مُراد ده،

بله وجه په وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ، کښې د رفع رُوحاني رفع نه دے معنے مراد اخستل چه یهودو قتل نه کړو خو خدائے د هغه درجه بلند کړه غلط ځکه دے چه عیسی علیه السلام دے نه وړاندې د مخلوبیت کال پیغمبر وو او د پیغمبری نه بله اُوچته درجه نشته نو د درجے اُو چتولو دلته بیا هیڅ مطلب نه راځي او د الله کلام دے نه پاک دے،

ددے نه علاوه په عربی ژبه کښې (بَل) ددې مقابل خیزونو د پاره استعمالیږي، کچرے دا معنے دلته واخلو چه عیسی علیه السلام په سولئ کړے شو خو مرتبه ئے الله تعالی بلنده کړه نو مقابله را نغله او د بَل استعمال به غلط وي چه د الله کلام له دے پاک دے مقابله به هلته دا تله چه داسې ویلے شوے وے چه یهودو په سولئ کړو خو الله تعالی ئے

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجه بلندوي کړه ځکه چه یو مؤمن یا پیغمبر قتل شي نو الله تعالی هغه
له د شهادت رُتبه ورکوي، او په دا سې ډ رَ بَل ،، استعمال هُم صحیح شوے
وے دلته د مرزا یانو دا تو کړ ے دې بے ځایه دی بلکه تحریف دے، چه د
(بائبل) په مُوجب (په سُولئ مړے سړے ملعُون وی، نو د رَ بَل) په
تقاضا مقابله په دا سې جوړ یږی چه الله تعالی د سُولئ د قتل نه بچ
کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابله کښې ئې ورله درجه بلنده کړے
نو مقابله هم راغله او مُراد هم پوره شو، ز ه وایم چه دا خیال باطل دے
او غلط ځکه ده چه بائیبل کښې ئې هغه سولئ شوی سړی ته ملعون ویلی
دی کوم چه څه جرم کښې په سُولئ شي او کوم چه ناحق سولئ شي نو هغه شهید
وی، نو د مرزائیانو د غلط خیال مُطابق په دے کښې بیا مقابله توت کیږی
او هسے آرتُو پرتو تر جوړیږی او دا سے نسبت د الله کلام ته کول د هغه
توهین دے ،، اَعَاذَنَا اللّٰهُ.

دویمه وجه دا ده چه رُوحانی رفعَ الله تعالی هر نبی ته ورکړے
ده، خصوصًا د تولو نه زیا ته رفع خاتم الانبیاء صلی الله علیه و سلم ته ورکړے شوے ده، نو د عیسٰی علیه السلام خصوصیت په دے صُورت کښې نه
وو، دلته خصوصیت د رفع صفا ښکاره کوی چه د رفع نه مُراد رفع جسمانی ده
کومه چه خاص ده عیسٰی علیه السلام سره یا چه د چا رفع جسمانی شوی
وی، څلورمه وجه دا ده چه د دے رفع نه پس په قرآن کښې ،، وَکَانَ اللّٰهُ
عَزِیْزًا حَکِیْمًا ۝ الفاظ راغلی دی کوم چه د بل نبی د باره په دے انداز
کښې نه دی راغلی نو دے نه هم معلومیږی چه رفع جسمانی مُراد ده په کوم
کښې چه قُدرت او قُوّت ښکاره کول هم مُراد دی چه لفظ د ،، عَزِیْزًا
پرې دلالت کوی او د حکمت اِظهار هُم دے چه لفظ د ،، حَکِیْمًا ۝ پرې
دلالت کوی، او دا بیان به اُس مُونږ لږ وخت پس کوُو،

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه دا ده چه د اهل کتابو ټولے
فرقے به د عیسٰی علیه السلام د وفات نه وړاندے په هغهٔ ایمان راوړی
کوم به چه د نزولِ قُرآن نه پس زمانه کښې هغه وخت وی چه هغه دوبارہ
له آسمانه راکوز کړیشی، بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ، نه صُعُود ثابت شو نو په دے آیت
کښې دواړه (صُعُود او نُزُول) ثابتیږی، تشریح ئے دا سے ده ،، وَاِنْ مِّنْ
اَهْلِ الْکِتَابِ اِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ،، نه دا ثابتیږی چه هر فرقه
د اهل کتابو به پرِ ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وړاندے ځکه چه د
(بِهٖ) او (مَوْتِهٖ) دواړه ضمیرونه (ه) حضرت عیسٰی علیه السلام ته
راجع دی (لَیُؤْمِنَنَّ) کښې نونِ تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارع
صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به ئے دا شی چه د اهل
کتابو ټولے فرقے به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسٰی علیه
السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه راکوز کړے شی،
هم دا وجه ده چه صحیحینو کښې د حضرت عیسٰی علیه السلام د نُزول حدیث
مرفوع روایت کولو نه پس مجلس راوی ابوهریره رض فرمائی (فَاقْرَءُوْا
اِنْ شِئْتُمْ وَاِنْ مِّنْ اَهْلِ الْکِتٰبِ اِلَّا لَیُؤْمِنَنَّ بِهٖ) ځکه دا ښودل
مقصُود دی چه اهل کتاب به په عیسٰی علیه السلام د هغه د آسمانه د
نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دا مسئله خالص نقلی ده په عقل نه
معلومیږی په دے وجه د ابوهریره رض موقوف حدیث د مرفوع حُکم
لری مطلب دا چه حُضور علیه السلام نه به ابوهریره رض ضرور آوریدلی
وی، چه ټول اهل کتاب به خامخا په عیسٰی علیه السلام د هغه د نزول آسمان
نه پس ایمان راوړی، د (مَوْتِهٖ) ضمیر (ه) کتابی ته راجع کول صحیح ځکه
نه دی چه انتشار د ضمائرو د بلاغت له شا نه خلاف دے، دویم (مَوْتِهٖ)
قید به عبث او د بلاغت له شا نه خلاف ځکه وی، چه معنٰی به ئے دا رنګه

چه هرکتابي به په عيسٰی عليه السلام دَ خپل مرګ نه وړاندے ايمان
راوړي، ايمان راوړل خوي دَ مرګ نه وړاندے، نو دا قيد لګول بيا
عبث شو، او که څوک پرے زور لګوي، نو دا بېکاره کول په ضروري شي چه بغير
دا ضو بنا نه حو بنري، چه ما دو دئ دَ مرګ نه وړاندے اُخوږه او ما اُو
دَ مرګ نه وړاندے اُخستلے) ځکه چه دا دے قيد لګولو ضرورت په دے
نشته چه هر کس پوهيږي چه خوراک څښاک دَ مرګ نه وړاندې کيږي
دَ مرګ نه رُستو خو دوئ چا نه دي خوړلے، که څوک بيا هُم زور لګوي
او وائي چه دَ ځنکدن په حالت کښ به ايمان راوړي نو دا ايمان منظور
ندے، هر کافر دَ ځنکدن په وخت کښ ايمان راوړي خو منظور يږي
نو تخصيص دعيسٰی عليه السلام پاتے نشو او دا ئے نا منظور ايمان ذکر
دَ قرآن او دَ الله دَ شان سره مُناسب نه دے دا سے تاويلا تو
سائل بکاردي الله دِ توفيق راکړي :-

(٤) وَاِنَّهٗ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُوْنِ ط هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ○ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ ج اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ○ (الزخرف آية ٦١ ـ ٦٢)	حضرت عيسٰی عليه السلام دَ قيامت نښه ده، نو قيامت کښ شک مه کوئ او زما تابعداري اوکړئ همدا سمه لار ده شيطان تا سو دے خبرے

مه لو نه بند نکړي بيشک هغه ستا سو ښکاره دُشمن دے:-

دَ دوو وجو نه ئے عيسٰی عليه السلام تهٔ دَ قيامت نښه اُوښلے، يو دَ هغه
بغير پلاره پيدائش چه دَ مړو دوباره ژوندي کولو دليل کيدے شي
دوئيم قيامت سره نږدے دَ آسمانه دَ هغه نزول چه دَ قرب قيامت
نښه ده، دَ سياق سباق مُطابق د (اِنَّهٗ) ضمير (هٗ) عيسٰی عليه السلام
ته راجع دے نه بغير هر يو بل راتهٔ ضعيف ده، ابن ماجه ص٣٠٩
باب فتنة الدجال، کښ دَ حديث اسراء په تشريح کښ حضرت عيسٰی

دقيامت سوال اُوشو نو هغوي اُفرمائيل، چه دَ هغے دَ واقع کيدو وخت
سوا دَ الله نه بل څوک نه پيژني او څه وخت چه د دجّال ذکر اُشو نو وے
فرمائيل چه ګ... په راکوزيږم او هغه به وژنم، دَ دے آيت په تفسير
کښ ابن جرير رح د حضرت عيسٰی عليه السلام دَ قيامت نه وړاندے نزول
دَ ابن عباس رض، ابي مالک رض، عوف رض، مُجاهد رض، قتاده رض، سدي رض
ضحاک رض او ابن زيد رض دَ روايا تو نه نقل کړيدے چه دَ هغوي عليه السلام
د نزول دليل دے، او دَ دے نزول په وجه په دے آيت کښ ده نه دَ
قيامت نښه وئيلے شويده او دا صحيح معنٰی ده، کچرے بغير پلاره
پيدائش نښه دَ قيامت ده، نو دے حقدار د ټولو نه زيات حضرت
آدم عليه السلام وو چه د هغوي پيدائش د مور او پلار دواړو نه بغير
شوے وو، معلومه شوه چه دلته په آيت کښ دَ نښے دَ قيامت مطلب قيامت
ته نږدے دَ حضرت عيسٰی عليه السلام دَ آسمانه ناز ليدل دي، او که څوک
په دے عقيده کښ خندان پيدا کوي نو هغه شيطان دے:-
(فَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطٰنُ) ئے دليل دے،
(٥) اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ : (هغه وخت يا دکړئ) چه فرښتو
يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيْحُ : اُوئيل اے مريم بيشک الله تا ته
عِيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيْهًا : زيرے دے دکوي ديوے کلمے چه دَ الله له جانبه
فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ؕ وبه وي دَ هغه نوم به مسيح عيسٰی ابن مريم
(آل عمران آية ٤٥) : وي با عزت به وي په دُنيا او آخرت کښ او دَ مقربينو
له ټولي به وي :- آيت کښ دا وئيلے شوي دي چه عيسٰی عليه السلام دَ مقربينو
دَ ټولي نه به وي، په بل ځائے (سورة واقعه) کښ دَ جنتيا نو په باره
کښ دا سے بيان دے (اُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ فِيْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ) په دريم ځائے
دَ ملائکو په باره کښ دا سے راغلي دي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَنْ يَّسْتَنْكِفَ الْمَسِيْحُ اَنْ يَّكُوْنَ عَبْدًا لِّلّٰهِ وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُوْنَ ۝ ؛ مسیح علیه السلام د الله په بنده کیدو نه شرمیږی او نه مقرّبې فرښتې شرمیږی، دلته د ربه دا رو خاپیرتو کښې د قُرب نه مُرا د جسمي جسّي او آسماني قرب مراد دے همدا وجه ده چه د دے آیت په تفسیر کښې امام رازی رحمه الله تعالی په تفسیر کبیر کښې او ابوالسعود رح په خپل تفسیر کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته پورته کیدل د جسم سره ذکر کړیدی او مدارک خازن، سراج المنیر او کشاف کښې دی، "فَكُوْنُهٗ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ" د حضرت عیسیٰ علیه السلام د مقرّب کیدو مطلب د هغه آسمان ته پورته کول د فرښتو ملګرتیا ورته حاصلیدل او بیا د نورو اُمورو تکمیل دپاره د هغه علیه السلام زمکے ته را نازلیدل لکه نکاح، حج، جهاد کول او د مسیحي قومونو فتنو ختمولو لوړ کولو دپاره؛

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث په رڼا کښې

بخاری کښې ابوهریرة رض د حضور علیه السلام نه حدیث نقل کوی، فرمائی (قسم دے په خُدائے وی چه علیه السلام به د پورته نه په تاسو کښې نازلیږی) د حضرت مریمؑ خوے چه حاکم به وی، انصاف دار صلیبی قوّت به مات کړی او د خنزیر د قتل حکم به ورکوی او د پتولو خلقو د مسلمانیدو په وجه به د جهاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو ته به دومره مال ورکړی چه څوک قبلولو والا به نه وی، او د عبادت شوق به دومره زیات شی چه خلقو ته به یوه سجده د ټولے دُنیا د دولت نه ډیره ښه ښکاریږی، بیا ابوهریرة رض د دے تصدیق دپاره دے آیت آرخ ته توجُه ورکړه چه د هغے معنیٰ دا ده، په دے وخت کښې به داسے یو کتابی پاتے نشی چه په عیسیٰ علیه السلام به ایمان را نوړی (د مرزا د قول مطابق قرآن نه پس د ټولو نه د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دا دے، چه حضور علیه السلام اُفرمائیل "خدائے د عیسیٰ علیه السلام په مینځ کښې نبی نشته او د هغه به راکوز یږی، چه څه وخت ئے اُوینئ نو وے پیژنئ، د هغه قد درمیانه سُور سپین دے، دوه زیړ و جامو کښې به راکوزیږی د سر و ښیښتر به ئی معلومیږی چه ګویا کښې اُو به تړے را څاڅی اګرچه اُوبه پرے نه وی رسیدلے، نو په اسلام به خلقو سره جهاد کوی، صلیبی قوّت به مات کړی، د خنزیر د قتلولو حکم به ورکوی جزیه به بند کړی، په دے وخت کښې به د اسلام نه بغیر ټول دینونه ختموی، دجّال به قتل کړی، په زمکه به څلویښت کاله اُسیږی او بیا به وفات شی او مسلمانان به پرے د جنازے مونځ اُکړی (ابوداؤد عن ابی هریرة رض مرفوعًا جلد ۲ صفحه ۲۳۸)

(۳) په مشکوٰة باب نزول عیسیٰ ع کښې عبد الله بن عمرو د حضور علیه السلام نه نقل کړیدی چه ابن مریم ع به په زمکه راکوزیږی واده به کوی اولاد به ئے کیږی په زمکه به پنځه څلویښت کاله پاتے کیږی او بیا به فوت کیږی او دفن کیږی به زما په مقبره کښې نو قیامت کښې به زه او عیسیٰ علیه السلام د یو مقبرے نه پاسو چه د ابوبکر رض او عمر رض په مینځ کښې به وی،

(۴) په صحیح مسلم کښې روایت دے حضور علیه السلام فرمائی، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په مشرق کښې په سپینه مناره په دوه جامو کښې د دوه فرښتو په مینځ کښې راکوزیږی، دوا پره د لاسو نو تکلی به ئے په فرښتو ایښی وی، دجّال په (لُدّ) دروازه بیا مومی او وژنی به ئے:

د مسیح علیه السلام په ژوندون آیتونه ډیر دی او احادیث د تواتر حد ته رسیږی چه د یو کم دیرشو صحابه کرامو نه منقول دی لیکن موږ د اختصار په غرض په څو آیتونو او څلورو احادیثو اکتفا اُکړه، حضور علیه السلام په دے طلحه دیثو کښې د ایمان د تحفظ او د ګمراهئ نه د بچ کولو دپاره د حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسیح علیه السلام چه کومے نښے نښانے ذکر کړیدی هغه کافی شافی دی.

او کوم گمراهانو چه د استعاراتو او مجازاتو په زور د پوره تاریخ او یو دُنیا بدلول شی: نو هغوی د پاره د قرآن او حدیث پوره دفترهم بیکاره دے. په دے احادیثو کښی د حضرت مسیح موعود علیه السلام د پیژندلو چه کومے بینکاره نښے نښانے دی هغه په نمبروار دی:

(۱) د مسیح موعود علیه السلام به پلار نه وی، نو د عامے ضابطے خلاف به هغه خپلے مور بی بی مریم ته منسوب وی. د مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مُرتضی وو او د مور نوم ئی ممتاز بی بی وو. د هغه نسبت به پلار ته کیدو او مور ته نه.

(۲) هغه به حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد د انگریزانو غلام وو.

(۳) هغه به عادل وی، د الله تعالیٰ قانون چلول عدل دے، د مرزا په وخت کښی شرعی قانون بند وو. او د انگریزانو قانون په کلا او دده په مُریدانو جاری وو.

(۴) حضرت عیسیٰ علیه السلام به صلیبی قوت ماتوی خو د مرزا په وخت کښی صلیبی قوت دومره زور اخستے وو چه دے نه وړاندے چرے هم نه وو. بلکه دده اقرار دے چه پلار ته ئے پنځوس آسونو سواره ورکړے شوی وُو او هغه د ۱۸۵۷ء په تحریک د آزادئی کښی په هندستان د صلیبی قوت مسلط کولو د پاره جنگ کړے وو او په تحفۂ قیصریه کښی مرزا ئے پخپله د خپلو ژبو او مقصد دا بنکاره کړے دے، چه زه د انگریز صلیبی حکومت د پاره یو داسے فوج تیاروم چه د انگریز حکومت وفادار وی.

(۵) د حضرت عیسیٰ علیه السلام په وخت کښی به د خنزیر خوراک ختم شی لیکن د مرزا په وخت کښی دا زیات شو.

(۶) حضرت عیسیٰ علیه السلام به په خلقو دومره مال وَرَوی چه خوک به ئے

قبلوُ نکے نه وی، مرزا خو هیڅ چاله مال ور نکړو، بلکه پخپله ئے اخستو چنده د اِغستل ئے عام کړل او د بهشتی مقبرے د پاره ئے چنده غوښتل د ایمان یو شرط اُوګرځولو.

(۷) د عبادت خوند به د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښی دومره زیات شی چه د یو سجدے قیمت به د خلقو په نظر کښی د ټولے دُنیا نه زیات وی لیکن د مرزا په وخت کښی عیسایانو مسلمانانو د لکهونو په شمېر کښی مُرتدان کړل.

(۸) حضرت عیسیٰ علیه السلام به د آسمان نه په زمکه راکوزیږی لیکن مرزا په زمکه پیدا او هُم په زمکه پاتے شو.

(۹) په فرښتو به حضرت عیسیٰ علیه السلام لاسونه ایښی وی لیکن د مرزا په نصیب کښی د یو فرښتے لیدل هم نه وو.

(۱۰) عیسیٰ علیه السلام به د دمشق په سپینه مُناره راکوزیږی، لیکن د مرزا په نصیب کښی د یو عرب زمکه لیدل هم نه وو.

(۱۱) حضرت عیسیٰ علیه السلام به لُدشی په (دروازه لُدّ) به یهودی دجّال قتل کړی، لیکن د مرزا په قسمت کښی نه خو (لُدّ) لیدل وو او نه د دجال، البته دده رُوحانی اولاد د دجّال قوم یهودو سره تعلق په دے وخت پیدا کړو، چه د عالم اسلام نه ددوی تعلق ختم دے. خبره داسے معلومیږی چه د دجّال په ظاهریدو به دوی د هغه مدد د پاره د غلته د اُسه موجود وی:

(۱۲) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښی به یو باطل دین هُم پاتے نشی لیکن د مرزا په وخت ټول باطل دینونه په جوښ وو او د اِسلام خلاف نور نوی دینونه راپرسیره شو چه په هغے کښی د هغه د مرزائیت هغه دین هُم دے کوم چه د اِسلامی یو والی په خلاف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایتم بم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیه السلام به حج کوی، لیکن تر مرګه د مرزا حج نصیب نشو:

(۴) د حضرت عیسیٰ علیه السلام به آسمان ته پورته کیدو نه وړاندے نه واده وی او نه ئے اولاد بلکه د نزول نه پس به واده کوی او اولاد به ئے کیږی، لیکن د مرزا د نبوت د دعوے نه وړاندے واده هم وو او اولاد هم وو .-

(۵) حضرت عیسیٰ علیه السلام به جهاد کوی او جزیه به بنده کړی لیکن مرزا د جهاد کولو په ځائے جهاد کولو ته حرام اُویلے :-

او د نصارٰے د استعمار لارے صفا کړه او د جزیے بندولو هیڅ سوال پاتے نشو .-

(۶) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښے د ټولو خلقو یو دین یعنی اسلام به وی، نو په دے وجه اسلام سره د هیچا یو مذهب جنګ به نشی کیدے لیکن د مرزا په وخت کښ کنږو باطلومذ هبو نو د هندوستان ترکی، فلسطین او شمالی افریقے په مسلمانانو کوم ظلمونه چه اوکړل د هغے مثال په تاریخ کښ نشته او دا د مرزا برکت کیدے شی :-

(۷) د عیسیٰ علیه السلام په وخت کښ به امن قائم شی او جنګ به ختم لیکن د مرزا په وخت کښ څه چه د هغے نه پس د امن و امان نوم او نښه پاتے نشوه او د جنګ د پاره هغه د سلے او سامان جوړے شو چه د مرزا د وخت او د هغے نه پس دی و جنګ بربادی د تیر شوو سوو نو جنګونو د بربادی نه زیاته ده :-

د دے ټولو نښو نبا نو په رڼا کښ دا دینا په حقه ده چه مرزا د مسیح موعود ضد دے . لیکن د مجازا تو استعمارا تو او تاویلا تو په زور قرآن حدیث تاریخ او واقعا تو پرده چه مرزا کوشش اکا ئے او پټے اکړے

د هغے په موجب هیڅ یو حقیقت نشی پاتے کیدے دا خو مره د افسوس خبره ده چه د مسیح موعود علیه السلام ټولے نښے نښانے په داسے یو سړی (میرزا) ورد ... اُ تپلے شی چه نه ئے خپل نوم نه ئے د مور نوم نه د هغه مکات نه د نزول مقاصد مسیح موعود علیه السلام سره سمون خوری، په داسے بے سره او پینو تاویلو نو خو د ټولو بادشا هیڅ یو نظام د کار او فائدے نشی پاتے کیدے .-

شیخ اکبر رح او د عیسیٰ علیه السلام ژوندون

شیخ اکبر رح په فتوحات مکیة باب صـ۳۶۷ کښ لیکی:

فِی حَدِیْثِ الْمِعْرَاجِ فَلَمَّا دَخَلَ بِجَسَدِهٖ فَاِنَّهٗ لَمْ یَمُتْ اِلَی الْاٰنَ بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلٰی هٰذِهِ السَّمَآءِ وَاَسْکَنَهٗ بِهَا وَحَکَّمَهٗ فِیْهَا وَهُوَ شَیْخُنَا الَّذِیْ رَجَعْنَا عَلٰی یَدِهٖ وَلَهٗ بِنَا عِنَایَةٌ عَظِیْمَةٌ وَلَا یَغْفُلُ عَنَّا سَاعَةً وَاَرْجُوْا اَنْ اُدْرِکَهٗ فِیْ نُزُوْلِهٖ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ تَعَالٰی ؛

د معراج په حدیث کښ دی چه هغوی داخل شو نو عیسیٰ علیه السلام سره د ژوندے ورسره ملاقات اُ کړو ځکه چه هغوی علیه السلام لا مړ نه دے بلکه الله تعالیٰ هغوی علیه السلام دے آسمان ته پورته کړیدی دے کښ ئے اُستوی او په دے کښ ئے د دوی حکم چلولے دے دا څو زمونږ هم عزت مند دے چه د هغه په لاس مونږ خدائے ته رجوع کړیده

د هغه په مونږ لویه مهربانی ده او مونږ نه یو ګهړی هم غفلت نه کوی ځما امید که خدائے پاک اُ غو بنته نو څه به د هغه د نازلید و (راکوز ته) زمانه بیا مومم :

په تاریخی لحاظ سره د مسیح علیه السلام ژوندون

حضرت مسیح علیه السلام حضور علیه السلام سره د ټولو نه زیات نژدے پیغمبر دے او ټول نصارٰی او مسلمانان د هغوی لوئی او شخصیت مَنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانی ژوند د فرښتو په شان دے ، هلته هغه د زمکے د بشری خوراک محتاج نه دے ، بلکه دا سے خو په زمکه هم کیدے شی چه الله اُغواړی .

(۱) طبقات شافعیه جلد ۶ ص ۱۷۲ کښ د شیخ عزیزالدین فاروقی نه روایت دے ، چه هغه په عراق کښ دا سے سړے لیدلے وو چه خوراک څښاک ئے نه کولو .

(۲) امام ذهبی فرمائی د یو اُندلس کښ یوه دا سے ښځه وه چه د شلو کالو ئے خوراک څښاک نه کولو (دا واقعه مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کښ د عیسیٰ بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د رحمت په نوم د یو ے ښځے خاوند شهید شوے وو ، هغے د خپل خاوند خوب کښ دا سے اُلیدلو چه د جنت طعام ئے خوړلو او تکړه ئے خپلے ښځے ته هم ورکړه هغه چه له خوبه را ویښه شوه نو ټول عمر ئے خوراک ته حاجت پیښ نه شو

د ذکر شوی طبقات په حواله دویم جواب دا دے چه د آسمان او زمکے نسبت په خپل منځ کښ لکه د عرش (آسمان) او د اُوری کړ دا نے (زمکے) دے هر کله چه خدائے پاک په دے وړوکی زمکه د اربونو مخلوقاتو د خوراک انتظام فرمائیلے دے نو په آسمان کښ د یو کس د ضروریاتو انتظام کول هغه ته گران دی څه ! هیڅ هم ګران نه دی گران !

۲ . د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسیٰ د نزول حکمت

وَاِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ النَّبِيّٖنَ لَمَآ اٰتَيْتُكُمْ مِّنْ كِتٰبٍ وَّحِكْمَةٍ ثُمَّ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهٖ وَلَتَنْصُرُنَّهٗ قَالَ ءَاَقْرَرْتُمْ وَاَخَذْتُمْ عَلٰى ذٰلِكُمْ اِصْرِیْ ؕ قَالُوْٓا اَقْرَرْنَا

څه وخت چه الله تعالیٰ د نبیانو نه عهد واغستو چه څه کتاب او علم ما درکړو او بیا تاسو ته یو لوئے رسول راشی کوم چه تاسو سره کتاب ته هم رښتیا وائی نو تاسو به په هغه ایمان راوړی او د هغه مدد به کوئ ، وے فرمائیل

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ۝ سوره آل عمران : آیة ۸۱ : چه تاسو اقرار کړو او په دے شرط مو ځما عهد قبول کړو ؟ هغوی اُوئیل چه مونږ اقرار کړو ، نو وے فرمائیل تاسو اُس ګواه اُسئ او زه به هم تاسو سره ګواه یم :

د حضرت علی او عبدالله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاؤ علیهم السلام نه دا وعده د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کښ اخستے شوے وه ګویا کښ حضور علیه السلام (نبی الأمم) او (نبی الانبیاء) هم دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاؤ علیهم السلام د خاتم الانبیاء علیه السلام نبوت اعتقاداً او اقراراً او د هغه نصرت (امداد بالواسطه) اُمنلو ، ټولو انبیاؤ علیهم السلام د حضور علیه السلام د نبوت تصدیق اُکړو او خپلو اُمتونو ته ئے د هغه د نبوت منلو او مدد کولو تاکید اُفرمائیلو لکه چه موسیٰ علیه السلام د تورات کتاب استثناء باب ۱۸ او باب ۲۳ کښ داؤد علیه السلام په زبور باب ۴۵ کښ ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات) کښ حضرت عیسیٰ علیه السلام په انجیل یوحنا باب ۱۹ آیت ۷ تر آیت ۱۵ کښ اعلان کړیدے ، اُس کدے خبره ضرورت ووچه د دے نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اُوشی ، لکه په حدیث د معراج لو صورت دے دا اُشو چه ټولو پیغمبرانو علیهم السلام ته ئے امامت اُکړو او بل عملی صورت ئے دا شو چه کوم تر ټولو ورستے پیغمبر حضرت عیسیٰ علیه السلام تر آخرے زمانے ژوندے اُساتلے شو او بیا دغه نبی د حضور علیه السلام د یو اُمتی په شکل د دین محمدی د خدمت پاره د آسمانه راکوز کړے شو چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د ټولو نه پس شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انبیآؤ علیهم السلام د یو نمائنده په ډول د شریعت محمدیﷺ خدمت او امداد عملاً اُوکړی او په دے ډول د حضور علیه السلام د پیغمبرانو د پیغمبریٔ عهده واضحه کړی۔ د پیغمبرانو د پیغمبریٔ دا عهده د حضور علیه السلام د یو پیغمبر په ذریعه عملاً مُکمّلول ځکه نا ممکن وُو چه د حضور علیه السلام نه پس د نبوّت دروازه بنده ده د ختمِ نبوّت او د پیغمبرانو د پیغمبریٔ عهده د حضور علیه السلام بنه ښکاره کولو د پاره د یو پیغمبر راټیټول په ډول د اُمّتي ضروري وو چه په نزول د عیسیٰ علیه السلام دا حکمتِ الٰهي مکمل شو۔

نو دا خبره یقیناً صحیح شوه چه د عیسیٰ علیه السلام نزول د حضور علیه السلام د ختمِ نبوّت په حیثیت دی۔

۳۔ د عالمي فتنو او د عُمومي اِصلاح په لحاظ د مسیحؑ د نزولِ حکمت

په دے باره کښې د حضرت عیسیٰ علیه السلام د نزول حکمتُونه دا دی

(۱) د دوی د نزول یو مقصد د دجال د فتنے ختمول او د دجال قتلول دی دجّال به د خُدائیٔ دعویدار وی، نو عیسیٰ علیه السلام به د توحید الٰهي قائمولو په غرض دجّال په دے جُرم کښې اُوژنی چه هغه به د الله نه سوا د بل چا خُدائیٔ ته خلق رابلی د دے بل حکمت به د عیسیٰ علیه السلام خپل اُمت (نصاریٰ) ته دا ښکاره کول وی چه د الله نه بغیر د بل چا د خدائیٔ عقیده لرونکے گمراه د قتل حقدار دے، ځکه چه نصاریٰ چه هُم د حضرت عیسیٰ علیه السلام د خُدائیٔ دعوه لری نو د حضرت عیسیٰ علیه السلام په لاس د (یهودی) دجّال او د یهودیانو قتل کیدل د هغوی (یهودو) د دے دعوے تردید کول او سزا ورکول دی د کومے د مخه چه هغوی حضرت عیسیٰ ؑ خپل مقتُول او مصلوب گڼړی۔

(۳) دیو (رحمتی) مسیحؑ (علیه السلام) په لاس د بل (لعنتي) مسیحؑ (دجّال) او د هغه د مریدانو تباهي ډیره مناسب معلومیږی، مونږ وړاندے بیان کړی دی، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مسیحِ هدایت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه خاص ځائے ... او سیاحت به ئے کولو او دا بل مسیحِ ضلالت دے او بل په دے وجه مسیح دے چه د هغه کینړه سترګه دا سے ړنده ده لکه چه هوار لیوور کړے شوے وی۔

(۴) نوی تمدّن او د سائنس ترقیٔ د دنیا تباهیٔ په غاړه اُدرولے ده، دا تباهیٔ ویجاړول او غټ فسادُونه په مادي قُوت هیڅ ره نشی ختمیدے، که یو نیک حُکومت کارخانے جوړے کړی و سلے راجمع کړی نو خدائے دُشمن، فسادیان، دُنیا تباه کوونکی مشرقي او مغربي غټ طاقتُونه په سائنسي، ایټمي، بلکه هر قسم سامانِ جنګ او تباهئ په چلولو کښې دومره وړاندے دی چه په مادي طاقت ئے دغه صالح طاقت (حکومت) نه شی رالاندے کولے د دے د پاره دا سے یو لوړ روحاني طاقت پکار وو چه د هغه په یو شُف او د دُعا په یو جُمله دا تول هر څه تباه شی او د امن دوره دورشی، د دے کار د پاره حضرت عیسیٰ علیه السلام ځکه مُناسب دے چه هغه کښې ټُول غټ خلافِ عادت رُوحانیتُونه جمع دی، هغه د روح القدس له پُوکي پیدا دے د ژوند په ټول ژوند کښې روح القدس ورسره وو، "وَاَیَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ"، آسمان ته د رُوح القدس په ذریعه اُوچت کړیشو، د آسمانه راکوزیدل به وخت به ئې د واړه لاسونه د دوو فرښتو په اُوږو ایښی وی "وَاضِعًا كَفَّيْهِ عَلٰى اَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ" دا حدیث د نواس بن سمعان په روایت د مُسلِم شریف دے، د دے ټولو خاص رُوحانیتُونو اثر به دا دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د ده د دُعا په یو جمله به ټول یاجوجي ماجوجي فسادي قوتونه په خپل خپل ځله تباه شي ټوله ځمکه به د دوی د مُردارو نه بدبُوئیه شي، په مُسلم شریف کښ د نواس بن سمعان په روایت حدیث شریف دے، چه یاجوج ماجوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملګري راګیر کړي ﴿فَیَرْغَبُ نَبِيُّ اللّٰهِ عِیْسٰی وَاَصْحَابُهٗ فَیُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَیْهِمُ النَّغَفَ﴾ الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملګري به دُعا اُکړي نو الله به د هغوی په څټونو د ګرد کُونو یو ډول چینجي راولي، ﴿فَیُصْبِحُوْنَ فَرْسٰی کَمَوْتِ نَفْسٍ وَّاحِدَةٍ﴾ نو ټول به د مرو یو داسے ډیرے شي لکه چه یو سړے مړشوے وي یو لیشت ځمکه به هُم د دوی نه تشه نه وي د بد بُوئي نه به ډکه پکه وي نو الله تعالیٰ د مُجتّي اوښانو پشان غټ غټ مارغان رااُلیږي هغوی به د غه مُردار په چرته یل خوا یوسي،

د دُنیا ورانولو غټ ځواکے دُشمن طاقتونه د دجّالي فتنه ده د کوم متعلق چه د عمران بن حصینؓ په روایت په مُسلم شریف کښ حدیث ذکر دے ﴿مَا بَیْنَ خَلْقِ آدَمَ اِلٰی قِیَامِ السَّاعَةِ﴾ یعنی آدم علیه السلام د پیدائش نه تر ﴿اَمْرٌ اَکْبَرُ مِنَ الدَّجَّالِ﴾ قیامته پورے د دجّال د فتنے نه بله غټه فتنه نشته:

د یاجُوج ماجوج په باره کښ ذکر پکار دے چه داخبره دے یاجُوج ماجُوج ته په عبراني ژبه کښ (غوغ ماغوغ) او په انګریزئ ژبه کښ (ګاګ میګاګ) وائي (عقیدة الاسلام ص۲۰۳) روس او چین یاجُوج دي، او برطانیه او امریکه ماجُوج دي چه بعض د ځنے ته رکاس میکاس او بعض ورته رچین ماچین) وائي (ناسخ التواریخ) د آدم علیه السلام ... [illegible] ... تاریخ

هبوطي لیکلے دے) او کله یاجوج ماجوج هر کافر ته د ویلے شي، الله د حشر په حدیث کښ وي،

﴿مِنْ یَاْجُوْجَ وَمَاْجُوْجَ اَلْفٌ وَّمِنْکُمْ رَجُلٌ﴾ یعنے په دوزخ کښ به یاجوج ماجوج زرکسان او تاسو یوکس (یوکس په زرو کښ) حافظ ابن حجرؒ او قرطبيؒ د دے تشریح کړے ده، ﴿اَیْ مِنْهُمْ وَمِمَّنْ کَانَ عَلَی الشِّرْکِ مِثْلَهُمْ وَرَجُلٌ مِّنْکُمْ﴾ اَيْ مِنْ ﴿وَمِمَّنْ کَانَ مِثْلَکُمْ﴾ ګویا کښ د زرو نه مطلب مُطلق کافر او د ﴿مِنْکُمْ﴾ نه مطلب مطلق مُؤمن دے (سهدرین جوګار ایبور) د یهودو په عقیده کښ د حدیث درجه لري په (خزائن الروم) کښ عبراني خط سره موجود دے، په دے کښ نقل دي، چه "عالم به د ۱۲۰۰ کاله نه پس یتیم شي او د هغے نه پس به د رګوګ ماګوګ) جنګونه وي او پاتے زمانه به د ماشیح وي" صاحب ناسخ "ماشیح مبارک" خاتم الانبیاء صلے الله علیه وسلم ته ویلي دي او په (عبري کماد) کښ د (ماشیح) نه پس لیکلي دي چه د دے نه پس به دُنیا یتیمه بے محافظه پاتے شي، یعني نبوت به ختم شي،

پنځم حکمت

پنځم حکمت دا دے چه د موجوده دور د عالمي فتنو او د ایټمي تباهو بانیان یهُود او نصاری دي، د اشتراکیت باني کارل مارکس یهودي دے د ایټم بم جوړونکے۔ شوپن هار "یهُودي دے د نوي تهذیب خدای هیرو ګونکے د فاسقانه معاشرے او انسان کُش سامراجیت بنیاد مسیحي طاقتونه قائم کړیدے او د تورزمن هبوتو خصوصاً د مُسلمانانو عقیدے او عملونه خرابُول نکي قومُونه هم عیسایان دي، په دے وجه ضروري وه چه د یو اسرائیلي پیغمبر (چه عیسائي قوم ئے خپل پیشوا مني) د لاسه د ده د اُمت پیدا کړي فسادُونه ختم شي، غرض دا چه د عیسیٰ علیه السلام اُمت ما دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سائنسي، ایټمي ذریعو سره کوم فساد چه دا پورته کړي یدے، د آسماني تدبیر نه بغیر . د ذکے طاقتونو د هغے د مقابلے توان نهٔ لري په دے وجه عقل، د عیسیٰ علیه السلام راکوزیدل ضروري ګڼړي د کوم چه تدبیر الهٰی په زدګونه کاله وړاندے فیصله کړیده د دے دجالي قوتونو تالي ست دا اصلاح هیچرے نشي کولے کوم چه عیسائي او مسیحي دکان چلولو د پاره د دجالي قوتونو قتضه مضبوطے کړے او د اسلام بتوله ګټه د خوارلسو سوو کالو مسلمانان کافران کړي ع تباه کړي:

فائده

د ذوالقرنین د بند متعلق

په دُنیا کښے داوخت د یر بند و نه دي یو د چین دیوال چه د یر اوږد او پلن دے او هغه ته په منګولي ژبه کښ (ذنګوده) او په ترکي ژبه کښ (بوقورقه) وئیلے شي،

دوئیم: د بخارا او ترمذ په مینځ کښ چه ورته (دربند) وئیلے شي، دا د تیمور په وخت کښ موجود وو.

دریم د ز داغستان،، بند - د دے نوم (باب ابواب) دے او (دربند) هم ورته وئیلے شي، بستاني په (دائرة المعارف) کښ د دے تفصیل بیان کړیدے :-

څلورم، هغه بند دے کوم چه (کاکیشیا (قفقاز) سره په داړیال دَرّه کښ دے (یاقوت) په (معجم البلدان) کښ لیکلي دي چه دا د ویلې شوے تانبے نه جوړ دے او دا ئور درے ذکا نرودي بنا په دے، د قرآن د تشریح مطابق د ذوالقرنین بند هم دا څلورم دے، په (ناسخ التواریخ) کښ دا بنکاره بیان شویدے د دے تانبه دا سے هم ګبیږي، چه (خرداذبه) په کتاب المسالك کښ لیکلي دي چه (عباسي خلیفه واثق بالله د ذوالقرنین

د بند د تحقیق د پاره د ماهرانو یو کمیشن اُلیږلو نو هغوی هم دا بند د قرآن مطابق د ذوالقرنین بند اُ ګڼلو، د ذوالقرنین دے بند ته په فارسي ژبه کښ دتره آهني،، ترکي ژبه کښ ،،دوامرکپو،، او په چیني ژبه کښ ،،بهاګ کوراڼ،، وائي بعضے ذکور،، د ز ،، د،، کور،، مطلب ،،کورش سائرس،، دے چه دا د ،،کیخسرو،، نوم دے،

ذُوالقرنین

د ذوالقرنین درے سفره په قرآن کښ ذکر دي، یو مغرب، بل مشرق او دریم غالباً شمالي دے. ذوالقرنین څوک وو، امام رازي رح په تفسیر کبیر سورة کهف کښ لیکي چه دا د مقدونیے سکندر د فیلقوس څوئے د ارسطو شاګرد وو، امام رازي ارسطو ته بنکاره کا فرو ئیلي دي، بعضو ذوالقرنین کیقباد ته وئیلي دي، او بعضو مغفور چین ته، بعضو یمن باد شاه ذونواس حمیري ته، او بعضو حضرت ابراهیم علیه السلام د زمانے سامي باد شاه ته ذوالقرنین وئیلي دي، بعضے وائي چه دا مصعب بن عبدالله وو لکه چه ابن عبدالبر لیکلي دي، بعضے عبدالله بن ضحاک بنائي او بعضے دا سائرس (کورش) ګڼړي دا خبري صحیح دے نور ټول غلط دي نور اقوال هم شته خو هغه هم غلط دي، د مصعب بن عبدالله او د عبدالله بن ضحاک سند صحیح نه دے حافظ بن حجر رح د دے تردید کړیدے، او د ابراهیم علیه السلام د زمانے مصعب او عبدالله بن ضحاک د په تاریخ دا ثابت نه دي چه دوی د ابراهیم علیه السلام د زمانے وو او دا هم نه دي ثابت چه دوی دا بند جوړ کړیدے، نور باد شاهان مؤمنان نه وو، سائرس ذوالقرنین چه مؤمن صالح وو او د (۵۵۹ قبل از مسیح) کښ تیر شویدے صحیح خبره دا ده چه دا بند هم د ده جوړ کړیدے ځکه چه قرآن کم نام ده ته نیک سړے خو ئیلي دي او د دے بند نسبت کول ده ته درست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی دارنګ په تاریخ کښې ددې درې سفرونه هم ثابت دی، سکندر د قفقاز سفر نه دے کړے او نه نور دې ذکر شوو کسانو سفر کړیدے د ذُوالقرنین مغربي سفر د ایشیا ئے کوچک وو، او د سمرډو وبیدل په «عَیۡنٍ حَمِئَةٍ» کښې د سمرنا د سمندر په اوبو کښې ووکوے چه توره دی، سائرس بابل فتح کړو بنی اسرائیل ئے خلاص کړه، د بیت المقدس تعمیر ئے اوکړو او یسعیاه علیه السلام اته شلے کاله وړومبے د بیت المقدس د تعمیر پیشن ګوئی کړے وه، چه بابل کښې به آوبا کاله یهودیان قیدوی بیا به بیت المقدس آباد شی، امام رازی رح په تفسیر کبیر کښې ښکاره و ښیلی دی چه دا بند سائرس جوړ کړیدے او دا چه ذُوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیه السلام په دین وو، دا تحقیق د تاریخ نه علاوه د یسعیاه علیه السلام صحیفے باب ۴۵ ۱تا۴ او د دانیال علیه السلام مکاشفے باب ۸ آیة ۱تا۸ د زکریا علیه السلام کتاب باب ۱ آیت ۱۲ او د عزرا باب ۱ آیة ۱تا۴ نه را څرګندیږی کوم چه د قدیم تاریخ اهم ترین بنیادونه دی، ابراهیم زردشت هم د دانیال علیه السلام شاګرد او مُوَحِّد وو ځکه چه د هغه اوستاد اعوذُ بالله او بسم الله نه شروع کیږی د ابن کثیر تحقیق هم داسے دے د کتبات اصطخر کښې دا الزام هم مؤمن او د مجوسیت دشمن و ښیلے شوے دے، سائرس ذُوالقرنین د دارا نه وړاندے تیر شویدے، د یاجوج ماجوج په باره کښې دهغوی د لوړوالی واقعات غلط دی، ابن کثیر رح په خپل تاریخ کښې او بخاری رح په باب د یاجوج ماجوج کښې د دے تردید کړیدے، دغه رنګ په ترمذی کښې د ابوهریره رض هغه روایت چه هغوی بند کښې اوبیاوائی چه صبا به نور کنو خو انشاء الله و نه وائی هیر کړی نو بیا بند په خپل حال شي او څه وخت چه دوی انشاء الله اووائي

نو دغه بند به مات کړی او تر ... به را اوزی، دا هم ضعیف روایت دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح په خپل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۵ کښې نقل کړیدی چه دا خلاف قرآن دی،

«فَمَا اسۡطَٰعُوٓاْ أَن يَظۡهَرُوهُ وَمَا اسۡتَطَٰعُواْ لَهُۥ نَقۡبًا» (سورة الکهف آیة ۹۷) یاجوج ماجوج نه په بند ختلے شی او نه پکښې سوری کولے شی:

ابن کثیر رح لیکی چه دا روایت ابوهریره رض د کعب الاحبار نه را اخستے دے او خلقو د غلطئ نه ورته مرفوع و ښیلی دی (د عقیدة الاسلام) په مطابق یاجوج ماجوج به په بند باندې نه را پورے اوزی بلکه د بحیرهٔ کیسپین نه تر منچوریا پورے به د یو ځائے نه را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط والے بیان کړیدے او د هغه ماتول ئے د قیامت علامه ښودلے ده مګر د یاجوج ماجوج ذکر چرته چه راغلے دے هلته د بند ذکر نشته دے نه معلومیږی چه یاجوج ماجوج به د بند په لاره نه بلکه په بله لاره را اوزی (حدیث شریف متفق علیه) «وَيۡلٌ لِّلۡعَرَبِ مِنۡ شَرٍّ قَدِ اقۡتَرَبَ فُتِحَ الۡيَوۡمَ مِنۡ رَدۡمِ يَأۡجُوجَ وَمَأۡجُوجَ مِثۡلُ هَٰذِهِ» عمدة القاری جلد ۱۵ کښې د کرمانی نه منقول دی چه دا استعاره ده مطلب ئے فتنے خوریدل دی، لکه چه د ګوتے د کړئ په اندازه یو ټکے شی او فتنے تر را برسیره شی، لیکن مطلب ئے هرګز دا نه دے چه دغه د ذوالقرنین بند به ماتیږی او یاجوج ماجوج به پرے را اوزی، په عقیدة الاسلام کښې د ذُوالقرنین تشریح په مختلفو اقوالو سره شویده لیکن د اصطخر له آثار قدیمه د ذُوالقرنین کوم مجسمه چه برآمد شویده په هغه کښې د ذوالقرنین د سینے د پوښتی کینړے او چپے غاړے ته له منځه تش د سینے ښکرونه غوندے جوړ شویدی د دے نوم دا وجه ښودل صحیح ښکاری :

(c) ketabton.com: The Digital Library

تتمّہ

دَکُفّارو دَعذاب همیش والے

دَ ختم اللّٰہ آیت تفسیر بیانولو په وخت امام رازی رح په تفسیر کبیر کښې دَکُفّارو په دائمی عذاب اشکالونه پیش کړی دی، احقر به دَ الله په فضل دغه شبهې نقل کو او جواب به ئے ورکوی۔

رُومبئ شُبه په دے مسئله باندې اشکال دادَے چه دادَ خدا دَ انصاف نه خلاف دَه، ددے جواب دا دے چه دَعذاب همیش والے ظُلم نه دے بلکه انصاف دے، دَ ظُلم مطلب دا دے چه دَ بل په ملکیت کښې تصرُف اُوکړې شی او کُفّار خو دَ خُدائے مِلک دی خُدائے په خپل مِلک کښې تصرُف کوی دَ بل چا په مِلک کښې نه کوی۔

دویمه شُبه همیشه عذاب دَ خُدائے دَ رحمت خلاف دے دَدے جواب دا دے چه دَ مُجرم سزا عین رحمت دے ځکه کوم حکومت کښې چه سزا نه وی هغه به ټول خلق دَ رحمت نه خلاف کړی

دریمه شُبه دَ جُرم وخت لنډ دے یعنی دَ بلوغ نه تر مرګه اُو دَ عذاب وخت ختمیدُونکے نه دے دا مناسب نه ښکاری، دَ دے،

اوّل جواب دا دے چه دَ جُرم او سزا په وخت کښې برابرے ضروری نه دے واګے مار دا که دَ یو ګهنټے یا ګے غورځی لیکن سزا په کالونو خوری اصلی خبره دا ده چه سزا دَ جُرم دَ نوعیت په مطابق ورکولے شی دَ هغه دَ وخت په مطابق نه، دَ کُفر دَ جُرم نوعیت سخت دے، نو ځکه ئے سزا هم سخته ښکاره ده، دویم جواب دا دے چه دَ کفارو جُرم (کُفر) هم نه ختمیدُونکے دے په مرګ ختمیدل دَ ده په اختیار کښې نه وی دا تره بے

اختیاره پاتے شو که دے ژوندے وے نو په خپل اختیار دَه کُفر ټول عُمر نه پرېښودَ دَ راګیر یدا و مجبُوری په حالت کښې مُجرم پاتے کیدل مخلُوق او خالق دواړه نه منی، مطلب دا چه دَ کُفر جُرم هم نه ختمیدونکے دے او عذاب ئے هم نه ختمیدونکے مُناسب دے۔

دریم جواب دا دے، چه کفار و دالله تعالے دلا محدُودو او بے پایانه انعامانو او کمالاتو نه انکار او بغاوت اُوکړو نو ځکه ئے سزا هم لامحدُوده او بے پایانه مُناسبه ده۔

څلورم جواب دا دے، چه دَ کفارو سزا دَ طبعی تاثیر په دول ده، لکه دَ سرطان جراثیم چه دَ عُمر سره سم وی ټول عُمر تر نخور بے آرامه او تکلیف کښې وی، دَ کُفر جراثیم هم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دَ جهنم په اور کښې همیشه پاتے کیدل، فرق او بیلتُون صرف دومره دے چه دَ جسمانی رنځ (سرطان) اثرات او نتیجے دَ جسم په ختمیدُو په مرګ ختمے شی او دَ رُوحانی رنځ (کُفر) اثرات او نتیجے دَ رُوح سره تړلی دی کوم چه ختمیږی نه خو مره نو رے چه دَ رُوح ژوندی وی (چه په آخرت کښې نه ختمیږی) نو مُناسب دی چه عذاب دَ کُفر هُم په آخرت کښې همیشه وی۔

پنځم جواب دا دے، چه دَ هر تکلیف سبب تر څو چه وی نو تکلیف به هُم وی لکه لیونتوګی کښې چه کانړے تر څو وی تر هغے به پېکښ درد هُم وی یا دَ اور کا دَی په شیشه کښې دننه درنا ړنږ و یستون ریلوے حروف تر هغه وخت موجود وی تر کومه چه دا شیشه موجود وی، هر کله چه کانړے دَ لینتورګی نه اُوتو یا شیشه چپ چُور شوه، نو هله به دا او دغه حروف ختم شی، دغه رنګ دَ کُفر نه هر څو پورے چه رُوح کښې موجود وی نو عذاب به ئے هم تر هغے وخته وی مګر دا دَے په رُوح کښې ورننوتے دے چه دَ بیلیدو امکان ئے هیڅ وشته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه الله تعالی فرمائی

وَلَوْ رُدُّوْا لَعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ : کچرې کُفّار د آخرت نه دُنیاته راوَستے
(سورة انعام) شی نو بیا به هم دغه کفر کوی کوم نه چه منع کړے شوی وُو
مطلب دا چه سبب یعنی کُفر تر څو چه موجُود وی ، نو عذاب به ئے
هم تر هغې وخته پورے وی . لیکن کُفر به دُوح کښ دا سے شوے دے
چه تر جُدا کیدے نشی او دُوح ختمیږی نه چه د هغې په ختمیدو دغه
سبب (کفر) هُم ختم شی نو ځکه ورله دائمی عذاب مُناسب دے :

تمّت بالخیر

یوه نادره تحفه

عصمت انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام

(اُردو)

ازافادات

علامه شمس الحق افغانی رحمة الله علیه

جمع وترتیب :- شیخ فتح الرحمٰن لیکچرر شعبه عربی پشاور یونیورسٹی

ناشر

تاج کتب خانه محله جنگی نزد قصه خوانی پیښور

د ملاویدو پته

کتب خانه رشیدیه محله جنگی قصه خوانی پیښور ښار

د دین تبلیغ

د دین تبلیغ په هر مُسلمان نر او ښځه باندے فرض دے . خو څنګه چه د جهاد
دپاره وسله ضروری ده . هم داشان د تبلیغ دپاره د دین علم ضروری دے . او
د دین د زده کړے دپاره ښه کتابونه ځان سره ساتل او بیا یا لوستل پکار دی . د دے
مقصد دپاره تاج کتب خانے تاسو دپاره ښائسته علمی ملفلرے د کتابو په شکل
کښے چاپ کړے دی ، چه په هر کور ، حجره او جومات کښے د هغے نه یوه ښائسته کتابخانه
جوړیدے شی . ښه کتابونه ځان سره ساتل کار ثواب دے او د مرګ نه پس ستا د صدقه جاریه جوړیږی .

د مُفتی اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندیؒ مشهور تفسیر

معارف القرآن

په پښتو ژبه کښے یو اهم مقام لری . په پښتو ژبه کښے دومره مفصل او مُستند تفسیر
بل نشته چه په هغے کښے د قرآن کریم شان نزول ، تفسیری بحثونه ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصه اود موجوده زمانے د هر قسمه مسائلو وضاحت د قرآن مجید په رڼا کښے ورکړے
شوے دے . د قرآن مجید د طالبانو ، عالمانو او په کورونو کښے د زنانو دپاره عظیم تحفه
ده . هر چا سره چه دا تفسیر موجود وی هغوی ته پکار دی چه نور خلق ځان سره کینوی
او هغوی ته د دے درس اورَوی . انشاء الله د زړونو او عملونو اصلاح به په تیزئ سره کیږی .
دا تفسیر په (۳۰) جلدونو کښے چاپ شوے دے

د شاه ولی اللهؒ او شاه عبدالقادرؒ د فارسی او اُردو تفسیرونو آسانه پښتو ترجمه

آسان تفسیر

په یو جلد کښے د قرآن مجید بهترین پښتو تفسیر دے . چه په دے کښے د
قرآن مجید د لفظی ترجمے سره سره د پښتو محاورے خیال هم ساتلے شوے دے .
او په حاشیو باندے ډیر قیمتی معلومات لیکلے شوی دی . د قرآن پاک د ترجمے
د زده کړے دپاره دا په موجوده زمانه کښے یو لوئے نعمت دے . په ښکلی خط کښے
هم چاپ شوے دے ، او په ووړوکی سائز کښے هم تر لاسه کیدے شی .

تاج کتب خانه ... محله جنگی ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

هدایه شریف د اسلامي حنفي فقهې یو جامع او مستند کتاب دے چه په ټولو اسلامي مدرسو کښے لوستلے شي. په پښتو ژبه کښے تر اوسه پورے د دے کتاب شرح نه وه. تاج کتب خانه پېښور ته الله پاک توفیق ورکړو چه د ستر عالم حضرت مولانا حنیف ګنګوهي "غایة السعایة في شرح معاني الهدایه" د پښتو ترجمے انتظام اوکړو او فقهے د اعظیم الشان ذخیره

تاج الهدایه پښتو شرح هدایه

په نوم په ډیر ښائسته او دل چاپ شوېده. دے کتاب په لوستلو سره په اسلامي فقه کښے مهارت حاصلیدے شي.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اهمیت هر چا ته څرګند دے. د احادیثو او خوږه چینه ده چه تر قیامته به مسلمانان پرې خپله تنده ماتوي. د احادیثو په ذخیره کښے

مشکوٰة شریف

ته لوړ مقام حاصل دے. موږ د پښتو لوستونکو دپاره د مشکوٰة شریف یو داسے نسخه تیاره کړے ده چه د پاڼے په یو طرف مکمل عربي متن سره د اعرابو چاپ شوے دے. او مخامخ ورته آسانه پښتو ترجمه تکی په تکی لیکلے ده. د دے کتاب په لوستلو سره د خوږ نبي صلی الله علیه وسلم قول مبارک ژوندی او حکمتونه د سترګو په وړاندے اوګرځي. ایمان پرې مضبوطیږي او د نیک عمل شوق زړونو کښے پیدا کیږي او غلط عادتونه او عملونه پرې د بیخه ورکیږي. د علم دین د طالبانو نه علاوه په کورونو کښے زنانه هم په آسانه لوستلے شي. مشکوٰة شریف پښتو په ښکلي ښائسته جلدونو کښے چاپ شوے دے.

****

* د حدیث شریف یو بل اهم کتاب سنن ترمذي دے. علماء وائي چه د چا په کور کښے ترمذي شریف موجود وي نو هغوي ته داسے اوګڼړی لکه چه د دواړو جهانو سردار حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کښے خبرے کوي. د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے **ترمذي شریف** (پښتو) په داسے انداز کښے چاپ کړے دے چه د پاڼے په نیم طرف مکمل عربي متن دے او مخامخ ورته تکی په تکی آسانه پښتو ترجمه ده. (زیر طبع)

تاج کتب خانه. محله جنګي، قصه خواني پېښور

په پښتو ژبه کښے د تاج کتب خانے علمي تحفے

چه د دین د علم دپاره د هر کور، مدرسے او کتب خانے دپاره ضروري دي

تفسیر معارف القرآن

د مفتي اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع دیوبندي د مشهور تفسیر پښتو ترجمه. په پښتو ژبه کښے دا تر اوسه لویه تفسیري ذخیره ده چه د عوامو او علماؤ دپاره یو شان اهمیت لري.

مشکوٰة شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په ډیر ښائسته انداز او آسانه پښتو ترجمے سره ډیر زر چاپ کیده ګي دے چه په لوستلو ئے سترګے یخیږي.

تاریخ اسلام

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او د هغوئ د خلفاء راشدینو پاکیزه ژوندانه حالات په ډیر تفصیل سره علمي انداز کښے په دے کتاب کښے بیان شوي دي. د [illegible] مسلمانان [illegible] او [illegible] تصنیف دے.

مکمل موضح

د میراث په باره کښے په پښتو ژبه کښے تر اوسه لومړے او مستند کتاب چه هر قسم مسائل پکښے په ډیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوي دي. په پښتو ژبه کښے د موضح په باره کښے بل هیڅ مفصل کتاب په دے شان او نظر نه دے تیر شوے.

د [illegible]

[illegible] ضروري او ناڅه [illegible] ښائسته کتاب کښے شوے دے، چه د هر [illegible] د [illegible] ډیر ضروري دي.

[illegible] او قدوري پښتو شروح

د مدرسو د طالبانو او عامو مسلمانانو دپاره د فقهے [illegible] په پوره حل د پښتو شروحاتو سره چاپ شوي دي [illegible] طالبانو ته په مدرسو کښے ډیر آسانتیا [illegible]

[illegible]

د عربي ژبے د طالبانو او استاذانو دپاره یو ښائسته تحفه ده.

تاریخ اسلام [illegible]

د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تاریخ اسلام" سوال جواباً.

[illegible]

تاج کتب خانه. محله جنګي، قصه خواني پېښور

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیرت النبی ﷺ

سید ابوالحسن ندوی

ډ نبي کریم صلی الله علیه وسلم رښتوني مینه د ایمان نښه ده. په نبي کریم صلی الله علیه وسلم باندې رحمت او درود ویل. د هغه ﷺ تعلیمات زده کول د هغه د ژوند حالات معلومول د هر مؤمن لپاره ډېر ضروري دي.

دا د پښتنو خوش قسمتي ده چې د سیرت النبي ﷺ په ذخیره کښې یو بهترین کتاب "نبي الرحمة" په پښتو ژبه کښې د "سیرت النبي" په نوم چاپ شو. دا د موجوده زمانې د یو ستر عالم او مجاهد "سید ابوالحسن علي ندوي" تالیف دے. دا کتاب د سیرت د عربي، فارسي، اردو او انګرېزي کتابونو نچوړ او خلاصه ده. د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د ژوند تفصیلي حالات د سیرت په باره کښې د دنیا د لویو لویو علماؤ تحقیقي معلومات، د مسلمانانو نه علاوه د غیر مسلم علماؤ خراج عقیدت، د حضور صلی الله علیه وسلم د تعلیماتو بهترینه خلاصه او د هغه ﷺ د مبارک ژوند هر اړخ په دې کتاب کښې ډېر په وضاحت سره جمع کړے شوے دے.

دا کتاب ضرور په خپل کور کښې او ساتئ

د واده مسئلې

هر بالغ نارینه او زنانه له پکار دي چې د کورني ژوند په باره کښې د الله او رسول ﷺ د حکمونو نه ځان خبر کړي. د دې غرض دپاره مونږ یو جامع شسته او آسان کتاب "د واده مسئلې" چاپ کړے دے، چې په هغې کښې د ښځې خاوند ترمینځه د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت او نور هر قسم ضروري مسائل جمع کړے شوي دي. د دې کتاب په نه لوستلو سره کښې پرانیستې شي او بېکاره شي چې زمونږ ټولنه خلق د خپل جهالت په وجه څومره ګناهونو کښې مبتلا دي او د ځان نه خبر نه دي. کتاب په ظاهره ډېر کوچنے دے، ولې په "کوزه کښې سمندر" هم دا یے کتاب ته ویلے شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

* دَ اسلامي فقهې علم د هر مسلمان د عملي ژوند دپاره ډېر ضروري دے. په پښتو ژبه کښې د فقهې درسي کتابونو ترجمې خو کړې شوې دي لکه خلاصه، مُنيه، قدوري، کنز وغيره. ولې داسے يو کتاب چه په آسان انداز کښې د ژوند ټول اهم مسئلے پکښې ذکر شوي دي، تر اوسه نه وو چاپ شوے. دَ دے ضرورت د پوره کولو دپاره موږ دَ هندُستان د مشهور عالم مولانا مجيب الله ندوي صاحب مشهور کتاب:

اسلامي فقه

پښتو ژبه کښې چاپ کړو. دَ دے کتاب يو څو خصوصيات دا دي:

- دَ فقهې د هر يو اهم بحث نه وړاندې د قرآن مجيد دَ آيتونو او احاديثو په رڼا کښې په زير بحث مسئله بحث شوے دے.
- بيا په آسان ترتيب سره متعلقه مسائل پوره په بيان شوے دي.
- دَ يو عام مسلمان په ژوند کښې روزمره پيښيدونکي هر قسم مسائل د موجوده حالاتو د تقاضا مطابق بيان شوي دي.
- دَ طهارت، مونځ، روژے، حج، طلاق، نکاح، ميراث، رضاعت، تجارت، مضاربت وغيره

او د موجوده زمانے دَ نوے نوے مسئلو جوابونه دَ قرآن و حديث په رڼا کښې وړاندې شوي دي. که څوک دا کتاب اولولي نو د فقهې په درسي کتابونو پوهه به ورته ډيره آسانه شي. او دَ ځان نه علاوه دَ نورو خلقو رهنمائي به هم کولے شي.

* **دَ قيامت علامے:** ژوند د باد ښان تيريږي، هره شپه او هره ورځ مونږ قبرته ورنږدے کوي. ولے مونږه په غفلت کښې پراته يو. په قرآن مجيد او احاديثو کښې بيا بيا دَ قبر او آخرت دَ ژوند بيان هم په دے غرض شوے دے چه انسان دَ غفلت د خوب نه راپيدار شي او آخرت دپاره تيار شي. په دے غرض مونږه دَ

مستند کتاب تذکرة المعاد پښتو ترجمه

دَ قيامت علامے او آخرت احوال

په نوم چاپ کړے دے. چه په لوستلو ئے زړونه ويلے کيږي، وينتهٔ او دريږي، سترګے د اوښکو نه ډکے شي او انسان خپل خالق او مالک ته متوجه شي. دَ وعظ او نصيحت دپاره ډير ښائسته کتاب دے. ليکونکے: مولانا سيّد روح الله دَ مازکې

تاج کتب خانه. محله جنګي، قصه خواني پيښور

فون: [illegible]

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library